

Doru Sinaci

DISCURSUL POLITIC ÎN PERIOADA
TRIBUNISMULUI ARĂDEAN

Doru Sinaci

DISCURSUL POLITIC ÎN PERIOADA
TRIBUNISMULUI ARĂDEAN

Arad – 2014
Vasile Goldiș University Press

Cuprins

Prefață.....	7
Cuvânt înainte.....	11
Argument	19
I. Cea de-a doua Tribună: „ <i>Tribuna Poporului</i> ” de la Arad	29
II. De la elite, la popor. Preocupări pentru democratizarea Partidului Național Român	82
II. 1. Chestiunea națională și pericolul discursului politic antitransilvănean	100
II. 2. De la autonomia teritorială, la autonomia națională. Preocupări pentru revizuirea programului politic de la 1881	115
II. 3. Discursul politic al tribuniștilor arădeni în contextul politic central-european	124
III. Impunerea grupării tribuniste de la Arad în fruntea mișcării politice a românilor transilvăneni	134
III. 1. Campania pentru alegerea lui Vasile Mangra ca episcop al Aradului	156
III. 2. Încercări de reconcilieri româno-maghiare	171
III. 3. Preocupări pentru susținerea învățământului confesional românesc	188

IV. Impunerea neoactivismului ca strategie politică oficială a Partidului Național Român.....	196
IV. 1. Primele alegeri parlamentare	202
IV. 2. Activitatea deputaților români în Parlamentul de la Budapesta....	215
IV. 3. Disensiuni legate de înființarea unui ziar politic oficial al Partidului Național Român la Budapesta	222
V. Campania electorală din anul 1906 – apogeul curentului neoactivist... 230	
V. 1. Discursuri politice românești în Parlamentul de la Budapesta	240
V. 2. Regele Carol I – regele tuturor românilor	246
V. 3. Pactul de la Găiceana – noi abordări în discursul tribunist.....	259
VI. Aradul – centru al organizării Partidului Național Român.....	266
VI. 1. Inaugurarea palatului „Tribuna” – moment de glorie al presei românești din Transilvania.....	272
VI. 2. Românii transilvăneni la începutul anului 1910. Noi provocări politice.	277
VI. 3. Criza de la Arad. Externalizarea disensiunilor de la vârful Partidului Național Român	289
VI. 4. Criza monarhiei dualiste. Eșecurile succesive ale tratativelor româno-maghiare și radicalizarea discursului politic românesc.....	295
VII. Considerații finale.....	307
Summary	310
Bibliografie.....	316

Prefață

Teza de doctorat a d-lui Doru Sinaci reprezintă o lucrare științifică valoroasă, elaborată în urma investigării temeinice, minuțioase și pertinente a unui bogat material arhivistic, bibliografic și de presă, trecut prin filtrul unei interpretări și reconstituiri proprii, realizată cu diligență și profesionalism, care reușește să evidențieze și să pună în adevărata ei lumină, de amploare națională, evoluția discursului politic al presei arădene între 1897-1914. Subiectul abordat spre studiu și analiză în lucrarea de față este legat direct de lungul proces de fortificare, de modernizare, de încadrare în cele mai cuprinzătoare mecanisme și metode utilizate de mișcările de emancipare națională pe plan european referitoare la evoluția programatică și la alegerea celor mai potrivite alternative tactice în concordanță cu cerințele rapide, dinamice, ale unor societăți moderne. În cadrul ei se impuneau modificări pe măsură în gândirea și acțiunea politică ale națiunilor implicate și interesate să-și deschidă drumul spre libertate și unitate. În acest proces destul de sinuos și de dificil, plin de contradicții și confruntări de idei, dar care-i dau sens și viață spre binele general al întregii națiuni, zona Aradului – românească cu preponderență – deține un rol și loc mobilizator, dătător de ton și speranță, reconstituit în toată amploarea lui de către autor.

Privită în această paradigmă și conexiune, teza d-lui Doru Sinaci nu este doar o lucrare de istorie locală sau zonală, ci se integrează armonios în istoria mișcării naționale generale a națiunii române din Transilvania. Românii transilvăneni își întăresc activitatea politică în strânsă legătură cu creșterea puterii și prestigiului Regatului României Mici în zona carpato-balcanică, precum și în contextul coalițiilor europene ale marilor puteri. Procesul elaborării celor mai potrivite și cuprinzătoare programe naționale române începe în plină epocă modernă, în neuitații ani 1848-1849 ai Războaielor Naționale dintre cuceritorii

unguri și cucerii români și slavi din Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, dintre centralismul ungar de stat și federalismul propus de către majoritățile etnice româno-slave. Începuturile au unele stângăcii și bâjbâieli, explicabile prin viteza desfășurării evenimentelor și a despărțirii unităților administrative ce dura de secole, când o aripă a elitei românești – concentrată la Blaj – deschidea acțiunea de constituire a unei patrii autonome române în Marele Principat al Transilvaniei, în locul Ardealului, care, din punct de vedere politic a fost atâta vreme patrie mică maghiară, iar în 1848-1849 era destinat să devină, prin uniune, partea de răsărit a Ungariei Mari cu frontiera „naturală” pe Carpați. Cealaltă aripă, concentrată la Lugoj, își propunea un „căpitanat” român național. În scurt timp, însă, mințile ce depășeau pragul casei lor din elita națională se întreabă unde-i unitatea programatică, modernizarea sau spiritul european, de ce românii pendulau între autonomia restrânsă a Staatsrechtului ardelenesc și cea etnică, fug în două direcții, după două entități statale. Cei clarvăzători schimbă benefic sensul și conținutul programului politic, stabilind limpede că națiunea română vrea unirea prin Marele Ducat Român format din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Partium și Bucovina, revendicată de la aliatul austriac în februarie 1849 de Delegația Națională de la Viena, ce urma să funcționeze în cadrul unei Austrii democratizată, federalizată sau „elvetizată”. O astfel de federație era menită să devină o asociație fraternă, egală între toate națiunile dunărene ocrotite de statele lor naționale și prin instituțiile comune să se poată apăra de pericolele externe ce adiau dinspre răsăritul rusesc și, parțial, dinspre cel prusac de la apus.

Problema impunerii ființei politice unite și indivizibile la nivel de program rămâne o chestiune fundamentală a mișcării naționale române din Monarhia Habsburgică tocmai datorită faptului că Anul 1848 nu începe la 1 ianuarie și nu se termină la 31 decembrie, ci constituie un proces istoric evolutiv al gândirii și acțiunii românești, cu bătaie lungă în timp, ce va ieși învingătoare în pofida numeroaselor piedici și tălpi puse în calea afirmării gândirii naționale prin fărâmițarea forțelor și capacităților românești, aflate, însă, în continuă mișcare și afirmare spre unitate.

După anii 1860-1861, unii lideri români afirmă că adevărata moștenire, „testamentul” real al anilor 1848-1849, este unitatea exprimată de și prin Marele Ducat. Ea trebuia revitalizată, reiterată printr-un Congres General al tuturor românilor din Monarhie, cerut și revendicat de Anton Mocioni, Iosif Hodoș și Ioan Maniu, dar și de liderii arădeni ai acelor ani, care cer, în zadar însă, într-un

glas Vienei să lărgască lărgască restricțiile ce vizau – prin Diplomă și Patentă – doar autonomia Marelui Principat al Transilvaniei (Ardeal) și recunoașterea naționalității și limbii române nu în spațiul etnic general românesc, ci doar în cel parțial cuprins între Carpați și Piatra Craiului.

În aceste condiții, în anii 1863-1864 românii din Banat, Crișana, Maramureș și Partium, abandonați Ungariei conservatoare, râd cu un ochi atunci când văd că frații ardeleni primesc – pe bază de lege – egalitatea națională, de limbă, cu ungurii și sașii, dar plâng cu celălalt ochi, deoarece au rămas afară din joc și li s-a închis accesul de a se bucura la acest nivel parlamentar și legal superior de drepturile naturale la care au aspirat mereu alături de toți ceilalți frați români. Dar imediat după instaurarea dualismului, frații ardeleni își pierd drepturile, abrogate de unguri, declarate nule și neavenite de juriștii și politicienii maghiari, care revitalizează centralismul ungar de stat și legile uniunii din 1848 și cad, alături de frații din părțile ungurene, în balta respingerii, a nerecunoașterii drepturilor naționale colective, din care ultimii n-au scăpat nici măcar pentru o clipă în anii anteriori acestui regim.

În pofida acestui destin comun, ostil și negativ, românii, sfâșiați între activismul și pasivismul politic și datorită aceluiași condiții diferite din trecutul impus de cuceritori în teritoriu, merg înainte cu două Partide Naționale, unul în Banat, altul în Ardeal în 1869. Dar sub impulsul solidarității cu Micul Piemont românesc ce-și susținea Războiul de Independență, certurile se estompează, iar când Mica Românie devine Regat independent recunoscut ca atare pe plan internațional în 1881, românii transilvăneni își realizează, dacă nu pe bază de Program și tactică unitatea, măcar la nivel de Partid Național al Românilor din Transilvania, Banat și Ungaria. Astfel, progresele înregistrate dincolo de Carpați îi inspiră, îi mobilizează și îi îndrumă pe cei de dincoace de Carpați la inițierea unor structuri politice mai complexe, iar unitatea de partid îi îndeamnă spre unitatea de program și de tactică a întregii națiuni române. Țelul nu era însă atins, mai rămăneau multe de făcut, întrucât în afară de faptul că unii erau activiști, iar ceilalți pasiviști, în Programul din 1881 se cerea reactivarea autonomiei teritoriale parțiale ardeleni, care ar dus la repunerea în funcție a unei Diete în Ardeal și acordarea de drepturi românești la nivel de comitate și localități cu majorități naționale din Banat, Crișana, Maramureș și Partium, care și-ar fi trimis aleșii și deputații în Parlamentul de la Budapesta. O asemenea posibilitate ar fi lovit greu unitatea ființei naționale și pornea chiar din Programul pe bucăți al Partidului, fiind impusă pe linie pasivistă cu deosebire.

Apreciam ca un merit deosebit al d-lui Doru Sinaci faptul că reconstituie și evidențiază cum și de ce elita națională arădeană, prin activism și tribunism, reia firele politicii naționale și le țese din nou, pentru ca parțialul să fie depășit și înlăturat definitiv din mișcarea și Programul Național, astfel ca lucrurile să evolueze, odată cu timpul și în spiritul lui, spre unitatea unei finanțe politice românești, indestructibile, prin unirea forțelor și capacităților întregii națiuni. În teza d-lui Doru Sinaci se afirmă clar necesitatea ca pasivitatea elitistă, din ce în ce mai izolată, să se retragă și să facă loc activismului politic, mai dinamic și mai direct. Deși autorul demonstrează rolul de primă mână al elitei arădene în promovarea acestei direcții benefice și înnoitoare, lucrurile sunt reconstituite cu măsură, fără exagerări, subliniindu-se concomitent și acțiunile de acest gen din alte centre românești din Transilvania, care urmau aceleași căi. În teză se explică de ce, alături de arădenii Vasile Mangra, Vasile Goldiș, Ioan Russu-Șirianu, Roman Ciorogariu, Ștefan Cicio Pop, Ioan Suciu sau Mihai Veliciu, majoritatea ortodocși, au acționat unitar și ardelenii Alexandru Vaida-Voievod, Iuliu Maniu, Teodor Mihali, Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Băsești, Ioan Mihu și alții, majoritatea greco-catolici, atât între anii 1903-1905, cât și în cei următori. Reconstituirea lucrurilor abordate spre studiu și analiză așa cum s-au desfășurat ele, cu explicația de ce s-au desfășurat așa și nu altfel, realizată de dl. Doru Sinaci în lucrarea de față, corespunde unei cerințe fundamentale vechi, clasice, dar mereu actuală, a unei istoriografii obiective, corecte. Reconstituirea evenimentelor nu este festivă, liniară, ci realistă, analizându-se în profunzime cercurile de putere și de influență, contradicțiile dure dintre liderii ce propuneau soluții diferite, acționau cu metode diferite și se confruntau în presă și în opinia publică. În pofida acestor realități, contradicțiile sunt depășite, lucrurile se limpezesc, forțele se conciliază și se unesc în acțiune și gândire românească. Reușita acestei lucrări este datorată studierii temeinice, atente, a fondurilor arhivistice arădene și bănățene, a ideilor promovate în ziarele române și maghiare, de analiza datelor din 19 volume de amintiri și memorii și a 18 tomuri de documente. Autorul dovedește a fi un bun cunoscător al judecăților de valoare, a concluziilor formulate în 48 de lucrări generale și 31 de studii și articole speciale, pe care le stăpânește și le integrează în conținutul lucrării, sau le amendează, după caz, reușind astfel să pună în lumină toate implicațiile și componentele legate de rolul și locul Aradului în contextul general al mișcării politice românești.

Cercetător științific I
Dr. Dumitru Suciu

Cuvânt înainte

Teza de doctorat elaborată de d-nul Doru Sinaci nu abordează un subiect necunoscut până acum cercetării istorice românești. Dimpotrivă. Tribunismul și neotribunismul, pasivismul, activismul și trecerea la noul activism, rolul Aradului în mișcarea națională românească din Transilvania sau implicarea crescândă a societății civile ardelene în militantismul național, la începutul veacului XX – reprezintă subiecte oarecum clasice, îndelung frecventate în bibliografia istorică de la noi. Cu toate acestea, autorul lucrării de față reușește să aducă în fața cititorului o lucrare proaspătă, plină de informații interesante, care se citește cu folos și cu plăcere de către orice lector avizat.

*Inițiativa autorului de a efectua o lectură extensivă a presei arădene de la începutul secolului trecut, în principal a **Tribunei** arădene, a fost de natură să aducă o contribuție apreciabilă la aprofundarea temelor enumerate mai sus. În primul rând, lucrarea ne oferă o cronică excelentă a vieții politice a românilor din Ungaria, cu precădere a celor din părțile Aradului, înainte de Primul Război Mondial, așa cum este reflectată aceasta în paginile oficiale ale gazetelor de partid. Avem de a face, așadar, la un prim nivel, cu o contribuție la istoria vieții politice a românilor din părțile ungurene, și nu numai de aici.*

În al doilea rând, îmboldit, după cum se vede, de preocupările sale gazetărești, d-nul Doru Sinaci se arată interesat și de istoria propriu-zisă a presei, mai precis de mecanismele de comunicare specific jurnalistice, prin intermediul cărora mesajele politice ale elitei ajung la popor, îl formează, îl educă, îl îmbărbătează, îl mobilizează, îl manipulează, îl instrumentalizează, îl controlează... Presa este și un instrument de putere, o putere nevăzută, oarecum impersonală, dar care se impune cu autoritate asupra societății, chiar dacă face acest lucru într-un mod

mai subtil, în comparație cu instituțiile tradiționale de forță și autoritate, statale sau administrative. Teza d-lui Doru Sinaci reușește să pună în lumină, cu talent și cu expresivitate, modul în care presa arădeană își va exercita, pentru prima oară în istoria ei, funcția de mobilizare politică, la nivelul unei societăți de masă nascente, în serviciul unor ideologii militante și al unor cercuri locale de putere și influență.

Având în față un asemenea subiect de cercetare, era firesc ca principala sursă folosită de autorul acestei teze să fie reprezentată de colecțiile **Tribunei Poporului**, **Tribunei arădene** și **Românului**, pe anii 1897-1914, când investigația sa se oprește. Acestor surse primare li se adaugă alte gazete românești al căror conținut interferează cu cel al presei arădene (respectiv **Gazeta Transilvaniei**, **Tribuna sibiană**, **Lupta** budapestană sau **Drapelul** lugojean), plus publicațiile periodice arădene de limbă maghiară (**Arad és Vidéke**, **Aradi Közlöny** sau **Függetlenség**). Pe lângă presă, autorul a consultat și o serie de fonduri arhivistice din depozite arădene sau timișorene, precum și numeroase surse primare editate, în special memorii, corespondență sau scrieri de epocă aparținând personalităților implicate în istoria presei arădene.

Literatura secundară folosită la elaborarea acestei lucrări cuprinde numeroase studii, mai vechi sau mai noi, dedicate acestei perioade, începând cu cele semnate de Liviu Botezan, Liviu Maior, Stelian Mândruț, Dumitru Suciu sau chiar Lucian Boia, nelipsind, firește, autorii arădeni, de la Vasile Popeangă, Nicolae Roșuț sau Doru Bogdan, până la Radu Ardelean, Corneliu Pădurean și Pavel Vesa, terminând cu lucrările ultimelor generații de cercetători, ilustrate de Vlad Popovici, Marius Eppel sau Lucian Petraș. Autorul controlează cu autoritate bibliografia problemei, atât în ceea ce privește publicațiile de izvoare, memorialistică, documente, corespondență, cât și la nivelul literaturii de specialitate.

Această bibliografie solidă îi permite d-lui Doru Sinaci să contextualizeze în mod pertinent materialul de presă analizat și interpretat. În absența acestei documentări suplimentare, lucrarea nu ar fi fost decât o prezentare descriptivă a conținutului presei arădene, însoțită, eventual, de comentariile și interpretările impresioniste ale autorului. Nu este cazul, deoarece mesajul articolelor analizate, contextul politic și felurile dedesubturi ale publicării lor, care nu reies în mod explicit din coloanele ziarului, ne sunt clarificate cu ajutorul respectivelor informații colaterale. În acest fel, istoria locală a presei și politicii arădene

este înscrisă în cadre explicative mult mai largi, fără de care ea nu poate fi cu adevărat înțeleasă. Resorturile care pun în mișcare condeiele autorilor tribuniști sunt acționate, adeseori, de la mare distanță, de la Sibiu sau Brașov, de la Lugoj sau Budapesta, de la București sau Găiceana, iar uneori chiar de la Viena sau de la Berlin. Ca întotdeauna, istoria mică interferează cu istoria mare, iar subiectul de față evidențiază cât se poate de grăitor modul în care inițiativele locale, pornite de jos, cutare adunare electorală țărănească de la Pecica sau Nădlac, micile intrigi din sinoadele diecezane ori din consiliul de administrație al **Victoriei** arădene se intersectează cu directivele formulate în cancelariile diplomatice europene sau în saloanele șefilor de partid de la Pesta sau București.

Lucrarea de față aduce în atenția cititorilor câteva teme extrem de interesante și oferă un material bogat pentru dezbaterea acestora. Una dintre ele este cea a politicii locale, a orgoliilor și solidarităților regionale, în condițiile în care la Arad se construiește în acești ani o identitate zonală, extrem de puternică și specifică. Această construcție identitară locală va dăinui până astăzi, și nu este deloc întâmplător faptul că în paginile bibliografiei d-lui Sinaci arădenii și subiectele lor ocupă o pondere însemnată. Articolele publicate în **Tribuna** și analizate de d-nul Doru Sinaci ne arată cum s-a construit această solidaritate locală, cu participarea miilor de țărani înstăriți, cititori de calendare populare sau chiar de gazete, încadrați de preoții, învățătorii și notarii lor, mobilizați de domnii de la Arad, majoritatea ieșiți tot din rândurile lor, dar ajunși avocați, funcționari de bancă sau protopopi, cu toții râvnind la titulatura obligatorie de „naționaliști români”, luptându-se uneori cu ferocitate pentru dobândirea controlului și a pârghiilor de putere în comunitatea lor locală și națională, de la care își trag autoritatea simbolică și în numele căreia țin să vorbească.

Ca urmare, **Tribuna** arădeană va pune un mare accent pe acest patriotism local românesc, care nu va mai părăsi, de atunci încolo, orașul de pe Mureș. Deoarece, în orașul de atunci, românii erau într-o inferioritate numerică netă (46.000 de maghiari, 10.000 de români, 4000 de germani și 2000 de sârbi și slovaci, potrivit recensământului de la 1910), jurnaliștii formatori de identități și politicienii în căutare de voturi fac apel mai ales la conaționalii lor din mediul rural. Podgoria, glorificată literar tot în acești ani de Slavici, este cel mai frecvent invocată, pe urmă Radna sau Valea Mureșului, dar mai ales marile sate românești de câmpie, Pecica, Șeitin sau Curtici, sunt portretizate ca niște bastioane ale

românismului, uneori de parcă numai aici ar exista români. Chiar dacă **Tribuna** avea abonați în toată Transilvania sau chiar în România, majoritatea cititorilor erau din zona Aradului, lucru care se observă cu pregnanță în paginile ziarului: „Nicăiri pe tot pământul locuit de români nu se găsesc comune atât de mari și înfloritoare cum sunt cele din jurul Aradului. Când frații noștri din Ardeal, ori chiar cei din România ar vedea pe românii din Pecica, Șeitin, Nădlac, apoi Curtici, Sântana, Șiria, Agriș, Pâncota și altele, ar sta uimiți.”

Desigur, aceste solidarități locale se construiesc în paralel cu cele naționale. La modul esențial, arădenii nu sunt considerați altfel decât ceilalți români, ci doar cei mai vrednici și cei mai autentici români. Ideea potrivit căreia unitatea națională este vitală și indispensabilă pentru români va fi mereu subliniată și în paginile **Tribunei**, iar diferențele și conflictele interregionale vor fi denunțate ca pericole mortale. În acest fel, la noi, identitatea și unitatea națională au fost considerate întotdeauna mai importante decât diversitatea și identitățile locale, fapt care explică (în paranteză, fie spus) de ce România nu reușește să fructifice în mod corespunzător potențialul valoros al diversității regionale nici până în ziua de astăzi.

Cu toate acestea, nu trebuie neglijat nici faptul că dogma unității naționale funcționează mai ales la nivel declarativ, fiind contrazisă adeseori de luările de poziție ale ziariștilor, care o instrumentalizează în funcție de nevoile lor argumentative. Ilarie Chendi sau Vasile Goldiș critică patriotismul local și stereotipiile negative interregionale, dar o fac mai ales atunci când ardelenii sunt criticați de pe această poziție. Altădată însă, nu se sfiesc nici ei să facă apel la imaginile negative interromânești. Chendi îi critică aspru pe bucureștenii care îi consideră pe ardeleni răi, mocani și vindicativi, dar nu se poate abține nici el să le răspundă cu aceeași monedă, subliniind, cu ironie, că în Regat conducătorii și opinia publică se schimbă destul de des. Caragiale, de exemplu, este atacat și el de Chendi, pentru satirele sale la adresa ardelenilor. Se vehiculează astfel o imagine a ardelenilor versus regățeni construită pe dihotomia Nord-Sud, în care meridionalii sunt impulsivi, superficiali și vorbăreți, în timp ce nordicii sunt serioși, echilibrați și raționali.

Altă temă interesantă, surprinsă de d-nul Doru Sinaci în paginile **Tribunei**, este cea a afilierilor și loialităților politice ale românilor arădeni și ardeleni. Ilarie Chendi (și nu numai el) nu consideră realistă, dar nici măcar necesară realizarea unității politice a românilor, prin crearea unui stat românesc unificat,

apreciind că românii din monarhia dunăreană se pot dezvolta foarte bine și în absența unui stat propriu, național. Desigur, se poate spune că autorul face asemenea afirmații doar de circumstanță, pentru a nu fi considerat prea radical, în condițiile jocului politic complicat al vremii, care îi cere să dea satisfacție și opiniei publice naționaliste de acasă, dar și politicienilor bucureșteni care îndeamnă la moderație, plus legislației oficiale. Dar nu avem nici o dovadă concretă că el dorea, de fapt, în adâncul sufletului, unirea Transilvaniei cu România, sau că o credea posibilă. Singurul lucru cert, în această situație, ca și în multe altele, este textul publicat, ca și faptul că acesta a fost citit și că a contribuit la formarea opiniei publice a vremii. Cât de iredentiști erau românii ardeleni la 1900, în lumina unor asemenea texte? Nu putem spune decât că ei par deschiși sau chiar vulnerabili în fața diferitelor influențe care îi asaltează, în ceea ce privește afilierea identitare sau solidaritățile politice.

Mult mai importante, în sensul unei schimbări treptate a loialităților fundamentale, sunt elogiile la adresa lui Carol I, considerat regele tuturor românilor, din punct de vedere „etnic”, după cum se exprimă, **expresis verbis**, gazetarii arădeni. O asemenea translație identitară era una de efect, deoarece majoritatea românilor ardeleni, loialiști, legaliști și respectuoși în raport cu autoritatea politică, aveau nevoie de o asemenea icoană dinastică la care să se închine. În absența unei asemenea întruchipări încoronate, capabilă să ocupe locul lăsat liber de bunul împărat, statalitatea românească ar fi fost mult mai puțin atrăgătoare pentru țăranii ardeleni.

Relațiile politice dintre români și maghiari reprezintă un alt subiect ilustrat într-o manieră originală, foarte specifică, în gazetele arădene și la nivelul diferitelor tendințe din sânul mișcării neoactiviste. Este evident, pentru orice sesizează dedesubturile uneori destul de transparente ale mesajului tribunist, că demersul jurnalistic de la Arad, la fel ca și cel al tribuniștilor sibieni, a fost impulsionat în mod decisiv de politica internațională. Berlinul dorea îmbunătățirea raporturilor dintre români și maghiari, în cadrul monarhiei austro-ungare, pentru ca aceste dispute să nu afecteze Tripla Alianță. Regele Carol I și guvernele românești, în primul rând cele liberale, au transmis această directivă, iar tinerii tribuniști au pus-o în practică, cu banii liberalilor.

Dar care a fost rezultatul concret al acestor tentative dificile de conciliere, deoarece, în pofida intențiilor diplomatice, posibilitățile de pe teren erau

limitate? Politicienii maghiari nu puteau face aproape nimic, în condițiile în care antagonismul istoric cu Viena și combaterea pericolului reprezentat de naționalități au reprezentat liniile directe ale programului național maghiar, ca și principalele teme de mobilizare ideologică a opiniei publice naționaliste. Pentru politicienii români, lucrurile erau și mai complicate, deoarece, în aceste condiții, ei erau singurii care puteau să ofere ceva, prin schimbarea conduitei lor politice. Dar puteau oare liderii români să facă un asemenea pas, în situația în care lupta inflexibilă cu inamicul reprezentat de regimul opresiv al Ungariei dualiste era singura atitudine în numele căreia se adresau propriului electorat naționalist? Această dilemă fundamentală explică parcursul politic paradoxal al românilor ardeleni, cu toate radicalismele, pendulările, tratativele, trădările și acuzațiile permanente de colaboraționism, ilustrate foarte bine de mediul publicistic arădean.

Pe de o parte, mișcarea românească pare să se radicalizeze tot mai mult, pe măsura trecerii timpului, așa cum o arată formulările drastice ale unui Goldiș, Goga sau Lucaciu. Pe de altă parte însă, participând la viața politică din Ungaria, politicienii români se integrează tot mai mult în acest mediu, chiar dacă l-ar dori reformat din temelii, prin acordarea de drepturi colective naționale minorităților. De la nerecunoașterea dualismului și boicotul pasivist de la 1869 se ajunge, după 1905, la activism, activitate parlamentară și, în final, tratative cu guvernul. Pe de o parte, prezența în Parlamentul maghiar însemna luptă politică acerbă, dar pe de altă parte însemna și familiarizare, integrare crescândă în viața publică din Ungaria. Desigur, lucrurile nu au mers prea departe, iar elita maghiară nu s-a arătat dispusă să cedeze aproape nimic, deoarece era prea puternică și nu avea nevoie să facă acest lucru, iar românii erau prea slabi ca să-l impună. Dar judecând contrafactual, ne putem întreba ce s-ar fi întâmplat dacă Primul Război Mondial nu ar fi avut loc, iar aceste tendințe ar fi continuat alte câteva decenii, poate nu prea multe? Chiar dacă ar mai fi pierdut un număr de suflete prin asimilare, acest lucru nu ar fi putut întrerupe procesul de consolidare economică, socială și nu în ultimul rând politică a societății românești. Oare românii s-ar fi integrat tot mai mult în Ungaria, ar fi obținut treptat unele concesiuni în tratativele cu regimul și s-ar fi acomodat progresiv în patria maghiară, mai ales dacă aceasta ar fi fost mai primitoare? Sau ar fi izbucnit un război civil, pe viață și pe moarte?

O ultimă temă de reflecție pe care mi-a sugerat-o această lucrare privește tacticile publicistice ale ziariștilor arădeni ai vremii. Ele sunt cu adevărat înnoitoare, foarte moderne, uneori de-a dreptul murdare, lucru care nu trebuie să ne surprindă, mai ales dacă suntem obișnuiți cu lectura presei de astăzi. Explicația acestui fenomen ține de democratizarea mentalităților, de apariția mulțimilor pe scena vieții publice, acum, la începutul anilor 1900. Spre deosebire de publicul mult mai așezat al societăților ierarhizate, premoderne, mulțimile epocii moderne, conștiente de rolul suveran care le este atribuit și eliberate de orice constrângeri, sunt schimbătoare, capricioase, influențabile. Ca urmare, ele trebuie seduse, cu mijloace adecvate, de către cei care doresc să le îndrume și să le controleze.

Din asemenea motive, jurnaliștii de la Tribuna mobilizează, amenință, condamnă și polemizează în permanență, nu doar în relație cu inamicul național, ci chiar în raport cu proprii conaționali. Ei se află angajați într-o competiție acerbă pe tema „cine este” mai român, mai național, mai patriot, iar adversarii politici de orice nuanță sunt condamnați mereu ca niște „trădători”, cu o ușurință care a demonetizat, fără îndoială, această noțiune. Oricine se situa în dezacord cu instanța supremă reprezentată de ziaristul aflat într-o relație cvasi-transcendentă cu adevărul și cu poporul său era taxat ca trădător al națiunii, fie că era pasivist, mocionist, socialist, guvernamental sau adept al mitropolitului Mețianu. Desigur, nici cei vizați nu se lăsau mai prejos, folosind exact aceleași etichete și acuzându-și adversarii de trădare, pactizare cu guvernul sau tratative cu maghiarii, ceea ce nici nu era foarte dificil, ținând cont de linia politică a neoactiviștilor.

Aceste dispute includ, în general, pe toată lumea, apropierile cele mai strânse transformându-se adeseori în rivalități, și viceversa, într-o prefacere continuă. Ștefan Cicio-Pop e acuzat că nu știe nici să vorbească bine românește și este invitat să plece din Arad, Goldiș ajunge trădător pentru Ciorogariu și Ciorogariu pentru Goldiș, Slavici, Brote sau Russu-Șirianu devin, rând pe rând, victimele noilor generații de tineri oțeliți, ca să nu mai vorbim despre ceea ce i se va imputa viitorului mitropolit Mangra, tribunistul „trădător” ajuns la cea mai înaltă poziție instituțională în sânul comunității sale. Autorul ne dezvăluie o luptă publicistică pe viață și pe moarte, pentru legitimarea politicienilor în ochii opiniei publice, care ne spune multe despre rolul presei într-o societate modernă.

În concluzie, este meritul lucrării de față că reușește să provoace asemenea reflecții și interogații, pe câteva teme istoriografice de mare interes, prin materialul adus în atenție, prin modul de structurare, problematizare și analiză a acestuia. Istoriografia arădeană, scrisă de arădeni, despre arădeni, dar nu numai pentru arădeni, se îmbogățește astăzi cu o nouă piesă de referință.

Prof. univ. dr. Sorin Mitu

Argument

Mai ales după anul 1815, ca reacție la excesele revoluționare de până atunci, Statul și Biserica introduc un control sever în ceea ce privește libertatea de întrunire și de exprimare. Prin urmare, intelectualii sunt în căutarea unor spații publice care să devină adevărate forumuri politice, iar cafenelele, restaurantele sau redacțiile ziarelor oferă un astfel de refugiu. Treptat, aici vor începe să se țină conferințe publice, reuniuni politice sau „*consfătuiri intime*”, iar ziarele devin adevărate tribune ale exprimării noilor idei liberale și naționale. Încetul cu încetul, saloanele aristocratice în care se făceau și se desfășeau marile strategii politice continentale încep să-și piardă influența, locul acestora fiind luat de noile spații de libertate. Acest fenomen este prezent în toată Europa secolului al XIX-lea și se deplasează dinspre vestul, către estul bătrânului continent. Din punct de vedere statistic, dacă la începutul secolului al XIX-lea doar 2% dintre europeni locuiau în cele douăzeci de orașe care depășeau ușor 100. 000 de locuitori, la sfârșitul secolului existau 6 aglomerări urbane cu peste un milion de locuitori, 55 cu peste 250. 000 de locuitori și 180 cu peste 100. 000 de locuitori, în total 15% din populația bătrânului continent locuind în mediul urban.¹ Această dezvoltare urbană avea să ofere numeroase spații de libertate pentru intelectualii europeni. Cabaretele pariziene, în frunte cu *Moulin Rouge* și *Tabarin*, tavernele londoneze sau cafenelele vieneze devin adevărate modele în domeniu, fiind imitate în fiecare capitală europeană. În același timp, reacția intelectualilor europeni față de cenzură este totală, dorința de libertate răbufnind efectiv la fiecare categorie artistică sau științifică în parte. În prima jumătate a secolului al XIX-lea asistăm la una dintre cele mai strălucitoare perioade ale culturii europene, marile mișcări filosofice, artistice sau politice – precum romantismul, socialismul, liberalismul, naționalismul

¹ Berstein Serge, Milza Pierre, *Istoria Europei*, Institutul European, Iași, 1998, vol. 4, p. 233...

etc. – afirmându-se pe tot teritoriul continentului.² Tot în această perioadă se manifestă și o creștere a numărului de ziare politice independente, care aveau să facă legătura între elitele intelectuale și popor. Dacă în Franța napoleoniană existau doar patru ziare la momentul 1811, în anul 1846 intraseră pe piață 25 de cotidiene, cu un număr de 180. 000 de abonați. În Prusia existau, în anul 1845, 42 de ziare politice, iar în Anglia, 373. La Viena, în schimb, nu exista presă independentă înainte de revoluția de la 1848, iar în anul 1789 toate sălile de lectură fuseseră închise de teama iacobinilor. În Ungaria, primul ziar liberal independent, *Pesti Hirlap*, fondat de către Lajos Kossuth, avea să fie autorizat abia în anul 1841. În scurtă vreme, acest ziar avea să ajungă la un tiraj de 5. 000 de exemplare, cifră nemaiauzită pentru această țară.³ Încet, dar sigur, intelectualitatea europeană se așează în fruntea luptei politice, iar spațiile neconvenționale devin adevărate tribune de exprimare a noilor idei. La Pesta, tânăra generație literară radicală, condusă de către poetul Petőffi Sándor, se întâlnește la cafeneaua Pilvax și promovează un program politic apropiat idealurilor revoluționare franceze. La Berlin, „*Tinerii Hegelieni*” – denumire care îi separă de „*Bătrânii Hegelieni*”, aplecați spre dreapta – printre care Arnold Ruge, Ludwig Feuerbach, Moses Hess, Bruno și Edgar Bauer sau Karl Marx, excluși din mediile academice pentru ideile lor, frecventează berăriile studențești, dar și redacțiile ziarelor, transformându-le în tribune publice de dezbateri politice și filosofice. Nici mediul universitar nu este ocolit de opresivitatea puterii restauratoare, astfel că în ianuarie 1848 Mickiewicz, Quinet și Michelet sunt îndepărtați de la College de France, după cum fuseseră îndepărtați și cei șapte corifei de la Gottingen – Albrecht, Dahlmann, Gervinus, Iacob și Wilhelm Grimm, Ewald și Weber – în anul 1837. Evident, locul de refugiu al intelectualilor și universitarilor persecutați de către autoritățile reacționare se petrece tot în zona neconvențională și pe lângă redacțiile ziarelor, cu atât mai mult, cu cât și studenții îi urmează cu înflăcărarea specifică vârstei lor. Mai mult, în ultima jumătate a secolului al XIX-lea numărul studenților va crește considerabil și în spațiul central-european, în Ungaria depășindu-se cifra de 10. 000.⁴ Acest „*proletariat cu bacalaureat*” – cum îl denumea Bismarck – avea să constituie germenul viitoarelor schimbări în ceea ce privește po-

² Charle Christophe, *Intelectualii în Europa secolului al XIX-lea*, Institutul European, Iași, 2002, p. 63.

³ Deák János, *The Lawful Revolution: Lajos Kossuth and the Hungarians*, New York, Columbia U. P. 1979, p. 71.

⁴ Charle Christophe, *op. cit.* p. 201.

litica europeană. Asociațiile culturale sau sportive care se constituie în această perioadă, mai ales pentru a suplini imposibilitatea participării directe la viața politică a statului, reprezintă și ele tot atâtea încercări ale intelectualilor în ceea ce privește căutarea spațiilor de libertate⁵.

Pe măsură ce crește numărul știutorilor de carte, presa va juca un rol din ce în ce mai important în viața oamenilor. Întâi în marile orașe, apoi și la nivelul satelor, presa se impune cu forță ca fiind principalul mijloc de informare, dar și de educare politică, economică sau culturală a cititorilor. În cazul românilor transilvăneni, preotul sau învățătorul cu „foaia” în mână devenea o imagine tot mai vizibilă. „Ce mai scrie la ziar?” era o întrebare care se punea imediat după salutul de politețe, astfel că „noutățile” se răspândeau în popor.

Arădeanului Ioan Slavici îi revine marele merit de a fi transformat presa într-un vehicul mediatic capabil să pătrundă „până în ultima colibă românească” din spațiul transilvan. Această lumină ce pătrundea peste tot era alimentată, firește, de „soarele ce răsare la București”. În altă ordine de idei, prin presă se transmiteau toate comunicatele importante ale Partidului Național Român, toate discursurile fruntașilor politici și toate noutățile importante. Presa devenea astfel indispensabilă, fiind extensia de comunicare publică a Partidului Național Român. Presa era „oficioasă”, era „autorisată” și, prin urmare, credibilă. Presa devenea, tot mai mult, un document. Politicienii se raportează la ea, iar în momentele de criză (1895, 1899, 1902, 1910-1911) recursul la colecția de ziare este un atribut pe care se întemeiază aproape orice discurs politic.

* * *

La sfârșitul secolului al XIX-lea, românii transilvăneni se găseau în fața unor mari provocări, comparabile – ca amploare a manifestării acestora, în toată zona central-europeană – cu marele moment de la 1848⁶.

⁵ *** *Asociaționism și naționalism cultural în secolele XIX-XX*, Coord: Liviu Maior, Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2011.

⁶ Liviu Maior, capitolul *Dualismul austro-ungar*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. III (de la 1711 până la 1918), coordonatori: Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008, p. 430.

„Veacul al XIX-lea – avea să constate mai târziu Octavian Goga⁷ – e veacul principiului de naționalitate. În veacul al XIX-lea s-a lansat ideea identificării granițelor etnice cu granițele politice; în veacul al XIX-lea s-a elaborat unitatea popoarelor. Desigur, mai întârziată decât alții din cauza așezării noastre geografice, aceste idei din cursul veacului al XIX-lea au fost în mod postum resimțite în conștiința noastră și trecute în instinctul nostru popular. Toți cărturarii, toți scriitorii noștri, toți au perpetuat generații întregi acest vis, de la unul la altul, și eu nu mă găsesc decât o verigă într-un lanț de evoluție: nu sunt decât continuatorul normal al simțirii generale, pe care, în mod firesc, am dus-o și eu cu un pas mai departe.”

Acest veac, descris excelent de către tribunistul Octavian Goga, se încheia în Transleithania pe fondul intensificării politicilor de maghiarizare demarate – mai ales după anul 1875, prin guvernarea premierului Kálmán Tisza – la adresa românilor, slovacilor, sârbilor și a celorlalte popoare subjugate. Confrunțați cu acest pericol, care se exprima prin forme din ce în ce mai subtile, românii transilvăneni își intensifică eforturile de unificare politică, iar la 12-14 mai 1881, cu ocazia Conferinței Naționale de la Sibiu se naște Partidul Național Român din Transilvania, Banat și Ungaria, prin fuziunea celor două partide întemeiate la 1869. În ambele momente de construcție politică, respectiv la 1869 și la 1881, românii din Transilvania și Ungaria au reacționat împotriva compromisului austro-ungar de la 1867, act politic sintetizat cât se poate de just de către politicianul și sociologul maghiar Oszkár Jászi:

„Compromisul s-a născut dintr-o neîncredere reciprocă. El a fost rezultatul unui mare impas. Împăratul avea nevoie de maghiari pentru a-și putea pune în practică politica antiprusacă, în timp ce Ungaria, chinuită, dezmembrată și slăbită de regimul absolutist, avea nevoie de un răgaz pentru a-și regenera forțele economice și politice înainte de a-și relua vechea luptă pentru independență”⁸.

Dacă societatea politică maghiară era împărțită între susținătorii dualismului și adversarii acestuia – cei din urmă grupați în special în Partidul Independenței și Pașoptist, condus de către Ferenc Kossuth, fiul marelui revoluționar maghiar de la 1848 – în cazul românilor, atitudinea politică era nuanțată în funcție de recunoașterea sau nerecunoașterea compromisului

⁷ Octavian Goga, *Fragmente autobiografice*, vol. *Discursuri*, București, Editura Cartea Românească, 1942, p. 13.

⁸ Oszkár Jászi, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, Chicago, The University of Chicago Press, 1929, p. 350, în Valer Moga, Sorin Arhire (coord.), *Problema Transilvaniei în discursul politic de la sfârșitul Primului Război Mondial*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009, p. 43.

lui austro-ungar. Pornind de la aici, unul dintre cele mai interesante procese din evoluția Partidului Național Român din Transilvania, Banat și Ungaria vizează confruntările de idei care se manifestă în interiorul acestuia, referitoare la schimbarea strategiei de acțiune politică, prin trecerea de la tactica pasivismului, la noul activism. Vorbim despre un proces ale cărui elemente constitutive se manifestă încă din 1884 – odată cu apariția ziarului *Tribuna* la Sibiu – și se încheie în 1905, la presiunea politică și mediatică a tinerilor politicieni grupați în jurul ziarului *Tribuna Poporului* de la Arad⁹. Între cele două ziare există o constantă care definește un curent politic și cultural de mare complexitate, având în centrul preocupărilor sale societatea românească în ansamblul ei: tribunismul. Până la sfârșitul anului 1895, tribuniștii pășesc alături de conducerea Partidului Național Român și respectă programul de la 1881. Tribuniștii contribuie esențial la apropierea dintre conducătorii mișcării naționale și masa românilor transilvăneni, dar mai ales la dezvoltarea conștiinței naționale a țărănimii știutoare de carte. Dacă scopul lor declarat era unificarea culturală a tuturor românilor¹⁰, în ceea ce privește discursul politic liniile directe sunt trasate încă din primul număr, prin articolul de fond intitulat „*Cătră publicul român!*” și semnat de către toți fondatorii noii gazete: Ioan Bechnitz, Aurel Brote, Eugen Brote, Ioan Dusoiu, Diamandi Manole, Simeon Mărginean, Ioan Neagoe, George B. Popp, Ioan de Preda și Ioan Slavici. Fondatorii *Tribunei* proclamă statul ungar ca stat poliglot și denunță bazele constituționale ale dualismului austro-ungar. „*Alipirea către tron*” devine atât un element de principiu politic, pe deplin compatibil cu pasivismul declarat al fruntașilor Partidului Național Român din Transilvania, cât și o strategie gazetărească menită să evite acuzele de „*trădare de patrie*”, pe care procurorii unguri le utilizau în desele procese de presă îndreptate împotriva ziariștilor români¹¹. Până la apariția *Tribunei* sibiene, la 1884, elita

⁹ Dumitru Suciu, *Studii privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2004, pp. 283-284. Vezi și *Istoria României, Transilvania*, II, capitolele redactate de D. Suciu, pp. 19-86.

¹⁰ Vezi primele articole programatice ale *Tribunei* sibiene: „*Cătră publicul român!*”, *Tribuna* I, nr. 1, 14/ 26 aprilie 1884, „*Programul Tribunei*”, *Tribuna* I, nr. 10, 27 aprilie/ 9 mai 1884, p. 37, „*Linia de conduită a Tribunei*”, *Tribuna* I, nr. 114, 4/ 16 septembrie 1884, p. 453 etc.

¹¹ Între anii 1886-1908 au existat 353 de procese de presă, totalizând 132 de ani de temniță și însumând amenzi în valoare de peste 93. 000 de coroane (Vezi Ioan Bolovan, *capitolul Naționalitățile și dualismul*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. III (de la 1711 până la 1918), coordonatori: Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008, p. 436.

politică transilvăneană își găsisese în pasivism o strategie „*de luptă*” care nu permitea democratizarea vieții politice și bloca în bună măsură activitatea Partidului Național Român. Ideile junimiste, de la care tribuniștii se revendică din punct de vedere cultural, sunt aplicate cu succes în Transilvania și au un rol determinant în reconsiderarea atitudinii elitei față de popor¹². Tot de sorginte junimistă este și strategia culturală a tribuniștilor, care militează împotriva direcției tradiționale din cultura românească ardeleană. Astfel, tribuniștii atacă sistemul ciparian, acuzându-l că produce o ruptură între români, fiind accesibil doar unei elite:

„Ortografia nu este un scop, ci numai un mijloc. Scopul este cultura și răspândirea acesteia prin masele poporului, iar ortografia este mijlocul”¹³.

Pentru a pune în valoare aportul tribuniștilor la dezvoltarea unitară a limbii române literare, pe parcursul lucrării am transcris toate citatele cu maximă fidelitate, utilizând ortografia și punctuația vremii. Din acest punct de vedere, în cele aproape două decenii supuse cercetării noastre (1895-1914) se poate constata o dezvoltare fără precedent a limbii utilizate în coloanele ziarelor arădene. Promovarea învățământului de calitate, dezvoltarea limbii române pe baze sănătoase și stimularea forțelor literare locale pentru o creație originală întregesc ideile junimiste promovate de către tribuniștii ardeleni. În schimb, din punct de vedere politic, la doar câțiva ani după apariția „*Tribunei*” ruptura dintre tribuniști și junimiști este totală. I. Slavici îi scria lui T. Maiorescu, la 2/ 14 noiembrie 1889, că „*Noi, deși amici literari ai junimiștilor de peste Carpați, nu suntem junimiști*”. Franchetea lui Ioan Slavici față de liderul de necontestat al junimiștilor români nu era de prisos, deoarece cu un an înainte, în timpul unei întrevederi cu E. Brote din vara anului 1888, T. Maiorescu – ajuns la putere – condiționa un posibil ajutor financiar promis tribuniștilor de pe vremea când se afla în opoziție de schimbarea „*atitudinii brătieniste a Tribunei*”¹⁴.

¹² Ioan Slavici, *Opere, IX. Publicistica social-politică „Tribuna” și epoca sa*, Ediție critică de Dimitrie Vatamaniuc, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2010, pp. 274-293, seria de șase articole intitulate „*Bizantinisme*” publicate în *Tribuna Poporului*, numerele 90-93/ 1899.

¹³ *Tribuna*, II, 1885, nr. 125, p. 499.

¹⁴ Lucian Boia, *Eugen Brote (1850-1912)*, Ediția a II-a, revăzută, București, Editura Humanitas, 2013, p. 58.

Relațiile mai strânse cu liberalii bucureșteni reprezintă o constantă a tribuniștilor ardeleni, care-i va detașa de „fruntașii” politici sibieni sau bănățeni, mai apropiați de conservatorii din capitala tânărului regat român.

În limitele programului politic de la 1881, tribuniștii militează pentru trecerea la acțiune politică și pentru modernizarea discursului politic românesc la un nivel compatibil cu dezbateră europeană a problemei.

Începând cu toamna anului 1895, între tribuniști și câțiva dintre liderii Partidului Național Român apar primele conflicte. Confiscarea *Tribunei* de către bătrânul fruntaș național I. Rațiu, în temeiul „*patrimoniului de partid*”, n-avea să conducă și la dispariția tribunismului. Spirite libere, moderne, care simțeau că mai aveau multe de făcut în ceea ce privește afirmarea politică a românilor transilvăneni, tribuniștii se regroupează în jurul „*sâmburelui sănătos*” de la Arad și începând cu anul 1897 vor scoate un nou ziar, *Tribuna Poporului*. Deși „*vechea*” *Tribună* de la Sibiu va mai apare până în anul 1903, publicația va fi văduvită de principalele sale condeie gazetărești, îndepărtându-se tot mai mult de ceea ce înțelegem prin „*tribunism*” – acest curent cultural-politic cu largă penetrare în popor. Eliberați de prăfuita teorie a pasivismului și de învechitele idei ale elitismului și separatismului ardelenesc, în doar câțiva ani tribuniștii arădeni vor scoate cel mai puternic ziar politic din Transilvania, având numeroși cititori și în România¹⁵. Pe de altă parte, conjuncția activismului arădean cu tribunismul avea să conducă, după nici opt ani de la apariția gazetei, la schimbarea strategiei politice a Partidului Național Român și la revenirea românilor transilvăneni la viața politică parlamentară. Mai departe, tribuniștii arădeni aveau să se implice în educarea electorală și politică a românilor cu drept de vot, la trezirea conștiinței naționale, la coordonarea campaniilor electorale „*în cel mai rău sistem politic din Europa*”¹⁶ și la dezvoltarea colaborării politice a naționalităților din monarhie. Dar, de departe cel mai mare merit al tribuniștilor arădeni ține de dezvoltarea discursului politic: de la susținerea autonomiei pe baze istorice, la autonomia pe principiul majorității populației; de la discursul de atitudine politică, la cel de activitate politică, iar în final, la promovarea conceptului de autodeterminare. Un parcurs dificil, care avea să șlefuiască discursul politic al românilor transilvăneni și să pregătească generația Marii Uniri.

¹⁵ Lucian Boia, *op. cit.*, p. 201.

¹⁶ Iulian Negrilă, Eugean Gagea, *Sistemul electoral din Austro-Ungaria (1867-1918)*, Editura „Vasile Goldiș” University Press, 2003, pp. 11-12.

Tot acest parcurs al discursului politic este legat, indisolubil, de evoluția politică, economică, socială și culturală a societății românești transilvănene de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului următor. „*Cea de-a doua Tribună*” – cum va rămâne în istoriografie *Tribuna* arădeană¹⁷ – pornește la drum în condiții destul de grele. Scandalul politic de la vârful Partidului Național Român era în toi¹⁸, iar concurența pe piața publicisticii politice românești din Transilvania nu era una prea ușoară. Stând alături de liberalii din Regat¹⁹, tribuniștii arădeni aveau de înfruntat și atitudinea ostilă a presei conservatoare bucureștene. În Banat, în imediata lor vecinătate, dominau Mocioneștii²⁰, iar la Orăștie se schimbau generațiile de luptători²¹. În aceste condiții, dominarea pieței publicistice se putea realiza doar după acapararea în prealabil a structurilor de putere din eparhia Aradului, de fapt singurele structuri aflate la acea vreme la îndemâna românilor ardeleni²². Acest lucru se realizează pe parcursul a doi ani de confruntări, când reușesc să-l impună ca episcop al Aradului pe Iosif Goldiș, cu program „*pastoral tribunișt*” semnat cu acte în regulă²³.

¹⁷ Primele referiri legate la această denumire le găsim la Ioan Slavici, „*Tribuna*” și tribuniștii, Orăștie, 1896, când nici nu apăruse încă *Tribuna* arădeană, apoi la Mircea Popa, Valentin Tașcu, *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până la 1918*, Editura Tritonic, București, 2003.

¹⁸ De dată mai recentă, despre această primă criză a Partidului Național Român vezi: Vlad Popovici, *Tribunismul (1884-1905)*, Presa Universitară Clujeană, 2008; Vasile Crișan, *Aurel C. Popovici 1863-1917, monografie*, Editura Altip, Alba Iulia, 2008; Lucian Petraș, *Politică și demers național în comitatul Arad (1895-1916)*, Editura Brumar, Timișoara, 2008.

¹⁹ Lucian Boia, *Eugen Brode (1850-1912)*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București, 2013; Marius Eppel, *Vasile Mangra. Activitatea politică 1875-1918*, Presa Universitară Clujeană, 2004.

²⁰ Teodor Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, București, 1939; George Cipăianu, *Vicențiu Babeș (1821-1907)*, Editura Facla, Timișoara, 1980; Gheorghe Iancu, *Omul politic și de cultură Valeriu Braniște*, vol. I, 1869-1896, partea I, Editura de Vest, Timișoara, 2011.

²¹ Ioan Mișu, *Spicuri din gândurile mele politice, culturale, economice*, Publicate cu un studiu biografic de prof. Silviu Dragomir, membru al Academiei Române, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane Sibiu, 1938; Valentin Orga, *Aurel Vlad. Istorie și destin*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2008.

²² Nicolae Bocșan, *Biserica și stat la români*, în *** *Istoria Transilvaniei*, vol. III (de la 1711 până la 1918), coord. Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008; Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1701-1918)*, Presa Universitară Clujeană, 2006.

²³ Eugen Glück, Nicolae Roșuț, *Aradul și mișcarea memorandistă*, Universitatea Cultural Științifică Arad, 1978, pp. 130-131, *Procesul verbal încheiat cu ocazia înțelegerii intervenite între reprezentanții Partidului Național Român din Arad și vicarul Iosif Goldiș în preajma alegerii acestuia ca titular al diecezei Aradului*.

Cu ocazia banchetului de instalare al noului episcop are lor un prim contact al tribuniștilor arădeni cu Tisza István, relațiile dintre gruparea arădeană și viitorul prim-ministru maghiar cunoscând – în perioada supusă studiului nostru – un parcurs cât se poate de interesant.

După ce cuceresc pozițiile-cheie în eparhie și își impun oamenii în fruntea instituțiilor școlare din subordinea acesteia, urmează strategia impunerii la nivelul conducerii Partidului Național Român. Tribuniștii arădeni aveau deja de partea lor un element invincibil: notorietatea. Ajunseseră la câteva mii de abonați permanenți, care proveneau din toată Transilvania, dar și din Regat²⁴, iar din punct de vedere economic reușiseră să se rentabilizeze, fapt care le permitea să adopte o politică editorială independentă²⁵. Volumele cu caracter autobiografic²⁶ și monografiile de personalități²⁷ cercetate au evidențiat, de asemenea, tendința tribuniștilor arădeni de a se constitui într-un veritabil „stat-major” politic și cultural al românilor transilvăneni.

Discursul politic publicat în paginile *Tribunei* este extrem de variat²⁸. Sunt publicate discursurile rostite de către fruntașii politici la întâlnirile populare de protest față de numeroasele abuzuri săvârșite de către autoritățile maghiare, după cum sunt tipărite, integral, și discursurile politice ale deputaților români rostite în parlamentul de la Budapesta. Nu lipsesc nici discursurile

²⁴ Sever Bocu, *Drumuri și răscruci*, Timișoara, 1939; Roman R. Ciorogariu (1852-1936), *Studii și documente*, Studii: prof. dr. Vasile Popeangă, prot. dr. Gheorghe Lițiu, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradei, 1981.

²⁵ Roman Ciorogariu, *Studii și documente*, Studii. Prof. dr. Vasile Popeangă și prot. dr. Gheorghe Lițiu, Oradea, 1981.

²⁶ Sever Bocu, *op. cit.*; Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, ediție de Al. Porțeanu, București, 1972; Idem, *Oameni, fapte, întâmplări*, Cluj-Napoca, 1980; Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926; Coriolan Băran, *Reprivire asupra vieții*, Arad, 2010; Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții. Anii mei de învățătură*, Cluj-Napoca, 1981; Ioan Mihu, *op. cit.*; Ioan Slavici, *Lumea prin care am trecut*, București, 1930.

²⁷ Ioan Dodu Bălan, *Octavian Goga. Monografie*, București, 1975; Lucian Boia, *Eugen Brote*, *op. cit.*; Doru Bogdan, *Ioan Suci, părinte al patriei*, Arad, 1999; George Cipăianu, *Vincentiu Babeș 1821-1907*, Timișoara, 1980, Vasile Crișan, *Aurel C. Popovici (1863-1917). Monografie*, Alba-Iulia, 2008; Marius Eppel, *Vasile Mangra (1850-1918). Contribuții la cunoașterea vieții și activității lui*, Arad, 2000; Valentin Orga, *Aurel Vlad. Istorie și destin*, Cluj-Napoca, 2001; Dumitru Petrescu, *G. Bogdan-Duică – studiu monografic*, București, 1978; Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, București, 1973.

²⁸ Doru Radoslav, *De la Memorandum la Marea Unire. Evoluția discursului politic*, în „*** Memorandumul 1892-1894, Ideologie și acțiune politică românească, Ediția a II-a, Editura Progresul Românesc, București, 1994.

din congregațiile comitatense sau chiar cele rostite la congresele naționale bisericești. Discursurile electorale sunt de asemenea foarte interesante, dar și discursurile polemice, care n-au lipsit în nici o perioadă din intervalul studiat. Aproape două decenii Aradul a jucat rolul de capitală politică a românilor transilvăneni, iar cei care au contribuit decisiv la aceasta au fost, cu siguranță, tribuniștii. Iar în acest mare curent politic și cultural – am numit tribunismul – trebuie să-i încadrăm și pe ziariștii de la *Românul*, care l-au continuat cu succes. În fond, *Românul* a asimilat toată zestrea materială și umană a *Tribunei*, prin fuziunea – prin absorbție, ce-i drept – de la începutul anului 1912²⁹.

²⁹ Radu Ardelean, *Românul (Arad, seria I, 1911-1916). Istoria ziarului – Istoria din ziar*, tom. I, Colecția Slaviciana – serie nouă, Editura „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2010; Ioan D. Godea, *Ziarul „Românul” din Arad și aspecte ale problemei naționale din Transilvania (1911-1918)*, Editura de Vest, Timișoara, 2001.

I.

Cea de-a doua Tribună:
„*Tribuna Poporului*” de la Arad

Renunțarea la strategia pasivismului politic și impunerea activismului, ca expresie a luptei naționale, avea să fie un proces destul de îndelungat, care a acoperit perioada anilor 1895 – 1905. Altfel spus, un deceniu de confruntări politice și de clarificări strategice, răstimp în care centrul deciziilor politice care vizează activitatea Partidului Național Român se mută, treptat, de la Sibiu, la Arad. În orașul de pe Mureș se ridicase, la sfârșitul secolului al XIX-lea, o nouă generație de politicieni, care vedea în implicarea activă, politică și parlamentară, calea de urmat pentru românii transilvăneni în ceea ce privește cucerirea de drepturi politice naționale.

Pe fondul creșterii numerice a populației urbane din Ungaria³⁰, afirmarea Aradului pe onoranta poziție de capitală politică a românilor transilvăneni era anticipată, în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, de procesul de consolidare a stării economice a păturii de mijloc din rândul populației românești, de sporirea treptată a nivelului de educație a maselor și, nu în ultimul rând, de ponderea majoritară a românilor în comitat³¹, realități care vor conduce la o mai mare manifestare a conștiinței naționale și la lărgirea

³⁰ Ioan Bolovan, *Contribuții privind situația demografică a Transilvaniei în anii 1850-1910*, în *Istoria României, Pagini transilvane*, coord. Acad. Dan Berindei, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 301: „Populația urbană a Ungariei a crescut de la 13,7%, în 1869, la 18,9%, în 1910.”

³¹ Ioan Russu-Șirianu, *Românii din statul ungar*, Editura Autorului, Arad, 1904, p. 83: „Din totalul de 343. 957 locuitori, înregistrați în anul 1890, 60,81%, adică 208. 957 sunt români”.

bazei de acțiune politică³². În jurul băncii populare „Victoria” a doua ca mărime în Transilvania, după „Albina” sibiană³³ – și în jurul Preparandiei arădene se constituie un nucleu de politicieni în plină afirmare, instruiți la Viena, Budapesta sau la alte mari universități europene, dinamici sub raport organizatoric și receptivi la ideea necesității schimbării strategiei politice a Partidului Național Român: Nicolae Oncu, Mihai Veliciu, Vasile Mangra, Roman Ciorogariu, Sava Raicu, Ioan Russu-Șirianu, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop etc. Coagularea acestei grupări neoactiviste de la Arad se produce în anii care au urmat mișcării memorandiste, pe fondul crizei care se manifestă în interiorul Partidului Național Român.

În urma grațierii memorandiștilor întemnițați, conflictele latente care se manifestaseră în ultimii ani între tribuniștii sibieni și unii dintre liderii marcant ai Partidului Național Român, în frunte cu Ioan Rațiu, izbucnesc în mod deschis, pe fondul interminabilelor discuții legate de proprietatea asupra Institutului Tipografic din Sibiu, cel care edita „*Tribuna*” și „*Foaia Poporului*”. În plus, E. Brote, I. Slavici și, mai târziu, S. Albini se exilasera la București, la invitația lui D. A. Sturdza, fapt care a sporit nemulțumirea fruntașilor Partidului Național Român, care preferaseră „*pușcăria ungurească*” în locul dulcelui exil dâmbovițean. Un alt eveniment care a condus la amplificarea disensiunilor din cadrul Partidului Național Român l-a constituit căderea guvernului conservator de la București și venirea la putere a liberalilor conduși de D. A. Sturdza. Discursul său de la Iași, din 13 octombrie 1895, prin care șeful guvernului liberal – împovărat, desigur, de responsabilitatea funcției executive – preciza că se va abține de la orice amestec în treburile interne ale Ungariei, implicit în susținerea mișcării naționale a românilor de aici, a provoca o erodare puternică a imaginii tribuniștilor în interiorul Partidului Național Român. Prinși la mijloc între gruparea bătrânului Rațiu și gruparea bănățeană din jurul Mocioneștilor, tribuniștii pierd în final controlul asupra „*Tribunei*” sibiene și, implicit, asupra deciziei politice de la vârful partidului³⁴. În realitate, dacă ne referim exclusiv la managementul politic – așa cum

³² Lucian Petraș, *Politică și demers național în comitatul Arad (1895-1916)*, Editura Brumar, Timișoara, 2008, p. 7

³³ Mircea Popovici, *Scurtă istorie asupra înființării institutului de credit și economii Victoria din Arad*, mss., 1924

³⁴ Lucian Boia, *Contribuții privind criza Partidului Național Român și trecerea de la pasivism la activism (1893-1905)*, în *Studii. Revistă de istorie*, tom 24, nr. 5, 1971, pp. 966-967.

se practica acest concept modern în acele vremuri – putem afirma că, atât vechii fruntași ai Partidului Național Român din jurul lui I. Rațiu, cât mai ales „moderniștii” grupați în zona curentului tribunist, deveniseră pe deplin conștienți de importanța din ce în ce mai mare a mijloacelor mass-media în ceea ce privește transmiterea discursului politic către o pătură tot mai numeroasă de cititori-aderenți. Acest fenomen se înscrie perfect în mai largul curent european care definește condiția intelectualului la mijlocul și la sfârșitul secolului al XIX-lea, mai ales în spațiul central-răsăritean al continentului, unde „*intelligentsia*” devine animatoarea mișcărilor naționale³⁵. Tot mai mult, concepția elitistă ce caracterizase construcția politică a Partidului Național Român va lăsa locul conceptului democratic de deschidere a partidului către masele largi populare, iar tribunismul ardelean a fost tocmai vehiculul prin care s-a realizat acest deziderat.

Evident, pentru a se putea impune în fruntea Partidului Național Român în condițiile în care bătrânul Rațiu confiscase „*Tribuna*” sibiană în sarcina patrimoniului de partid, tribuniștii aveau nevoie de un nou ziar în care să se exprime și prin care să-și popularizeze ideile. Izgonit, la rândul-i, din redacția sibiană de către I. Rațiu, Ioan Russu-Șirianu îi scria, insistent lui E. Brote, aflat la București:

„...fără o foaie, în care să se exprime și păreri străine dinastiei prezidiale, lucrurile p-aici o să se încurce rău”³⁶.

O primă întrunire a tribuniștilor avusese loc la Brașov încă în 10/ 22 decembrie 1895, la care participaseră V. Mangra, V. Goldiș – la acea vreme profesor la liceul brașovean – I. Russu-Șirianu, G. Bogdan Duică și T. L. Albini, secondați, de la Sinaia, de E. Brote, S. Albini și A. C. Popovici. Pe lângă rezoluția în patru puncte pe care o adoptă aici și pe care i-o trimit președintelui PNR I. Rațiu³⁷, tribuniștii hotărăsc să scoată pe piață un nou ziar, prin care să-și promoveze ideile politice și, evident, să acceadă în fruntea Partidului Național Român. Tot în luna decembrie a anului 1895, Vasile Mangra îi trimite o scrisoare extrem de dură președintelui Ioan Rațiu, de unde putem trage concluzia că ruptura dintre tribuniști și cei care mai rămăseseră în fruntea

³⁵ Charle Christophe, *Intelectualii în Europa secolului al XIX-lea*, Editura Institutul European, București, 2002, pp. 212-213.

³⁶ Lucian Boia, *Eugen Brote 1850-1912*, Editura Litera, București 1974, p. 121.

³⁷ *Idem*.

Partidului Național Român era un fapt împlinit. Cel puțin tonul scrisorii justifică aserțiunea noastră de mai sus:

„D-voastră ați observat că Gazeta Transilvaniei continuă să someze a vă clarifica pentru demersul, ce ați luat după eșirea din temniță pe la miniștri maghiari. Iar Dreptatea merge până a vă contesta chiar dreptul de conducători ai partidului național... Eu v-am descoperit sincer, nu pentru ca să ameninț, ci ca să vă previn conflictul păgubitor, că dacă Dumneavoastră veți duce treaba până la extrem, eu voi fi silit, ca să iau poziție hotărâtă în contra procedărei D-voastră. Și deja ați dus-o la extrem, când ați intentat proces în contra D-lui Albini pentru institutul tipografic. Acum nu-mi rămâne decât să vă aduc la cunoștință că nu numai eu, dar și Domnii Veliciu și Aurel Suciu cu toți amicii din părțile acestea, cât și din Banat, pe care i-am încunoștințat despre afacere, sunt în contra hotărârilor conferinței din 15 Noembrie din Sibiu, cât și în contra felului de asigurare a averii naționale acceptat de D-voastre, dar combătut de mine, Dr. Fodor și Dr. Tripon în acea conferință... D-voastră ați fost punctul de cristalizațiune a elementelor naționale și nu-mi pot închipui să vă văd altfel în lupta noastră politică!”³⁸

Dincolo de fermitatea scrisorii, ceea ce putem reține este importanța din ce în ce mai mare pe care liderii politici o acordă articolelor din presă și presei, în general. Din conținutul disputelor politice din acea perioadă deducem că deținerea conducerii Partidului Național Român era un obiectiv politic la fel de important, precum era și controlul asupra ziarelor „oficioase” și, în primul rând, asupra *Tribunei*. Altfel spus, cine deține controlul asupra ziarului cu cea mai mare pătrundere în popor, deține implicit și controlul asupra partidului. În această perioadă tribuniștii arădeni reușesc să câștige noi aderenți, printre care și nume cu o largă rezonanță națională, cum este părintele Vasile Lucaciu. În vara anului 1896, la Măgurele, lângă București, unde I. Slavici funcționa ca profesor, are loc o nouă întâlnire a tribuniștilor. Consfătuirea ține mai multe zile și acum se stabilește și locația noului ziar, care va fi la Arad. În favoarea desemnării Aradului ca viitor centru politic al românilor transilvăneni se manifestaseră de mai multă vreme V. Mangra³⁹, R. Ciorogariu, N. Oncu, S. Raicu, V. Goldiș, M. Veliciu, dar și I. Russu-Șirianu și I. Slavici. În final este de acord și E. Brote, care vedea în susținerea grupării tribuniste de la Arad și o

³⁸ Dr. Ioan Rațiu și Emilia Rațiu, *Correspondență I (scrisori primite 1866-1895)*, Editura Progresul Românesc, București, 1994, pp. 386-387, scrisoarea lui Vasile Mangra către Ioan Rațiu, din 7 decembrie n. 1895.

³⁹ Marius Eppel, *Vasile Mangra. Activitatea politică 1875-1918*, Presa Universitară Clujeană, 2004, p. 123.

oportunitate în ceea ce privește aplicarea ideilor lui D. A. Sturdza referitoare la o posibilă apropiere între românii și maghiarii din Transilvania:

„Aradul mai are încă o însușire, care ar lipsi atât Blajului, cât și Sibiului și care astăzi cu deosebire este de prețuit. Înțeleg calitatea Aradului de a fi locul cel mai potrivit, unde s-ar putea întâlni maghiarii și românii la o înțelegere oarecare... Trebuie făcută o încercare serioasă și anume la Arad”⁴⁰.

O eventuală apropiere între românii transilvăneni și maghiari convenea atât Puterilor Centrale, cât și Casei Regale de la București, fapt recunoscut de către Carol I într-o audiență acordată ambasadorului austro-ungar în acel an⁴¹. Această strategie de reconciliere româno-maghiară, care la fel de bine poate să fie exploatată și dintr-un alt punct de vedere, mult mai pragmatic și mai oportun, și care ține de necesitatea adormirii vigilenței autorităților opresive maghiare în ceea ce privește sarcina extrem de curajoasă a tribuniștilor de a scoate un nou ziar național la Arad⁴², a produs numeroase polemici și chiar rupturi în rândurile inițiatorilor. Astfel, A. C. Popovici îl contactează pe I. Rațiu, avertizându-l că exilații bucureșteni, în frunte cu E. Brote, doresc să scoată un nou ziar, sub patronajul liberalilor bucureșteni, ziar prin care să promoveze necesitatea reorganizării Partidului Național Român și renunțarea la punctele esențiale ale programului de la 1881: pasivismul politic, nerecunoașterea dualismului și cererea de autonomie a Transilvaniei⁴³.

Scandalul degenerază, deoarece I. Rațiu publică în *Tribuna* acuzele lui A. C. Popovici la adresa tribuniștilor exilați la București, în vreme ce „*Gazeta Transilvaniei*”, „*Dreptatea*”, dar și ziarele conservatoare de la București „*Epoca*”, „*Adevărul*” și „*Ziua*” speculează din plin pe marginea acestui subiect de senzație.

⁴⁰ Arhiva Bibliotecii Institutului Mitropolitan Sibiu, Fond Vasile Mangra, doc. 274.

⁴¹ Teodor Pavel, *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația Puterilor Centrale (1878-1895)*, Editura Facla, Timișoara, 1979, p. 110.

⁴² Gelu Neamțu, *Procese politice de presă antiromânești din epoca dualismului austro-ungar 1868-1890. Alte studii de istoria presei românești*, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2004, p. 11 și in extenso, unde autorul argumentază că „Procesele în ansamblul lor relevă, cu argumente științifice caracterul polițist al statului ungar, demonstrând dacă mai era nevoie, ce a însemnat dualismul pentru români și că, efectiv, Austro-Ungaria a fost o închisoare a popoarelor.”

⁴³ Vlad Popovici, *Tribunismul (1884-1905). Ideologie și acțiune politică, direcții culturale și angajament social*. Teză de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, septembrie 2008, p. 147.

De partea tribuștilor se poziționează doar ziarele „*Revista Orăștiei*” și organul liberal „*Voința Națională*”, care îi oferă lui E. Brote spațiu publicistic pentru a se dezvinovăți⁴⁴. Dincolo de aceste polemici, care vor limpezi în mare măsură orientarea pe care se va angaja mișcarea politică a românilor transilvăneni la cumpăna secolelor, tribuniștii arădeni lucrează de zor pentru scoaterea noului ziar la sfârșitul anului 1896, iar V. Mangra, R. Ciorogariu, I. Russu-Șirianu și N. Oncu se deplasează destul de des la București, de unde vor primi și bani pentru acoperirea cauțiunii noului ziar, cel mai probabil din partea liberalilor români⁴⁵. În umărul promoțional – de fapt o foaie volantă scoasă de tribuniști la 15 decembrie 1896 – I. Russu-Șirianu preciza noua conduită politică a *Tribunei Poporului*:

„Ținta întregii noastre lucrări va fi să întărim pacea și frăția în șirul luptătorilor care se reslețiseră. Vom privi ca sfânt programul național întocmit la anul 1881, de mai marii noștri. Vom căuta să întărim legăturile cu slovacii și sârbii, națiuni care suferă deopotrivă cu noi”⁴⁶.

Așadar, deocamdată o conduită politică pe deplin compatibilă cu programul Partidului Național Român, cel puțin în punctele sale esențiale. Mai remarcăm doar desemnarea lui Ioan Russu-Șirianu ca prim-redactor al *Tribunei Poporului* de la Arad, numire motivată în primul rând de experiența pe care nepotul lui Ioan Slavici o câștigase la Sibiu, mai ales după ce înființase alături de Eugen Brote și suplimentul „*Foaia poporului*” în decembrie 1892. La nici doi ani de la lansarea primului număr, „*Foaia poporului*” ajunsese la un tiraj-record pentru acea vreme în publicistica românească din Transilvania, de 7.000 de abonați⁴⁷.

Numărul de probă al ziarului „*Tribuna Poporului*”, tipărit la Orăștie de către A. Popovici-Barcianu, apare la Arad chiar de sărbătoarea Crăciunului, pe 25 decembrie 1896, primul număr oficial fiind cel din 1 ianuarie 1897. Redactor-responsabil este I. Russu-Șirianu, iar printre publiciști îi găsim pe V. Mangra, R. Ciorogariu, V. Lucaciu și G. Coșbuc. Articolul de fond, intitulat „1896” face o radiografie politică a acestui an, criticând lipsa de activitate a

⁴⁴ Nicolae Cordoș, Aurel C. Popovici și „dezvăluirile” lui din 1896, în „*Sargetia*”, XXVII. 2, 1997-1998, pp. 212-213.

⁴⁵ Vasile Mangra. *Corespondență*, I, pp. 142-143, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Eugen Brote*, din 26 decembrie 1896.

⁴⁶ Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, *Fond Roman Ciorogariu*, dosar 20, p. 202.

⁴⁷ Ioan Slavici, *Tribuna dlui dr. I. Rațiu. Explicări documentare*, Orăștie, 1896, p. 8, apud. Lucian Boia, *op. cit.*, pp. 141-142.

frunțașilor politici de la Sibiu. Spiritul tribunist va răbufni în cel de-al doilea număr al ziarului⁴⁸, în articolul de fond „*Noua noastră pozițiune*”, unde se reia vechea strategie de penetrare în rândul maselor din perioada sibiană

(„numărul e temelia valorii noastre politice, și numai aceia dintre oamenii noștri politici care au acest număr în dosul lor, pot, dacă vor, să se impuie și să-i fie de folos atât patriei, cât și națiunii noastre îndeosebi”)⁴⁹.

De data aceasta, tribuniștii arădeni sunt chiar mai direcți: „*Fără o clasă conducătoare bogată și cu legături în cercurile conducătoare, mișcare politică românească este pornită din masele mari ale poporului*”. Începând cu data de 9/ 21 ianuarie 1897 ziarul *Tribuna Poporului* este tipărit la Arad „*în propria sa tipografie*” – cum anunță cu o nedisimulată mândrie tribuniștii arădeni în articolul de fond, intitulat sugestiv „*În Arad*”⁵⁰. Extrem de interesante sunt, însă, argumentele prezentate în ceea ce privește alegerea Aradului ca reședință a noului ziar. Arătând că „*Aradul este singurul oraș în care Românii stau față în față cu Ungurii*”, deoarece la Sibiu, la Brașov sau la Blaj „*ungurii sunt departe*”, autorul articolului face și precizarea că „*Aradul este Golgota Ungurilor*”, adică locul unde au fost executați cei treisprezece generali ce s-au ridicat „*împotriva Împăratului*”. Articolul în sine este și un veritabil discurs politic de îmbărbătare pentru românii din comitat:

„*Nicăiri, pe tot pământul locuit de Români, nu se găsesc comune atât de mari și de înfloritoare, cum sunt cele din jurul Aradului. Când frații noștri din Ardeal, ori chiar cei din România ar vedea pe Românii din Pecica, Șeitin, Nădlac, apoi Curtici, Sântana, Șiria, Agriș, Pâncota și altele, ar sta uimiți. Sunt paici țărani, nu unu, dar mulți, a căror avere trece peste 400. 000 de coroane, și am văzut înșine pe unul depunând la banca „Victoria” suma de vre-o 80. 000 de coroane, cât luase pe recolta grâului din acel an*”⁵¹.

Tot cu acest număr al ziarului începe și o serie de articole intitulate „*Politica socială*”, articole ce acoperă și componentele socială și economică ale discursului tribunist. Sunt evidențiate pierderile confesionale înregistrate în urma căsătoriilor mixte, sunt îndemnați tinerii români să deprindă meserii

⁴⁸ *Tribuna Poporului*, I, nr. 2, 3/ 15 ianuarie 1897, p. 1, articolul de fond „*Noua noastră pozițiune*”, nesemnat.

⁴⁹ *Tribuna*, I, nr. 1, 14/ 26 aprilie 1884, p. 1, articol de fond „*Cătră publicul român!*”, nesemnat.

⁵⁰ *Tribuna Poporului*, I, nr. 4, 9/ 21 ianuarie 1897, p. 1, articolul de fond „*În Arad*”, nesemnat.

⁵¹ *Idem*.

practice și se încurajează populația să cumpere produse românești, să apeleze doar la avocații români sau să folosească instituțiile de credit ale românilor⁵². Primul articol de fond semnat în *Tribuna Poporului* îi aparține lui Vasile Mangra și poartă titlul „Programul național”. Pornind de la cuvintele evanghelistului Luca, potrivit cărora lupta binelui împotriva răului este o datorie a fiecărui creștin, Vasile Mangra susține că lupta românilor împotriva politicilor de maghiarizare ține de „dreptul legitimei apărări”⁵³. Argumentându-și aserțiunea cu citate din Aristotel și J. J. Rousseau, Mangra conchide că

„nenorocita politică de maghiarizare este cea mai mare greșală politică, care va duce Ungaria în mormânt, dacă nu-i va pune stavilă patriotismul luminat”⁵⁴.

În numărul următor apare și prima semnătură a lui Vasile Goldiș (vg.), la începutul articolului de fond „Lupta noastră”. Făcând un recurs la istorie și la faptul că ne tragem din cei care „biruit-au Italia și Africa și Asia și toată lumea”, Vasile Goldiș le oferă cititorilor exemplul poporului olandez „mic și slab” care a învins împărăția cea „mare și puternică” a spaniolilor. Mai departe, referindu-se la politicile de maghiarizare ale guvernanților, discursul politic al profesorului de la Brașov capătă valențe mesianice:

„Tremurul și frica vă va cuprinde, când se va ridica zăgazul suferințelor noastre. Steagul fâlfâie mândru în vânt. În jurul lui, Români!”⁵⁵

Cuvinte curajoase, ce caracterizează majoritatea articolelor lui Vasile Goldiș. De altfel, după cum vom constata mai târziu, primul proces de presă îndreptat împotriva noului ziar va fi provocat tot în urma unui articol scris de către inimosul tribunist arădean Vasile Goldiș. Articolul se încheie cu o aluzie străvezie la adresa pasiviștilor de la Sibiu:

„Eară cel fricos și slab la inimă să meargă și să se întoarcă în casa sa, ca să nu înfricoșeze inima fratelui său ca și a sa”.

⁵² *Ibidem*, I, numerele 4, 9/ 21 ianuarie 1897, pp. 1-2, 5, 10/ 22 ianuarie 1897, pp. 1-2, 11, 19/ 31 ianuarie 1897, p. 3, 13, 22 ianuarie/ 3 februarie 1897, pp. 1-2 passim.

⁵³ *Ibidem*, I, nr. 5, 10/ 22 ianuarie 1897, p. 1, articolul de fond „Programul național”, semnat: V. Mangra.

⁵⁴ *Idem*.

⁵⁵ *Ibidem*, I, nr. 6, 11/ 13 ianuarie 1897, p. 1, articolul de fond „Lupta noastră”, semnat: (vg.).

Mândria națională este cultivată în același număr al *Tribunei Poporului* prin încă două articole. Primul, o scrisoare prin care Vasile Alecsandri le mulțumește arădenilor pentru „călduroasele lor felicitări” după strălucita izbândă cu poezia „*Ginta latină*”⁵⁶, iar al doilea articol, scris de către George Coșbuc, face o analiză a „celor trei marșuri” românești provenite din Moldova, Muntenia și Ardeal, cele trei mari colțuri ale spațiului etnic: „*Marșul lui Vasile Cârlova*”, „*Deșteptarea României*”, de Vasile Alecsandri și „*Deșteaptă-te Române*”, de Andrei Mureșanu. Dacă primele șapte numere ale „*Tribunei Poporului*” se înscriu, mai mult sau mai puțin, în ceea ce putem denumi ca fiind frenezia începutului, cu numărul opt tribuniștii arădeni revin la pragmatismul ce-i caracterizează și iau, punctual, marile probleme cu care se confruntă românii transilvăneni în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. La momentul la care ne referim, existau trei mari centre politice ale românilor transilvăneni susținute de către tot atâtea ziare: „*Tribuna*”, la Sibiu, care servea interesele celor grupați în jurul „*venerabilului*” Ioan Rațiu, „*Dreptatea*”, la Timișoara, condusă de către Valeriu Braniște și pusă în slujba lui Alexandru Mocioni și „*Tribuna Poporului*”, la Arad, în jurul căreia se constituia o grupare din ce în ce mai puternică de lideri: Vasile Mangra, Roman Ciorogariu, Nicolae Oncu, Sava Raicu, Vasile Lucaciu, Vasile Goldiș, Ioan Slavici, Eugen Brote, Ioan Bianu, Ștefan Cicio Pop, Ioan Suci, Mihai Veliciu, George Coșbuc, A. D. Xenopol, Ilarie Chendi etc. Deși dispuneau și ei de ziare naționale, brașovenii contau destul de puțin în acest triumf de putere, iar blăjenii erau menționați cu precădere doar atunci când apăreau dispute confesionale între românii ortodocși și cei greco-catolici. Exista, firește, și o bătălie în ceea ce privește acapararea de noi abonați între ziarele din centrele românești menționate mai sus, iar acest mercantilism gazetăresc coincidea, pe deplin, cu susținerea de care se bucura respectiva grupare politică în teritoriu. Ca dovadă, „*Dreptatea*” dispare atunci când „*mocioniștii*” pierd teren în fața tribuniștilor arădeni, care își vor impune propria lor voință în ceea ce privește alegerea noului episcop al Aradului, după cum „*Tribuna*” sibiană va sucomba aproape instantaneu cu trecerea la cele veșnice a marelui memorandist Ioan Rațiu. Prin urmare, nu informațiile sau serviciile gazetărești erau cele care contau în expansivitatea unui ziar, cât mai ales ideile politice promovate de către gruparea respectivă de lideri. Iar tribuniștii arădeni vor deveni, cât de curând, imbatabili, impunând nu numai *Tribuna Poporului*, ci și Aradul în fruntea mișcării politice a românilor transilvăneni.

⁵⁶ *Idem*, articolul *V. Alecsandri și Aradanii*, nesemnat.

Activitatea politică propriu-zisă, pe care o reclamă tribuniștii arădeni încă din primele numere, n-are deocamdată nimic în comun cu activismul parlamentar, fiind doar un îndemn la reluarea acțiunilor politice de către fruntașii Partidului Național Român, a căror activitate intrase în amorțire după începutul crizei interne. Acesta este și rostul articolului de fond al numărului din 27 ianuarie, intitulat „Acțiune!”⁵⁷. Pornind de la constatarea că toată presa românească a căzut de acord asupra faptului că „*situațiunea partidului național român este cât se poate de gravă*”, autorul articolului îndeamnă la reluarea activității politice, deoarece

*„oștirea, ori-cât de puternică ar fi, se demoralizează stând în campanie fără a da o luptă. Tot așa și în politică: lipsa de acțiune demoralizează”*⁵⁸.

Articolul beneficiază de o reacție imediată și laudativă din partea lui V. Lucaciu care, într-o scrisoare adresată lui Vasile Mangra la 24 ianuarie 1897, de la Sisești, precizează:

*„Foarte frumos ați prezentat Tribuna Poporului... Ar fi bine să inaugurăm o acțiune energică și covârșitoare ce nu se poate face fără de o consfătuire a mai multor fruntași de ai noștri din partidul național, care să adreseze un cuvânt public către națiune, desfășurându-și programul de acțiune și, începând numaidecât lucrarea în acel sens”*⁵⁹.

Nu la fel de încântat este și Eugen Brote de la București, pentru care felul cum a demarat *Tribuna Poporului* nu-i este pe plac. El reacționează destul de dur într-o scrisoare adresată lui V. Mangra:

*„Oare toate acestea nu se puteau publica de Tribuna din Sibiu? Ai d-ta convingerea, că cu asemenea idei politice se poate strânge poporul în jurul Tribunei Poporului și îți vei asigura sprijinul cercurilor politice conducătoare de aici?... Un lucru să nu-l scăpăm din vedere. Am stat mult în așteptare cu întemeierea noului ziar; să nu ne zică lumea la urmă că mai puteam să mai așteptăm”*⁶⁰.

⁵⁷ *Ibidem*, I, nr. 8, 15/ 27 ianuarie 1897, p. 1, articolul de fond „Acțiune!”, semnat: (*).

⁵⁸ *Idem*.

⁵⁹ Vasile Mangra, *Corespondența*, vol. II, I-V, Ediție, studiu introductiv și note de: Marius Eppel, Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 44, *Scrisoarea lui Vasile Lucaciu către Vasile Mangra*, din 24 ianuarie n. 1897.

⁶⁰ *Ibidem*, vol. I, op. cit., pp. 146-147, *Scrisoarea lui E. Brote către V. Mangra*, din 16/ 28 ianuarie 1897.

După cum vom putea constata peste doar câteva numere, Eugen Brote va conceptualiza o veritabilă strategie de marketing politic și ziaristic pentru gazeta arădeană, prin care să se pună în acord lupta politică a românilor transilvăneni cu interesele guvernanților liberali de la București și cu cercurile de decizie de la Viena. Prin conjugarea acestor eforturi – credea Brote – politicienii de la Budapesta vor putea fi constrânși în a acorda drepturi politice pentru românii ardeleni.

Legitimitatea luptei politice a românilor transilvăneni o evidențiază, cât se poate de clar, Vasile Mangra în numărul din 29 ianuarie, în articolul de fond „*Legitimitatea programului național*”⁶¹ în care argumentează că solicitarea românilor pentru autonomia Transilvaniei, conform programului de la 1881, nu este cu nimic mai lipsită de legitimitate decât programul partidului kossuthist, care cere tocmai independența Ungariei. La fel de interesant este și articolul lui Roman Ciorogariu (semnat: U.) „*Fruntaș între frunțași*”⁶², în care „*Uncheașul*”⁶³ insistă asupra legăturilor firești și naturale dintre preoții și țărani români, care au aceleași năzuințe: „*Câți suntem astăzi, toți suntem din opincă.*” Finalul articolului conține și primul slogan pe care-l întâlnim în acest ziar: „*Șubă lângă șubă!*”. Un îndemn la unitate, la comuniune de vederi, la solidaritate națională, pe care-l vom mai întâlni și cu prilejul altor discursuri politice publicate în *Tribuna Poporului*.

Cu numărul din 4 februarie⁶⁴ Eugen Brote își începe seria de șapte articole, intitulate „*Puncte de orientare*”, în care este de părere că „*neînțelegerile și vrajba dintre români și maghiari să înceteze*”, cu atât mai mult, cu cât „*situația actuală diferă în mod esențial de cea de la 1892*”⁶⁵. Îndemnul lui Eugen Brote adresat cititorilor pentru a adopta „*o rezervă binevoitoare*” față de guvernul maghiar îl nemulțumește profund pe Vasile Goldiș, care îi scrie de la Brașov lui Vasile Mangra că este contrariat de această nouă poziție a ziarului și că va întrerupe orice colaborare cu *Tribuna Poporului* de la Arad:

⁶¹ *Tribuna Poporului*, I., nr. 10, 17/ 29 ianuarie 1897, p. 1, articolul de fond „*Legitimitatea programului național*”, semnat: V. Mangra.

⁶² *Ibidem*, I, nr. 11, din 19/ 31 ianuarie 1897, pp. 1-2, articolul de fond „*Fruntaș între frunțași*”, semnat: (U.).

⁶³ Pseudonim utilizat de Roman Ciorogariu pentru articolele sale.

⁶⁴ *Tribuna Poporului*, I, nr. 14, 23 ianuarie/ 4 februarie 1897, p. 1, articolul de fond „*Puncte de orientare I*”, nesemnat.

⁶⁵ *Ibidem*, I, nr. 19, 30 ianuarie/ 11 februarie 1897, p. 1, articolul de fond „*Puncte de orientare V*”, nesemnat.

„O decepțiune mai mare decât cea primită prin articolii voștri Puncte de orientare n-am avut în viața mea până acum. În prima înfuriere era să mă adresez la Gazeta Transilvaniei cu un articol prin care în public să mă leped de voi, dar m-am gândit la tine, pe care atât de mult te iubesc și-am tăcut și tac. Dar te rog, pentru numele lui Dumnezeu, luminează-mă. Ce vreți? V-ați înțeles cu guvernul ori halucinați împreună cu Brote de niște fantasmе imposibile? Ce va să zică „rezerva binevoitoare”, ce va să zică „liniștea internă”? Toată gloria începutului ați păpat-o și cele pierdute niciodată nu se mai pot repara. Stau să plâng de durere și nu știu ce să mă fac. Te rog, dragă, dacă ții cât negru (sub) unghie la mine, luminează-mă!”⁶⁶.

Temerile lui Vasile Goldiș sunt cu atât mai întemeiate, cu cât încă nu se stinsesă valurile provocate de acuzele publicate de către Aurel C. Popovici în „Tribuna” sibiană împotriva lui Eugen Brote și a noii sale grupări politice privind o posibilă trădare a cauzei naționale. Cu doar un an în urmă, bănățeanul Aurel C. Popovici – aflat la București, alături de Eugen Brote, Septimiu Albini și Ioan Slavici, publicase o serie de articole devastatoare la adresa „*exilaților bucureșteni*”⁶⁷, care își propuseseră „înființarea unui ziar în Transilvania și constituirea unui partid guvernamental, fără a mai sta pe baza programului național, fără a mai vorbi de autonomie și de acțiuni politice pentru dobândirea ei, ci pur și simplu a face o politică moderată, oportunistă”⁶⁸.

În replică, Vasile Mangra îi trimite profesorului Vasile Goldiș o scrisoare liniștitoare de răspuns, în care precizează că „*Punctele de orientare*” ale lui Brote trebuie citite într-o cu totul altă cheie, respectiv „*din privirea constelațiilor politice europene, pe care o dreg statele mari și nu popoarele mici*”, încheind: „Fii dar liniștit, iubite amice, că dela program nu ne vom abate. Fii liniștit, că numai cinstit vrem să lucrăm”⁶⁹.

Până la urmă Vasile Goldiș îi dă crezare lui Vasile Mangra și scrie la „*Tribuna Poporului*” încă 14 ani „*la rând*”, după cum avea să recunoască mai târziu⁷⁰. Cât despre teoriile conspiraționiste ale lui Aurel C. Popovici, probabil

⁶⁶ *Românul*, I, nr. 40, 19 februarie/ 4 martie 1911, p. 1, articolul de fond „O scrisoare de actualitate” de Vasile Goldiș, unde autorul publică integral și scrisoarea liniștitoare de răspuns a lui Vasile Mangra. Vezi și Vasile Mangra, *Corespondența...*, op. cit., vol. I, p. 150.

⁶⁷ Vasile Crișan, *Aurel C. Popovici (1863-1917)*, Editura ALTIP, Alba Iulia, 2008, pp. 177-181.

⁶⁸ *Tribuna*, XIII, nr. 47, 29 februarie/ 12 martie 1896, pp. 1-2; XIII, nr. 48, 1/ 13 martie 1896, p. 1, articolele „Desvelirea trădării naționale”, semnate: Aurel C. Popovici.

⁶⁹ *Idem*.

⁷⁰ *Românul*, I, nr. 40, 19 februarie/ 4 martie 1911, p. 1, articolul „O scrisoare de actualitate”, semnat: Vasile Goldiș.

că și Vasile Goldiș era de părerea marelui nostru istoric Nicolae Iorga, care-l caracteriza impecabil pe autorul „Statelor Unite ale Austriei Mari”: „Era exagerarea însăși, în talie, în glas, în scris, în viață”⁷¹. Revenind la scrisoarea lui Vasile Goldiș către Vasile Mangra, este cât se poate de interesant să remarcăm faptul că aceasta i-a fost trimisă, spre știință, și lui Eugen Brote la București, împreună cu următoarea epistolă:

„În momentul de față sosii de la Brașov, unde am plecat luni în 3/ 15 cu trenul de seară. Am fost silit să merg ca să dau unele explicări și clarificări amicilor noștri nedumeriți pentru articolul șase din „puncte de orientare”, căci alături de scrisoarea care ți-o alătur în confidență, mai primisem de la un alt amic, care ne-a fost totdeauna foarte devotat, abdicarea lui dintre întemeietorii ziarului tot pentru punctele de orientare. Explicările și clarificările mele i-au mulțumit și nedumeririle lor sunt risipite; mi-au reflectat însă că acei articoli nu sunt pentru publicul nostru, care ori nu-i înțelege, ori îi va înțelege rău, precum și ei rău l-au înțeles. Te rog dar ca luând la critică părerile contrare ale dușmanilor, să iai în socotință și nedumeririle oamenilor.”⁷²

O destul de mare nedumerire au provocat „Punctele de orientare” publicate de Eugen Brote și în rândul fruntașilor politici arădeni. Astfel, în scrisoare către Vasile Mangra din 13/ 25 februarie 1897 Eugen Brote precizează încă de la începutul acesteia:

„Precum văd din scrisoarea D-Tale și a Muscalului, „Punctele de orientare” a clătinat și pe unii din amicii noștri; vor veni ei la loc. Dacă nu-i vom convinge noi, îi vor convinge adversarii noștri”⁷³

„Muscalul” pomenit în scrisoare este chiar prim-redactorul „Tribunei Poporului”, Ioan Russu-Șirianu.

Chiar în perioada în care Eugen Brote publică seria „Punctelor de orientare”, Vasile Goldiș scrie unul dintre cele mai înflăcărâte discursuri politice de până acum. Articolul de fond din 7 februarie „Steagul nostru” – semnat cu inițiale (vg.) – vine în totală contradicție cu îndemnul pacifist de „rezervă binevoitoare” față de guvernanții de la Budapesta promovat de Brote. Reluând

⁷¹ Nicolae Iorga, *Oameni care au fost*, vol. II, p. 264, București, 1967, apud: Vasile Crișan, Aurel C. Popovici (1863-1917), Editura ALTIP, Alba Iulia, 2008, p. 233.

⁷² Vasile Mangra, *Coresponența...*, op. cit., vol. I, pp. 149-150, Scrisoarea lui Vasile Mangra către Eugen Brote, din 5/ 17 februarie 1897.

⁷³ Idem, p. 151, Scrisoarea lui Eugen Brote către Vasile Mangra, din 13/ 25 februarie 1897.

teza bărnăuțiană de la 1848, conform căreia „*libertatea adevărată a oricărei națiuni nu poate fi decât națională*”, Vasile Goldiș critică atitudinea de până acum a comitetului Partidului Național Român:

„Ni se răpește dreptul de a ne întruni în adunări electorale și răspunsul e un protest. În fața mileniului comitetul naționalităților întrunit la congresul dela 1895 scoate o declarație platonicească nesubscrisă de nimeni”⁷⁴.

Mai departe, concluzia lui Vasile Goldiș este una fără echivoc: „*Ori-că nu pot, ori-că nu voesc: e clar ca lumina zilei, că teoreticismul neputincios a pus ear' mâinile pe conducerea politiceii noastre*”. Prin urmare, soluția pe care o propune tribunistul Vasile Goldiș este lupta pentru drepturi naționale:

„*Ridicat-am acest steag al luptelor viitoare pentru binele neamului nostru românesc.... Existența unui popor nu se discută, ci se afirmă. În numele lui Dumnezeu deci înainte!*”.

Deși nu dă nici un nume, Vasile Goldiș îndreaptă câteva critici extrem de acide și la adresa oportuniștilor sau „*teoreticienilor neputincioși*”:

„*Astfel prinde între noi rădăcini tot mai adânci acea idee fatală, că din ghiarele șovinismului maghiar nu ne poate scăpa, decât numai evenimente mari europene. Deci să așteptăm...*”

Aluzia este mai mult decât străvezie la gruparea Mocioni-Babeș. Există și un avertisment:

„*Cei șovăitori și fricoși și sgârșiți și lacomi să rămână departe de noi*”⁷⁵.

Simțind, probabil, că spiritele se prea încing, Roman Ciorogariu publică articolul de fond „*Inimi deschise*” (semnat: *Unchiașul*), un îndemn pentru evitarea certurilor dintre frați: „*Sunt certăreți din cale afară Români!... Deschideți-vă dar inimile... Fiți bărbați!*”⁷⁶.

După cum avea să recunoască mai târziu, Vasile Goldiș era – la acea vreme – unul dintre cei mai harnici și mai iscusiți editorialiști de la *Tribuna Poporului*:

⁷⁴ *Tribuna Poporului*, I, nr. 16, 26 ianuarie/ 7 februarie 1897, p. 1, articolul de fond „*Steagul nostru*”, semnat: (vg.).

⁷⁵ *Idem*.

⁷⁶ *Tribuna Poporului*, I, nr. 25, 7/ 19 februarie 1897, p. 1, articolul de fond „*Inimi deschise*”, semnat: *Unchiașul*.

„În Tribuna Poporului eu am scris cel dintâiu primarticol... Am un teanc de scrisori dela părintele Vasile Mangra și feiertatul Russu-Șirianu, în care aceștia recunosc, că numai mie au să-mi mulțumească (pentru) situația creiată în Brașov pentru gruparea dela Tribuna Poporului”⁷⁷.

Articolul de fond „Politica națională” (semnat: vg.) din 23 februarie este, nici mai mult, nici mai puțin, decât un îndemn la unitatea națională a tuturor românilor:

„Dacă Grecii au căzut odată sub jugul lui Filip, și în urmă sub jugul Romanilor, este pentru-că au voit să fie Plateani, Tebani, Ateniani, Spartani și nu Elini; tot așa și străbunii noștri au voit să fie Ardeleni, Munteni, Bănățeni, Moldoveni și nu Români; rare-ori au voit să se privească între dânșii ca o singură și aceeași națiune; în neunirea lor dar’ trebuie să vedem isvorul tuturor nenorocirilor trecute ale căror urme încă până astăzi sunt vie pe pământul nostru”.

Și, ca să nu existe nici un dubiu, își încheie articolul cu un citat din Kogălniceanu: „eu privesc ca patria mea toată acea întindere de loc, unde se vorbește limba română”⁷⁸. Este cel mai „naționalist” discurs politic de până acum publicat în paginile ziarului de la Arad, iar tema pericolului regionalizării demersului politic național va fi reluată de către Vasile Goldiș și în alte articole ale sale.

Pentru a îndrepta, oarecum, efectul „Punctelor de orientare” ale lui Eugen Brote asupra cititorilor, în ziarul din 4 martie este publicat un articol de fond (nesemnat) intitulat „Roadele politice guvernamentale”. Publicarea acestuia fără semnătură nu trebuie pusă, de data aceasta, în sarcina evitării vreunui conflict cu procurorii maghiari, cât mai ales pentru a masca o atitudine fățișă față de părerile lui Eugen Brote. Argumentăm aserțiunea noastră prin scrisoarea din 13 septembrie pe care Vasile Mangra i-o trimite lui Eugen Brote și în care se plânge de timpul îndelungat pe care trebuie să-l petreacă în redacția ziarului:

„Au fost săptămâni când singur eram, încât nu știam de capul meu...”⁷⁹.

⁷⁷ *Românul*, I, nr. 40, 19 februarie/ 4 martie 1911, p. 1, articolul de fond „O scrisoare de actualitate”, semnat: Vasile Goldiș.

⁷⁸ *Tribuna Poporului*, I, nr. 27, 11/ 23 februarie 1897, p. 1, articolul de fond „Politica națională”, semnat: (vg.).

⁷⁹ Vasile Mangra, *Correspondența...*, op. cit., vol. I, p. 153, Scrisoarea lui Vasile Mangra către Eugen Brote, din 1/ 13 septembrie 1897.

În această perioadă am constatat că, în zilele în care Vasile Mangra sau Roman Ciorogariu făceau și serviciul de secretariat de redacție, din cauza lipsei de ziaristi cele mai multe articole din paginile de interior ale ziarului erau fie semnate, fie propuse de către cei doi. Revenind la articolul de fond despre „Roadele politicei guvernamentale”, pe care i-l atribuim chiar lui Vasile Mangra, acesta începe fără nici un fel de echivoc:

„Sau găsit și se mai găsesc încă și astăzi între Români oameni, cari prin o politică conciliantă în sens guvernamental, cred că am putea obține dela Maghiari oare-cari concesiuni pentru ameliorarea pozițiunei poporului român, cel puțin pe terenul cultural. Aceștia formează nota discordantă în acțiunea politică a Românilor, preferând a se pune în conflict cu sentimentul public al poporului...”⁸⁰.

După această introducere, urmează atacul deschis și direct la adresa protopopului Radnei – fratele arhimandritului de la Bodrog și directorul Institutului Pedagogico-Teologic de la Arad, Augustin Hamsea, totodată și omul de casă al episcopului Mețianu:

„Astfel vedem pe protopop. Radnei nu numai dând mâna cu toți șoviniștii și Ovreei din cercul său, dar’ primind chiar presidenția partidului guvernamental de acolo, și trimițând invitări în limba maghiară preoților și învățătorilor români, ca să participe la întrunirile partidului unguresc. Acesta ar fi cel mai mic contra serviciu, pentru mandatul de deputat al fratelui său, cu care șoviniștii nici pe departe nu sunt mulțumiți”⁸¹.

După ce avertizează și asupra pericolelor pe care le produce această politică pro-guvernamentală – respectiv întemeierea de școli ungurești în satele „curat românești” de pe Valea Mureșului – autorul articolului de fond încheie:

„Nădăduim, că consistoriul eparchial din Arad va lua măsuri energice pentru a pedepsi neglijința organelor sale și pentru a restabili încrederea poporului și iubirea lui către așezămintele naționale”.

Un argument în plus pentru ca să-l considerăm pe Vasile Mangra ca fiind autorul acestui articol și să evidențiem primul atac al tribuniștilor la adresa nepotismului și corupției care se manifestau la vârful Eparhiei Ortodoxe Române din Arad din acea vreme.

⁸⁰ *Tribuna Poporului*, I, nr. 34, din 20 februarie/ 4 martie 1897, p. 1, articolul de fond „Roadele politicei guvernamentale”, nesemnat.

⁸¹ *Idem*.

La fel de interesant este și amplul articol referitor la trecutul și existența Partidului național în comitatul Aradului, unde Vasile Mangra publică – în extenso – programul politic al partidului, despre care aflăm că s-ar fi organizat încă de la 1867, „Comitetul provisoriu al partidei politice române din comitatul Aradului” semnând apelul „Cătră românimea din comitatul Aradului” și conținutul programului politic în data de 25 ianuarie 1868⁸². Rostul publicării acestor articole despre trecutul „Partidului național în comitatul Aradului” se va lămuri în numărul următor al ziarului, când se publică partea a doua a materialului, în care se precizează că:

„reuniunea politică națională a Românilor din comitatul Aradului a dat impulsul la înființarea și organizarea partidului național al tuturor Românilor din Ungaria și din Banat, care a urmat în adunarea generală convocată de dl Antoniu Mocsonyi și ținută la Arad în 9 Maiu st. n. 1872”⁸³.

Este un răspuns direct la pretenție politice ale bănățenilor grupați în jurul lui Alexandru Mocioni, care își revendicau întâietatea în ceea ce privește organizarea politică a românilor din Ungaria și Banat. Cu numărul din 21 martie, tribuniștii arădeni publică și primul articol de fond trimis de către Ioan Slavici de la București: „Ardealul, Românii și Ungurii” (semnat: Ioan Slavici). „Idea de stat național maghiar e o utopie” – este de părere întemeietorul tribunismului ardelean – pledând pentru redarea autonomiei Ardealului⁸⁴. Calmul și paternalismul din articolul lui Ioan Slavici sunt sparte, în numărul următor al ziarului, de către prim-redactorul Ioan Russu-Șirianu, care își începe seria de cinci articole de fond despre „Organizarea Partidului Național”⁸⁵. În primul său articol, Russu-Șirianu pornește de la apariția crizei în interiorul Partidului Național Român, imediat după eliberarea memorandiștilor din temnițele maghiare de la Vaș și Seghedin, când Ioan Rațiu vrea „să reguleze averea națională”. Constatând lipsa de coeziune chiar în rândurile memorandiștilor-martiri, prim-redactorul tribunist este de părere că

⁸² *Ibidem*, pp. 1-2, articolul „Partidul național în comitatul Aradului”, nesemnat.

⁸³ *Ibidem*, I, nr. 35, din 21 februarie/ 5 martie 1897, pp. 1-2, articolul „Partidul național în comitatul Aradului II”, nesemnat.

⁸⁴ *Ibidem*, I, nr. 46, din 9/ 21 martie 1897, p. 1, articolul de fond „Ardealul, Românii și Ungurii”, semnat: Ioan Slavici.

⁸⁵ *Ibidem*, I, numerele 49, din 13/ 25 martie 1897, p. 1; 51, din 16/ 28 martie 1897, p. 1; 53, din 19/ 31 martie 1897, p. 1; 56, din 23 martie/ 4 aprilie 1897, p. 1 și 58, din 27 martie/ 8 aprilie 1897, p. 1.

„mai bine să se fi prăpădit întreaga acea avere națională, de cât ca la a doua ședință a comitetului, ținută la 10 ianuarie 1895 (ședința la care dintre membrii substituți **numai unii** au fost invitați) să-i vedem pe Dr. V. Lucaciu, Dr. D. P. Barcianu, D. Comșa, Dr. G. Tripon și Dr. V. Fodor siliți să ia atitudine în public contra colegilor lor de temniță Dr. I. Rațiu, George Pop de Băsești și Dr. T. Mihali, cu cari împreună făcuseră fala și mărirea numelui românesc”.

În cel de-al doilea articol despre organizarea partidului național, publicat în numărul din 28 martie, Russu-Șirianu critică lipsa de activitate a partidului încă din vremea președinției lui Victor Babeș:

„Ear’ când noul comitet a primit în 1892 actele – archiva, cum se zice – despre o activitate de zece ani a partidului – erau abia câteva hârtii”.

Cel de-al treilea articol, din 31 martie, se referă îndeosebi la tentativele eşuate de împăcare a arădenilor cu „Mocsonyștii”, care doresc să se erijeze în continuare pe poziția de conducători politici a românilor din Banat și Ungaria. Firește, Ioan Russu-Șirianu avea și câteva polițe de plătit „*autorisaților de la Sibiiu*”, în frunte cu Ioan Rațiu, care-l izgoniseră din redacția „*Tribunei*” după începerea crizei⁸⁶. Prin urmare, în cel de-al patrulea articol despre organizarea partidului național se referă la abandonarea de către cei de la Sibiu a terenului câștigat prin Congresul Naționalităților de la Budapesta din august 1895. În articolul final, cel din 8 aprilie, Russu-Șirianu le solicită celor de la Sibiu să convoace o conferință națională „*chiar în contra voinței guvernului unguresc... Cei de la Sibiiu să iasă deci pe teren sănătos, terenul național, unde se impune prin fapte. De vorbă, sgomot și invective, socot că lumea-i sătulă*” – încheie prim-redactorul tribuniștilor arădeni, făcând astfel referire și la acuzele nefondate și calomniile tot mai grave venite din partea „*vechii Tribune*” la adresa grupului de la Arad. Cei care mai au rămas în jurul lui Ioan Rațiu la Sibiu sunt acuzați că nu mai reprezintă românimea transilvăneană în ansamblul ei:

„Cine mai face parte din comitetul național? D-nii D. P. Barcianu, D. Comșa, N. Cristea și V. Fodor au demisionat irevocabil, deja de un an și jumătate; d-nii E. Brote și S. Albini au fost declarați trădători. A. Suciu și M. Veliciu n-au mai fost pe la comitet d-un an și două luni, iar V. Lucaciu n-a mai fost din vară”⁸⁷.

⁸⁶ Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. IV, prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2006, p. 30.

⁸⁷ *Tribuna Poporului*, I, nr. 58, din 27 martie/ 8 aprilie 1897, articolul de fond „Organizarea Partidului Național”, semnat: Russu Șirianu.

Pentru că se apropie sărbătorile pascale, părintele Vasile Lucaciu publică articolul de fond intitulat „*Christos a înviat!*”. La o lectură mai atentă, editorialul lui Vasile Lucaciu se dezbracă de corsetul retoricii religioase și devine un excelent discurs de trăire națională: „*Carpații și Pindul cu Balcanii, plaiurile dintre Nistru și Tisa, plâng, plâng amar de dorul vulturului falnic!*” Citând din versurile „*Doinei*” eminesciene, vajnicul preot din Sisești își încheie articolul de fond într-un ton apoteotic:

„*Plini de încredere în viitorul nostru național, pe temeiul creștinătății și al naționalismului, cu liniște suverană intonăm în auzul dușmanilor noștri, a dușmanilor omenimei: Precum se stinge fumul să se stingă, precum se topește ceara de fața focului, așa să piară păcătoșii dela fața lui D-zeu, eară dreptii să se veselească! Christos a înviat!*”⁸⁸.

Unul dintre primele articole referitoare la situația românilor din Balcani apare în numărul 75, din 2 mai 1897. Intitulat, fără ocol, „*Grecii dușmanii Românilor*”⁸⁹, articolul condamnă „*împotrivirea Patriarchiei din Constantinopol de a recunoaște vreun drept de a se desvolta și cultiva conform caracterului lor național pentru românii din Epir, Tesalia și Macedonia*”.

Lipsa de organizare politică a românilor transilvăneni face obiectul articolului de fond din 10/ 22 mai. Editoriștii se întreabă chiar prin titlul articolului de fond: „*Cum stăm?*”⁹⁰ Răspunsul vine chiar în pagina a doua, la începutul articolului „*Din păcatele noastre*”, primit de la Brașov și semnat „*Amicul*”: „*Stăm rău de tot*”. *Amicul* de la Brașov condamnă lipsa de implicare a fruntașilor în organizarea politică a românilor din Transilvania, făcând un apel la ziariști, la preoți și la învățători pentru a se pune în fruntea acestei lupte. Poziționarea ziariștilor în fruntea luptei politice reprezintă un capitol nou în ceea ce privește rolul presei românești din Transilvania și, totodată, o specificitate a tribunismului arădean. Cu toate acestea, în numărul din 23 mai, în articolul de fond „*Rolul presei noastre*”, autorul – anonim – este de părere că „*cei care țin cu partidul național să se urnească din loc, nu vor aștepta ca presa să limpezească situația, ci vor face ca echivocul să fie lămurit prin întemeierea*

⁸⁸ *Ibidem*, I, nr. 70 din 12/ 24 aprilie 1897, p. 1, articolul de fond „*Christos a înviat!*”, semnat: Vasile Lucaciu.

⁸⁹ *Ibidem*, I, nr. 75, din 20 aprilie/ 2 mai 1897, pp. 1-2, articolul „*Grecii, dușmanii Românilor*”, nesemnat.

⁹⁰ *Ibidem*, I, nr. 89, din 10/ 22 mai 1897, p. 1, articolul de fond „*Cum stăm?*”, nesemnat.

unei organisări, pe care să nu o mai destrame, ca în trecut, o simplă nesocotită campanie ziaristică”. Tocmai în acest număr, pe pagina 2, tribuniștii arădeni fac un adevărat exercițiu de forță mediatică și publică numele tuturor consilierilor români care au votat în antistia de la Comloșul Mare pentru desemnarea unui notar străin de neam:

„Uscăturile și lepădării de neam, cari au votat pentru străin sunt: preotul George Bălan, Andreiu Bălan, Todor Bălan, Andreiu Ilin, Vichente Lupșa, George Palcu, George Craiovean, Gligor Popescu, Vichente Draguescu, Petru Ciolac, Ioan Bogdănescu, Ilie Anghel și Todor Chiroin. Blăstămul și rușinea neamului să vă ajungă”⁹¹.

Greu blestem, dar eficientă strategie gazetărească, pe care tribuniștii arădeni o vor folosi tot mai des, mai ales cu ocazia diferitelor scrutinuri electorale, comunale, comitatense sau dietale. Discursul politic național al tribuniștilor arădeni va ajunge la cote nebănuite începând cu numărul din 26 mai, când se inaugurează o serie de articole dedicate împlinirii a „Treizeci ani de domnie a Regelui Carol I”.⁹² Dacă articolele cuprind o retrospectivă a principalelor momente din viața regelui Carol I, articolul de fond care deschide această serie, „Regele Carol”, conține un mesaj extraordinar pentru acele vremuri:

„...din punct de vedere etnic, Regele Carol este și al nostru... în privința etnică nu există hotare, ci din acest punct de vedere primul rege al României este rege al tuturor Românilor”⁹³.

Tot cu ocazia numerelor din luna mai, tribuniștii arădeni renunță la strategia de până atunci privitoare la ignorarea atacurilor venite dinspre ziariștii de la Sibiu și cei din Timișoara și publică două articole de fond intitulate, sugestiv, „Răspundem”. În primul articol, arădenii reacționează la acuza venită dinspre „Dreptatea mocionystă”, conform căreia „rolul tribuniștilor a fost și este condamnabil și scârbos: să deslipească poporul de bărbații în care **avea încredere**”...⁹⁴. Răspunsul la adresa acestei acuze vine în cel de-al doilea articol „Răspundem II”, când tribuniștii arădeni declară că nu își asumă spargerea

⁹¹ *Ibidem*, I, nr. 90, din 11/ 23 maiu 1897, p. 2, articolul „Lucruri triste”, semnat: Un reprezentant.

⁹² *Ibidem*, I, numerele 92, din 14/ 26 mai 1897, pp. 1-2; 96, din 20 mai/ 1 iunie 1897, pp. 1-2; 97, din 21 mai/ 2 iunie 1897, pp. 1-2 etc., articolele „Treizeci de ani de domnie a Regelui Carol I”, nesemnate.

⁹³ *Idem*, I, nr. 92, din 14/ 26 mai 1897, p. 1, articolul de fond „Regele Carol”, nesemnat.

⁹⁴ *Ibidem*, I, nr. 96, din 20 mai/ 1 iunie 1897, p. 1, articolul de fond „Răspundem”, nesemnat.

unității Partidului Național Român, dar recunosc faptul că sunt inițiatorii dezbaterilor de idei din interiorul acestuia:

„Da, suntem mândri că noi am început în partid „discuțiunile și ciocnirile de idei” și dacă „Dreptatea” (numărul 106) ne impută aceasta ca crimă, e dovada că nici acum, ca întotdeauna, celor dela Timișoara nu le place să gândească...”.

Este un moment deosebit în ceea ce privește dezvoltarea discursului politic al românilor transilvăneni, însemnând sfârșitul perioadei „elitiste” în ceea ce privește organizarea internă a Partidului Național Român și trecerea, treptată, către democratizarea acestei formațiuni politice. În acest proces, elementul catalizator îl reprezintă ziaristii și intelectualii grupați în jurul *Tribunei Poporului* de la Arad, care se vor pune în fruntea luptei. Mai-vechiul slogan tribunist – expus încă în primul număr al „*Tribunei*” sibiene – conform căruia „*numărul e temelie valorii noastre politice*”⁹⁵ este reluat și la Arad, dar în cu totul alte condiții. Numărul devine expresia puterii în toate manifestările vieții social-politice a românilor transilvăneni, începând cu organizarea internă a Partidului Național Român și continuând cu lupta românilor, majoritari în Transilvania, pentru obținerea de drepturi politice, sociale, economice și culturale. Dar, până la cucerirea acestor deziderate, tribuniștii arădeni mai aveau de înfruntat cu o serie de cutume prăfuite, care încă se mai manifestau în interiorul societății românești din Transilvania: „*clica elitară*” de la Sibiu, „*mocionyiștii*” din Timișoara, „*tabăra mețianistă*” și „*neamurile*” ce puseseră mâna pe Eparhia Aradului, votul censitar și împărțirea nedreaptă a cercurilor electorale, care făceau aproape imposibilă participarea românilor la viața politică din Ungaria „*în raport cu numărul lor*”, obtuzitatea unor clerici greco-catolici români, care se manifestau uneori „*mai catolici decât papa*”, sărăcia economică a românilor, frica unora dintre români față de maghiari și de sistemul opresiv al statului etc.

O schimbare radicală în ceea ce privește discursul politic se constată începând cu toamna anului 1897, când tribuniștii arădeni se impun definitiv pe piața publicisticii politice a românilor transilvăneni. Un articol, aparent banal, este „*strecurat*” în colțul primei pagini al numărului 205 din 9 noiembrie 1897. Articolul se numește „*Vrem!...*”, este nesemnat, fiind totodată și un răspuns la un articol scris de către Bartha Miklos „*luceafărul ziaristiceii maghia-*

⁹⁵ *Tribuna*, I, nr. 1, din 14/ 26 aprilie 1884, p. 1, articolul de fond „*Cătră publicul Român!*”, nesemnat.

*re de astăzi*⁹⁶. Este prima confruntare directă ce apare în *Tribuna Poporului*, purtată între ziariștii români și maghiari cu o astfel de intensitate. Totul pornește de la un articol semnat de cunoscutul ziarist maghiar Bartha Miklos, în care acesta din urmă, nemulțumit fiind de faptul că românii transilvăneni urăsc și nu prea învață limba maghiară, lansează o provocare bărbătească la adresa românilor:

„Să ne sufulcăm până la coate. Să mai vedem odată a cui este această țară? Las să decidă judecata dumnezeiască, că avem drept la ea. Și atunci să isprăvim, dar așa, că cine învinge, să rămână singur. Ceilalți piară!... Vreți?”

Fără alte comentarii, redăm răspunsul tribuniștilor arădeni, cu mențiunea observării curajului discursului politic naționalist, argumentat, deopotrivă, pe bărbăția și pe numărul românilor transilvăneni:

„Răspunsul nostru limpede și curat e că „vrem!” Dar avem și noi o condițiune. Să închideți visteria statului, să depuneți armele, tunurile Krup și pușca Manlicher, să ieșiți din cetățile și vasele cuirasate, că nu cu banii voștri sunt câștigate și nu din sudoarea voastră ridicate, și apoi om la om, haid’ să vedem a cui va fi țeara. Ori, dacă așa năveți curagiul, atunci haid’ să ne împărțim și pe visterie și pe arme și pe vasele de război, și apoi judecata lui Dumnezeu să fie între noi. Dar’ vorba vorbă să rămână... Nu vă cerem grație. Drepturi avem la acest pământ și suntem destui oameni a lupta pentru ele”⁹⁷.

La fel de curajos este și articolul de fond din 16 noiembrie, intitulat *„Gott-erhalte...”* Arătând că Imnul imperial a fost cântat de către italienii din Fiume în semn de protest față de abuzurile ungurești, autorul articolului continuă:

„Să le fie învățătură celor dela Pesta. Popoare cuceritoare nu pot fi decât cele cari știu să cucerească prin calitățile lor morale... Ungurii nău nici calități superioare, nici sunt în număr de speriat”.

Mai departe, mesajul de îmbărbătare este cât se poate de evident:

„Lupta Fiumanilor ne poate servi și nouă ca învățătură. Abea sunt la număr câți suntem noi în cinci-șase sate de sub podgorie, și totuși ridică în picioare ungurimea întreagă. De ce? Pentru-că sunt oameni cari știu să lupte”.

⁹⁶ *Tribuna Poporului*, I, nr. 205., din 28 octombrie/ 9 noiembrie 1897, pp. 1-2, articolul „Vrem!...”, nesemnat.

⁹⁷ *Idem*.

Iar finalul articolului ne scutește de orice fel de comentarii: „Urmează: Deșteaptă-te Române!”⁹⁸.

Tot în această perioadă apare și o informație despre revolta studenților români de la Universitatea din Budapesta împotriva numirii profesorului „renegat” Alexics György⁹⁹ la catedra de limba română. Studenții români, conduși de către Ilarie Chendi, fac grevă și demonstrează în fața rectorului, dar fără succes, deoarece profesorul George Alexici va fi numit ca titular pe această catedră. Tânărul student Ilarie Chendi se face însă remarcat cu această ocazie și va fi acceptat mai târziu în mijlocul tribuniștilor arădeni, ajungând să fie unul dintre cei mai talentați ziariști de la această gazetă.

De departe cel mai valoros discurs politic publicat în *Tribuna Poporului* în toamna anului 1897 îi aparține lui Vasile Goldiș. Este vorba despre articolul de fond din 10 decembrie 1897 „Vremea s’a împlinit...” (semnat: vg.), articol care, dincolo de aluzia cuprinsă în titlu, conține mesaje de-a dreptul profetice:

„Duhul vremurilor plutește peste popoare și cuvântul Domnului risipește pe cei ce se împotrivesc. Ridică-ți fruntea Române și vezi împrejur. Cei ce s’au sumețit, sunt așternuți la pământ și neamurile toate de jugul robiei au scăpat. Zeci de țărișoare au avut Germanii și între sine se băteau ca proștii și de ei lumea râdea. Suflat-a peste ei vremea și cu toții s’au prins, împărat ridicat-au în fruntea lor și astăzi împărăție au, de care tremură lumea”¹⁰⁰.

După exemplul germanilor, urmează exemplul italienilor, despre care Vasile Goldiș spune că „sălășluit-s’a duhul vremurilor între ei și Garibaldi s’a ridicat, coroanele prințșorilor au căzut la pământ și frații noștri din sânge de Roman azi una sunt și tari și fericiți”. Urmează apoi pilda românilor de peste munți care,

„s’au dus și uniți în cugete și în simțiri Românii în Turci pradă și stricăciune au făcut, ear’ marele Carol e Rege-Român și împărății lumii caută cu drag a lui prietenie. Că vremea s’a împlinit. Ridică-ți fruntea Române și vezi împrejur... Duhul vremurilor este cu voi... Din somnul cel de moarte deșteaptă-te Române!”.

⁹⁸ *Ibidem*, I, nr. 210, din 4/ 16 noiembrie 1897, p. 1, articolul de fond „Gott-erhalte...”, nesemnat.

⁹⁹ Tribuniștii îi „maghiarizează” numele, o practică ziaristică destul de des utilizată atunci când este vorba despre vreun român renegat.

¹⁰⁰ *Tribuna Poporului*, I, nr. 227, din 29 noiembrie/ 10 decembrie 1897, p. 1, articolul de fond „Vremea s’a împlinit”, semnat: (vg.).

Discursul lui Vasile Goldiș nu a rămas fără urmări din partea cenzurii autorităților maghiare, astfel că primul proces de presă „*pentru agitare contra naționalității*” este demarat la adresa *Tribunei Poporului* din Arad prin „*Actul de acuză nr. 5798/ 4 aprilie 1898 dat la tribunalul din Oradea-mare*”¹⁰¹. Lázár Márton, „*subprocuror reg., acuzator public districtual în afaceri de presă*”¹⁰² își întemeiază acuzele exact pe citatele surprinse de noi în textul de mai sus. Cu această ocazie aflăm și detalii extrem de importante despre o practică pe care o adoptă tribuniștii arădeni pentru protejarea politicienilor și a ziaristilor mai importanți din redacție de temnița ungurească. În acest caz, pentru că procurorul maghiar solicită individualizarea culpei și depistarea ziaristului care a scris materialul (Goldiș îl semnase doar cu inițiale: *vg.*), cei de la *Tribuna Poporului* îl indică pe ziaristul Aurel Trif ca fiind autorul articolului împlicinat. Acesta, apărat de către avocatul dr. Ioan Suciu, își asumă paternitatea articolului și este condamnat la „*trei luni de temniță și 50 de florini amendă*”¹⁰³. Astfel de „*oameni de sacrificiu*” vor mai exista de-a lungul anilor, fiind vorba despre o practică destul de des întâlnită în această perioadă. Informații concrete despre procedura mai sus amintită le întâlnim și în „*Memoriile*”¹⁰⁴ lui Alexandru Vaida-Voievod, când amintește despre întemeierea ziarului „*Lupta*” la Budapesta:

„*Dați-vă seama, le spuneam, ce înseamnă un proces de presă: confiscarea unei părți a cauțiunii depuse la tribunal, amendă suplimentară, întreținerea omului de paie (redactorul responsabil) în temniță, înlocuirea lui cu un alt angajat și leafa pentru familia celui întemnițat. Deci: precauțiune!*”

– îi îndemna Vaida-Voievod pe ziaristi, amintindu-le de vorbele lui Barițiu, conform cărora ziaristul român trebuie să scrie „*de parcă în fața lui ar fi codul penal, iar jandarmul la spate*”¹⁰⁵.

Sfârșitul anului 1897 este de-a dreptul fulminant pentru tribuniștii de la Arad. Deoarece autoritățile interzic desfășurarea unei adunări populare a românilor la

¹⁰¹ *Ibidem*, II, nr. 85, din 6/ 18 mai 1898, pp. 1-2, articolul „*Procesul de presă al Tribunei Poporului*”, nesemnat.

¹⁰² *Idem*, p. 1.

¹⁰³ *Ibidem*, II, nr. 101, din 30 mai/ 11 iunie 1898, pp. 1-2, articolul „*Procesul nostru*”, nesemnat.

¹⁰⁴ Alexandru Vaida Voievod, *Memorii...op. cit.* vol. I, p. 119.

¹⁰⁵ *Idem*.

Sibiu¹⁰⁶, în *Tribuna Poporului* din 23 decembrie 1897 se publică un apel „Cătră alegătorii Români” pentru convocarea unei Adunări populare la Arad „pe ziua de Joi 11/ 23 Decembrie 1897, în marea sală a „Hotelului Central”, ora 10 a. m.”¹⁰⁷. Prin această adunare populară tribuniștii arădeni doresc să le dea și o lecție de organizare politică celor de la Sibiu, cum avea să mărturisească Vasile Mangra într-o scrisoare trimisă lui Eugen Brote imediat după desfășurarea acestor evenimente:

„Acei cari atât de des se întrebau cine și câți suntem noi cei de la Tribuna Poporului, le-am răspuns prin adunarea de la 23 decembrie trecut din Arad. Gurile au amuțit și ochii li s-au întunecat de cele ce au văzut. Îndeosebi adunarea din Arad ne-a servit de cel mai bun prilej nu numai de a ne măsura forțele noastre, dar și pe ale adversarilor noștri. Cei din Sibiu, Brașov și Timișoara, toți laolaltă, n-au putut face o manifestație ca și cea de la Arad. Uniți cu toții în contra noastră, ei nu au putut împiedica manifestarea poporului la glasul și apelul ieșit din Tribuna Poporului”¹⁰⁸.

În ceea ce privește adunarea populară de la Arad, deși aceasta a fost și ea interzisă de către autorități, tribuniștii arădeni au recurs la o soluție cât se poate de ingenioasă. I-au îndemnat pe miile de români care se strânseseră aici din toate colțurile județului să mășăluiască de la Gară, până la Catedrala Ortodoxă, unde au fost așteptați la o rugăciune colectivă, manifestare ce nu putea să fie oprită de către jandarmii maghiari. Cu acest prilej s-au rostit și câteva discursuri și s-a adoptat o rezoluție de protest împotriva proiectului de lege de maghiarizare a numelor comunelor. Era exact ceea ce-și propuseseră tribuniștii de la Arad: o adunare populară care să se desfășoare chiar și împotriva interzicerii acesteia de către autorități:

„Noi cântăm numai „Murim mai bine în luptă” – ear’ când vrem să facem o întrunire, cei mai mulți întreabă: Dar’ o să ne lase poliția?” și dacă e să pornim, întreabă telegrafic: „Conceasă e conferența?”... Ei bine, așa nu se impune dușmanilor”¹⁰⁹.

După acest exercițiu de forță, putem constata că nucleul tribunist de la Arad se impune definitiv în fruntea luptei politice a românilor transilvăneni.

¹⁰⁶ Lucian Boia, *op. cit.* p. 205.

¹⁰⁷ *Tribuna Poporului*, I, nr. 235, din 11/ 23 decembrie 1897, p. 1, articolul „Cătră alegătorii Români”, nesemnat.

¹⁰⁸ Vasile Mangra, *Correspondența...*, *op. cit.* vol. I, pp. 154-156, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Eugen Brote*, din 10/ 22 ianuarie 1898.

¹⁰⁹ *Tribuna Poporului*, I, nr. 223, din 23 noiembrie/ 5 decembrie 1897, p. 1, editorialul „Datoria presei noastre”, nesemnat.

La doar un an de la apariția *Tribunei Poporului*, tribuniștii arădeni înregistrează un prim succes în ceea ce privește impunerea lor pe piața publicisticii politice românești din Banat și Ungaria: sistarea apariției ziarului „*Dreptatea*” din Timișoara. Astfel, în numărul din 17/ 29 decembrie 1897, tribuniștii arădeni consemnau, cu vădită satisfacție, naufragiul „moderaților” bănățeni:

„Dl. Alexandru Mocsonyi împreună cu 22 de colegi ai săi din comitetul „*Dreptății*” din Timișoara au anunțat cetitorilor săi, că cu sfârșitul anului este sistată apariția foii”¹¹⁰.

Dacă până acum tribuniștii arădeni fuseseră prinși la mijloc – între gruparea sibiană, din jurul bătrânului Rațiu și cea din jurul Mocioneștilor¹¹¹ – curentul politic bănățean, reprezentat de către tandemul Mocioni-Babeș, este înfrânt, iar grupările arădene i se deschide un câmp mai mare de acțiune. Această nouă stare de lucruri este evidențiată și de către liderul tribuniștilor arădeni, Vasile Mangra, care, într-o scrisoare adresată „*exilatului*” Eugen Brote afirma că: „*sunt amicii domnului Mocsonyi cari au recunoscut și mărturisit că „Tribuna Poporului” a dat lovitura de moarte „Dreptății”, care i-a curmat firul vieții*”¹¹². Scrisoarea de răspuns a lui Eugen Brote, din 14/ 26 ianuarie 1898, avea să clarifice și câteva dintre strategiile politice de urmat, în noile condiții, pentru cei grupați în jurul *Tribunei Poporului*:

„Două căi vi se deschid, mai ales: una, care să vă aducă în imediata atingere cu masele; alta, care să facă cu putință, ca toate forțele naționale, să se strângă în jurul domniilor voastre... Guvernul ne-a desființat organizația noastră veche; va trebui să o înlocuim prin alta, căci, chiar interesul patriei reclamă, ca mișcările unei populațiuni nemulțumite, să nu fie lăsate în voia întâmplării sau a unor oameni nesocotiți. Sunt sigur, că domniile voastre veți ști dezlega această chestiune, în mod mulțumitor și fără întârziere”¹¹³.

În luna octombrie a anului 1898 tribuniștii arădeni sunt puși în fața unei noi provocări: moare mitropolitul Miron Romanul, iar în perioada de vacanță a scaunului mitropolitan se dezlănțuie una dintre cele mai interesante campanii

¹¹⁰ *Ibidem*, I, nr. 239, din 17/ 29 decembrie 1897, p. 1, editorialul „*Naufragiul moderaților*”, nesemnat.

¹¹¹ Lucian Boia, *Contribuții privind criza Partidului Național Român și trecerea de la pasivism la activism (1893-1905)*, în *Studii. Revistă de istorie*, tom. 24, nr. 5, 19071, pp. 966-967.

¹¹² Vasile Mangra, *Correspondență...*, op. cit., vol. I, p. 155, scrisoarea lui Vasile Mangra către Eugen Brote, din 10/ 22 ianuarie 1898.

¹¹³ *Idem*, p. 157, scrisoarea lui Eugen Brote către Vasile Mangra, din 14/ 26 ianuarie 1898.

electorale de până atunci. Chiar în numărul în care publică necrologul întâi-stătătorului bisericii greco-orientale din Ardeal, Banat și Ungaria, după ce-i prezintă principalele repere biografice – printre care activitatea ca profesor la Institutul Teologic din Arad (1857-1869) și contribuția la întemeierea Asociațiunii arădene sau la organizarea PNR în comitatul Arad – tribuniști arădeni se simt datori să precizeze următoarele:

„Cu toate acestea, întreaga viață arhiepiscopescă a Mitropolitului Miron Românul ne presentă un șir de nemulțumiri, lupte și frământări continue cu proprii fii ai bisericii sale”¹¹⁴.

„Nu sunt vremile sub cârma omului, ci bietul om sub vremi” – conchid tribuniștii în acest curios epitaf jurnalistic. Firește, vechii tribuniști, printre care Russu-Șirianu, Ioan Slavici, Eugen Brote etc., nu-i puteau ierta mitropolitului Miron criza ce se manifestase în anul 1883 în redacția „Telegrafului Român”¹¹⁵ și nici tentativa sa de a scinda mișcarea politică națională a românilor transilvăneni prin înființarea Partidului Moderat, în anul 1884. Chiar în perioada de început a „Tribunei” sibiene, foștii „telegrafiști” făceau o atiteză cât se poate de evidentă între prestația de excepție a marelui Șaguna și umila arhipăstorire a lui Miron Romanul:

„Ce mare, ce strălucit, ce puternic în lumea aceasta trebuie neapărat să devină un cap bisericesc, când el prin buna sa păstorire știe să-și câștige devotamentul obștii păstorite de dânsul (Șaguna n. a.) și ce mic, ce neînsemnat, ce nebăgat în seamă ajunge când rămâne el singur cu puterea lui sacramentală (Miron Romanul n. a.)”¹¹⁶.

Preluând titulatura articolelor programatice ale lui Eugen Brote¹¹⁷, tribuniștii arădeni demarează o serie de 9 articole, intitulate „Puncte de orientare pentru Congresul național bisericesc”, în care critică autoritarismul și corupția care s-au manifestat în jurul defunctului mitropolit:

¹¹⁴ *Tribuna Poporului*, II, nr. 189, din 7/ 19 octombrie 1898, p. 1, articolul „+ Miron Romanul”, nesemnat.

¹¹⁵ Mitropolitul Miron i-a izgonit din redacția „Telegrafului Român” pe Ioan Slavici și pe ceilalți tineri redactori, pe motiv că aceștia nu promovează o linie politică pro-guvernamentală. Ulterior, ziariștii plecați au întemeiat „Tribuna” sibiană.

¹¹⁶ *Tribuna*, I, nr. 163, din 3/ 15 noiembrie 1884, p. 649. Vezi și Vlad Popovici, *Tribunismul (1884-1905). Ideologie și acțiune politică, direcții culturale și angajament social*, teză de doctorat, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, septembrie 2008, p. 147.

¹¹⁷ Este vorba despre o serie de șapte articole, denumite „Puncte de orientare”, primul dintre acestea fiind publicat în *Tribuna Poporului*, I, nr. 14, din 23 ianuarie/ 4 februarie 1897, p. 1.

„Despotismul hierarchiei sârbești în biserica autonomă-constituțională s-a înlocuit prin autoritarismul și dictatura personală...câteva persoane agreeate ori rude ale Mitropolitului sau Episcopului, impunând voința lor drept ordin și lege față de obștea bisericească”¹¹⁸.

Cu toate că seria acestor nouă articole poartă o semnătură anonimă („*Un deputat congresual*”), stilul, tehnica citărilor, recursul la istorie și strategia atacurilor ni-l indică, totuși, pe Vasile Mangra. Întărim aserțiunea noastră și printr-o mărturisire pe care Vasile Mangra i-o face lui Eugen Brote în același an, când i se plânge de faptul că trebuie să-și petreacă toată ziua în redacție și să scrie fel de fel de articole, pentru că Russu-Șirianu era plecat la București: „...eu n-am putut să mă îngrijesc de alte lucruri, afară de cele redacționale. Norocul meu că n-am fost bolnav, altfel ziarul n-ar mai fi putut apare...”¹¹⁹. În următoarele două articole din serialul dedicat Congresului național bisericesc, tribunistul arădean condamnă implicarea tandemului „Babeș-Mocsonyi” în alegerea ca mitropolit a lui Miron Romanul¹²⁰, precum și exagerările gazetărești ale lui Vincențiu Babeș, care afirma, în anul 1874, că „Preasfinția Sa (Miron n. a.) este dotat de la natură mai presus de Șaguna”¹²¹. În afară de seria de articole referitoare la trecutul luptelor electoral-bisericești, tribunistii arădeni publică și câteva știri de mai mici dimensiuni, în paginile de interior, dar care reprezintă atacuri extrem de dure la adresa competitorilor din eparhie, sau a celor de la Sibiu. Astfel, în numărul din 10/ 22 noiembrie 1898, în pagina 3, la rubrica „Noutăți”, citim că seminariștii din Arad stau în frig și că profesorii nici nu-și mai pot ține cursurile, deoarece cuptoarele de încălzire ale Institutului Teologic nu au fost reparate. Firește, vinovat de această stare de lucruri nu poate să fie altcineva decât directorul instituției, respectiv arhimandritul Augustin Hamsea, care „este ocupat cu alte lucruri mai importante, cu corteșirile și grija mitrei vlădicești... Ce rușine!”¹²². În numărul următor al ziarului, pe pagina 2, este inserat un „entrefileu” de patru rânduri, intitulat „Alegeri pentru congres”, cu trimitere directă la cei de la Sibiu:

¹¹⁸ *Ibidem*, II, nr. 207, din 3/ 15 noiembrie 1898, p. 1, articolul de fond „Puncte de orientare pentru congresul național bisericesc I”, semnat: Un deputat congresual.

¹¹⁹ Vasile Mangra, *Correspondență...*, op. cit., vol I, pp. 155-156, scrisoarea lui Vasile Mangra către Eugen Brote din 10/ 22 ianuarie 1898.

¹²⁰ *Tribuna Poporului*, II, nr. 208, din 4/ 16 noiembrie 1898, pp. 1-2, articolul de fond „Puncte de orientare pentru congresul național bisericesc II”, semnat: Un deputat congresual.

¹²¹ *Ibidem*, II, nr. 209, din 5/ 17 noiembrie 1898, p. 1, apud: Albina, 1874, nr. 89.

¹²² *Ibidem*, II, nr. 212, din 10/ 22 noiembrie 1898, p. 3, articolul „Noutăți”, nesemnat.

„Din Sibiiu am primit zilele acestea știrea că alegerile pentru congresul național bisericesc se pun la cale la banca „Albina”, de către dl. Cosma și oamenii săi”¹²³.

Acum se conturează tot mai clar taberele care se vor confrunta la viitoarele alegeri mitropolitane, iar sibienii se poziționaseră în tabăra „mețianiștilor”. Pentru a mai diminua din șansele de succes ale acestei tabere, tribuniștii arădeni încearcă să compromită imaginea de luptător național a defunctului mitropolit Miron Romanul, cel care fusese susținut inclusiv de către ardelenii grupați în jurul lui Partenie Cosma:

„Miron Romanul, pe când era vicar episcopesc la Oradea-mare¹²⁴, se găsi cel dintâiu și singurul popă românesc care țină slujbă în biserica ortodoxă română pentru cei treisprezece generali rebeli spânzurați în 1849”¹²⁵.

Seria „Punctelor de orientare pentru congresul național bisericesc” continuă și în numerele ulterioare ale ziarului *Tribuna Poporului*¹²⁶, iar în ultimul articol se trag concluziile acestui foileton jurnalistic. Precizând din capul locului că autorul este conștient de faptul că aceste articole vor produce supărare și amărăciune în cercurile intime ale răposatului mitropolit, se arată că

„înjurăturile cu care ne întâmpină „Telegraful Român”, nu știu în numele Arhidiecesei, ori în numele domnului Partenie Cosma, nu mă vor abate nici un moment de a spune adevărul cu toată franchețea”¹²⁷.

Mai departe, autorul – cel mai probabil, Vasile Mangra – face apel la scrierile Sfântului Ioan Gură de Aur (Cartea III, „Despre Preoție”):

¹²³ *Ibidem*, II, nr. 213, din 11/ 23 noiembrie 1898, p. 2, nota „Alegeri pentru congres”, nesemnată.

¹²⁴ A fost numit în această demnitate bisericească în anul 1870.

¹²⁵ *Tribuna Poporului*, II, nr. 214, din 12/ 24 noiembrie 1898, p. 2, articolul „Puncte de orientare pentru congresul național bisericesc VII”, semnat: Un deputat congresual.

¹²⁶ „Puncte de orientare...IV”, în nr. 211, din 8/ 20 noiembrie 1898, pp. 1-2; „Puncte de orientare...V”, în nr. 212, din 10/ 22 noiembrie 1898, p. 1; „Puncte de orientare...VI”, în numărul 213, din 11/ 23 noiembrie 1898, pp. 1-2; „Puncte de orientare...VII”, în numărul 214, din 12/ 24 noiembrie 1898, p. 1; „Puncte de orientare...VIII”, în numărul 217, din 17/ 29 noiembrie 1898, pp. 1-2.

¹²⁷ *Tribuna Poporului*, II, nr. 219, din 19 noiembrie/ 1 decembrie 1898, p. 2, articolul final „Puncte de orientare pentru congresul național bisericesc IX”, semnat: Un deputat congresual.

„Aceia cari șed în locul înalt al sacerdoțiului ori cât de puțin ar uita unde se găsesc, cele mai mici slăbiciuni ale lor sunt privite ca mari crime, pentru că în general mărimea păcatului se măsoară nu după natura lucrării, ci după rangul celui ce păcătuiește”.

Aluzia la episcopul Ioan Mețianu, acuzat că are destule „păcate lumești” este mai mult decât străvezie, comparativ cu starea morală ireproșabilă de care se bucura favoritul tribuniștilor arădeni, episcopul Nicolae Popea al Caransebeșului. În încheiere, autorul articolului face trimitere la „marele Șaguna”, cel care a depus în mâinile congresului național bisericesc „toată răspunderea pentru ulterioara soartă a bisericii”.

Este, însă, ultimul articol pe care tribuniștii arădeni îl alocă viitorului congres național bisericesc, care se va desfășura la Sibiu abia peste câteva săptămâni. Motivul acestei tăceri jurnalistice îl găsim într-o scrisoare pe care Vasile Mangra i-o trimite lui Eugen Brote, la două zile după congres, în care precizează că

„e mai bine așa cum s-a întâmplat alegerea, căci deși P. S. Sa Nicolae Popea ar fi fost ales, în lipsa unui stat major la Sibiu el n-ar fi putut face nimic, iar noi la Arad sper să ne întărim cu depărtarea lui Mețianu”¹²⁸.

La aceeași concluzie putem ajunge și dacă parcurgem relatarea de la congresul național bisericesc publicată în numărul din 20 decembrie/ 1 ianuarie 1899¹²⁹. Este o relatare detașată, fără comentarii, tribuniștii mărginindu-se a prezenta rezultatele confruntării: Mețianu – 64 de voturi; Popea – 41 de voturi. Este evidențiat doar refuzul lui Vasile Mangra de a da curs propunerii venită din partea lui Alexandru Mocioni și Ilarion Pușcariu – făcută într-o conferință intimă, ținută în dimineața votării – conform căreia cele două tabere să facă o pre-alegere, după care minoritatea să se supună majorității, iar alegerea oficială a viitorului mitropolit să se facă în unanimitate.

Cu ocazia congresului național bisericesc și a alegerii de mitropolit, la Sibiu se mai petrece un eveniment important în ceea ce privește activitatea politică a românilor transilvăneni. Este vorba despre o întâlnire „confidențială” între liderii tribuniștilor arădeni participanți la lucrările congresului și o delegație

¹²⁸ Vasile Mangra, *Correspondență...*, op. cit., vol. I, p. 161, scrisoarea lui Vasile Mangra către Eugen Brote, din 22 decembrie v. 1898.

¹²⁹ *Tribuna Poporului*, II, nr. 240, din 20 decembrie/ 1 ianuarie 1899, pp. 1-2, articolul „Dela Sibiu”, nesemnat.

a grupării sibiene din conducerea Partidului Național Român, în frunte cu George Pop de Băsești. Despre această întâlnire avem amănunte¹³⁰ dintr-o scrisoare pe care Vasile Mangra i-o trimite lui Eugen Brote chiar din Sibiu, pe 22 decembrie v. 1898:

„Influența și puterea Tribunei Poporului astăzi nu se mai poate trage la îndoială. Sub durata congresului au venit la noi din partea domnului dr. Rațiu, ca să stabilim un „modus vivendi”, domnii Gerge Pop de Băsești, dr. Teodor Mihali și Patița¹³¹, cum se zice în scop de a ne înțelege și a încheia un armistițiu pentru apropiata aplanare a divergențelor între membrii comitetului. Noi nu i-am respins, dar Dăianu cu dr. Rațiu nu s-au ținut de cuvânt și nu noi suntem de vină dacă suntem tot unde am fost mai înainte”¹³².

Eșecul acestei încercări de restabilire a unității de vederi între membrii comitetului Partidului Național Român se vede imediat după terminarea lucrărilor congresului național bisericesc, când sibienii din jurul lui Partenie Cosma trimit relatări despre acest eveniment în presa conservatoare din București, asociindu-i pe tribuniștii arădeni cu liberalii lui D. A. Sturdza:

„Rău serviciu comit oamenii d-lui P. Cosma, cari din incidentul alegerii de metropolit scriu în „Epoca” o corespondență în care afirmă că „Sturdziștii” dela „Tribuna Poporului” au fost înfrânți”¹³³.

Tot pentru discreditarea grupării tribuniștilor arădeni, la începutul lunii decembrie Ioan Rațiu publicase în „Tribuna” sibiană scrisoarea pe care o primise în vara anului 1894 de la D. A. Sturdza, prin intermediul lui Barbu Ștefănescu-Delavrancea¹³⁴, scrisoare prin care liderul liberalilor de la București îi îndemna

¹³⁰ La un an după această întâlnire, într-un editorial pe care-l publică în *Tribuna Poporului* din Arad, ca răspuns la un articol similar publicat la Sibiu de către George Pop de Băsești, Vasile Mangra face și câteva precizări suplimentare legate de această întâlnire, desfășurată la hotelul „Împăratul Romanilor”. Tribuniștii arădeni au fost reprezentați de către Nicolae Oncu, de protopopul George Popovici, de Roman Ciorogariu, de Ioan Russu-Șirianu și, evident, de Vasile Mangra. Vezi, *Tribuna Poporului*, III, nr. 188, din 30 septembrie/ 12 octombrie 1899, p. 1, editorialul „Un răspuns Domnului George Pop de Băsești”, semnat: V. Mangra.

¹³¹ Rubin Patița, memorandist.

¹³² Vasile Mangra, *Correspondență...*, op. cit., vol. I., p. 162, scrisoarea lui Vasile Mangra către Eugen Brote din 22 decembrie v. 1898.

¹³³ *Ibidem*, II, nr. 243, din 24 decembrie/ 5 ianuarie 1898, p. 3, articolul „Noutăți”, nesemnat.

¹³⁴ Vlad Popovici, *Tribunismul (1884-1905). Ideologie și acțiune politică, direcții culturale și angajament social*, Teză de doctorat, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj Napoca, Facultatea de

pe frunțașii românilor transilvăneni condamnați în procesul Memorandului să nu mai aștepte dezbaterile procesului și condamnarea sigură, ci să se expatrieze trecând cu toții în România, iar de aici să se deplaseze în toate marile capitale europene, făcând propagandă pentru drepturile politice și naționale ale românilor din monarhie¹³⁵. Roman Ciorogariu îl acuză în mod public pe Ioan Rațiu pentru publicarea acestei scrisori, precizând că „*ceea ce ne doare este că se spun tainele noastre vrășmașilor noștri, și se dă sărutarea lui Iuda*”¹³⁶. Este contestată inclusiv prestația bătrânului președinte Ioan Rațiu din fruntea Partidului Național Român, tribuniștii arădeni fiind de părere că adevăratele probleme nu trebuie căutate în afară, ci tocmai în interiorul partidului:

*„deschizând discuție în felul acesta, căutând tot peste hotare răul și nedându-ne seama despre slăbiciunile proprii, dl. Rațiu departe de a mai ajunge să vadă închegate rândurile, dar se expune ca în istoria luptelor noastre naționale despre a D-sale șefie să se înregistreze un adevăr nu se poate mai crud: că a primit conducerea unui partid mare și tare și a lăsat în urma sa... ruina”*¹³⁷.

În această perioadă crește și numărul personalităților atrase pe lângă *Tribuna Poporului* din Arad, cu numărul din 21 octombrie/ 2 noiembrie 1898 apărând și prima semnătură a lui Alexandru Vaida-Voievod¹³⁸. De asemenea, prim-redactorul Russu-Șirianu câștigă alegerile pentru congregația comitatului Arad în cercul Șiriei, repurtând o victorie zdrobitoare tocmai în cita-

Istorie și Filozofie, catedra de istorie modernă, coord. Prof. univ. dr. Nicolae Bocșan, Cluj-Napoca, septembrie 2008, p. 165. Vezi și L. Botezan, N. Cordoș, *Frământările din Partidul Național Român transilvănean între anii 1894-1898*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca, XVI, 1973, pp. 209-210.

¹³⁵ Lucian Boia, *Eugen Brotre (1850-1912), Destinul frânt al unui luptător național*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București, 2013, p. 154. Vezi și Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare (Însemnări contemporane și autobiografice)*, București, 1972, pp. 210-211. Vezi și Gheorghe Iancu, *Omul politic și de cultură Valeriu Braniște* Vol. I, 1869-1896, partea I, p. 49. Vezi și Ioan Slavici, *Sbuciumări politice la Românii din Ungaria*, Editura Minerva, București, 1911, pp. 37-39.

¹³⁶ *Tribuna Poporului*, II, nr. 225, din 29 noiembrie/ 11 decembrie 1898, p. 1, editorialul „Numai pentru viitor”, semnat „Uncheașul”.

¹³⁷ *Ibidem*, II, nr. 223, din 26 noiembrie/ 8 decembrie 1898, p. 1, editorialul „Discuțiune stricăcioasă”, nesemnat.

¹³⁸ *Ibidem*, II, nr. 199, din 21 octombrie/ 2 noiembrie 1898, p. 2, articolul „Adresele tinereții române din Viena către Junimea academică maghiară din Oradea-Mare”, semnat „Alexandru de Vajda-Voevod”.

dela Bohușeștilor: „Baronul Bohuș a căzut dar cu mare rușine”¹³⁹. Ofensiva electorală a românilor arădeni pentru adunarea comitatului este coordonată impecabil prin ziarul *Tribuna Poporului*, astfel că în numărul din 14/ 26 noiembrie 1898, într-un editorial¹⁴⁰ pe patru coloane¹⁴¹ tribuniștii asociază „Casa comitatului” cu „Casa noastră”, făcând trimitere la faptul că românii sunt majoritari în comitatul Aradului și că pot să-și impună punctul de vedere în congregație: „Aprinde-vom atunci rășina și curăța-vom din casa comitatului, Casa noastră, pe toți câți calcă legea și asupresc poporul”¹⁴². Firește, pentru atingerea acestui ideal electoratul trebuia educat și sfătuit să-i voteze doar pe candidații naționali, astfel că tribuniștii arădeni organizează o serie de întâlniri populare la nivelul cercurilor electorale. Pentru a preîntâmpina refuzul autorităților maghiare de a permite desfășurarea unor astfel de adunări populare, tribuniștii trec la primul punct al ordinii de zi votarea unei adrese de adeziune către Monarh, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de domnie¹⁴³, iar respingerea impozitului suplimentar și demascarea abuzurilor autorităților cu prilejul alegerilor comitatense erau lăsate pentru punctele doi și trei. Discursul politic al tribuniștilor pune în antiteză binefacerile naționale primite din partea Împăratului, față de opresiunile și îngrădirile venite din partea autorităților maghiare:

„...nouă Românilor, un bun Domnitor ne-a fost, căci câte bunătăți bisericești și școlare avem, toate prin El ni s-au dat și bine ne-a mers mai ales când sub a Lui ocrotire am fost, și rău o ducem numai acum, sub așa zisa „stăpânire ungurească”¹⁴⁴.

Prima adunare populară se desfășoară la Șiria, unde prim-redactorul *Tribunei Poporului*, Russu-Șirianu, îl detronase pe baronul Bohuș din demnitatea publică de deputat comitatens, numai că adunarea este împrăștiată de către

¹³⁹ *Ibidem*, II, nr. 208, din 4/ 16 noiembrie 1898, p. 1, editorialul „Alegerile de ieri”, nesemnat.

¹⁴⁰ Articol de fond.

¹⁴¹ Ziarul *Tribuna Poporului* era paginat, la acea vreme, pe patru coloane, astfel că editorialul pe patru coloane însemna, de fapt, pe toată pagina.

¹⁴² *Tribuna Poporului*, II, nr. 215, din 14/ 26 noiembrie 1898, pag. 1, editorialul „Lupta noastră”, nesemnat.

¹⁴³ *Ibidem*, II, nr. 220, din 21 noiembrie/ 3 decembrie 1898, p. 1, editorialul „2 decembrie”, nesemnat, care începe astfel: „Azi se împlinește jumătate de veac de când M. Sa Domnitorul nostru s-a urcat pe tronul împărătesc.”

¹⁴⁴ *Idem*.

autorități. Cu toate acestea, românii adunați în piața Șiriei apucă să voteze o scrisoare de adeziune adresată Împăratului, în care se specifică inclusiv acest abuz:

„M. Sale Francisc Iosif I, Viena. Credinciosul popor român adunat astăzi la Șiria (Világos) ca să dea expresiune sentimentului de fidelitate și loialitate către Augusta persoană a Majestății Voastre la jubileul glorioasei domnii de 50 de ani, a fost oprit și disolvat prin forța publică. Aducând aceasta la preainalta cunoștință, subsemnații venim în numele acestui popor asuprit și nedreptățit cu omagială supunere în a depune la picioarele Tronului Majestății Voastre asigurarea neclintitei fidelități și alipiri către Majestatea Voastră și Casa Domnitoare”¹⁴⁵.

Scrisoarea este semnată de peste două sute de participanți, în frunte cu protopopul George Popovici și nou-alesul deputat comitatens, Russu-Șirianu.

Cea de-a doua adunare populară se ține la Săvârșin, pe data de 10/ 22 decembrie 1898 „o oră d. a.” (ora 13,00 n. a.)¹⁴⁶. Cade într-o zi de joi, când la „Soborșin” este zi de târg, iar românii din satele înconjurătoare se adună cu sutele. De la Arad participă Vasile Mangra și Ioan Russu-Șirianu. Pentru că solgăbirăul încearcă să împiedice adunarea românilor, Russu-Șirianu se urcă la tribună și rostește un discurs de îmbărbătare:

„Fraților, rămâneți toți pe loc. Nu e lege, nici putere care să ne poată opri ca noi să ne așezăm aici la mese și să stăm de vorbă cât ne-o plăcea. Iar D-Ta d-le (solgăbirăul) năi nici o vorbă aici și de poruncit poți numai geandarmilor, nu și nouă”¹⁴⁷.

Românii deschid adunarea cu intonarea Imnului împărătesc, după care Russu-Șirianu citește adresa către Tron, care va fi semnată de sute de participanți:

„Majestății Sale Francisc Iosif I, Viena. Maiestate! Singura noastră pavază! Vă prezentăm omagii și Vă aducem la înaltă cunoștință că prin volniciile administrative ni-să ridicat cu desăvârșire dreptul de întrunire. Azi am fost disolvați cu forța baionetelor și opriți astfel ca în adunare poporală să prezentăm Tronului bucuria, că Cerul Vă dat sănătate să puteți împlini cu glorie cincizeci ani de domnie. Supuși credincioși...”

¹⁴⁵ *Ibidem*, II, nr. 221, din 24 noiembrie/ 6 decembrie 1898, pp. 1-2, „Manifestarea din Șiria”, nesemnat.

¹⁴⁶ *Ibidem*, II, nr. 230, din 6/ 18 octombrie 1898, p. 1, „Adunare populară la Soborșin”, nesemnat, convocare.

¹⁴⁷ *Ibidem*, II, nr. 234, din 12/ 24 decembrie 1898, pp. 1-2, articolul „Cu sulilele”, nesemnat

Ca să fie siguri că scrisoarea ajunge în mâinile Împăratului, tribuniștii arădeni îi trimit o copie și primarului social-creștin al Vienei, Karl Lueger, un apropiat al acestora încă din vremea Memorandului¹⁴⁸.

Prin aceste adunări populare, tribuniștii arădeni căutau să se impună în fruntea celorlalte centre ale românismului din Transilvania, arătând tuturor că aici există activitate politică în slujba susținerii intereselor naționale. În acest sens publică Vasile Mangra un excelent editorial, intitulat, sugestiv, „*Cătră publicul român*”, în numărul ziarul *Tribuna Poporului* din 12/ 24 decembrie 1898¹⁴⁹. Este, totodată și un discurs programatic, care pornește de la motivația tipăririi *Tribunei Poporului* la Arad:

„Am întemeiat ziarul „Tribuna Poporului” în Arad, punctul geografic unde se întâlnește Ardealul cu Banatul și Țara Ungurească. Am ridicat o santinelă românismului lângă Tisa...”

Arătând, mai departe, că de aici, de la Arad, pornea întreaga mișcare politică a românilor din Ungaria și Banat până la 1881, Vasile Mangra precizează că „*nu suntem așadar răsleți, nici izolați de trecutul luptelor politice naționale, ci suntem în continuitatea lor de drept*”. Acest recurs la trecutul luptelor naționale este motivat în primul rând de atacurile venite dinspre grupările și ziarele din Blaj, Sibiu sau Brașov, care îi acuzau pe arădeni că nu au tradiție în luptele politice, că fac „*presă de tip revolver*” și că sunt „*la cheremul liberalilor de la București*”. În finalul articolului, Vasile Mangra face un îndemn la unitatea tuturor forțelor naționale responsabile:

„Vom continua lupta națională care am reluat-o prin întemeierea „Tribunei Poporului” în spiritul programului național, zicând ca luptători sinceri cu iubire de neam, tuturor bunilor Români: Hai să dăm mână cu mână / Cei cu inimă română”.

Pentru tribuniștii arădeni, anul 1899 avea să însemne impunerea lor în fruntea tuturor structurilor de putere românești din comitatul și eparhia Aradului. Dacă dețineau deja controlul asupra băncii „*Victoria*”, institut de credit popular aflat în plină ascensiune și care-l avea ca director executiv pe Nicolae Oncu, tribuniștilor arădeni le lipsea episcopul diecezan, vicarul episcopal de

¹⁴⁸ Lucian Boia, *Eugen Brote... op. cit.*, p. 132. Vezi și *Tribuna Poporului*, II, nr. 235, din 13/ 25 decembrie 1898, p. 1, editorialul „*Dr. Lueger, Ungurii și noi*”, semnat (*).

¹⁴⁹ *Tribuna Poporului*, II, nr. 234, din 12/ 24 decembrie 1898, pp. 1-2, editorialul „*Cătră publicul român*”, semnat: Vasile Mangra.

la Oradea Mare și directorul Institutului Pedagogico-Teologic din Arad. Toate aceste structuri de putere, la fel ca și secretariatul Consistoriului eparhial sau conducerea Tipografiei diecezană, erau dependente de voința episcopului, iar scaunul din fruntea eparhiei Aradului era vacantat prin alegerea episcopului Ioan Mețianu ca și mitropolit. Prin urmare, impunerea unui episcop apropiat de ideile economice, sociale, culturale și politice promovate de către tribuniștii arădeni constituia un obiectiv imediat, care trebuia atins cu necesitate.

Anul 1899 începe în paginile *Tribunei Poporului* cu un excelent discurs politic în tandem, avându-i ca promotori pe Roman Ciorogariu și pe Russu-Șirianu. Primul editorial, intitulat „*Puterea lor*” și semnat „*Unchiașul*” îi aparține lui Roman Ciorogariu și pornește de la constatarea că aristocrația maghiară reprezintă tăria lor națională, în vreme ce, la noi, „*redingota și banul ne-au mâncat caracterul național... Ce ironie a sorții. Ceea ce la unguri este element de zidire națională, la noi e element de distrugere*”¹⁵⁰. Peste o săptămână, prim-redactorul Russu-Șirianu scrie un editorial „*de ecou*”, intitulat „*Tăria noastră*”, în care își începe discursul prin a-i da dreptate „*Uncheașului*”. În schimb, Russu-Șirianu este de părere că

„mulțimea, însă, poporul ține la limba, legea și obiceiurile sale cu o dragoste cum rar se pomenește. Și mai ales știe să se împotrivească ori-căror siluri. Șaceasta este tăria noastră... Pierdem câte un om cu carte, care pentru un blid de linte se leapădă de neam, dar obștea rămâne neclintită”¹⁵¹.

Tandemul Russu-Ciorogariu pe tema „*tăriei naționale*” și a pericolelor care amenință obștea românească este împlinit, într-o manieră excelentă, de către tânărul tribunist Ilarie Chendi, care trimite de la București o serie de unsprezece articole, grupate sub titlul de „*Germania jună*”¹⁵². Oferind ca

¹⁵⁰ *Ibidem*, III, nr. 5, din 8/ 20 ianuarie 1899, p. 1, editorialul „*Puterea lor*”, semnat: Unchiașul.

¹⁵¹ *Ibidem*, III, nr. 11, din 16/ 28 ianuarie 1899, p. 1, editorialul „*Tăria noastră*”, semnat: Russu-Șirianu.

¹⁵² *Ibidem*, „*Germania jună I*”, III, nr. 2, din 3/ 15 ianuarie 1899, p. 1; „*Germania jună II*”, III, nr. 3, din 5/ 17 ianuarie 1899, p. 1; „*Germania jună III*”, III, nr. 44, din 6/ 18 ianuarie 1899, p. 1; „*Germania jună IV*”, III, nr. 7, din 10/ 22 ianuarie 1899, p. 1; „*Germania jună V*”, III, nr. 8, din 12/ 24 ianuarie 1899, p. 1; „*Germania jună VI*”, III, nr. 9, din 13/ 25 ianuarie 1899, p. 1; „*Germania jună VII*”, III, nr. 10, din 14/ 26 ianuarie 1899, p. 1; „*Germania jună VIII*”, III, nr. 12, din 17/ 29 ianuarie 1899, pp. 1-2; „*Germania jună IX*”, III, nr. 13, din 19/ 31 ianuarie 1899, pp. 1-2; „*Germania jună X*”, III, nr. 14, din 20 ianuarie/ 1 februarie 1899, pp. 1-2; „*Germania jună XI*”, III, nr. 15, din 21 ianuarie/ 2 februarie 1899, pp. 1-2.

model tânăra intelectualitate germană, care s-a pus în fruntea luptei pentru făurirea statului unitar-național, Ilarie Chendi dorește să-i stimuleze și pe tinerii intelectuali români să susțină cauza românească. Chendi se adresează tuturor tinerilor intelectuali, nu doar elitelor, iar modelul german pe care-l oferă conține

„scriitori, cari dacă n-au avut tocmai parte hotărâtoare în mișcările social-politice cărora le-a urmat regenerarea Germaniei și consolidarea ei într-un stat unitar național, totuși au contribuit foarte mult la realizarea idealurilor poporului german”¹⁵³.

Ofensiva tribuniștilor arădeni pentru cucerirea pozițiilor-cheie în eparhia Aradului avea de înfruntat, însă, o opoziție dintre cele mai dure. Mitropolitul Ioan Mețianu îl susținea pe arhimandritul Augustin Hamsea, totodată stareț de Hodoș-Bodrog și director al Seminarului arădean, cei din jurul „*Tribunei*” sibiene de asemenea, iar gruparea bănățeană din jurul tandemului „*Babeș-Mocioni*” se manifestase, dintotdeauna, împotriva grupării tribuniste de la Arad. De partea celor din jurul *Tribunei Poporului* se găsea doar episcopul Nicolae Popea al Caransebeșului – căruia i se publică un medalion cu fotografie în numărul din 16/ 28 ianuarie 1899, fiind elogiât că a obținut „o considerabilă minoritate” la recente alegeri de mitropolit¹⁵⁴ – gruparea de la Orăștie, din jurul băncii „*Ardeleana*”, avându-i ca exponenți pe Ioan Miha și pe Aurel Vlad, iar la București tribuniștii arădeni se mai bucurau de sprijinul „*exilaților*” Ioan Slavici și Eugen Brode, de susținerea lui Ioan Bianu, a lui Ilarie Chendi și a liberalilor români, în frunte cu D. A. Sturdza. De cele mai multe ori, faptul că erau „*prieteni de principii*” cu liberalii de la București reprezenta o adevărată povară în calea atacurilor venite dinspre grupările de la Sibiu, Brașov sau Timișoara. Acest lucru era comentat, cu o ironie amară, de către tribuniștii arădeni în editorialul din 14/ 26 ianuarie, intitulat „*Coroana*” și semnat (*):

„La noi „fruntașii”, toți, nu numai cei „autorizați” s’au pus să-și cheltuiască vloga și pravul de pușcă combătând guvernul M. Sale Regelui României ... pesemne pentru a nu crea M. Sale Monarchului nostru greutăți combătând cu același zel și aparat guvernul unguresc...”¹⁵⁵.

¹⁵³ *Ibidem*, III, nr. 2, din 3/ 15 ianuarie 1899, p. 1, articolul „*Germania jună I*”, semnat: Ilarie Chendi.

¹⁵⁴ *Ibidem*, III, nr. 11, din 16/ 28 ianuarie 1899, p. 3, articolul „*Nicolae Popea*”, nesemnat.

¹⁵⁵ *Ibidem*, III, nr. 10, din 14/ 26 ianuarie 1899, p. 1, editorialul „*Coroana*”, semnat: (*).

Începând cu numărul din 2/ 14 februarie 1899 tribuniștii arădeni declanșează oficial campania pentru cucerirea pozițiilor-cheie în eparhia Aradului, iar în articolul „*Cum s'a ales Metropolit*” se menționează, în clar, acest lucru:

„*Ca publicul român să înțeleagă însemnătatea alegerii de episcop ce se va face la Arad, trebuie și cunoască patimile și interese ce sunt la mijloc*”¹⁵⁶.

Este scos la lumină și trocul făcut de către episcopul Ioan Mețianu cu vicarul de la Sibiu, dr. Ilarion Pușcariu, căruia i-ar fi promis episcopia Aradului, în schimbul susținerii sale la alegerile pentru scaunul de mitropolit. „*Noi, arădanii – se continuă în articol – nu suntem însă nici noi Bosniaci, vorba Uncheașului, să ni' se trimită pe cap om străin, că doar avem și noi d'ai noștri, importul din Ardeal l'am știut d'un pătrar de veac într'una*”.

Analizând colecția *Tribunei Poporului* din luna ianuarie a anului 1899, constatăm că în intervalul 9/ 21 ianuarie – 30 ianuarie/ 11 februarie redacția a fost condusă, exclusiv, de către redactorul slovac Gustav Augustini. Acest lucru îl cunoaștem atât din propriile sale mărturii¹⁵⁷, cât mai ales din numărul editorialelor semnate pe prima pagină a ziarului în acest interval de timp¹⁵⁸. Motivul pentru care Gustav Austini a suplinat activitatea prim-redactorului Russu-Șirianu, după cum o va mai face încă de multe ori până la moartea sa¹⁵⁹, îl găsim în „*numărul de duminică*” din 6/ 18 februarie 1899, când rea-

¹⁵⁶ *Ibidem*, III, nr. 23, din 2/ 14 februarie 1899, pp. 1-2, articolul de fond „*Cum s'a ales Metropolit*”, nesemnat.

¹⁵⁷ *Gustav Augustini, ziarist la „Tribuna Poporului” din Arad 1898-1900*, Studiu introductiv și articole culese de Gelu Neațmu, Editura Ivan Krasko, Nădlac, 2007, p. 14; vezi și Lucian Boia, *Activitatea ziaristului slovac Gustav Augustini în Transilvania (1893-1900)*, în „*Studii*”, tomul 23, nr. 5, 1970, pp. 923-925.

¹⁵⁸ *Tribuna Poporului*, III, nr. 6, din 9/ 21 ianuarie 1899, p. 1, editorial „*Condițiunile guvernului*”, semnat (Ag); nr. 7, din 10/ 22 ianuarie 1899, p. 1, editorial „*Condițiunile infundătură*”, semnat (Ag); nr. 9, din 13/ 25 ianuarie 1899, p. 1, editorial „*Dualism în ex-lex*”, semnat (Ag); nr. 16, din 23 ianuarie/ 4 februarie 1899, p. 1, editorial „*Norocul lor*”, semnat (G. Augustini); nr. 20, din 28 ianuarie/ 9 februarie 1899, p. 1, editorial „*Ura națională*”, semnat (Gustav Augustini); nr. 21, din 30 ianuarie/ 11 februarie 1899, p. 1, editorial „*Norocul lor... II*”, semnat (G. Augustini).

¹⁵⁹ Gustav Augustini se sinucide în 13 februarie 1899, din cauza durerilor pe care le avea la coloana vertebrală, fiind înmormântat cu mare pompă și dragoste de către tribuniștii arădeni, care-l alintau „*slovacul nostru*”. Vezi „*Gustav Augustini... op. cit.*”, pp. 18-19.

par știrile „de primă mână” și informațiile legate de proximitatea alegerilor de episcop din eparhia Aradului, semn că Russu-Șirianu, Roman Ciorogariu și Vasile Mangra s-au reîntors în redacție cu știri proaspete. Ca o noutate în ceea ce privește discursul jurnalistic, pe prima pagină a ziarului apare „entrefileul” dintre editorial și articolul al doilea, scris cu caracter italic, pentru a fi scos în evidență, nesemnlat, dar incendiar în ceea ce privește conținutul dezvăluirilor. De data aceasta „entrefileul” se numește „Piedeci” și prezintă situația exactă a competiției electorale pentru alegerea noului episcop al Aradului:

„Publicarea decretului de numire a P. S. Sale dlui Episcop Ioan Mețianu ca mitropolit și luarea măsurilor pentru instalare întârzie din cauza unor neînțelegeri ce s'au ivit cu privire la viitorul cap vremelnic al Diecesei. P. S. Sa dl Episcop ar dori adică să încredințeze agen-dele nepotului său protosinghelul Aug. Hamza; din parte-i vicarul Oradiei pretinde însă ca până la alegere diecesa are să o conducă Cuvioșia Sa. P. S. Sa d. Episcop a bătut și la ușa gu-vernului și s'a umilit, ducându-se, îndată după alegerea sa, în Casa Magnaților, unde dintre prelații români, singur a votat cu Bánffy. Dl. Goldiș, se vede însă că tot e mai tare, așa că a știut să-i pună piedeci. Ni-se spune de altfel, că în vederea alegerii, d. Aug. Hamza a făcut celor aproape de guvern toate făgăduințele și zice că ar fi cel puțin lucru urât ca stăpânirea ungurească să nu-i arate și d-sale oare-care bună voință. Că nu zadarnic s'a dus în calea ovreiului Max Falk, ci cu însuflețire l'a salutat și în residența episcopescă, unde Unchiul și nepotul erau deopotrivă de dulci față de ovreiul deputat guvernamental”¹⁶⁰.

Opțiunea tribuniștilor arădeni pentru susținerea lui Iosif Goldiș pentru scaunul episcopal fusese luată încă din luna decembrie a anului 1898, când Vasile Mangra refuză propunerea făcută de către Ioan Slavici și Eugen Brote de a candida pentru această demnitate și-l recomandă pe vicarul de la Oradea:

„Nu însă cum D-Ta și cu Slavici ați combinat, căci punând în primul rând persoana mea am face numai experimente fără vreun rezultat practic. Noi vrem să purtăm o campanie cu succes, punând capăt dominațiunii lui Babeș-Mocsnyoni și dictaturii lor în biserică. Cei grupați în jurul Tribunei Poporului vom decide în privința viitorului episcop la Arad, după cum reclamă împrejurările în care ne găsim, fără a părăsi poziția principială ori a ne abate de la direcția contemplată de noi toți în situațiunea schimbată. Mețianu a făcut pe aici tot felul de asigurări pentru Pușcariu. Socoteală fără birtaș. Iar noi trebuie să-i găsim antidotul. Vom preferi pe Goldiș, pe care nu-l voiește nici Mețianu, nici Cosma, nici Babeș-Mocsnyoni, numai să nu lăsăm biserica sub stăpânirea familiară a acestora”¹⁶¹.

¹⁶⁰ *Tribuna Poporului*, III, nr. 25, din 6/ 18 februarie 1899, p. 1, nota „Piedeci”, nesemnlată.

¹⁶¹ **Vasile Mangra**, *Correspondență...*, op. cit., vol. I, p. 162, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Eugen Brote*, din 22 decembrie v. 1898.

Gruparea tribunistă arădeană era conștientă de faptul că, pentru atingerea obiectivului propus, aveau în primul rând nevoie de o majoritate în adunarea eparhială a Aradului. Fiind perioada în care se făceau alegeri pentru sinodul eparhial, tribuniștii își desemnează cei mai valoroși candidați în principalele cercuri electorale din eparhie, cum este cazul cercurilor din Șiria sau Radna. Dacă la Șiria succesul prim-redactorului Russu-Șirianu era aproape sigur – deoarece șeful redacției tribuniste tocmai câștigase în acest cerc mandatul de deputat în congregația comitatensă, iar opțiunile electoratului nu se schimbaseră între timp – nu la fel stăteau lucrurile și în cercul electoral al Radnei, unde își anunțase deja candidatura protopopul Voicu Hamsea, fratele starețului de la Hodoș-Bodrog și directorul Seminarului, Augustin Hamsea, și, implicit, rudă cu mitropolitul Ioan Mețianu. „*Prota*” Radnei se mai afla în relație de rudenie și cu protopopul Traian Putici al Timișorii, fiind pe deplin agreeat și de gruparea „*Babeș-Mocsonyi*”, care domina copios partea bănățeană a Văii Mureșului. La acea vreme, Voicu Hamsea îndeplinea, concomitent, trei funcții deosebit de importante în cercul Radna-Lipova: era protopop, inspector școlar și director de bancă. Dacă funcția de inspector la școlile confessionale ortodoxe românești era o funcție conexă celei de protopop, calitatea de director al băncii populare „*Lipovana*” era un lucru oarecum inedit. „*Acest preot puțină chemare adevărat preotească are – scria „Un fiu al bisericii” din Lipova, într-o scrisoare trimisă redacției Tribuna Poporului și publicată în numărul din 6/ 18 februarie 1899 – căci d-lui preferă a se îngriji de banca „Lipovana” ca director executiv, decât de biserica sa*”¹⁶². Oricât ar părea de paradoxal, implicarea fețelor preotești în afacerile băncilor populare românești era un lucru destul de des întâlnit în epocă. Vasile Mangra, apoi Roman Ciorogariu, vor face parte din comitetul director al băncii „*Victoria*” din Arad, iar protopopul Timișorii, Traian Putici, după ce va fi înlăturat de către tribuniști de la conducerea băncii „*Timișana*”, se va strădui din răspuțeri să-și deschidă o bancă proprie.

Revenind la alegerile pentru sinodul eparhial din cercul Radnei, tribuniștii arădeni îl vor propune ca și candidat pe avocatul dr. Ioan Suci, un om pe deplin capabil să contrabalanseze notorietatea protopopului Voicu Hamsea:

„*Lupta va fi acolo înverșunată, căci d. prota Hamza de sigur nu va scăpa privilegiul să lupte contra dlui Suci cu toate mijloacele îngăduite și, mai ales – cu cele oprite!*”¹⁶³.

¹⁶² *Tribuna Poporului*, III, nr. 25, din 6/ 18 februarie 1899, p. 3, articolul „*Un alt satrap*”, semnat: „Un fiu al bisericii”.

¹⁶³ *Idem*, p. 1, articolul „*Alegeri pentru sinod*”, nesemnat.

În numărul din 7/ 19 februarie 1899, tribuniștii evidențiază cele două tabere aflate în competiție și, citând ziarele maghiare „*Arad és Vidéke*” și „*Ara-di Közlöny*” care vorbesc despre gruparea „*patriotică*” din jurul lui Augustin Hamsea și cea „*ultraistă*” din jurul lui Vasile Mangra, încheie: „*Nepotismul trebuie să fie stârpit de pe teritoriul acestei diecese*”¹⁶⁴.

Decretul împărătesc de întărire a noului mitropolit, Ioan Mețianu, este publicat, sec, în numărul din 11/ 23 februarie 1899. Numai că, tot pe prima pagină a *Tribunei Poporului* este publicat și un articol extrem de interesant, intitulat „*Pentru Consistorul din Arad*”, în care tribuniștii vor să pună ordine în averea noului mitropolit: „*Trebuie dar, cu un cuvânt să fie arătat tot ce a adus cu sine la episcopie, și ce are drept să ducă acum cu sine de la Arad noul Metropolit*”¹⁶⁵.

Dacă analizele „*la sânge*” ale finanțelor diecezei arădene vor fi publicate și în numerele următoare ale ziarului¹⁶⁶, instalarea Mitropolitul Ioan Mețianu este relatată, imparțial, în numărul de duminică din 6/ 18 martie 1899¹⁶⁷. Deși campania electorală pentru alegerea deputaților care vor participa la sinodul eparhial sunt în toi, nu este pierdută din vedere nici lupta politică din congregația arădeană, unde Vasile Mangra ține un discurs politic deosebit de bine fundamentat, rostit cu ocazia respingerii de către deputații comitatensi români a adresei de încredere față de noul guvern. Este mijlocul lunii martie, când ungurii aniversează revoluția de la 1848, iar la Chișineu sparg ferestrele casei memorandistului Mihai Veliciu, pentru că acesta nu le-a „*luminat*” de sărbătoare¹⁶⁸, iar la Ineu fac același lucru la biserica ortodoxă. În congregația comitatensă ce a urmat, Vasile Mangra solicită autorităților să aplice legea naționalităților și să renunțe la „*nefericita idee a politicii de rasă*”. „*Statul – arată redutabilul tribunist și lider politic Vasile Mangra – nu e însuși scopul suprem al cetățeanului, ci mijlocul pentru ajungerea scopului suprem: fericirea individuală a omului*”¹⁶⁹.

¹⁶⁴ *Ibidem*, III, nr. 26, din 7/ 19 februarie 1899, p. 2, articolul „*Cine se aseamănă se adună*”, nesemnăt.

¹⁶⁵ *Ibidem*, III, nr. 29, din 11/ 23 februarie 1899, p. 1, articolul „*Pentru Consistorul din Arad*”, nesemnăt.

¹⁶⁶ *Ibidem*, III, nr. 41, din 28 februarie/ 12 martie 1899, p. 1, articolul „*Finanțele diecesei Aradului*”, nesemnăt; nr. 42, din 2/ 14 martie 1899, pp. 1-2, articolul „*Finanțele diecesei Aradului*”, nesemnăt.

¹⁶⁷ *Ibidem*, III, nr. 45, din 6/ 18 martie 1899, pp. 1-2, articolul „*Instalarea noului metropolit*”, nesemnăt.

¹⁶⁸ *Ibidem*, III, nr. 47, din 9/ 21 martie 1899, p. 2, articolul „*15 martie*”, nesemnăt.

¹⁶⁹ *Ibidem*, III, nr. 50, din 13/ 25 martie 1899, pp. 1-2, articolul „*Lupta în congregație*”, nesemnăt.

Prim-redactorul Russu-Șirianu câștigă mandatul de deputat în sinodul eparhial din cercul Șiriei cu o largă majoritate, împotriva candidatului „neamurilor”, dr. Nèmet,¹⁷⁰ care a obținut câteva voturi „doar prin văgăunele pădurenilor din Dud, unde popa Motorcea, care trage la măsă, a zis din altar că dl. Nèmet dă un acău de răchie”¹⁷¹. În trecut sunt ironizați și tribuniștii de la Sibiu, deoarece „neamurile” mitropolitului Mețianu au cumpărat foarte multe ziare „Tribuna”, în care Russu-Șirianu era criticat deosebit de dur, împărțindu-le printre alegători: „La Agriș, oamenii lipsesc cel mult ferestrele sparte cu „Tribuna” de la Sibiu”.

Nici „neamurile” nu stau cu mâinile în sân, iar la Lipova, unde dr. Ioan Suciuc câștigase majoritatea voturilor pentru obținerea mandatului de deputat în sinodul eparhial, protopopul tractului, Voicu Hamsea, anulează votarea. La fel se întâmplă și cu mandatul lui Roman Ciorogariu de la Arad. În replică, tribuniștii declanșează o campanie de denigrare a lui Augustin Hamsea, acuzându-l că a vrut să întemeieze un partid guvernamental român la Arad, în anul 1884¹⁷², sau că dispusese punerea steagului unguresc pe Seminarul Teologic, cu prilejul „serbărilor milenare”.

Competiția pentru obținerea majorității în sinodul eparhial se va desfășura inclusiv în perioada postului pascal, cu toate că în această perioadă tribuniștii arădeni impun un ton mai sobru ziarului, evitând atacurile la persoană sau scandalurile de presă. Discursul politic, însă, îmbracă forme deosebit de sensibile, Învierea Mântuitorului fiind asociată cu învierea conștiinței naționale, cu trezirea la viața politică a românilor. Semnând cu deja arhicunoscutu-i pseudonim „Uncheașul”, Roman Ciorogariu scrie editorialul „În săptămâna patimilor”, punând sub ochii cititorilor îndemnuri naționale și încheind, profetic: „Învia-va și viitorul nostru”¹⁷³.

Criza politică de la București, provocată de căderea cabinetului liberal – și demisia prim-ministrului D. A. Sturdza, un apropiat al tribuniștilor arădeni – avea să reaprindă spiritul polemic între diferitele grupări din presa românească transilvăneană¹⁷⁴. Sibienii din jurul lui Ioan Rațiu, mai apropiați

¹⁷⁰ Ibidem, III, nr. 52, din 16/ 28 martie 1899, p. 1, articolul „Neamurile bătute”, nesemnat.

¹⁷¹ Ibidem, III, nr. 55, din 20 martie/ 1 aprilie 1899, p. 2, articolul „Zdrobirea neamurilor”, nesemnat.

¹⁷² Ibidem, III, nr. 61, din 28 martie/ 9 aprilie 1899, p. 1, editorialul „Sistemul”, nesemnat.

¹⁷³ Ibidem, III, nr. 75, din 17/ 29 aprilie 1899, p. 1, editorialul „În săptămâna patimilor”, semnat: Unchiașul.

¹⁷⁴ Mihaela Damian, *Personalitatea omului politic Dimitrie A. Sturdza*, Editura Cetatea de

de conservatorii români, exultau de bucurie, în vreme ce tribuniștii arădeni adoptă o poziție neutră. Pornind de la constatarea că nu înțeleg bucuria „ciorclilor” de la Sibiu, care încercaseră de mai multe ori să-l „îngroape” pe D. A. Sturdza din punct de vedere politic, arădenii precizează că

„schimbările de guvern în România nău să influențeze asupra mersului lucrurilor de la noi. Pentru-că toate hotărârile conferințelor noastre naționale glăsuiesc: dincolo nu cunoaștem partide, ci toți cei chemați a guverna România ne sunt d'o potrivă frați”¹⁷⁵.

Tot cu această ocazie, tribuniștii fac recurs la istorie și citează din editoria-lul „Numai pentru viitor”, care apăruse în luna decembrie a anului 1898, unde Roman Ciorogariu exprimase cât se poate de clar atitudinea grupării arădene față de persoana președintelui Partidului Național Liberal din România și față de conduita patriotică a acestuia:

„Ca oameni cu carte am învățat din istoria României că dl. Sturdza a fost un stâlp al renașterii Țării Românești; alături cu Brătianu, Rosetti, Cogălniceanu au dat viață României de astăzi. A scris atâtea cărți românești câte altul poate nici n'a cetit în viața sa și din aceste cărți transpiră o nemărturisită iubire de neam. E sentimentul etic și național care ne face să privim la figura viie ce a rămas din pleiada eroilor naționali. Nu putem cre-de în prosa trădării de neam când trecutul dlui Sturdza e un ilustru patriotism”¹⁷⁶.

Dincolo de pierderea unui aliat puternic, în persoana prim-ministrului României de la București, tribuniștii arădeni vor reuși în această perioadă să demonteze o mai veche acuză lansată la adresa lor de către sibieni: cheltuirea fondului Iancu. Sibienii din jurul lui Ioan Rațiu îi acuzaseră pe arădeni că aceștia au folosit banii colectați de la românii din Transilvania, Banat și Un-garia în vederea ridicării unui monument închinat marelui luptător național Avram Iancu pentru cumpărarea tipografiei în care se tipărea *Tribuna Popo-rului*. Prim-redactorul Russu-Șirianu – cel care avusese ideea strângerii „fon-dului Iancu” încă din vremea când lucra la „*Tribuna*” de la Sibiu – anunță, cu bucurie, că banii colectați în acest scop, ce fuseseră trimiși în România și depuși la Banca Națională de la București de către Ioan Slavici, tocmai pentru

Scaun, Târgoviște, 2012, pp. 136-138.

¹⁷⁵ *Tribuna Poporului*, III, nr. 69, din 8/ 20 aprilie 1899, p. 1, editorialul „Atitudinea noastră”, semnat (✍).

¹⁷⁶ *Ibidem*, II, nr. 225, din 29 noiembrie/ 11 decembrie 1898, editorialul „Numai pentru viitor”, semnat „Unchiașul”.

a fi protejați de iminenta lor confiscare din partea autorităților maghiare, după care au fost trimiși la banca „Victoria” din Arad și puși la dispoziția Asociației constituită în acest scop, asociație condusă de către canonicul blăjean I. Micu Moldovan. Întreaga sumă se ridică la 4. 700 de florini, iar Russu-Șirianu își exprimă regretul că tribunistul T. Liviu Albini „a făcut un an și două luni de pușcărie” la Bălgrad (Alba Iulia), fiind pârât tocmai de către ziariștii români din jurul „Tribunei” sibiene¹⁷⁷.

Un alt eveniment pe care tribuniștii arădeni în pun în evidență este primirea episcopului Nicolae Popea al Caransebeșului ca „membru ordinar” al Academiei Române. Venerabilul cleric bănățean fusese până atunci doar membru corespondent al înaltului for academic, iar în ședința din 20 aprilie 1899 este confirmat ca „membru plin”¹⁷⁸.

În această perioadă, discursul politic tribunist este centrat pe lupta care se dă în eparhie pentru alegerea noului episcop. Ioan Suci, prezentat ca un „mare aderent al dlui Ioan Rațiu din părțile Aradului” și un apropiat al celor care au condus eparhia din Arad până la vacantarea scaunului episcopal, publică un drept la replică împotriva „Tribunei” de la Sibiu,¹⁷⁹ care scrisese o corespondență tendențioasă la adresa sa în legătură cu alegerea de deputat sinodal de la Lipova. În realitate, acceptând să candideze împotriva grupării protopopului Voicu Hamsea, Ioan Suci „pășise” alături de gruparea tribunistă și foarte greu mai putea să fie considerat ca fiind un adept al lui Ioan Rațiu și al sibienilor din jurul vechii „Tribune”. De asemenea, sub pseudonimele „Diecesanul” și „Sinodalul” sunt publicate o serie de articole în care este combătut „sistemul” electoral și de cumetrie impus de către fostul episcop și actual mitropolit Ioan Mețianu: „Acest sistem electoral se rezumă în cunoscuta axiomă: scopul sfințește mijloacele, cu restricțiunea că: scopul sunt eu”¹⁸⁰.

Sinodul eparhial este deschis în data de 26 aprilie/ 8 mai 1899 de către arhimandritul vicar Iosif Goldiș printr-un discurs în care îndeamnă la pace și la bună înțelegere: „Voi fraților – citează din Galateni, V, 13-15 – v-ați chemat la libertate, dar să nu întrebuințați libertatea voastră de pretext... și să vă mușcați și mâncați unul pe altul, căutând să vă nimiciți... Istoria ne arată,

¹⁷⁷ *Ibidem*, III, nr. 70, din 10/ 22 aprilie 1899, p. 1, editorialul „Fondul Avram Iancu”, semnat „Russu Șirianu”.

¹⁷⁸ *Ibidem*, III, nr. 71, din 11/ 23 aprilie 1899, p. 1.

¹⁷⁹ *Ibidem*, III, nr. 76, din 18/ 30 aprilie 1899, p. 1; III, nr. 77, din 22 aprilie/ 4 mai 1899, pp. 1-2.

¹⁸⁰ *Ibidem*, III, nr. 78, din 24 aprilie/ 6 mai 1899, pp. 1-2, articolul „În ajunul alegerii”, semnat „Sinodalul”.

spune mai departe arhimandritul vicar Iosif Goldiș, că *nimic nu duce mai iute la ruină, decât ambițiunea fără cumpăt a conducătorilor și abusus de drepturile și puterile câștigate*¹⁸¹. În următoarea zi, cea de 27 aprilie/ 9 mai 1899, are loc semnarea cunoscutei înțelegeri prealabile, între reprezentanții Partidului Național Român din Arad și vicarul Iosif Goldiș, în preajma alegerii acestuia ca titular al diecesei Aradului. Fiind un act de o importanță deosebită pentru activitatea politică a tribunștilor arădeni, redăm integral procesul-verbal în cheiat între cele două părți cu această ocazie:

„Subscriții au căzut de acord asupra următoarelor garanții ale progresului nostru național-bisericesc din partea nou alesului episcop:

- 1. A susține autonomia bisericii gr. or. române față de înrăurirea externă a statului.*
- 2. A aplica în continuare și în mod cinstit constituționalismul bisericesc și a-l apăra contra oricărui abuz.*
- 3. A face din gremiul diecezan un adevărat centru cultural prin angajarea oamenilor cinstiți, curați la mâini, talentați și inspirați de iubirea de neam și biserică atât în oficiile administrative diecezane, cât și la catedrele seminarului diecezan și a le deschide acestora ca biserica să dea națiunii: carte, preoți și învățători apți pentru apostolia românismului.*
- 4. În cele politice episcopul să observe față de guvern o atitudine autoritară și solidară cu națiunea, iar față de partidul național o binevoitoare atitudine. În special, persoanelor și organelor angajate la politica militantă națională să le dea curs liber și nimeni să nu fie persecutat din partea bisericii pentru atitudinea sa politică națională.*
- 5. A susține o administrațiune... cinstită în biserică, astfel ca prin dreptatea împărtășită de forurile bisericești să se întărească în credință și sentimentul religios și morala națională, adică ca poporul să știe că la ai săi există dreptate...*
- 6. Printr-o liquidare a reduce averile bisericești la starea lor reală, fondurile diecesane, astfel ca diecesa să nu se bazeze pe o stare materială fictivă și eventual să-și poată lua re-gres împotriva acelor care o au păgubit-o. De altă parte, a introduce o chiverniseală reală pentru sugumentarea fondurilor bisericești, ca în acest chip în mod real să fie asigurată subzistența materială a bisericii.*
- 7. A curma nepotismul în biserică și a restabili pe fiii diecezei în drepturile lor de diecezani.*
- 8. A reabilita și a da o satisfacțiune părintelui Vasilie Mangra pentru injurioasa sa suspendare de la catedră.*
- 9. A restabili spiritul păcii și a armoniei între credincioși, premergând episcopul cu cuvântul și cu fapta evanghelică.*

Arad, 27 aprilie/ 9 mai 1899 Romul Ciorogariu
Vasile Mangra
Dr. Nic. Oncu
Mihail Veliciu

¹⁸¹ *Ibidem*, III, nr. 80, din 27 aprilie/ 9 mai 1899, p. 1, articolul „Deschiderea sinodului aradan”, nesemnăt.

*Subscrișii, întruniți în 27 aprilie/ 9 mai 1899 în Arad, la P. C. Iosif Goldiș ca candidat de episcop, am prezentat și cetit cu grai viu Prea Cuvioșiei Sale, Iosif Goldiș actul prezent, redigând în 2 exemplare egale, iar PC Sa, ascultând cuprinsul acestui act, l-a permis și solemn s-a declarat întru toate identificat cu programa pastorală cuprinsă în acest act, făcând vor că va păstori în acest spirit, dacă va fi ales de episcop*¹⁸².

La numai o zi după ce s-a semnat această „*pastorală programatică*”, ziarul *Tribuna Poporului* publică unul dintre cele mai dure materiale din toată campania electorală pentru alegerea noului episcop al Aradului. Sub titlul de „*Nepotismul*” și având semnătura „*Diecesanu*”, articolul menționează, cu nume și prenume, toate „neamurile” mitropolitului Ioan Mețianu și toate afacerile pe care aceștia le au în eparhia Aradului. Făcând un calcul prin diferență, tribuniștii delimitează tabăra cu care se vor confrunta la alegeri:

„Scoateți din eparchie pe archimandritul Hamsea, pe protopopii Hamsea, Putici și Giorgia și dați la o parte și pe advocații George și Teodor Popescu, pe frații Putici (preotul și judele), pe Proca și alți nepoți și cuscri de ai I. P. S. Sale, și să vedem dacă se mai găsește un singur om de seamă care să nu dorească încetarea despotismului ce a dominat și sguduit din temelii aproape toate principiile sacre ale bisericii”¹⁸³.

Ca să nu mai existe nici un dubiu asupra atacurilor de mai sus, tribuniștii publică, în continuare, toate beneficiile financiare, deosebit de consistente, de care s-au bucurat cei enumerați mai sus pe parcursul deceniilor în care eparhia Aradului a fost condusă de către actualul mitropolit, Ioan Mețianu. Având în vedere datele financiare exacte de care au dispus tribuniștii arădeni în realizarea acestei anchete jurnalistice cât se poate de riguroase, precum și dezbaterile care vor urma pe parcursul desfășurării sinodului, suntem îndreptățiți să credem că au avut acces deplin la documentele contabile diecezane, iar acest lucru nu se putea realiza fără acordul celui care a gestionat interimatul eparhiei, respectiv vicarul Iosif Goldiș. Cel cu care se deschide seria dezvăluirilor jurnalistice este chiar contracandidatul Augustin Hamsea:

„Cuvioșia Sa archimandritul Hamsea, fără nici un merit deosebit, căci n-a scris în viața sa nici o carte de seamă ori articole științifice, a fost făcut director al seminarului și de atâția ani director al revistei „Biserica și Școala”. A tras deci 3 lefuri, în sumă cel puțin cât un fișpan.”

¹⁸² Eugen Gluck, Nicolae Roșuț, *Aradul și mișcarea memorandistă*, Arad, 1978, pp.169-170.

¹⁸³ *Tribuna Poporului*, III, nr. 81, din 28 aprilie/ 10 mai 1899, pp. 1-2, articolul „*Nepotismul*”, semnat: Diecesanul.

Trebuie să remarcăm stilul articolului, care împletește rigoarea contabilă cu umorul gazetăresc, tocmai pentru a capta cititorul. Urmează „*prota Lipovei*” și fratele „*archimandritului*” Voicu Hamsea, despre care tribuniștii spun că: „*după ce la Fiscut se dovedise preot slab, căci sub el oamenii desnădăjduiți au trecut la unire, a fost făcut protopop de Lipova; aici apoi făcut director la „Lipovana”, unde i-să dat spre „fructificare” tocmai 130. 000 fl. de ai diecesei...*” La fel de benefică este preoția și pentru protopopul tractului Buteni, Ioan Giorgia, care „*trage venit ca funcționar de consistor, trage ajutor de stat și cât îi vine din împărțeala cu actualul administrator al protopopiatului*.” Protopopul Traian Putici al Timișorii „*deocamdată este numai în direcțiunea băncii „Timișana”... și fiindcă nu are 3 izvoare de venit, acolo e sfânta mănăstire a Bodrogului, unde în dreptul numelui dlui Putici figurează muișoara!*” Pentru avocatul Gheorghe Popescu socoteala este mai simplă, deoarece este doar detașat pe lângă „*Lipovana*”: „*vre-o 3. 000 fl. ies și d’acolo*” – îi fac socoteala tribuniștii.

Dezbaterile din sinodul eparhial arădean încep destul de violent, deputatul sinodal și fostul memorandist Mihai Veliciu – totodată și președintele clubului comitatens arădean¹⁸⁴ – solicitând anularea mandatului de la Lipova și scoaterea protopopului Voicu Hamsea din comisia de verificare a mandatului „*pentru incompatibilitate, ca parte împlicată*”¹⁸⁵. Există, totuși, și puncte de vedere comune, cum se va întâmpla cu primirea ajutorului de stat la congrua preoțească, membrii comisiei, printre care Nicolae Oncu, Vincențiu Babeș¹⁸⁶ și Ignatie Papp propunând plenului să aprobe această inițiativă a guvernanților, deoarece parohiile ortodoxe române sunt, în general, sărace, iar preoții s-ar bucura de acest ajutor. Evident, condiția acceptării ajutorului de stat este păstrarea autonomiei Bisericii Ortodoxe Române din Monarhie¹⁸⁷.

În ședința a treia, de luni 9 mai 1899, capul de afiș al ordinii de zi îl ține „*bașibuzucia de la Lipova*”, unde „*neamurile*” mețianiste și „*sistemul*” ham-

¹⁸⁴ Lucian Petraș, Mihai Veliciu (1846-1921) *Studiu și documente*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2011, pp. 45-49.

¹⁸⁵ *Tribuna Poporului*, III, nr. 80, din 27 aprilie/ 9 mai 1899, pp. 1-2, articolul „*Sinodul eparhial arădan*”, nesemnat.

¹⁸⁶ Vincențiu Babeș era deputat sinodal din cercul Vinga.

¹⁸⁷ Nicolae Bocșan, *Biserică și stat la români*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. III (de la 1711 până la 1918), coord. Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008, pp. 531-535; Vezi și *Tribuna Poporului*, III, nr. 81, din 28 aprilie/ 10 mai 1899, p. 2, articolul „*Sinodul eparchial arădan*”, nesemnat.

sisto-mețianist au „nimicit” alegerile, deoarece se prefigura o victorie zdrobitoare a tribunistului Ioan Suciu ca deputat sinodal mirean. Cu nume și prenume, pe localități trecute în ordine alfabetică, tribuniștii publică toate abuzurile săvârșite „în pașalâcul Timișorii și în bașibuzucia de la Lipova”, unde datornicii băncii „Lipovana” ar fi fost amenințați cu executarea dacă nu votează cu Octavian Putici, candidatul propus de către „hamsiști”. Dintre cele 900 de voturi care s-au exprimat, doar 270 au fost considerate ca fiind valabile de către comisia de verificare. La Bruznic, argumentează tribuniștii, au fost falsificate grosolan listele cu alegători, la Zăbalț și în alte localități i-au trecut pe liste, ca votanți, și pe credincioșii greco-catolici, iar la Ususău preotul „i-a scos afară din biserică pe votanții lui Suciu”¹⁸⁸. Deși deputații Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș sar în apărarea grupării hamsiste, deputații sinodali resping validarea mandatului lui Octavian Putici de la Lipova cu 23 de voturi „pentru” și doar 13 „împotriva”. „Număr nenorocit” – spuneau deputații sinodali tribuniști după votare, trăgând concluzia că „gata-i cu neamurile”¹⁸⁹. Tot în această perioadă apare și primul răspuns al tribuniștilor arădeni la adresa „uniților” de la Sibiu și Brașov, care se amestecă în alegerile „ortodoxe” de la Arad, încercând să-l susțină pe arhimandritul Augustin Hamsea:

„De unde Doamne „Gazeta” dela Brașov și „Tribuna” dela Sibiiu, conduse amândouă de directori uniți, să cunoască mai bine lucrurile de aici, de cum le cunoaștem noi, născuți și crescuți aici...”¹⁹⁰.

Argumentând că „e treaba sinodului arădan pe cine să aleagă episcop”, tribuniștii reacționează și la mistificările celor de la Sibiu și Brașov, care încearcă să-l „zugrăvească” pe Augustin Hamsea ca fiind naționalist, dar care „în viața lui n-a făcut parte din Partidul Național Român”. Tot în acest număr a ziarului apare și știrea conform căreia „vine I. P. S. Sa Metropolitul Mețianu la Arad să conducă alegerile de episcop”¹⁹¹.

Jocurile se fac, însă, în seara de dinaintea votării (sâmbăta), când cele două tabere se întrunesc, distinct, la două hoteluri diferite. Tribuniștii se întâlnesc

¹⁸⁸ *Tribuna Poporului*, III, nr. 83, din 30 aprilie/ 12 mai 1899, p. 2, articolul „Sistemul”, nesemnat.

¹⁸⁹ *Ibidem*, nr. 82, din 29 aprilie/ 11 mai 1899, pp. 1-2, articolul „Dezbaterile din sinod”, intertitlul „Nimicirea mandatului dela Lipova”, nesemnat.

¹⁹⁰ *Ibidem*, III, nr. 84, din 1/ 13 mai 1899, p. 1, editorialul „Frământări”, nesemnat.

¹⁹¹ *Idem*, p. 3, rubrica „Noutăți”, nesemnat.

la „Crucea Albă”, iar „partida hamsistă”, în frunte cu mitropolitul, la hotelul „Vas”¹⁹². La întrunirea tribuniștilor au participat

„Dem. Negrean, mecenatul de Bihor (Beiuș) care a donat Diecesei 100. 000 fl, protopopii G. Popovici, Șiria, Dr. Trăilescu, Ilie Moga, V. Pap, V. Beleş, I. Groza, N. Roxin, Sârbu și Al. Filip, d. V. Mangra, ear dintre mireni N. Pap, M. Veliciu, Dr. N. Oncu, Ioan Beleş, Dr. G. Cosma, Florian Duma, Dr. G. Feier, Dr. Aurel Lazăr, Dr. C. Groza, Dr. N. Oprean, P. Pap, V. Pagubă, Dr. Iustin Pap, Dr. G. Popovici, T. Filip, P. Fâșie, N. Mladin, Sava Raicu, A. Petrovici și Russu-Șirianu”¹⁹³.

În total, participă 30 de deputați sinodali, adică exact atâția câte voturi se vor aduna pentru noul episcop Iosif Goldiș. De cealaltă parte, Augustin Hamsea va acumula un număr de 24 de voturi, iar patru voturi vor fi „albe”¹⁹⁴. Cei din jurul mitropolitului vor încerca și o diversiune, anunțând o posibilă candidatură pentru episcopia arădeană a lui Nicolae Popea de la Caransebeș. Fair-play, acesta trimite o telegramă sinodului arădean, pe care o citește Vasile Mangra, în care precizează că nici nu se pune problema depunerii candidaturii sale. Tot cu ocazia votării se mai constată și o dispută între mitropolitul Ioan Mețianu și Vasile Mangra referitoare la numărul de voturi necesare pentru formarea majorității: 31, cum susține Ioan Mețianu, sau 30, cum este de părere Vasile Mangra. Sinodalii îi dau dreptate lui Vasile Mangra. După săvârșirea votării și anunțării rezultatului, seminariștii și publicul prezent scandează „Trăiască Goldiș!”, iar seara, la „Crucea Albă” va avea loc un dineu „în onoarea noului episcop”, care va ține până la miezul nopții și se va încheia, apoteotic, prin intonarea „Marșului lui Mihai Viteazul”.

„*Avem Episcop*” – va titra pe prima pagină „numărul poporal” de duminică. Printre altele, tribuniștii precizează că „am combătut pe politicul Iosif Goldiș atunci când a intrat în dietă ca deputat guvernamental, drept dovadă că înaintea ochilor noștri sfânta cauză națională stă mai presus de persoană”¹⁹⁵. În schimb,

¹⁹² *Ibidem*, III, nr. 86, din 4/ 16 mai 1899, p. 1, articolul „În ajunul alegerii”, subtitlul „Întruniri confidențiale”, nesemnăt.

¹⁹³ Referitor la Russu Șirianu, suntem de părere că prim-redactorul ziarului este și autorul articolului. Dincolo de asemănarea stilului, în toate articolele pe care le scrie se trece la urmă, în vreme ce atunci când le scrie vreun subaltern, îl trece printre primii. Pe de altă parte, întrunirea fiind confidențială, nu era acceptat nici un ziarist în afară de Russu-Șirianu, totodată și deputat sinodal.

¹⁹⁴ *Tribuna Poporului*, III, nr. 86, din 4/ 16 mai 1899, pp. 1-2, articolul „Alegerea de Episcop”, nesemnăt.

¹⁹⁵ *Ibidem*, III, nr. 87, din 5/ 17 mai 1899, p. 1., articolul „Alegerea de Episcop”, semnat „Teo-

încheierea editorialului merită toată atenția noastră: „*Noi ne-am făcut datoria. E rândul Episcopului acum.*”

Firește, episcopul își va face datoria cu vârf și îndesat, astfel că Vasile Manga va fi numit din ianuarie 1900 referent la senatul bisericesc, iar din luna mai va fi înaintat ca vicar episcopal la Oradea, Roman Ciorogariu va ajunge referent școlar în ianuarie 1900 și director al Institutului Teologic din luna iunie a aceluiași an, nepotul episcopului, Vasile Goldiș, este adus de la Brașov și devine secretarul consistoriului diecezan, iar Mihai Veliciu, Nicolae Oncu și Ioan Suciu vor fi membri constanți ai senatului bisericesc¹⁹⁶.

Până atunci, însă, tribuniștii arădeni vor mai avea de luptat pentru ca să-și consolideze poziția câștigată în eparhia și în comitatul Arad. Un discurs politic deosebit de important este publicat în numărul din 16/ 28 mai 1899, ca răspuns la atacurile venite din partea ziarelor de la Sibiu și Brașov, în care tribuniștii arădeni sunt considerați ca fiind trădători de neam:

„Încâlceala aceasta trebuie să înceteze însă. Pune-vom noi capăt neorânduiei din partidul național peste care toți Dăianii vor să se înstăpânească. Scos-am noi din circulație „president” mai cuminte și înconjurat de bărbați mai zdraveni ca Dăianu. Pune-l vom la locul său și pe bătrânul, care dacă vrea să-și păstreze titlul de cel puțin „venerabil” trebuie să pună capăt daianismelor. Altfel își scrie sieși epitaf”¹⁹⁷.

Editorialul în sine, totodată și un discurs politic foarte bine conturat, reprezintă o schimbare de tactică a tribuniștilor arădeni. După ce au reușit să se impună la nivelul eparhiei Aradului, aceștia transferă disputa jurnalistică exclusiv în zona politică, pentru a-și spori influența în ceea ce privește conducerea Partidului Național Român. În articolul supus analizei noastre, Ioan Rațiu nu mai este numit „*president*” ca până atunci, ziarul „*Tribuna*” de la Sibiu nu mai este privit ca „*organ autorizat*”, iar aluzia la conferința națională a Partidului Național Român ținută la Sibiu în data de 8/ 20 ianuarie 1892 – când tribuniștii de atunci, grupați în jurul lui Eugen Brote, l-au „*scos din circulație*” pe președintele Vincențiu Babeș, cu toate că acesta era sprijinit masiv de către gruparea condusă de către Alexandru Mocioni¹⁹⁸ – este mai mult decât transparentă.

logul”.

¹⁹⁶ Lucian Petraș, *Politică și demers național în comitatul Arad (1895-1916)*, Editura Brumar, Timișoara, 2008, pp. 41-42.

¹⁹⁷ *Tribuna Poporului*, III, nr. 95, din 16/ 28 mai 1899, p. 1, editorialul „*Încâlceală*”, nesemnat.

¹⁹⁸ Lucian Boia, *Eugen Brote...op. cit.*, p. 125.

Tot din acest număr, în pagina a doua a *Tribunei Poporului* începe o interesantă parodie intitulată „*Telefonul secret – sau judecata solomonească*”, parodie care pornește de la personaje reale din gruparea sibiană a „*Tribunei*”. Cu toate că sunt utilizate pseudonime, personajele sunt ușor de identificat: „*Preseda*” este Ioan Rațiu, „*Dedu*” este prim-redactorul Dăianu etc. Firește, autorul nu poate fi altul decât un fost tribunist sibian, care cunoaște dedesubturile redacției, cel mai probabil chiar Russu-Șirianu.

Începând de acum, aproape în fiecare număr al ziarului *Tribuna Poporului* vor fi publicate declarații de adeziune față de noul episcop Iosif Goldiș și față de nucleul tribuniștilor arădeni, adeziuni însoțite, totodată, și de proteste la adresa atacurilor îndreptate împotriva eparhiei arădene și a Întâistătătorului acesteia din partea ziarelor de la Sibiu, Brașov sau din partea presei conservatoare de la București. Zeci, sute, apoi mii de credincioși vor semna aceste „*adrese de aderență și de protestare*”, fiind menționați cu numele și prenumele în rubricile intitulate „*Aderențe-Proteste*”. Acest exercițiu de putere este extrem de benefic și pentru popularizarea ziarului *Tribuna Poporului*, pentru creșterea numărului de abonați și, implicit, pentru creșterea influenței grupării tribuniste arădene în toate teritoriile locuite de români din Transilvania, Banat și Ungaria:

„Subscrișii...declaram că consimțim într’u toate cu atitudinea prețuitului nostru jurnal „*Tribuna Poporului*” față de binemeritata ... alegere a domnului Iosif Goldiș de episcop al diecesei noastre. Mai departe – condamnăm cu energie și protestăm sus și tare contra tuturor ingerințelor malițioase și dujmănoase ale jurnalelor „*Unirea*”, „*Tribuna*” și „*Gazeta Transilvaniei*”, precum și contra rafineriilor măiestrului provocator la discordie între frații de un sânge și de o mamă...Trăiască „*Tribuna Poporului*”!...Trăiască cei 30 membri ai sinodului eparchial! (Felnac, Banat, la 27 Maiu 1899)”¹⁹⁹.

Urmează 93 de semnături. Firește, cel care întocmește documentul de aderare și de protestare este preotul sau învățătorul din sat, deoarece expresia de „*ingerințe malițioase*” nu este la îndemâna oricui. Apoi, „*rafineriile măiestrului provocator*” sunt trimiteri clare la cei din clerul greco-catolic, destul de bine reprezentați în comitatul arădean, îndeosebi pe Valea Mureșului. Cât despre „*trăirea*” a doar 30 de membri, din totalul de 59 câți cuprinde sinodul eparhial, cel mai probabil că „*aderenții*” i-au avut în vedere exclusiv pe cei care au votat cu Iosif Goldiș, nu și pe sinodalii „*neamurilor*”. În același număr

¹⁹⁹ *Tribuna Poporului*, III, nr. 107, din 2/ 14 iunie 1899, p. 1, rubrica „*Aderențe-Proteste*”.

al ziarului citat mai există încă două tabele cu „aderențe-proteste”, trimise din alte localități.

Decretul împărătesc de „întărire” a lui Iosif Goldiș este dat în data de 22 iunie, iar tribuniștii arădeni îl publică în aceeași zi, preluându-l din ziarul

„Budapesti Közlöny”: „În urma propunerii ministrului meu de culte și instrucțiune publică, alegerea de episcop al Diecesei arădene gr. or. română săvârșită de către Sinodul gr. or. român din Arad în persoana archimandritului gr. or. român și vicarul Iosif Goldiș, prin aceasta o întăresc. Dat la Schönbrunn, 22 Iunie 1899. FRANCISC IOSIF, Wlassics Gyula.”

După publicarea anunțului, tribuniștii fac precizarea că tot în această zi Iosif Goldiș a depus jurământul în fața monarhului, fiind apoi primit, conform protocolului, într-o audiență privată. Iar în pagina a treia, la rubrica „Noutăți”, secțiunea „Știri personale”, se menționează că viitorul episcop a sosit seara la Arad, fiind așteptat la gară și condus la reședința episcopală de un grup numeros de aderenți²⁰⁰.

Sărbătoare instalării noului episcop este stabilită pentru zilele de 30 iulie, 31 iulie și 1 august 1899. Așadar, trei zile de sărbătoare la Arad, iar programul manifestărilor este publicat în ziarul din 17/ 29 iulie²⁰¹. Programul este alcătuit cât se poate de minuțios, pe zile și pe ore. Prima zi, cea de 30 iulie, este alocată întâmpinării noului episcop la gara din Arad, după care va fi condus cu alai până la reședința episcopală. Ziua a doua este destinată întâmpinării episcopului Nicolae Popea al Caransebeșului, care a fost desemnat de către mitropolitul Ioan Mețianu pentru ca să-l înscăuneze pe Iosif Goldiș, iar ziua a treia era destinată serviciului divin, banchetului oficial și concertului de la hotelul „Crucea Albă”, iar seara, petrecerii populare din „pădurița orașului”. Tot în acest număr al ziarului, fiind număr de duminică, tribuniștii arădeni au realizat și două pagini festive în cinstea noului episcop. Pagina a treia are o grafică de excepție, la mijloc fiind dispusă poza lui Iosif Goldiș. Pe pagina a patra sunt publicate câteva „Ode” și poezii dedicate episcopului, una dintre acestea fiind semnată de „candidatul de preot George Ciuhandu”.

²⁰⁰ *Ibidem*, III, nr. 120, din 22 iunie/ 4 iulie 1899, pp. 1-3, nota „Întărirea alegerii de la Arad”, nesemnată.

²⁰¹ *Ibidem*, III, nr. 137, din 17/ 29 iulie 1899, p. 2, articolul „Programul sărbătorilor de instalare a Preasfințitului Domn Episcop Iosif Goldiș” semnat de Petru Truța, președintele Comitetului, R. Ciorogariu, președintele secțiunii banderiu, Ioan Petrovici, secretar și Ioan Rațiu, președintele societății tinerimei.

Prima zi de sărbătoare, cea din 30 iulie, a reprezentat o adevărată demonstrație de forță a tribuniștilor arădeni. Aproape 30.000 de români au împânzit centrul Aradului, pe traseul de la gară, la reședința episcopală. P. S. Iosif Goldiș a fost întâmpinat la gară de către Nicolae Oncu, președintele băncii „Victoria”, care a rostit și cuvântul de primire în numele consistoriului. Apoi, un număr impresionant de trăsură – care mai de care mai frumoase și mai împodobite – au fost urmate de un banderiu de 714 călăreți, îmbrăcați în costume naționale și cu tricolorul românesc la pălării sau căciuli. De banderiu de călăreți s-a ocupat exclusiv Roman Ciorogariu, iar caii și călăreții proveneau din 40 de sate²⁰². De-o parte și de alta a străzilor pe care a trecut impresiunea alai, alte mii de români adunați din satele din jur – îmbrăcați de asemenea în costume naționale – îl aclamau pe noul episcop. În piața de lângă reședința episcopală mii de români arădeni îl așteptau pe Întâistătorul eparhiei. Seara a urmat o retragere cu torțe, după care fiecare lot de săteni, coordonați de către preoți și învățători, au împânzit localurile din oraș, au luat masa și s-au îndreptat către casele lor.

În ziua instalării, în catedrala ortodoxă din Arad au intrat doar cei care își luaseră bilete de acces de la Episcopie, iar seminariștii se ocupau de ordinea așezării.

Pe pagina a treia a ziarului, apare știrea intitulată

„Sensația zilei”, scrisă cu litere de-o șchioapă, bolduite: „Incontestabil însă, că sensația zilei a fost vorbirea dela banchet a contelui Tisza Pișta, care a demonstrat necesitatea ca aceste două nații, Ungurii și Românii, să se înțeleagă – și răspunsul ce i-a dat P. Sa Episcopul Popea”.

Începând de acum, tribuniștii arădeni se vor implica tot mai mult în ceea ce privește acapararea deciziei politice de la nivelul conducerii Partidului Național Român, iar Aradul se va impune în poziția de capitală politică a românilor transilvăneni²⁰³.

²⁰² *Ibidem*, III, nr. 140, din 22 iulie/ 3 august 1899, pp. 1-2, articolul „Festivitățile instalării – dela gară în oraș”, nesemnlat.

²⁰³ Vasile Popeangă, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867-1918)*, Editura Facla, Timișoara, 1978, pp. 134-136.

II.

De la elite, la popor. Preocupări pentru democratizarea
Partidului Național Român

În pagina a doua a *Tribunei Poporului* din 5/ 17 iunie 1899, la rubrica „Ultimele știri”, este publicată o scurtă corespondență cu titlul „Din Sibiiu primim următoarele:

Azi, Miercuri, a fost aici mare sfat național. Spre marea desiluzie a „presidentului” însă, comitetul de la care nația ar fi să aștepte mântuirea, s’a redus la dnii I. Coroianu, G. Pop de Băsești, T. Mihályi și Vajda (bătrânul și tânărul), deși chieși au fost și bărbați cari nu au făcut parte din nici un comitet. Printr’un fruntaș bănățean dl. Rațiu încercase o apropiere ori înțelegere cel puțin, cu dl. Al. Mocsonyi. Acesta a refuzat însă până și să stee de vorbă cu fostul president. Același lucru a făcut și alți fruntași bănățeni, despre cari dl. Rațiu nădăjduise că vor sprigini politica (?) dsale²⁰⁴.

Cu toate că știrea despre „conclavul” sibian pare a fi una de mâna a doua, fiind distribuită în ziar pe o pagină de interior și „printre rânduri”, ea conține câteva elemente demne de a fi luate în considerare. Dincolo de evidențierea numărului infim de luptători naționali pe care „venerabilul” Ioan Rațiu a mai reușit să-i strângă de partea sa, tribuniștii arădeni utilizează în dreptul numelui său sintagma „fostul president”, ceea ce aruncă lucrurile într-o cu totul altă lumină. Cu doar două numere mai înainte, răspunzând ziarului bucureștean „Drapelul” în legătură cu faptul că sunt calomniați ca fiind „sturdziști” și „tră-

²⁰⁴ *Tribuna Poporului*, III, nr. 109, din 5/ 17 iunie 1899, p. 2, rubrica „Ultimele știri”, știrea „Din Sibiiu primim următoarele”, nesemnată.

dători”, tribuniștii strecuraseră în editorialul cu pricina și informația că „pe dl. Rațiu numai în București îl mai socot unii „president” al comitetului național”²⁰⁵. Pentru a întări, parcă, aserțiunea noastră despre importanța știrii privitoare la întâlnirea de la Sibiu, în numărul următor al ziarului tribuniștii arădeni îi alocă tocmai un editorial²⁰⁶. Pornind de la necesitatea organizării Partidului Național Român în teritoriu, arădenii scriu, negru pe alb:

„Ori le place, însă ori nu le place celor șapte „autorizați”, cari s’au întrunit mai alaltăieri la Sibiu, noi nu numai vom discuta o nouă organizare, ci trecuți acum peste cele două alegeri bisericești, cari ne-au preocupat și în cari d’asemenea a trebuit să susținem lupte grele, vom căuta să și facem altă organizare, dând cu acest prilej o platformă nouă în jurul căreia să se adune toate forțele de luptă ale partidului, toți câți țin la programul național”.

Reacția tribuniștilor arădeni venea în urma întâlnirii confidențiale de la Sibiu, în care se decisese rămânerea în pasivitate, evitarea ingerințelor externe, continuarea colaborării cu naționalitățile asuprite din Ungaria, continuarea întrunirilor confidențiale și păstrarea secretului asupra dezbaterilor²⁰⁷.

Pentru a contracara criticile venite din partea ziarelor de la Blaj, Sibiu și Brașov referitoare la impunerea episcopului Iosif Goldiș de către gruparea arădeană, Vasile Mangra publică un editorial în ziarul din 20 iunie/ 2 iulie, intitulat „Falsa opinie publică”²⁰⁸. Utilizând citate din J. Locke și J. J. Rousseau privitoare la reprezentativitate și la suveranitatea poporului, Vasile Mangra consideră că această „campanie ziaristică purtată în contra alegerii de episcop săvârșită de sinodul eparchial din Arad, n’a avut absolut nici o basă, nici morală, nici de drept”. Spre comparație, este de părere liderul tribuniștilor arădeni, „noi n-am combătut alegerea P. S. Dr. Mihály de metropolit al Românilor gr. Catolici, deși din motive naționale mai bucuroși l-am fi văzut la acea demnitate pe meritosul preposit Ioan M. Moldovan”. Reținem tonul extrem de calm al discursului părintelui Vasile Mangra la adresa greco-catolicilor, spre deosebire de

²⁰⁵ *Ibidem*, III, nr. 107, din 2/ 14 iunie 1899, p. 1, editorialul „Cui folosesc?”, nesemnat.

²⁰⁶ *Ibidem*, III, nr. 110, din 6/ 18 iunie 1899, p. 1, editorialul „Organizare!”, nesemnat.

²⁰⁷ Nicolae Barbuță, *Date noi referitoare la conferința intimă a frunțașilor Partidului Național Român ținută la Sibiu în 14 iunie 1899*, în „Cumidava”, II, 1968, pp. 158-160. Vezi și Vlad Popovici, *Tribunismul (1884-1905). Ideologie și acțiune politică, direcții culturale și angajament social*, teză de doctorat, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, septembrie 2008, p. 167.

²⁰⁸ *Tribuna Poporului*, III, nr. 119, din 20 iunie/ 2 iulie 1899, p. 1, editorialul „Falsa opinie publică”, semnat: Vasile Mangra.

acuzele mult mai directe ce se practicaseră până la acea vreme, de-o parte și de cealaltă, între grupările de la Arad și de la Blaj, respectiv Sibiu. Rodați în cele două campanii electorale pentru cucerirea eparhiei arădene, tribuniștii evită orice posibilă acuză că ar scinda mișcarea politică a românilor transilvăneni din motive confesionale. În fond, cucerirea puterii politice la nivelul conducerii Partidului Național Român nu se putea realiza decât în colaborare cu fruntașii naționali de confesiune greco-catolică.

Tribuniștii arădeni mizează, tot mai mult, pe aderența lor la masele populare. Continuă seria „adeziunilor-proteste” cu sute și mii de semnături din teritoriul eparhiei arădene, dar în același timp discursul politic este îndreptat înspre intrarea în activitatea politică. Educația corpului electoral devine o prioritate pentru cei de la *Tribuna Poporului*²⁰⁹, astfel că în numărul din 26 iunie/ 8 iulie 1899, după editorialul „Pasivitate ori activitate?!”²¹⁰, găsim următorul entrefileu:

„Atragem toată luarea aminte a tuturor Românilor să aibă grijă ca nici unul din cei cu drept de alegere să nu fie șters ori neluat în lista electorală”²¹⁰.

Motivația știrii este menționată în chiar conținutul editorialului: „Să te numești conducător numai în virtutea luptelor din trecut, nu merge”²¹¹. Adevărații conducători sunt cei ce stau în mijlocul poporului, îl educă și îi coordonează activitatea, sunt de părere tribuniștii. Începând de acum, arădenii îi contestă tot mai mult lui Ioan Rațiu calitatea de președinte al Partidului Național Român, propunând transformarea acestei formațiuni politice dintr-un partid de elite, într-un partid în care conducătorii nu se impun prin conferințe intime, ci prin alegeri libere, la care participă întregul corp electoral. În această cheie trebuie citită disputa dintre „activiștii” din jurul *Tribunei Poporului* și „pasiviștii” din jurul „*Tribunei*” sibiene. Recursul la popor este un atribut al activismului politic, astfel că gruparea arădeană caută tot mai multe soluții pentru educarea politică și disciplinarea corpului electoral. La mijlocul lunii iulie 1899 are loc, la Moneasa, o reuniune a învățătorilor din dieceza Aradului, reuniune la care participă și prim-redactorul *Tribunei Poporului*, Russu-Șirianu²¹². Rostul participării lui Ioan Russu-Șirianu ține de

²⁰⁹ Vlad Popovici, *op. cit.*, p. 175.

²¹⁰ *Tribuna Poporului*, III, nr. 123, din 26 iunie/ 8 iulie 1899, p. 1.

²¹¹ *Idem*, editorialul „Pasivitate ori activitate?!”²¹⁰, nesemnat.

²¹² *Ibidem*, III, nr. 130, din 7/ 19 iulie 1899, p. 1., articolul „Reuniunea învățătorilor din Diecesa

responsabilizarea învățătorilor din dieceză pentru a deveni agenți electorali în localitățile în care-și desfășoară activitatea, alături de preoți și de ceilalți „aderenți” ai partidului. Câteva numere mai târziu, într-un editorial intitulat „Efectul activității”²¹³, tribuniștii arădeni dau exemplul slovacilor, care „se mișcă și țin adunări naționale”. Demisia președintelui formațiunii politice a românilor din Bucovina reprezintă, pentru cei din gruparea arădeană, o nouă oportunitate pentru a-l ataca pe Ioan Rațiu, cel care

„conduce treburile după bunul plac, ori în cazul cel mai bun, după cum se hotărăște în consiliul familiar, în care interesele naționale erau puse la cumpenirea dlui Coroianu”²¹⁴.

Cu, sau fără „cumpenirea” lui Iuliu Coroianu, ginerele „fostului președinte” Ioan Rațiu, activitatea Partidului Național Român din Transilvania era paralizată de „vreo patru ani buni” – sunt de părere tribuniștii arădeni – iar felul în care bucovinenii „au rezolvat criza prezidențială în chip mai curajos” i-a scutit pe aceștia de a avea „o crisă și în partid”.

Nevoia de lideri reprezentativi devine un element de forță în ceea ce privește discursul politic tribunist din vara anului 1899. În acest sens, gruparea arădeană depune eforturi pentru delegitimarea totală a fostei conduceri a Partidului Național Român:

„... de comitet național nu cred că poate fi vorba, de oare-ce el nu există, ci singurii mijloci ne pot fi prelații în cari are încredere poporul și cari în virtutea alegerii lor pe base constituționale, de fapt și de drept și reprezintă poporul”²¹⁵.

Abordând astfel lucrurile, se răspundea și criticilor venite de la câțiva „publiciști consumați”, care se întrebau despre cine l-a „autorizat” pe episcopul Nicolae Popea să vorbească la Arad în numele poporului, cu prilejul „împăciuirii” dintre români și maghiari. În ceea ce privește legitimarea prelaților ca fiind reprezentanții de fapt și de drept ai poporului, gruparea arădeană îi pune în într-o situație cât se poate de delicată pe „civilii” de la Sibiu sau de la Brașov, care, în lipsa unor „alegeri pe base constituționale” nu se puteau revendica de la popor. În acel moment, cei mai mulți dintre lide-

Aradului”, nesemnat.

²¹³ *Ibidem*, III, nr. 136, din 15/ 27 iulie 1899, p. 1, editorialul „Efectul activității”, nesemnat.

²¹⁴ *Ibidem*, III, nr. 126, din 1/ 13 iulie 1899, p. 1, editorialul „Crisă prezidențială”, nesemnat.

²¹⁵ *Ibidem*, III, nr. 145, din 29 iulie/ 10 august 1899, editorialul „Indicațiuni”, semnat (*), venit din partea „unui eminent bărbat al vieții noastre publice”.

rii grupării din jurul tribuniștilor arădeni făceau parte din rândul clericilor: Vasile Mangra, Roman Ciorogariu, Nicolae Popea, Iosif Goldiș etc. În plus, tribuniștii arădeni recurg și la un alt argument în ceea ce privește satisfacerea demersului lor politic: numărul și calitatea grupării. Astfel, susțin arădenii în discursul lor, „*adversarii politici numără cine și câți suntem la un loc!*”²¹⁶.

Problema intrării românilor în activitate politică va constitui subiectul unui serial format din cinci editoriale, intitulate „*Pasivitate sau activitate?*”²¹⁷, semnate cu semnul (a), dar venite de la un „*fost în mai multe rânduri membru al conferinței naționale și membru al comitetului național ales la 1892*”. Dacă în editorialul cu numărul IV se menționează că „*Românii vor părăsi pasivitatea cu mai multă bucurie de cum au primit-o*”, în articolul final autorul îndeamnă, fără nici un ocol, la intrarea în activitate:

„*Frații noștri ungureni și bănățeni, în cercurile în care au majoritatea, să pună candidați naționali români și să lupte cu toată hotărârea pentru a-i alege*”.

Imediat după epuizarea serialului „*Pasivitate sau activitate?*”, tribuniștii arădeni introduc în dezbaterea publică o nouă temă, pe cât de actuală, pe atât de importantă: „*Ideia apropierii politice între Maghiari și Români*”. Este vorba despre un discurs politic mai amplu, distribuit în patru numere de ziar²¹⁸, articole nesemnate și venite „*de la un amic al foii noastre*”. În primul editorial, autorul face o comparație între „*ideia*” apropierii dintre cele două popoare și cea a aducerii unui principe străin pe tronul Regatului Român, unde a fost necesară scurgerea a două decenii pentru asimilarea acestei inițiative de către opinia publică de dincolo de Carpați. Argumentele în sprijinul „*apropierii*” româno-maghiare sunt mult mai bine precizate în cea de-al doilea editorial,

²¹⁶ *Idem*.

²¹⁷ *Ibidem*, III, nr. 152, din 8/ 20 august 1899, p. 1, editorialul „*Pasivitate sau activitate? I*”, semnat (a); nr. 153, din 10/ 22 august 1899, p. 1, editorialul „*Pasivitate sau activitate? II*”, semnat (a); nr. 154, din 11/ 23 august 1899, editorialul „*Pasivitate sau activitate? III*”, semnat (a); nr. 155, din 12/ 24 august 1899, editorialul „*Pasivitate sau activitate IV*”, semnat (A); nr. 157, din 15/ 27 august 1899, editorialul „*Pasivitate sau activitate? V*” –final- semnat(a).

²¹⁸ *Ibidem*, III, nr. 162, din 22 august/ 3 septembrie 1899, p. 1, editorialul „*Ideia apropierii politice între Maghiari și Români*” I, nesemnat; III, nr. 163, din 24 august/ 5 septembrie 1899, p. 1, editorialul „*Ideia apropierii politice între Maghiari și Români*” II, nesemnat; III, nr. 164, din 25 august/ 6 septembrie 1899, p. 1, editorialul „*Ideia apropierii politice între Maghiari și Români*” III, nesemnat; III, nr. 165, din 26 august/ 7 septembrie 1899, p. 1, editorialul „*Ideia apropierii politice între Maghiari și Români*” IV, nesemnat.

unde discursul politic pornește de la constatarea că „după evenimentele Memorandului, încercarea și pregătirea unei apropieri între Maghiari și Români era singura direcțiune politică sănătoasă, logică și firească”, iar Tribuna Poporului, care reprezintă astăzi „o direcțiune politică bine pronunțată printre români” a și urmat această cale, prin sprijinirea alegerii episcopului Goldiș. Componenta politică a problemei este evidențiată prin faptul că „la noi, biserica fiind națională, ori-ce alegere a unei căpetenii bisericești are și o parte politică”. Nu lipsește nici tema „pericolului slav”, destul de bine reprezentată în discursul politic al vremii²¹⁹, conform căreia „înconjurați de masse mari și compacte de rase slavice, românii și maghiarii sunt avertați unul la altul”. Cel de-al treilea editorial analizează grupările politice și confesiunile religioase ale românilor transilvăneni și predispoziția acestora înspre susținerea apropierei româno-maghiare:

„...găsim la Sibiu, la Blaj, la Arad și Caransebeș grupuri politice, cari întrețin și organe de publicitate”²²⁰.

Greco-catolicii „nu sunt împotriva curentului, iar moderații lui Mocsonyi nu putem și astăzi cât mai cântăresc, dar nici ei nu sunt împotriva Maghiarilor”. Ultimul editorial pornește de la avertismentul că „orientarea asupra situațiunei politice din România este pentru oricine destul de anevoioasă, care nu cunoaște din temei țeara și politica orientală”. Însă, continuă editorialistul în discursul său „atât conservatorii, cât și liberalii sunt pentru înlăturarea conflictului cu Maghiarii”. Prin urmare, „putem deci susține cu toată hotărârea, că propagând noi ideea unei apropieri politice între poporul maghiar și cel român, contribuim la realizarea politice de stat române și ajutorăm scopurile ei”.

Deoarece acest discurs politic vede lumina tiparului imediat după întronizarea episcopului Iosif Goldiș și după „marea împăciuire de la Arad” – cum era denumită în presa vremii întâlnirea contelui Tisza cu tribuniștii arădeni – edi-

²¹⁹ Vezi „Punctele de orientare” ale lui Eugen Brote, în Lucian Boia, *Eugen Brote...op. cit.*; vezi articolele lui Ioan Slavici, în *Ioan Slavici, Opere, vol. IX, Publicistică social-politică „Tribuna” și epoca sa*, ediție critică de Dimitrie Vatamaniuc, prefată de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2010.; vezi Ioan Mihu, *Spicuri din gândurile mele politice, culturale și economice*, publicate cu un studiu biografic de prof. Silviu Dragomir, membru al Academiei Române, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1938.; vezi Marius Eppel, *Vasile Mangra. Activitatea politică 1875-1918*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.

²²⁰ Este menționat și grupul de la Orăștie, dar în finalul editorialului.

torialistul evită să tragă concluzii definitive, tocmai pentru a combate unele critici care-i acuzau pe arădeni de faptul că „s-au predat ungurilor”. Se precizează că reprezentantul poporului maghiar este, totuși, guvernul de la Budapesta, care până în prezent n-a dat nici un semn în legătură cu „înfățirea” româno-maghiară, iar „reprezentanța poporului român trebuie mai întâiu creată”.

În ceea ce privește redarea din punct de vedere jurnalistic a discursului politic, constatăm faptul că liderii de opinie utilizează în această perioadă tehnica editorialelor în serial. Este o procedură care le permite, pe de o parte nuanțarea ideilor pe care doresc să le transmită cititorilor, iar pe de altă parte, derularea acestora în mai multe episoade menținea tema propusă pentru o perioadă mai îndelungată de timp în dezbaterea publică.

Tot în serial își distribuie și Vasile Mangra discursul său politic referitor la problemele cu care se confruntă Partidul Național Român în această perioadă. Primul editorial, intitulat „*Partidul național I*”²²¹ prezintă activitatea politică a românilor transilvăneni din perioada în care memorandiștii se găseau întemnițați, iar Vasile Mangra conducea – din însărcinarea lui Ioan Rațiu și a lui Vasile Lucaci – comitetul „*substitut*”. Cu toate obstrucțiile presei politice românești din acea vreme²²² și opoziția lui Alexandru Mocioni, Vasile Mangra prezintă cele două mari acțiuni politice de anvergură din perioada în care a asigurat președinția Partidului Național Român: Adunarea Națională de la Sibiu, din 28 noiembrie 1894 și Congresul Naționalităților de la Budapesta, din 10 august 1895. Liderul tribuniștilor arădeni precizează, de asemenea, că aceste acțiuni politice s-au desfășurat în condițiile în care Partidul Național Român fusese scos în afara legii, făcând astfel aluzie la lipsa totală de activitate a conducerii acestuia de după grațierea memorandiștilor. Este, de fapt, conținutul celui de-al doilea editorial²²³, dedicat în exclusivitate faptului că Ioan Rațiu a eșuat, pe toată linia, în ceea ce privește refacerea unității Partidului Național Român. În cel de-al treilea editorial²²⁴, Vasile Mangra argumentează necesitatea apariției *Tribunei Poporului* la Arad:

²²¹ *Tribuna Poporului*, III, nr. 169, din 1/ 13 septembrie 1899, p. 1, editorialul „*Partidul național I*”, semnat: V. Mangra.

²²² Vasile Mangra se referă, în mod expres, la „*Dreptatea*” și la „*Gazeta Transilvaniei*”.

²²³ *Tribuna Poporului*, III, nr. 170, din 2/ 14 septembrie 1899, p. 1, editorialul „*Partidul național II*”, semnat: V. Mangra.

²²⁴ *Ibidem*, III, nr. 172, din 5/ 17 septembrie 1899, p. 1, editorialul „*Partidul național III*”, semnat: V. Mangra.

Astfel, în urma neactivității și neputinței absolute a comitetului de a începe vre-o acțiune politică serioasă, am înființat cu începutul anului 1897 „Tribuna Poporului”, ca să deschidem câmp liber discuțiilor și părerilor rezonabile asupra pozițiunii partidului național și a poporului român”.

Una peste alta, concluzia ce se desprinde din acest serial dedicat formațiunii politice a românilor transilvăneni este cuprinsă chiar în ultima frază a discursului: „Unde este așa-dar comitetul și organizațiunea noastră de partid?”

Răspunsul la această întrebare vine tocmai de la Birchiș, din pana lui Alexandru Mocioni, cel despre care Vasile Mangra scrisese tocmai în editorialul citat mai sus că „nu este cu farba”, adică nu vine cu soluții tranșante la marile probleme naționale. Iată, însă, că de această dată Alexandru Mocioni trage o tușă destul de pronunțată de „farbă” și îi trimite o scrisoare lui Ioan Rațiu în care-i recomandă să se considere, în continuare, președintele Partidului Național Român. Este vorba despre scrisoarea din 12 iunie 1899²²⁵, ca răspuns la invitația pe care venerabilul memorandist i-o face pentru a participa la o consfătuire confidențială la Sibiu, dar pe care Alexandru Mocioni o refuză din cauza stării de sănătate. Ioan Rațiu publică părți din această scrisoare în „Tribuna” sibiană, precum și o altă scrisoare a lui Alexandru Mocioni, pe care acesta din urmă i-o trimisese unui redactor al ziarului „Budapester Tagblatt”, care-i solicitase să se pronunțe în chestiunea pasivității românilor²²⁶. Ideile pe care le expune Alexandru Mocioni sunt în totală contradicție cu cele promovate de către gruparea tribunistilor de la Arad. Alexandru Mocioni se pronunță cu fermitate pentru „rezistența pasivă, pe care nimeni nu ne-o poate răpi”²²⁷, iar „parola luptei noastre naționale are să fie: *restitutio in integrum*”²²⁸, adică obligarea guvernărilor maghiari să renunțe la interdicțiile în ceea ce privește activitatea legală a Partidului Național Român. Mai mult, Alexandru Mocioni se referă și la „politica de împăcare” declanșată la Arad cu ocazia alegerii episcopului Goldiș, precizând că

„astfel de scamatorii politice stârnesc în mine tocmai îngrijorări serioase politice, căci mă tem că această formă de înfrățire nu va avea decât un singur efect practic: discreditarea și compromiterea din capul locului a adevăratei și sincerei înfrățiri a popoarelor Ungariei”²²⁹.

²²⁵ Teodor Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, Editura Pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1939, pp. 302-303.

²²⁶ „Tribuna” din Sibiu, nr. 203, din 16/ 28 septembrie 1899, p. 1.

²²⁷ Teodor Botiș, *Monografia...op. cit.*, p. 312.

²²⁸ *Ibidem*, p. 303.

²²⁹ *Ibidem*, p. 311.

Probabil că aceste din urmă considerații ale lui Alexandru Mocioni îi deranjează extrem de mult pe tribuniștii arădeni, deoarece „*boierul de la Birchiș*”²³⁰ le contestă tocmai cele două strategii prin care doresc să se afirme în fruntea mișcării politice a românilor transilvăneni: activitatea parlamentară și împăcarea româno-maghiară. Prin urmare, cu numărul din 10/ 22 septembrie 1899 declanșează o serie de atacuri la adresa lui Alexandru Mocioni, atacuri inaugurate prin editorialul „*Părerile dlui Mocsonyi*”²³¹, venit din partea „*unui fruntaș din Banat*”. Fără a face alte comentarii față de stilul și de ideile „*fruntașului*” bănățean, având în vedere faptul că Vasile Goldiș va polemiza de mai multe ori cu Alexandru Mocioni exact pe aceleași teme, înclinăm să credem că autorul articolului este chiar nepotul episcopului Iosif Goldiș. Încă din prima frază, autorul editorialului ține să precizeze că „*bărbat de acțiune nă fost dl. Mocsonyi nici odată...știe să critice, dar nu vine și cu soluții*”. Mai departe, editorialistul ironizează celebra „*teorie a așteptării*” pe care o propusese Alexandru Mocioni încă din vremea discutării Memorandului: „*Încă nă venit momentul oportun... Tot așteptând îmbătrânim, fără a fi încercat măcar să facem ceva și vom muri cu conștiința îngreunată că am trăit o viață politicește deșartă*”. Cât despre o eventuală recunoaștere a poziției prezidențiale a lui Ioan Rațiu nici nu încapă vorbă: „*Cei compromiși nu mai pot fi conducători, nici cu decret dela...boierul din Birchiș*”. Tot în acest număr al ziarului *Tribuna Poporului* sare în ochi un „*entrefileu*” tipărit cu caractere boldate, intitulat „*Somație*”²³², prin care tribuniștii arădeni îi cer venerabilului Ioan Rațiu să publice discursul pe care l-a rostit cu ocazia ședinței comitetului național din 16/ 28 noiembrie 1895.

Discursul antimocionist continuă și în numărul din 16/ 28 septembrie 1899, ziar în care tribuniștii arădeni introduc și o inovație jurnalistică: editorialul nu are nici un titlu, ci doar semnul întrebării (?). Motivul? Alexandru Mocioni este acuzat de faptul că nu se știe exprima foarte bine în limba română, altfel „*este peste puțință ca un bărbat cu erudițiunea dlui Mocsonyi*

²³⁰ Expresia a fost utilizată pentru prima dată de către Ioan Rațiu, pe când se afla în temniță și în acuza pe Alexandru Mocioni de faptul că nu dorește să participe la adunarea națională din 28 noiembrie 1894 de la Sibiu. Vezi *Tribuna Poporului*, III, nr. 175, din 10/ 22 septembrie 1899, p. 1.

²³¹ *Tribuna Poporului*, III, nr. 175, din 10/ 22 septembrie 1899, p. 1, editorialul „*Părerile dlui Mocsonyi*”, nesemnat.

²³² *Idem*.

să desvoalte asemenea programe”, conform cărora ne îndeamnă „să stăm în pasivitate, iar guvernul să-și continue în toată liniște politica de maghiarizare”²³³. Începând cu numărul din 21 septembrie/ 3 octombrie 1899, combaterea ideilor expuse de către Alexandru Mocioni trece pe planul al doilea, iar discursul tribuniștilor arădeni abordează, cu vigoare, tema neoactivismului politic. „Câteva constatări în cestiunea pasivității” este un nou editorial în serial, pe care autorul îl leagă de seria „Pasivitate sau activitate?” din numerele anterioare, care „și-au atins scopul, întru-cât au provocat o dezbatere publică a cestiunii”²³⁴. A discuta despre pasivitate, sunt de părere tribuniștii arădeni, nu reprezintă un păcat „în contra ortodoxismului național” și, prin urmare, nimeni nu trebuie să-i considere ca fiind „trădătorii cauzei naționale”. Pasiviștii sunt, în general, „oameni din generația care dispare”, la care se mai adaugă și „pasiviștii din oportunitate”, printre care sunt menționați băănățenii din jurul lui Alexandru Mocioni. Tot în acest număr al ziarului este publicat și un material preluat din „Revista Orăștiei”²³⁵, în care se fac câteva comentarii pe marginea scrisorii trimise de către Alexandru Mocioni lui Ioan Rațiu. Atrăgând atenția asupra faptului că „indisciplina și neorientarea în popor sunt așa de mari, încât continuarea pasivității va determina o criză morală colosală”, cei de la Orăștie se declară ca fiind „tovarăși de idei” cu tribuniștii de la Arad și se pronunță pentru intrarea în activitate.

Pentru că se declară ca fiind alături de gruparea de la Sibiu și că „primește” punctele de vedere exprimate de către Alexandru Mocioni, George Pop de Băsești devine subiectul unui editorial pe care-l scrie însuși Vasile Mangra²³⁶. De data aceasta discursul lui Vasile Mangra atacă esența problemei aflată în dispută: cine sunt, de fapt și de drept, conducătorii politici ai românilor transilvăneni?

„Recunoaștem că am avut delegați la cunoscutele conferințe din Sibiiu, recunoaștem că adunarea generală avea un „comitet” ales din sânul său, care „conducea”. Dar aceste corporații azi au încetat a mai exista de fapt și în mod legal. Cei-ce „conduceau” în calitate de „comitet” nici nu au fost, nici nu pot fi conducători ai națiunii”

– este părere Vasile Mangra.

²³³ *Ibidem*, III, nr. 178, din 16/ 28 septembrie 1899, p. 1, editorialul „?”, nesemnat.

²³⁴ *Ibidem*, III, nr. 181, din 21 septembrie/ 3 octombrie 1899, p. 1, editorialul „Câteva constatări în cestiunea pasivității I”, nesemnat.

²³⁵ *Idem*, pp. 1-2, articolul „Scrisoarea dlui Mocsonyi”, nesemnat.

²³⁶ *Ibidem*, III, nr. 188, din 30 septembrie/ 12 octombrie 1899, p. 1, editorialul „Un răspuns Domnului George Pop de Băsești”, semnat: V. Mangra.

Cât despre „*primirea*” de către venerabilul George Pop de Băsești a punctelor de vedere lansate în dezbaterile publice de către Alexandru Mocioni, liderul tribuniștilor arădeni este încă și mai ferm:

„*Noi nu avem încredere și nu ne putem solidariza cu un comitet, care nu are vederi proprii în chestiunea națională politică, ci silit este a recurge la sfatul altora pentru a primi vederile lor*”.

Detașarea grupului tribunist de la Arad de noua grupare politică ce se prefigurează între Sibiu și Birchiș devine și mai evidentă, după ce, în urma unui articol pe care îl primesc de la Sibiu, se dezvăluie faptul că Ioan Rațiu dorea să-l roage pe Alexandru Mocioni „*să intervină pe lângă Magnatul Gáll Jozsef și pe lângă guvern, ca să le deie doritul status quo-ante*”²³⁷. Pentru a nu le permite celor din gruparea Rațiu-Mocioni să preia inițiativa politică și să fie recunoscuți ca atare de către factorii de decizie de la București, tribuniștii arădeni demască amestecul conservatorilor români în problemele interne ale românilor transilvăneni. Amintind de perioada când conservatorii bucureșteni se aflau în opoziție și îi acuzau pe cei de la Arad că sunt „*sturdziști și vânduți ungurilor*” prin ziarele „*Timpul*”, „*Epoca*” și „*Dreptatea*”, astăzi, după ce au ajuns la putere, îi atacă la fel, numai că prin intermediul unor ziare care nu-i implică în mod direct, respectiv prin „*Tribuna*” de la Sibiu, prin „*Drapelul*” de la București și, mai nou, prin „*Tribuna*” de la Craiova²³⁸. Față de această situație, discursul politic tribunist este cât se poate de categoric: „*Avem tot respectul pentru conservatori, dar amestecul lor în afacerile noastre politice nu-l primim*”. Dacă aceasta este atitudinea tribuniștilor arădeni față de conservatorii români și față de presa controlată de către aceștia, nu la fel stau lucrurile când vine vorba și despre presa liberală de la București. Chiar în numărul următor al ziarului, arădenii publică un articol preluat din „*Universul*”, în care gruparea de la Arad este lăudată pentru propaganda pe care o face în vederea intrării românilor transilvăneni în activitatea politică și parlamentară²³⁹.

Abili, tribuniștii arădeni pun în dezbaterile publice problema asumării responsabilității de către cei care au condus partidul în „*deplorabila situație în*”

²³⁷ *Ibidem*, III, nr. 189, din 2/ 14 octombrie 1899, p. 1., articolul „*Conventicolul din Sibiu*”, nesemnat.

²³⁸ *Ibidem*, III, nr. 190, din 3/ 15 octombrie 1899, p. 1, editorialul „*Amestec regretabil*”, nesemnat.

²³⁹ *Ibidem*, III, nr. 191, din 5/ 17 octombrie 1899, pp. 1-22, articolul „*Activitate și pasivitate*”, preluat din „*Universul*”, nesemnat.

care ne aflăm”. Titlul editorialului este mai mult decât sugestiv: „*Dr. Al. Mocsonyi ori Dr. I. Rațiu?*”²⁴⁰.

Dincolo de discursul politic propriu-zis și de interesul pentru preluarea conducerii activității politice a românilor transilvăneni, tribuniștii arădeni urmăresc cu asiduitate și lărgirea bazei lor de influență, prin atragerea în jurul ziarului a cât mai mulți cititori. „*Campaniile de abonamente*”²⁴¹ sunt dublate de cărțile care se tipăresc și se distribuie prin „*Biblioteca Tribunei Poporului*”²⁴², iar începând din acest an, tribuniștii pun în vânzare și „*Călimdarul nostru*”²⁴³. Este un produs ziaristic cu o largă penetrare în lumea satelor, pe care arădenii îl tipăresc într-un număr de 10.000 de exemplare, cifră impresionantă pentru acea vreme. Calendarul conține un număr de 177 de pagini în format B-5 și costă 30 de creițari, la care se mai adaugă 5 creițari, reprezentând taxele de poștă pentru trimiterea acestuia la domiciliul solicitanților. Pe lângă datele cronologice aferente, calendarul conține sfaturi utile pentru gospodarii români în legătură cu întreținerea culturilor de câmp sau cu creșterea animalelor, dar și îndemnuri la asociere sau la contractarea de credite bancare avantajoase pentru achiziționarea de terenuri și utilaje moderne, evident, doar de la băncile populare românești. Partea literară este însă un adevărat regal: George Coșbuc, I. L. Caragiale, Ioan Slavici, Russu-Șirianu, Septimiu Albini, Ilarie Chendi, Enea Hodoș, „*Uncheașul*” (Roman Ciorogariu), Vasile Goldiș etc. În paralel cu difuzarea „*Călimdarului*”, Ilarie Chendi începe să publice în serial, la subsolul ziarului, în spațiul denumit „*Foița Tribunei Poporului*”, una dintre cele mai obiective și mai bine scrise istorii a presei românești din Transilvania, cu titlul „*Începuturile ziaristicii noastre*”²⁴⁴. Tot Ilarie Chendi, deosebit de harnic în această perioadă, întreține și un alt serial de critică literară, referitor la materialele plagiate din „*Enciclopedia*” lui Corneliu Diaconovici²⁴⁵.

²⁴⁰ *Ibidem*, III, nr. 192, din 6/ 18 octombrie 1899, p. 1, editorialul „*Dr. Al. Mocsonyi ori Dr. I. Rațiu?*”, nesemnat.

²⁴¹ Sever Bocu, „*Drumuri și răscruci*”, vol. I Memorii, Timișoara, 1939, pp. 23-25. Autorul povestește despre campaniile de abonamente pe care le-a făcut în Banat și în România.

²⁴² Cărțile sunt menționate aproape în fiecare număr, pe pagina a treia.

²⁴³ *Tribuna Poporului*, III, nr. 192, din 6/ 18 octombrie 1899, p. 3, articolul-autoreclamă „*Călimdarul nostru*”, semnat „*Redacția*”.

²⁴⁴ *Ibidem*, III, nr. 219, din 16/ 28 noiembrie 1899, pp. 1-2, foiletonul „*Începuturile ziaristicii noastre 1789-1795*”, semnat: Ilarie Chendi.

²⁴⁵ Proiectul „*Enciclopediei*” a fost lansat la 31 ianuarie 1895 de către Corneliu Diaconovici, pe vremea când îndeplinea funcția de secretar al ASTREI. Ilarie Chendi a lucrat chiar în vara anului 1895 la Enciclopedia română a lui Diaconovici, pe o retribuție derizorie. Cel mai

Un alt mijloc de a penetra în rândul cititorilor și, implicit, de a ridica nivelul cultural al poporului de care se folosesc tribuniștii arădeni este revigorarea „Asociației Naționale Arădane”, în conducerea căreia sunt aleși Roman Ciorogariu, Ioan Russu-Șirianu, Nicolae Oncu și Sava Raicu²⁴⁶. Asociația fusese destul de inactivă în vremea episcopului Mețianu, iar tribuniștii arădeni și-au propus să o revigoreze prin întocmirea și publicarea monografiilor de localități românești, prin reluarea conferințelor publice etc.²⁴⁷ Roman Ciorogariu va fi primul lector care va conferența în sala festivă a Palatului Seminarial din Arad, iar în ședința Asociațiunii din data de 25 decembrie n. 1899, Vasile Mangra propune un plan detaliat pentru elaborarea monografiilor de localitate, argumentându-și propunerea prin frumoasele cuvinte: „să răscumpărăm vremea, că zilele rele sunt”²⁴⁸. Planul monografic propus de Vasile Mangra este cât se poate de valabil și pentru zilele noastre.

Dacă până acum s-au manifestat destule animozități între frunțașii politici de confesiune greco-catolică și cei ortodocși, în această perioadă tribuniștii arădeni depun eforturi considerabile pentru a atrage și cititorii greco-catolici, publicând două editoriale consacrate „autonomiei bisericii greco-unite”²⁴⁹. Cu prilejul desfășurării Sinodului de la Blaj, în relatarea de la fața locului redactorul pornește de la constatarea că „din fericire pentru noi Românii, chestiile confesionale nu ne mai despart, nu sunt obiecte de discuții, nici măr de ceartă”²⁵⁰. Chiar și discursul pe care „metropolitul Mihályi” îl rostește la deschiderea Sinodului arhidiecezan de la Blaj, din 10/ 22 noiembrie 1899, este publicat, în extenso, în paginile *Tribunei Poporului*²⁵¹.

probabil că această amintire îl va determina pe primul nostru mare critic literar să fie mult mai riguros cu lucrarea Enciclopediei. Vezi Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, Editura Minerva, București, 1973, p. 33.

²⁴⁶ *Tribuna Poporului* III, nr. 220, din 17/ 29 noiembrie 1899, p. 1, articolul „Asociațiunea Națională aradana”, nesemnăt.

²⁴⁷ Ioan Bolovan, *Asociația națională Arădeană pentru cultura poporului român 1863-1918. Contribuții monografice*, Ediția a II-a revizută și adăugită, prefată de prof. univ. dr. Nicolae Bocșan, Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011, p. 134.

²⁴⁸ *Tribuna Poporului* III, nr. 241, din 18/ 30 decembrie 1899, pp. 3-4, studiul „Satele noastre”, semnat: Vasile Mangra, citit în adunarea generală a Asociațiunii Naționale Aradane în ziua de 25 Dec. n. 1899.

²⁴⁹ *Ibidem*, III, nr. 205, din 24 octombrie/ 5 noiembrie 1899, p. 1, editorialul „Chestiunea autonomiei I”, nesemnăt; nr. 206, din 26 octombrie/ 7 noiembrie 1899, p. 1, editorialul „Chestiunea autonomiei II”, nesemnăt.

²⁵⁰ *Ibidem*, III, nr. 218, din 16/ 28 noiembrie 1899, p. 1, articolul „Sinodul dela Blaj”, semnat (*).

²⁵¹ *Ibidem*, III, nr. 219, din 16/ 28 noiembrie 1899, pp. 1-2, „Vorbirea Metropolitului Mihályi rostită la deschiderea Sinodului archidiecezan dela Blaj, în 10/ 22 Noemvre a. c.”

Alegerile pentru Congresul național bisericesc ce se desfășoară în eparhia Aradului în toamna anului 1899 reprezintă un alt exercițiu electoral căruia tribuniștii arădeni trebuie să-i facă față. Rodați cu ocazia celor două competiții electorale trecute, aproape toți candidații din jurul *Tribunei Poporului* reușesc să-și adjudece colegiile electorale, cu o largă majoritate. Roman Ciorogariu își ia revanșa în fața lui Teodor Ceontea în colegiul orășenesc Arad, „biruind cu peste nouăzeci de procente”²⁵². Ioan Suciu, în schimb, câștigă mai greu colegiul din Buteni, fiind „prelucrat” pe față de către Ion Georgia, protopopul tractului. În replică, Ioan Suciu scrie un material deosebit de dur la adresa „protei Bute-nilor”²⁵³ în numărul din 27 noiembrie/ 9 decembrie: „Unde-i locul unui astfel de om? La altar? Dăpoi pușcăriile pentru cineș pregătite?”²⁵⁴. Iar mai la vale, avocatul arădean face apel la instanța bisericească a Întâistătătorului eparhiei:

„La lucru, Preasfințite Părinte! Curăță biserica de mișei. Dă-i afară fără milă din casa lui Dumnezeu, precum păstorul aruncă afară oile cu călbază din turmă”.

Este unul dintre cele mai dure discursuri care vede lumina tiparului în această perioadă, dar care va contribui într-un mod decisiv la educarea corpului electoral. Alegătorii români, fie că este vorba despre alegerile bisericești din eparhia Aradului, fie de cele pentru congregația comitatensă, sunt încurajați să colaboreze în permanență cu fruntașii naționali din jurul *Tribunei Poporului*, fiind îndrumați și protejați de către aceștia în fața eventualelor abuzuri venite din partea autorităților. Pe de altă parte, cei care nu votează în sprijinul satisfacerii intereselor național-bisericești vor fi demascați și publicați „în foaie”, cum este cazul protopopului Ioan Georgia de la Buteni.

La sfârșitul anului 1899 tribuniștii arădeni „pun pe masă” un proiect cât se poate de bine fundamentat pentru revigorarea și reorganizarea Partidului Național Român. Intitulat „Cum să ne organizăm!...”²⁵⁵, proiectul pornește de

²⁵² *Ibidem*, III, nr. 220, din 17/ 29 noiembrie 1899, p. 2, articolul „Alegeri pentru Congresul național bisericesc”, nesemnat.

²⁵³ Este vorba despre protopopul Ioan Georgia, care falsifică protocoalele de alegeri pentru a-l favoriza pe cumnatul său, dr. Popescu, contracandidatul lui Ioan Suciu. Protopopul Georgia va fi cercetat de către consistoriul arădean pentru această faptă. Vezi *Tribuna Poporului*, III, nr. 232, din 4/ 16 decembrie 1899, p. 1, știrea „Dela consistor”, nesemnată.

²⁵⁴ *Tribuna Poporului*, III, nr. 227, din 27 noiembrie/ 9 decembrie 1899, p. 1, articolul „Sufletul nelegiuiților...”, semnat: (Dr. S.)

²⁵⁵ *Ibidem*, III, nr. 241, din 18/ 30 decembrie 1899, pp. 1-2, articolul „Cum să ne organizăm!...”, nesemnat, publicat pe toate cele patru coloane ale primei pagini.

la evidențierea crizei prin care trece Partidului Național Român ca urmare a interzicerii lui de către autoritățile maghiare, dar și din cauza neînțelegerilor de la vârful acestuia. Pentru a înlătura orice dubii în legătură cu valabilitatea mandatului primit de către Comitetul Central al Partidului Național Român în urma alegerilor desfășurate în anul 1892, proiectul de reorganizare propus de către arădeni specifică faptul că acesta a fost acordat pentru o perioadă de cinci ani, perioadă ce a expirat în anul 1897. Deși în toamna anului 1896 s-au mai ales, pe alocuri, noi delegați, întregul comitet nu a mai fost niciodată reunit laolaltă. Prin urmare, consideră arădenii *„se impune anume mai presus de toate o radicală sanare în organizarea noastră de partid”*. Din dorința de a evita eventualele acuze privind abdicarea totală de la programul politic al partidului din 1881, tribuniștii arădeni propun două amendamente: unul de ordin statutar, celălalt de ordin organizatoric. Cel referitor la îmbunătățirea statutului Partidului Național Român se referă la întărirea disciplinei din interiorul formațiunii politice, unde *„n-avem formulată nici o măsură de luat împotriva celor care calcă solidaritatea și nesocotesc conclusele conferințelor”*. Cel de-al doilea amendament, de factură organizatorică, propune introducerea principiului subsidiarității, respectiv al descentralizării activităților politice la nivelul comunelor și comitatelor. Prin această măsură s-ar evita și opreliștile legislative impuse de către guvernanți în legătură cu funcționarea Partidului Național Român, deoarece *„nu este însă lege nici ordinațiune care să ne poată opri organizarea cluburilor comitatense”*. Pentru a întări propunerea lor, arădenii oferă și câteva exemple de succes în acest sens, printre care Aradul, Lugojul sau Aiudul, precizând că *„numai în viața municipală se mai poate – în împrejurările actuale – găsi o supapă pentru manifestarea voinței alegătorilor români”*. În plus, sunt de părere tribuniștii de la Arad, spre deosebire de conferințele naționale, care se întruneau anual sau chiar la trei ani, în congregațiile comitatense fruntașii românilor se întrunesc cel puțin de patru ori în fiecare an. Tot pornind de jos, de la nivelul alegătorului român de la comună și de la comitat se poate satisface și organizarea structurii naționale a partidului:

„Ea o delegațiune a acestor cluburi, de pildă presidenții și vicepresidenții – să zicem câte două din fiecare comitat – ni-se par cei mai autorizați să se pronunțe, adunați la un loc, asupra echivocului din partid și să dea direcția viitoare a luptei noastre naționale”.

Această structură națională propusă de către arădeni schimbă în mod radical organizarea de până atunci a Partidului Național Român, deoarece

se va trece de la organizarea pe baze elitiste a acestuia, la organizarea lui pe baze democratice. Toți cetățenii români cu drept de vot din Ungaria vor alege candidați naționali în congregațiile comitatense, iar dintre aceștia, prin delegarea reprezentării, se va alcătui noua structură centrală a Partidului Național Român. Principiul reprezentării politice este o componentă esențială a discursului politic românesc din perioada postmemorandistă, discurs care „se agregă în jurul dezbaterilor de ordin strategic și organizatoric la nivelul conducerii PNR al conflictului dintre vechea conducere și noua generație care promovează linia neoactivismului”²⁵⁶.

Proiectul politic propus de către tribuniștii arădeni la sfârșitul anului 1899 se înscrie strategiei acestora de a se impune în fruntea luptei românilor transilvăneni pentru cucerirea de drepturi naționale. La acea vreme, în urma alegerilor desfășurate la 2/ 14 noiembrie 1898 pentru congregația comitatului, românii arădeni obținuseră victorii electorale în 23 de circumscripții, reușind astfel să propulseze 50 de delegați în această structură²⁵⁷. Prin urmare, modelul organizatoric propus de ei răstoarnă din temelii poziția de conducere a grupării de la Sibiu, din jurul lui Ioan Rațiu, structură anacronică în condițiile politice actuale și nereprezentativă pentru marea masă a românilor transilvăneni. „Cine le va tăgădui de pildă capilor tuturor comitatelor că au dreptul de a hotărî ceva în numele obștii?” – se întrebau tribuniștii arădeni, care, pentru a susține și mai mult proiectul de reorganizare a Partidului Național Român pe care-l propun oferă și exemplul ungarilor de dinaintea adoptării dualismului:

„până la dualism ungarilor au fost tari în comitate: au refuzat dări și recruți chiar. De ce nu ne-am folosi și noi de toate resursele constituțiunei?”²⁵⁸.

Prin acest proiect privind reorganizarea Partidului Național Român pe baze democratice, tribuniștii arădeni își pun în valoare și strategia pe care au dezvoltat-o încă de la întemeierea ziarului *Tribuna Poporului*: pătrunderea

²⁵⁶ Doru Radosav, *De la Memorand la Marea Unire. Evoluția discursului politic*, în *Memorandul 1892-1894, Ideologie și acțiune politică românească*, autori: Pompiliu Teodor, Liviu Maior, Nicolae Bocșan, Șerban Polverejan, Doru Radosav și Toader Nicoară, Editura „Progresul Românesc”, București, 1994, p. 297.

²⁵⁷ Lucian Petraș, *Politică și demers...op. cit.*, pp. 15-16. Vezi și *Tribuna Poporului*, II, nr. 210, din 7/ 19 noiembrie 1898, p. 3, articolul „Sfârșitul alegerilor comitatense”, nesemnat.

²⁵⁸ *Tribuna Poporului*, III, nr. 241, din 18/ 30 decembrie 1899, p. 2, articol citat.

în popor, „în imediata atingere cu masele”. Cucerind teren în cele mai variate categorii și clase sociale „discursul politic determină apariția uzajului popular al politicului și politica popularului”²⁵⁹. Încă din anul 1884, când se întemeia prima „Tribună”, Ioan Slavici și ceilalți fondatori erau de părere că

„numărul e temelia valorii noastre politice, și numai aceia dintre oamenii noștri politici care au acest număr în dosul lor, pot, dacă vor, să se impuie și să-i fie prin aceasta de folos patriei, cât și națiunii noastre îndeosebi”²⁶⁰.

Pornind de aici – majoritatea jurnaliștilor și liderilor de la Arad își făcuseră ucenicia politică la „Tribuna” de la Sibiu – tribuniștii arădeni propun o deschidere a Partidului Național Român către popor, astfel încât fiecare dintre românii cu drept de vot să se simtă reprezentat la nivelul conducerii locale și centrale. Această deschidere către popor va conduce la erodarea pozițiilor elitei politice tradiționale. Din acest punct de vedere nimeni nu mai putea să stea în fața grupării arădene în ceea ce privește dominarea scenei politice a românilor transilvăneni, cel puțin din două puncte de vedere: activau într-un comitat majoritar românesc și aveau la dispoziție ziarul politic românesc cu cel mai mare tiraj din Transilvania.

Pentru cei din gruparea arădeană, ultimul an al secolului al XIX-lea a reprezentat unul plin de împliniri: au acaparat piața publicistică politică românească din Banat și Ungaria, au devenit majoritari în adunarea eparhială, l-au impus ca episcop pe Iosif Goldiș, un apropiat al lor, și-au consolidat poziția la Institutul Pedagogic-Teologic, iar la sfârșitul anului, au pus la punct un proiect îndrăzneț privind reformarea Partidului Național Român. În plus, episcopul Iosif Goldiș „la chirotosit de protosincel pe ieromonahul Vasilie Mangra – dreaptă răsplată celui care atâția ani de când e sfințit a servit cu dragoste și credință bisericii noastre naționale”²⁶¹ și, ca un meritat dar de Crăciun, l-a

²⁵⁹ Doru Radosav, *op. cit.*, p. 289, apud: Collovad, A. Sawicki, F., *Le populaire et la politique*, în „Politix”, Paris, 1991, nr. 13, p. 7.

²⁶⁰ „Tribuna” I, nr. 1, din 14/ 26 aprilie 1884, p. 1, articolul-program „Cătră publicul român!”, semnat: Ioan Bechnitz, particular în Sibiiu, dr. Aurel Brote, directorul băncii de asigurațiune „Transilvania” în Sibiiu, Eugen Brote, proprietar în Sibiiu, Ioan Dusoiiu, comerciant în Brașov, Diamandi Manole, comerciant și president al Camerei de comerț și industrie din Brașov, Simeon Mărginean, avocat în Brașov, dr. Ioan Neagoe, medic în Brașov, George B. Popp, fabricant în Brașov, Ioan de Preda, avocat în Sibiiu, Ioan Slavici, particular în Sibiiu.

²⁶¹ *Tribuna Poporului*, III, nr. 247, din 28 decembrie/ 9 ianuarie 1899, p. 2, articolul „Crăciunul în Arad”, nesemnat.

numit și redactor-responsabil la revista „Biserica și Școala”. „Veacul Nou” – cum avea să-și intituleze Vasile Goldiș editorialul primului număr al *Tribunei Poporului* din anul 1900²⁶² – începea printr-o campanie de atragere a cititorilor, în sprijinul cărora tribuniștii vin cu sfaturi de natură practică. Prim-redactorul Russu-Șirianu publică o serie de articole cu caracter economic, prin care-i îndeamnă pe țărani să se asocieze în vederea creșterii productivității muncii²⁶³. De asemenea, sătenii sunt încurajați să apeleze exclusiv la avocați români, pentru a nu fi înșelați de către cei străini. Este relatat chiar un caz de la Barațca²⁶⁴, unde un avocat maghiar a înjunghiat un client român. Pornind de la această întâmplare nefericită, discursul tribuniștilor devine unul cât se poate de dur: „Români! Blestemați să fie aceia dintre noi, cari calcă pragul unui avocat neromân”²⁶⁵.

Dincolo de îndemnul la protecționism etnic – practicat pe scară largă în Imperiu – strângerea rândurilor tuturor românilor din comitat în jurul fruntașilor politici devine o strategie politică pe care tribuniștii o recomandă din ce în ce mai mult:

„Mult se poate face printr-o luptă demnă în comitat. Începutul tuturor luptelor este însă la sate. Acolo să se poarte bine Români, și tari vom fi atunci și cei din orașe, tari cu toții”²⁶⁶.

În realitate, tribuniștii încearcă să pună în aplicare propriul lor proiect de modernizare a Partidului Național Român, prin delegarea reprezentării politice de jos în sus, de la nivelul satelor, până la nivelul comitatului și mai departe, la nivelul întregii structuri politice naționale. Sunt un nucleu de „idealiști pragmatici” care nu își imaginează națiunea într-un sens rupt de orice legătură cu realitatea, ci – așa cum preciza profesorul Sorin Alexandrescu – „în cel pozitiv, de risc personal, de creație intelectuală și de proiect social”, fiind vorba despre o acțiune bine calculată, în interacțiune cu diverse alte grupuri sociale²⁶⁷.

²⁶² *Ibidem*, IV, nr. 1, din 1/ 13 ianuarie 1900, p. 1, editorialul „Veacul Nou”, semnat: Vasile Goldiș.

²⁶³ *Ibidem*, IV, nr. 5, din 9/ 21 ianuarie 1900, p. 1, editorialul „Însoțirile economice II”, semnat: Russu-Șirianu.

²⁶⁴ Localitate din Podgoria Aradului, aparținătoare de comuna Păuliș.

²⁶⁵ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 9, din 15/ 27 ianuarie 1900, p. 1, editorialul „O pățanie și un sfat”, semnat: (R.)

²⁶⁶ *Ibidem*, I, nr. 14, din 22 ianuarie/ 3 februarie 1900, p. 1, articolul „Lupta în comitat”, nesemnat.

²⁶⁷ Sorin Alexandrescu, „Despre discursul identitar”, în „Discursul identitar la români”, revista

II. 1. Chestiunea națională și pericolul discursului politic antitransilvănean

În prima parte a anului 1900 *Tribuna Poporului* găzduiește, în paginile sale, una dintre cele mai interesante dezbateri în ceea ce privește discursul politic național. De data aceasta promotorii articolelor nu sunt intelectualii din redacția propriu-zisă a ziarului, ci tribuniști stabiliți în România, fie la București, fie la Măgurele sau la Găiceana. Tonul îl dă Ioan Slavici, care într-un editorial din 10/ 22 februarie 1900²⁶⁸ se plânge de lipsa de măsură a cercurilor politice de la București și din Transilvania, care îi consideră pe românii ardeleni stabiliți în România fie „vinituri”, fie „trădători” – cum sunt considerați Eugen Brote și ceilalți memorandiști care s-au „exilat” cu ocazia procesului:

„...nouă, Românilor ardeleni, care am trecut în România, nu ni-se cuvine să luăm parte la viața politică nici împreună nu frații noștri din România, în mijlocul cărora suntem venetici, nici împreună cu frații noștri din Ardeal, pe cari i-am părăsit în cele mai grele timpuri”.

Deși la începutul editorialului menționează că el, personal, nu se încadrează în nici una dintre ipostazele zugrăvite mai sus, Ioan Slavici își încheie discursul într-un ton destul de amar:

„...nu mai putem să-i aducem neamului nostru decât serviciul de a ne îngropa de vii. Trăim și lucrăm mai mult decât cei ce fac gălăgie în sec”.

Peste doar două numere, începând cu ziarul din 13/ 25 februarie 1900, Eugen Brote publică o serie de nouă editoriale pe marginea problemelor legate de „Chestiunea națională”²⁶⁹, în care nu doar că atinge și problema supusă dez-

Centrului de excelență în stidiul imaginii, „Vizual – nr. I/ 2007”, editura Tana, București, 2007, p. 36.

²⁶⁸ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 27, din 10/ 22 februarie 1900, p. 1, editorialul „Măsura dreaptă”, semnat: Ioan Slavici.

²⁶⁹ *Ibidem*, IV, nr. 29, din 13/ 25 februarie 1900, p. 1, editorialul „Chestiunea națională I”, semnat: Eugen Brote; IV, nr. 30, din 15/ 27 februarie 1900, p. 1, editorialul „Chestiunea națională II”, semnat: Eugen Brote; IV, nr. 31, din 16/ 28 februarie 1900, p. 1, editorialul „Chestiunea națională III”, semnat: Eugen Brote; IV, nr. 32, din 17 februarie/ 1 martie 1900, p. 1, editorialul „Chestiunea națională IV”, semnat: Eugen Brote; IV, nr. 34, din 20 februarie/ 4 martie 1900, p. 1, editorialul „Chestiunea națională V”, semnat: Eugen Brote; IV, nr. 35, din 22 februarie/ 6 martie 1900, p. 1, editorialul „Chestiunea națională VI”, semnat: Eu-

baterii publice de către Ioan Slavici, dar face o legătură foarte interesantă între cei din tabăra Rațiu-Mocioni și conservatorii bucureșteni, ca fiind cei care au lucrat împreună la distrugerea nucleului național de la „Tribuna” sibiană. Este perioada în care Eugen Brote se află la Găiceana, unde se ocupă cu exploatarea moșiei liderului Partidului Național Liberal D. A. Sturdza²⁷⁰.

Pornind, în primul său editorial, de la constatarea că „după conferința cea mare dela 12/ 24 iulie 1893 cestiunea națională a luat la noi acasă drumul coborâșului”, Eugen Brote îndreaptă – în editorialul al doilea – un atac „apăsător” la adresa comitetului Partidului Național Român din vremea Memorandului, care era chemat înainte de toate „să apere interesele politice ale partidului și națiunii”, nu să fie preocupat pentru „grijile firești pentru avere” sau pentru „influențele oare-care străine”. Când privește implicarea liberalilor bucureșteni și ofertele primite din partea lui D. A. Sturdza și a celorlalți lideri de la București pentru plecarea în exil a întregului Comitet Central al Partidului Național Român în procesul în cauza Memorandului, Eugen Brote consideră, în cel de-al treilea editorial, că

„era un lucru firesc ca frații noștri din regat să fie unii din cei dintâi, pe cari îi am găsit alături de noi. Interesul lor pentru cauza noastră trebuia să devină un interes al statului român și astfel cestiunea română din Ungaria s’a preschimbat foarte repede în cestiunea națională a României”.

Nu la fel de firească a fost, în opinia lui Eugen Brote, implicarea conservatorilor bucureșteni atunci când l-au susținut pe Ioan Rațiu să „confiște” *Tribuna* de la Sibiu, ziar care „a devenit de-a dreptul un organ al partidului conservator din România”. Mai mult, în penultimul editorial, Eugen Brote constată că „nu partidul național român, ai cărui membri și reprezentanți eram, ne acuză că am vândut dușmanului drepturile poporului român din statul ungar, ci partidul conservator din regatul României ridică această acuză”.

Avem de-a face cu o acțiune concertată a tribuniștilor stabiliți în România împotriva conservatorilor de la București, aflați la guvernare în acea perioadă, deoarece în dezbaterile problemelor legate de „cestiunea națională” intervine

gen Brote; IV, nr. 36, din 23 februarie/ 7 martie 1900, p. 1, editorialul „Cestiunea națională VII”, semnat: Eugen Brote; IV, nr. 37, din 24 februarie/ 8 martie 1900, p. 1, editorialul „Cestiunea națională VIII”, semnat: Eugen Brote; IV, nr. 39, din 27 februarie/ 11 martie 1900, p. 1, editorialul „Cestiunea națională IX articol final”, semnat: Eugen Brote.

²⁷⁰ Lucian Boia, „Eugen Brote...”, *op. cit.*, pp. 208-209.

și Ilarie Chendi, cel despre care Gala Galaction spunea – cu exagerările specifice oricărei biografii postume – că dirijează întreaga politică românească din Transilvania:

„Știm din afirmări serioase că acest om slăbănog, cu ochii roșii și cu cioc, ajunsese să răsucescă și să depene, cu mâinile lui abile, toate firele politice naționaliste din Ardeal”²⁷¹.

Începutul colaborării lui Ilarie Chendi cu tribuniștii arădeni și cu Aradul se petrece în primăvara anului 1898, când acesta vine la *Tribuna Poporului* pentru a întări echipa redacțională. Se făcuse remarcat, în perioada studenției de la Budapesta, prin activitatea deosebită pe care o depusese în cadrul societății „*Petru Maior*”, dar și prin activitatea sa scriitoricească și publicistică. Cuvântarea rostită de către studentul Ilarie Chendi la moartea marelui mecena al românilor din capitala Ungariei, Emanuil Gojdu, fusese publicată, în extenso, în *Tribuna Poporului*, ca de altfel în mai toate ziarele românești din Transilvania. Pelerinajul organizat atunci, la mormântul lui Gojdu, de către studenții români budapeșteni au determinat autoritățile maghiare să suspende activitatea societății „*Petru Maior*” pe motiv că ar produce „*agitațiuni politice*”. Până la urmă, Ilarie Chendi și ceilalți studenți din conducerea societății reușesc să determine autoritățile din capitala Ungariei să renunțe la măsura suspendării acesteia²⁷². Cu barbișonul lui, tip Mefisto²⁷³, Ilarie Chendi era nelipsit de la întâlnirile studenților români din Budapesta, localul lui preferat fiind cafeneaua „*Mitsek*”. Prin urmare, atunci când se pune problema întăririi echipei de la *Tribuna Poporului* în anul 1898, prim-redactorul Ion Russu-Șirianu nu ezită să-l aducă în redacție pe tânărul Ilarie Chendi, deja cunoscut tuturor prin atitudinea sa românească, prin cultura vastă asimilată la Universitatea din Budapesta și, mai ales, prin sprinteneala condeiului. Nu stă prea mult la Arad, deoarece în toamna aceluiași an trece în România „*prin vama cucului*”, cum însuși mărturisește într-un articol publicat imediat după acest eveni-

²⁷¹ Gala Galaction, articolul „*Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l*”, în „*Hiena*”, anul IX, 1920, nr. 12-13; vezi și Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, Editura Minerva, București, 1973, p. 287.

²⁷² Ilarie Chendi a fost ales la 14 octombrie 1894 cu unanimitate de voturi președintele comisiei literare a societății Petru Maior, iar din anul următor a fost ales și vicepreședinte în comitetul de conducere a acesteia. (Mircea Popa, *op. cit.*, pp. 27-29).

²⁷³ Asemănarea îi aparține lui Alexandru Ciura, în „*Ilarie Chendi și Șt. O. Iosif. Câteva amintiri*” în *Gând românesc*, II, 1934, nr. 2, p. 198; vezi și Mircea Popa, *op. cit.* p. 33.

ment²⁷⁴. Este angajat imediat de către Ioan Bianu ca ajutor de bibliotecar la Biblioteca Academiei Române, pe postul lăsat vacant de Septimiu Sever Secula, semn că lucrurile fuseseră stabilite încă înainte de plecarea lui Ilarie Chendi la București. Stă mărturie în acest sens scrisoarea lui Vasile Mangra către Ioan Bianu din 7/ 19 septembrie 1898:

„Prea stimate domnule, vă rog pentru un tânăr inteligent, vicar, foarte deligent și cu frumoase cunoștințe, ca să-i faceți undeva loc, și dacă s-ar putea chiar la Academie, căci sunt sigur vei avea plăcere și bucurie de la dânsul. Tânărul acesta este Ilarie Chendi, care nu de voie, că așa zicând gonit de soarte s-a îndepărtat de la noi”²⁷⁵.

Precum se vede, Ilarie Chendi pleca la București cu recomandări deosebite din partea lui Vasile Mangra și cu asigurarea că trecerea Carpaților nu va însemna nicidecum o detașare de gruparea tribuniștilor arădeni. De fapt, într-o scrisoare din iunie 1902, pe care i-o trimite de la București lui Vasile Mangra, pentru a-l felicita pe acesta din urmă pentru alegerea sa în demnitatea de Episcop al Aradului, Ilarie Chendi mărturisește că

„nu mi-a fost dat de soarte și de oameni să pot rămânea în cariera pe care o pregătisem, căci în cazul acela – poate – astăzi ți-aș fi mai aproape și chiar unul dintre brațele de care ai lipsă. Nimeni, ah, nu regretă mai mult ca mine, că nu pot fi de mai mult folos la locul pentru care aveam vocațiune...”²⁷⁶.

Evident, Ilarie Chendi se referă la calitatea de ziarist la *Tribuna Poporului*. Cât despre faptul că pornea prin vama cucului „gonit de soarte”, acest lucru trebuie înțeles și ca o iminentă apropiere a sorocului când junele Ilarie Chendi urma să îmbrace uniforma Împăratului și să se prezinte la oaste, lucru care se pare că îl indispunea profund...

La Biblioteca Academiei Române de la București Ilarie Chendi depune o activitate deosebită. În *Istoria* sa critică despre literatura română, Nicolae Manolescu afirmă că Ilarie Chendi (14 noiembrie 1871 – 23 iunie 1913) este „întâiul nostru critic profesionist, în sensul modern, la care o temeinică formație filologică se unește cu vocația publicistică”²⁷⁷. Este o recunoaștere destul de

²⁷⁴ *Tribuna Poporului*, II, nr. 177, 20 noiembrie/ 2 octombrie 1898, p. 2, articolul „Prin vama cucului”, nesemnat.

²⁷⁵ Vasile Mangra, *Correspondență... op. cit.*, vol. I, p. 74.

²⁷⁶ *Ibidem*, p. 216.

²⁷⁷ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura

tardivă a meritelor lui Ilarie Chendi, mai ales dacă avem în vedere și faptul că George Călinescu, în a sa „Istorie a literaturii române” îi „dedică” abia o jumătate de pagină, cu tot cu biografie: „*Ilarie Chendi se arată un critic cu destul de serioasă cultură germană și cu oarecare fermitate în atitudine*”²⁷⁸. Dar Călinescu îl judecă pe Ilarie Chendi după criticile scriitorilor și gazetarilor contemporani, pe care vajnicul tribunist arădean nu i-a cruțat nici pe departe în scrierile sale. Acest tribut postum pe care tribunistul Ilarie Chendi îl plătește pentru criticile sale literare și politice cât se poate de viguroase din timpul vieții se manifestă la doar șapte ani după sinuciderea sa²⁷⁹, când Eugen Lovinescu îl desființează, pur și simplu, într-un portret extrem de malițios, din anul 1920:

*„Inteligent, dar poate mai mult vioi, harnic, de o hărnicie risipită însă în lucruri mici, de oarecare lectură, deși-i lipsea cu totul fundamentul umanistic și cultura latină, om de bun gust și de bun simț, judicios fără a fi pedant, ușor fără a fi frivol, cu un talent literar ce nu l-a împins totuși până la artă, deși i-a dat o claritate suficientă, stilist întrucât nu i se cunoștea stilul, fără idei directive dar cu intenții sănătoase, cu un indiscutabil curaj intelectual, dizolvat adesea în gest și paradă, agresiv și temerar până la lipsa de probitate intelectuală -, Ilarie Chendi avea destule calități spre a se vorbi de dânsul, i-au lipsit totuși prea multe pentru a-și marca un loc”*²⁸⁰.

Această caracterizare răutăcioasă îl va determina pe Tudor Arghezi să constate că „*din Chendi n-a mai rămas decât pulberea și copita domnului Eugen Lovinescu*”²⁸¹. Cu toate acestea, referindu-ne la critica lui Ilarie Chendi, de cele mai multe ori acesta a încercat să fie imparțial, chiar și atunci când se referea la scriitori cu care nu se lovea în păreri sau chiar intrase cu ei în conflict. Însuși mărturisește această tendință spre imparțialitate atunci când se referă la dramaturgul I. L. Caragiale, despre care afirmă că

Paralela 45, 2008, pp. 474-477.

²⁷⁸ George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Ediție și prefată de Al. Piru, Editura Minerva, București, 1982, p. 638.

²⁷⁹ Tot Călinescu ne descrie cu lux de amănunte că „*suferind de paralizie generală, se internă la spitalul Pantelimon, de unde ținea corespondență foarte lucidă, ocupându-se suspect de meticolos de toate mărunțișurile gospodăriei, din instinctul de a demonstra ordinea spiritului său. La știrea morții, de aceeași boală, a lui Iosif (Ștefan Octavian Iosif n. a.), Chendi sări de pe o fereastră și muri la 25 iunie 1913*”.

²⁸⁰ Nicolae Manolescu, *op. cit.*, p. 477.

²⁸¹ *Idem.*

„nouă, ardelenilor, Caragiale, ca persoană, nu ne e simpatic. Ironia lui ne-a lovit adeseori și pe nedrept. Uneori s-a amestecat și în politica noastră și a scris prostii fenomenale. Schițele lui, cu ridiculizarea dascălului din Ardeal și a limbei vorbite de noi, sunt false și brutale. Dar, cu toate acestea, știm să-l apreciem ca scriitor, să-i admirăm spiritul puternic de observație și claritatea frazei. Apreciem în el pe artistul, pe scriitorul dramatic”.

Ilarie Chendi publică în numărul din 29 februarie/ 13 martie 1900 al *Tribunei Poporului* editorialul „S-a închis campania în chestiunea națională?”²⁸², în care critică atitudinea ziarelor conservatoare din București – în speță „Epoca” din 30 ianuarie 1900, pe care o și citează – care abordează problematica românilor din Transilvania fără ca măcar să o înțeleagă. Însă, mult mai aplicat pentru lămurirea „cestiunii naționale” este articolul pe care Ilarie Chendi îl publică în numărul din 22 ianuarie/ 3 februarie 1900, intitulat „D-l Hașdeu despre noi”²⁸³. Ilarie Chendi pornește de la un articol publicat de Bogdan Petriceicu Hașdeu în ziarul „Epoca” din București – pe fondul unor mai vechi dispute între Bogdan Petriceicu Hașdeu și Titu Maiorescu – în care acesta precizează următoarele:

„Terminând, declar că m-am mărginit cu tot dinadinsul a vorbi numai și numai despre regatul României. E permis unui francez, când îl preocupă organismul Franței, de-a nu avea în vedere Belgia cea franceză sau cantoanele cele franceze ale Helveției. Negreșit sunt legitime și foarte frumoase simpatiile și simfoniile între Paris, Bruxelles și Geneva, dar nu e deloc necesară solidaritatea politică între ele. Sub raportul exclusiv cultural, fără îndoială, un Jean-Jacques Rousseau este o glorie națională a tuturor francezilor. Al nostru al tuturor românilor este un Șincai. Dar când un frate de dincolo va cere de la noi să împărtășim cerele și patimile lor de acolo, sau se va apuca a ne învenina cu teoriile lui Schopenhauer, sau va pretinde a fi mai român, sau mai deștept decât noi ăștia, o! atunci să ne slăbească”.

După ce Chendi afirmă că „oricine citește acest pasagiu vede că el se referă la numitul antagonist al d-lui Hașdeu” (este vorba despre Titu Maiorescu, pe care-l numește mai sus n. a.), vine cu precizarea că „d-l Hașdeu ar putea fi în măsură a ști că d-l Maiorescu arareori a fost de acord cu frații săi de aici”. Mai mult, tribunistul Ilarie Chendi este de părere că

²⁸² *Tribuna Poporului*, IV, nr. 40, din 29 februarie/ 13 martie 1900, p. 1, editorialul „S-a închis campania în chestiunea națională?”, semnat: (***) – trei asteriscuri în formă de piramidă, asteronim cunoscut al lui Ilarie Chendi.. Vezi Mircea Popa, *Ilarie Chendi...op. cit.*, p. 386.

²⁸³ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 14, din 22 ianuarie/ 3 februarie 1900, p. 1, editorialul „D-l Hașdeu despre noi”, semnat: (***)..

„ceea ce face d-l Hașdeu nu mai e greșeală politică – căci simțul politic i-a lipsit întotdeauna – dar e și un păcat național. Conștiința unității noastre etnice este o falnică cucerire a acestui veac, și cel ce vrea să o întunece în noi, prin ațâțarea urei și a neînțelegerii între frați e un nevrednic, oricine ar fi, om sau spirit²⁸⁴.”

În final, Ilarie Chendi vine cu modelul lui Mommsen, pe care îl propusese cititorilor ziarului *Tribuna Poporului* și cu ocazia seriei de articole „*Germania jună*”:

„Altfel vorbesc spiritele de elită către fracțiunile neamului lor. Așa, de pildă, bătrânul Mommsen a vorbit și el anul trecut către conaționalii săi germani din Austria. Dar nu i-a certat, nu i-a amenințat, nu le-a trimis picuri de otravă ca nouă magul de la Cămpina, ci cuvinte de încurajare le-a trimis, apel la luptă pentru îndeplinirea operei de unitate națională și culturală”.

Însă, de departe cel mai acid discurs politic propus de către Ilarie Chendi la adresa scriitorilor și oamenilor politici de la București care se pronunțau împotriva favorizării în vreun fel a românilor din Transilvania care s-au stabilit la București este conținut în seria de editoriale ce poartă numele „*Curentul anti-transilvănean*”²⁸⁵. Faptul că exista, într-adevăr, un curent anti-transilvănean în presa bucureșteană a vremii este dovedit, fără putință de tăgadă, de citatele pe care tribunistul Ilarie Chendi le oferă, cu acribia cercetătorului și criticului literar, în susținerea argumentației sale. Pe de altă parte, exista și o competiție destul de dură între scriitorii români din București, indiferent de ce parte a Carpaților au văzut lumina zilei, competiție care s-a amplificat apoi și în ceea ce privește discursul politic. Duiliu Zamfirescu și Alexandru Macedonski, două condeie de maximă anvergură, se vor implica și ei în această dispută, primul scriindu-i chiar lui Titu Maiorescu că „*gașca transilvăneană trebuie*

²⁸⁴ Puțin mai în față, Chendi precizează că „Îmi aduc aminte că basarabeianul – Bogdan Petriceicu Hașdeu n. a. – a mers până în a declara că în politică preferă a vota cu socialiștii, decât cu un Maiorescu.”

²⁸⁵ *Tribuna Poporului* IV, nr. 42, din 2/ 15 martie 1900, p. 1, editorialul „*Curentul anti-transilvănean I*”, semnat (**); IV, nr. 44, din 5/ 18 martie 1900, p. 1, editorialul „*Curentul anti-transilvănean II*”, semnat (**); IV, nr. 45, din 7/ 20 martie 1900, p. 1, editorialul „*Curentul anti-transilvănean III*”, semnat (**); IV, nr. 46, din 8/ 21 martie 1900, p. 1, editorialul „*Curentul anti-transilvănean IV*”, semnat (**); IV, nr. 49, din 12/ 25 martie 1900, p. 1, editorialul „*Curentul anti-transilvănean V*”, semnat (**); IV, nr. 50, din 14/ 27 martie 1900, p. 1 editorialul „*Curentul anti-transilvănean VI*”, semnat (**); IV, nr. 51, din 16/ 29 martie 1900, p. 1, editorialul „*Curentul anti-transilvănean VII – articol final*”, semnat (**).

spartă cu orice preț”²⁸⁶. În studiul său despre „Curentul anti-transilvănean” (I), Ilarie Chendi pornește de la cristalizarea conștiinței naționale la popoarele europene în secolul al XIX-lea:

„Conștiința unității de rasă este una dintre cele mai mărețe cuceriri a popoarelor în veacul al XIX-lea. Ea s-a deșteptat în chiar toiul mișcărilor revoluționare din zorile acestui veac. Când Napoleon dărâma granițele dintre singuratecele țări și liniile de demarcațiune dintre popoare; când deosebiriile de rasă erau amenințate a fi șterse de principiul cosmopolitismului napoleonist, conștiința individualității etnice s-a ridicat ca o reacțiune firească și a izbutit în sfârșit a triumfa asupra principiului distrugător”.

Prefățând conținutul celui de-al doilea articol – în care se referă la patriotismul local ca la unul dintre cele mai mari pericole ce stau în fața dezvoltării conștiinței naționale – Ilarie Chendi dă exemplul istoricului german Treitscke, cel care nu reușise să-l înduplece pe tatăl său, saxonul Treitscke senior, despre utilitatea și necesitatea unificării Germaniei:

„Tatăl său, bătrânul Treitscke, era funcționar de stat în Saxonia și din motive de patriotism local era mare adversar al ideii de contopire a provinciilor germane într-un singur stat. Iar când fiul Treitscke a scris celebra sa istorie, în care face apel la toate țările germane de a se uni sub sceptrul Prusiei, bătrânul a izbucnit în plâns și a voit să izgonească pe fiul său din casă, ca pe un rătăcit, care nu ține la patria sa...”

Însă, făcând o paralelă între germanul prusian și germanul austriac, Ilarie Chendi evidențiază cele două mijloace de expresie ale unității germane: unitatea culturală și unitatea politică, pangermanismul. Ajungând la „rasa latină”, Chendi apreciază că inclusiv unitatea culturală este un ideal prea îndepărtat:

„...toată conștiința unității de rasă la popoarele latine se reduce la marginile strict internaționale, sau cel mult la câteva manifestațiuni platonice pe la diferite congrese, în cari din când în când se mai accentuează ușor de tot ideea unității rasei latine”.

Deosebit de interesantă este opinia sa referitoare la conștiința unității naționale a românilor și la dezvoltarea în timp a acestei idei. Ca să nu existe nici un dubiu, localizează apariția ideii de conștiință națională exclusiv în Transilvania:

²⁸⁶ Este vorba despre anul 1903, când Academia Română premiază lucrarea lui Ioan Slavici „Din bătrâni”, în detrimentul lucrării lui Duiliu Zamfirescu „În război”. La acea vreme, însă, președintele Academiei Române era chiar prietenul tribunștilor arădeni, liderul Partidului Național Liberal D. A. Sturdza.

„La poporul nostru românesc, conștiința unității naționale a fost deșteptată de învățații transilvăneni Șincai și Maior. După ei a dus ideea marele apostol George Lazăr și a sădit-o în pământul fertil al României”.

Dacă, asemenea tribuniștilor, Ilarie Chendi susținea ideea că soarele tuturor românilor doar la București răsare, le recomandă „regătenilor” să nu uite că soarele Apusului este mult mai puternic decât soarele Fanarului și că Ardealul a adus, prin Viena, Berlin și Budapesta, lumina și pe malurile Dâmboviței. Mai departe, Ilarie Chendi urmărește parcursul în timp a ideii de unitate națională: unirea politică a principatelor române din anul 1859, înființarea Academiei Române la 1867, iar spre sfârșitul veacului, apariția Ligii culturale pentru unirea tuturor românilor. Și cu asta, unitatea națională și culturală pare pusă la locul ei, ajungând chiar *„la un grad nemaiațins în istoria poporului român atât de bogat în lupte fratricide”*. Cât despre ideea unității politice, Ilarie Chendi nu își propune să dărâme frontierele vremii:

„Ideea unității politice adevărat că n-a găsit intrare în conștiința noastră. Așa-zisul „daco-românism” este lansat de adversarii noștri din cauze bine cunoscute. Nici cei mai temerari politicieni sau istorici români de astăzi nu-l susțin sau îl socotesc cel puțin ca intempestiv. Motivele rezidă în convingerea generală că pentru a crea un stat unitar român suntem un popor prea mic, iar pe de altă parte, unitatea politică nu este nicidecât o necesitate imperativă pentru a ne putea dezvolta în direcție culturală și națională, adică în cele două direcții cari condiționează viitorul unui neam. În marginile teritoriale de astăzi și în raporturile de reciprocitate la cari au ajuns toate fracțiunile poporului nostru, acea dezvoltare poate să se efectueze în mod unitar, renunțând chiar cu desăvârșire la ideea unității politice.”

Negru pe alb!

În cel de-al doilea articol Ilarie Chendi se referă la *„cari anume pericole pot să amenințe cu întunecare acea conștiință, care trebuie să fie temelia viitorului nostru?”* Imediat, în rândurile următoare, Chendi dă și explicația:

„Întâiul pericol există inerent firii noastre. E o însușire proprie românului de pretutindeni, un defect ce se numește „patriotism local”, o tendință inconștientă spre diminuarea unității, spre secesiune.”

Aici, ideile lui Ilarie Chendi coincid cu cele ale lui Vasile Goldiș, viitorul secretar al consistoriului arădean criticând de asemenea pericolul atașamentului regional. Un alt pericol la adresa unității noastre naționale îl reprezintă – în

opinia lui Ilarie Chendi – „elementele streine cu cari trăim împreună”. Însă, ardeleanul Ilarie Chendi nu se referă neapărat la maghiari, despre care „știm că avem de-a face cu un adversar fățiș, declarat, cu un adversar istoric” și împotriva cărora știm cum să luptăm.

„Din nefericire însă o droaie de alte elemente streine mai amenință tendințele noastre de unitate națională și culturală... Tactica acestor elemente streine – cari nouă, românilor de aici, ne sunt cunoscute mai mult din scrierile lui Eminescu – se observă consecvent. De câte ori un curent puternic și ideal ne unește pe toți românii la un loc, ele tac pitulate sau cel mult simulează o afecțiune, pentru a nu fi notă discordantă. Așa au făcut în timpul ultimelor noastre mișcări naționale. Când însă ne găsim în o epocă de puțină coeziune, elementele streine ies la iveală, se pornesc pe pescuite, încearcă muncă de șobolani, o subminare a bunei înțelegeri între noi. Străinii ațâță pasiunile, asmuță pe unii împotriva altora, îndepărtează pe români de la îndatoririle lor naționale și tind a perverti cele mai elementare principii de cari se leagă viitorul nostru comun”.

Un alt pericol îl reprezintă cosmopolitismul, produs de aceiași „străini”:

„Străinii au produs prin ziaristică și prin literatură un curent de veleități internaționale în România. Dată fiind libertatea presei pe de-o parte, nemulțumirile agrare pe de alta, acest curent va continua a rămâne un pericol capital pentru interesele românismului, dacă străinii nu vor fi puși de timpuriu la carantină”.

În fine, un ultim pericol vine tocmai din partea conducătorilor politici:

„Și va mai fi amenințată conștiința unității noastre totdeauna atunci când conducerea poporului, la noi, în regat, sau în oricare altă parte, va fi pusă în mâini nechemate. Când se întâmplă – și cărui popor nu i se întâmplă? – ca neputincioși, speculanți sau șarlatani să pună mâna pe cârma politică și națională; când conducerea culturală încape pe mâinile unor obscuranți și agramați, evident că nimeni din acest soi de diriguitori ai destinului unui popor nu se va putea avânta până la adevărata concepțiune a ideii unității de rasă”.

Abia începând cu cel de-al treilea articol Ilarie Chendi abordează, fățiș, tema curentului anti-transilvănean, pornind de la convingerea că românii ardeleni sunt singurii vinovați de această stare de lucruri:

„Cauza acestui curent suntem în primul rând noi înșine... Îndată ce luptele noastre au apucat-o spre declin – și încă fără a fi ajuns la vreo izbândă potrivită – adversarii noștri s-au ridicat puhoi și și-au început acțiunea”.

În discursul său, tribunistul Ilarie Chendi scoate în evidență practica politicianilor conservatori de la putere, care îi consideră pe românii din Transilvania ca fiind străini din punct de vedere legal în România, dacă nu s-au naturalizat:

„Aceia deci cari din motive încă puțin clare forțează să stabilească cetățenia juridică drept condiție pentru românii din orice provincie, pentru ca să poată beneficia de drepturile ce le acordă simpla calitate etnică, lucrează în direcție străină și de concepția istorică a românismului, și de „constituția României”, dar mai ales împotriva ideii unității noastre naționale și culturale. E trist când, în loc de a se dărâma barierele dintre român și român, ele se înmulțesc”.

Cel de-al patrulea articol din seria curentului anti-transilvănean este dedicat presei. Chendi sesizează faptul că acest curent anti-transilvănean „a luat proporții mari după ce s-a înființat ziarul „România jună” la București”, ziar la care sunt angajați și câțiva transilvăneni în conducerea acestuia și care se ghidează după următoarele „principii esențiale: naționalismul, dinasticismul, susținerea și apărarea credinței și a armatei naționale”. De cealaltă parte a baricadei se găsesc ziarele „blestemătorilor neamului”, pe care Ilarie Chendi le asociază, pentru exemplificare, cu numele patronilor acestora: „directorul „Adevărului” se numește Rubinstein, al „Epocii”, Pisanis, al „Dreptății”, Ranetti, al ziarului francez „La Roumanie”, Papamihalopulos, iar al „Antisemitului”, Gongopulos.” Mai ales din acesta din urmă, Chendi citează copios:

„Aici (în România n. n.) au găsit niște frați buni, cari nu i-au întrebat nici ce au făcut, nici de ce au venit; le-au dat casă și masă, subvenții și slujbe grase. Luați corpul didactic, Academia, bibliotecile, ministerele și veți vedea că sunt literalmente împănate cu transilvăneni... Când s-au văzut atât de bine primiți, când și-au văzut traiul asigurat, au crezut că aveau un drept necontestat la aceasta și în loc să ne arate recunoștință pentru frățestile noastre binefaceri, s-au socotit datori să ne considere ca pe niște vaci de muls... Deși de același sânge, de același neam cu noi, românul din Ardeal are altă structură sufletească decât a celui de aici. Pe când românul de aici e bun, milos, iertător și primitor – românul din Transilvania, „mocanul” cum îi zice săteanul, e rău, plin de fiere, egoist, vindicativ, rău și trufaș...”.

Sunt – trebuie să recunoaștem – cuvinte grele, scrise cu patimă, care îl determină pe Ilarie Chendi să reacționeze:

„Streini vor fi ei, faliți morali încă pot fi, răi și fără nici un respect pentru neamul românesc sunt fără îndoială. Dar cum se face de sunt un cor întreg? Cum de nu sare nici unul din cele-

lalte ziare – căci, slavă Domnului, mai sunt și ziare serioase în București – pentru a combate acest strident cor de brotaci veninoși?... E clar că curentul vrășmaș ideii de unitate este în plină dezvoltare, că în fruntea lui merg străinii și că nu întâmpină rezistența necesară”.

Culmea curentul anti-transilvănean se manifestă – este de părere Ilarie Chendi în cel de-al cincilea articol din acest studiu – chiar printre „*părinții patriei*”, adică în Parlamentul de la București, care respinsese de curând o inițiativă legislativă ce facilita acordarea cetățeniei pentru românii din Transilvania. Mai departe, Ilarie Chendi citează, în acest sens, „*argumentația*” acestei respingeri – cu 46, la 36 de voturi – din Monitorul oficial, interpelarea cu pricina aparținându-i deputatului Nicolae Nicorescu:

„D-lor deputați! De câte ori este vorba de recunoașterea naționalității românilor născuți în țări străine, ne gândim în primul rând la românii din Transilvania, pentru că de acolo și vin cei mai mulți. Or, d-lor, cunoașteți ce gravă și ce temeinică obiecțiune se poate ridica contra acestei mari năvăliri de transilvăneni în țară la noi. Migrația aceasta continuă, mereu crescând, poate deveni vătămătoare intereselor naționale ale neamului nostru...”.

Un alt vorbitor pe „*argumentația*” căruia s-a respins înlesnirea acordării cetățeniei pentru românii din Ardeal a fost deputatul Constantin Popovici, pe care Ilarie Chendi îl citează în continuare:

„D-lor deputați, este netăgăduit că poporul român este cel mai ospitalier din toate popoarele din lume. Ospitalitatea a ajuns așa departe la noi, încât a devenit un pericol pentru țara românească...”.

În finalul articolului, Ilarie Chendi constată cu tristețe că doar un singur ziar din București a sărit în apărarea românilor transilvăneni: „*Apărarea națională*”...

Ultimul articol este rezervat concluziilor:

„Dar totuși e necesar ca să mai spunem câteva vorbe acelor cari conduc curentul, și pe urmă să tragem câteva concluzii practice pentru noi – căci în orice rău zace și o învățătură”.

Cele „*câteva vorbe*” sunt distribuite de către aprigul Ilarie Chendi, cât se poate de judicios, celor două categorii de anti-transilvăneni: „*streinii*” și „*românii lipsiți de avânt național*”. Dar, să le luăm pe rând.

„Cei mai înverșunați sunt streinii, cari văd în transilvăneni o forță puternică a românismului și, în consecință, tind la slăbirea acestor forțe. Pentru ca acești streini să vadă cari sunt legăturile noastre cu frații din România – îi poftim să deschidă istoria neamului nostru. Să se oprească apoi la pagina pe care este scris numele lui George Lazăr. Aici străinii vor vedea că rolul lor în România a încetat atunci când George Lazăr a învins asupra dascălului grec Veniamin de la Schitu-Măgureanu. Duhul deznaționalizării atunci a fost izgonit și el nu va mai reînvia, oricât s-ar sforța rămășițele lui Veniamin... Și invităm mai departe pe nepoții lui Veniamin, cari astăzi, grație libertăților din țară, au voie să scrie injurii la adresa noastră – să citească cel puțin scrisoarea lui Eliade Rădulescu către românii din Brussa, și vor vedea clar ce deosebire este între noi și d-alde Papamihalopulos; vor vedea – desigur nu fără scrâșnirea dinților – că puternice și indisolubile sunt legăturile între noi și frații noștri mai mari – chiar și fără a mai lua de bază legătura elementară de sânge, care ea singură ar trebui să fie suficientă pentru a curma o dată pentru totdeauna păcătoasele agresiuni ale străinilor. Atât pentru străini.”

Vorbind despre „românii lipsiți de avânt național”, Ilarie Chendi precizează că „nu ne vine a crede că cei ce acum câțiva ani ne strigau „Osana!” pe străzile Bucureștiului să rostească acum cu deplină conștiință și convingere: „Răstigniți-i!”. Însă, atunci când vine vorba despre chestiunea națională și culturală, Ilarie Chendi devine intransigent și răspicat:

„chestiunea națională și culturală este a românilor de pretutindeni. Noi nu ne amestecăm în politica fraților din regat, precum nici ei n-au ce căuta într-a noastră, decât cel mult prin sfaturi binevoitoare, atunci când le cerem. Dar, când e vorba de lucruri comune, de naționalism și cultură, aici fiecare își are drepturi și îndatoriri egale. Și, prin urmare, ne zace în drept a cere încetarea unei politici nenaționale a fraților noștri, care se manifestă în curentul antitransilvănean, curent care ne zguduie adânc situația de aici. Acesta e răspunsul nostru în principiu.”

Totuși, având în vedere că puterea politică de la București era deținută în acel moment de conservatori, tribunistul Ilarie Chendi nu-și poate stăpâni pana și încheie:

„Iar pe de altă parte și acest curent va înceta, căci sângele apă nu se face, și în România opinia publică și frunțașii conducători se schimbă, din norocire, destul de iute.”

Probabil că am exagerat cu utilizarea prea multor citate în ceea ce privește analiza discursului politic propus de către Ilarie Chendi în paginile *Tribunei Poporului*, însă redutabilul scriitor, critic literar și ziarist a supus dezbaterii publice o temă deosebit de importantă referitoare la dezbaterii problemei

naționale, de-o parte și de cealaltă a Carpaților. Tribunistul Ilarie Chendi nu putea face rabat de la chemarea sa de „a face educație cetățenească și națională prin intermediul presei”, deoarece era convins că „nu calitatea sau cultura singuraticilor indivizi determină gloria acestor vremi, ci cantitatea, lățimea culturii în mulțime”²⁸⁷.

În fața acestei avalanșe de editoriale dedicate „ceștiunii naționale” puse în pagină de către „exilații” din România, dar mai ales în fața acuzelor făcute la adresa Comitetului Partidului Național Român din vremea procesului Memorandului de către Eugen Brote, gruparea de la Sibiu din jurul „presidentului” Ioan Rațiu nu putea să rămână fără replică. Așa se face că, în „Tribuna” de la Sibiu din 11/ 24 martie 1900 citim următoarea precizare:

„Noi ținem, că precum pungașul nu este chemat să critice onestitatea, sau lașul să țină conferință despre eroism, tot așa nici dezertorul nu e chemat – și noi îi denegăm dreptul, – de a face pe judecătorul în ce privește modul cum e purtată lupta din partea celor ce credincioși rămași steagului, stau și astăzi în ploaia de gloanțe...”.

Aluzia la „dezertarea” lui Eugen Brote fiind mai mult decât evidentă, tribuniștii arădeni publică și ei o replică pe măsură: „Dar Aurel C. Popovici, de care vă folosiți contra noastră, nu e întâiul trecut în România?”²⁸⁸. Cât despre Aurel C. Popovici, autorul „Replicii” era preocupat la acea vreme cu gazetăria, muncind din răsputeri la impunerea pe piața bucureșteană și națională a ziarului „România Jună”²⁸⁹, pe care-l lansase pe 2 decembrie 1899. Deși pornise „într-o atmosferă de renaștere națională sub toate raporturile” – cum avea să precizeze mai târziu Onisifor Ghibu²⁹⁰ – ziarul va avea o viață destul de scurtă, dispărând de pe piața publicistică bucureșteană la 9 octombrie 1900. Bucurându-se de susținerea a numeroși scriitori români contemporani²⁹¹, ziarul a fost monitorizat și de către criticul și tribunistul Ilarie Chendi, care

²⁸⁷ Mircea Popa, *Ilarie Chendi...op. cit.*, p. 264.

²⁸⁸ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 50, din 14/ 27 martie 1900, p. 1, articolul „Foarte bine...”, nesemnat.

²⁸⁹ Vasile Crișan, *Aurel C. Popovici (1863-1917)*, Editura „ALTIP” Alba Iulia, 2008, pp. 206-208.

²⁹⁰ Onisifor Ghibu, „Pe baricadele vieții. Anii mei de învățătură”, Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1981, p. 128.

²⁹¹ I. L. Caragiale, George Coșbuc, Nicolae Iorga, Ion Gorun, G. Bogdan-Duică, C. Rădulescu-Motru, Alexandru Vlahuță, A. C. Cuza etc. Vezi: Vasile Crișan, *op. cit.*, p. 207.

constată că Aurel C. Popovici și-a schimbat poziția pe care o avusese înainte față de liderul național-liberalilor bucureșteni, D. A. Sturdza, pe care-l acuzase că, laolaltă cu Eugen Brote și cu tribuniștii de la Arad „trădaseră” cauza națională. Surprins de această schimbare de optică, Ilarie Chendi trimite o corespondență în *Tribuna Poporului* despre un material apărut în „*România Jună*”, în care se relatează, elogios, un discurs rostit de către D. A. Sturdza la o reuniune liberală din București, trăgându-se concluzia că „*Dl. Sturdza a dovedit că este un om superior și un bărbat de stat în toată puterea cuvântului*”. Firește, Ilarie Chendi nu scapă ocazia și, la finalul articolului, se întreabă: „*reproduce-vor oare confrății de la Sibiiu păreri d'acum ale dlui Popovici?*”²⁹². La dispariția „*României June*”, Ilarie Chendi va sări în sprijinul lui A. C. Popovici și va critica poziția ziaristului Hans Krauss de la „*Pester Lloyd*” – „*omul de încredere al actualului șef de cabinet P. P. Carp*” – care aprecia că

„*dispariția României June e o dovadă absolută că opinia publică din România respinge în modul cel mai categoric pe toți conașionalii imigranți din Ungaria, cari ar voi să creieze o directivă în viața publică de aici*”²⁹³.

În fața acestor păreri, Ilarie Chendi încheie succint, dar ferm: „*E rândul nostru să opunem rezistență*”.

Mult mai sumbru vede însă lucrurile Ioan Slavici, care în editorialul intitulat, sugestiv, „*Români străini*” constată cu amărăciune că

„*lucru trist e că nici Ardelenii nu mai au încredere în oamenii politici ai României, nici oamenii de stat ai României nu mai pot să întâmpine cu inima deschisă pe frații din Ardeal. Eară noi, Ardelenii stabiliți în România, trebuie să stăm rușinați la o parte, dacă avem câtuși de puțin simțământ de dignitate*”²⁹⁴.

Între impetuozitatea lui Ilarie Chendi și tonul mai amar al lui Ioan Slavici, tribunistul Septimiu Albini intervine cu o excelentă relatare despre discursul de recepție de la primirea în Academia Română a lui Nicolae Popea, episcopul

²⁹² *Tribuna Poporului*, IV, nr. 53, din 18/ 31 martie 1900, p. 2, articolul „*O cuvântare demnă*”, nesemnat.

²⁹³ *Ibidem*, IV, nr. 203, din 31 octombrie/ 13 noiembrie 1900, p. 2, articolul „*România Jună*”, semnat:(**).

²⁹⁴ *Ibidem*, IV, nr. 56, din 22 martie/ 4 aprilie 1900, p. 1, editorialul „*Români străini*”, semnat: Ioan Slavici.

Caransebeșului, din data de 12/ 26 martie 1900. După ce fusese o perioadă îndelungată membru corespondent al distinsului for academic român, episcopul Nicolae Popea era primit ca „*membru activ sub augusta președinție a Majestății Sale Carol I... O mare națiune și nedespărțită în ceea ce privește limba, tradițiile și cultura sa națională, dela Tisa până la Nistru, din Maramureș până la Marea-Neagră*”²⁹⁵.

„Viitor de aur Româניה are!” – avea să-și încheie minunatul său discurs politic Septimiu Albini. Iată că apare în discursul politic al lui Septimiu Albini și paradigma românească a „*spațiului etnic*” dintre Tisa și Nistru²⁹⁶, atât de bine sintetizată de către Mihai Eminescu în poezia „*Doina*”, apărută în 1883, la Iași, cu ocazia dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare²⁹⁷.

II. 2. De la autonomia teritorială, la autonomia națională. Preocupări pentru revizuirea programului politic de la 1881

Referindu-se la gânditorul politic Simion Bărnuțiu și la discursul acestuia rostit în catedrala Blajului, în acea memorabilă zi de 2/ 14 mai 1848, academicianul Camil Mureșan făcea o inspirată comparație cu Thomas Carlyle,

²⁹⁵ *Ibidem*, IV, nr. 53, din 18/ 31 martie 1900, p. 1, editorialul „P. S. Sa Episcopul Popea în Academia Română”, semnat: S. Albini.

²⁹⁶ Valer Moga, „*Națiunea în discursul politic românesc din Transilvania anului 1918*”, în „*Problema Transilvaniei în discursul politic de la sfârșitul Primului Război Mondial*”, coordonatori: Valer Moga, Sorin Arhire, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009, pp. 67-69.

²⁹⁷ *Idem*, pp. 68-69: Această temă va fi prezentă din ce în ce mai mult în discursul politic românesc, pe ambele versante ale Carpaților. Barbu Ștefănescu Delavrancea scria în 1915: „*Luați un copil de mână, duceți-l de la Dunăre și Mare până pe țărmurile Tisei, din sat în sat și întrebați-l: unde e și cum ar zice locului pe care-l calcă? Și vă va răspunde: nu știu cum se cheamă satul acesta, dar știu că pretutindeni pe unde m-ai dus, unde s-a vorbit românește, este pământul patriei mele, este patria mea.*” (Vezi: Barbu Delavrancea, „*Cestiunea națională*”, București, Editura Fundației Culturale Române, 1993, p. 113.). Același discurs îl folosea și Vasile Goldiș în anul 1918: „*Dimpotrivă, teritoriul dintre Nistru, Tisa și Dunăre constituie cea mai ideală unitate economică, aproape autarhie. Bucățirea trupului românesc a fost act de barbarie.*” (Vezi: 1918 la români: Documentele Unirii, X, p. 279). Sau la George Călinescu în 1938: „*Eminescu în Bucovina, Hasdeu în Basarabia, Bolintineanu în Macedonia, Slavici la granița de vest, Coșbuc și Rebreanu în preajma Năsăudului, Maiorescu și Goga pe lângă Oltul ardelean sunt eternii noștri păzitori ai solului veșnic*”; vezi: G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Ediția și prefată de Al. Piru, Editura Minerva, București, 1982, în *Prefată*, p. 6.

„cel care a spus că mulțimile sunt asemenea unor uriașe stive de lemne, iar omul mare este fulgerul ce cade asupra-le și le aprinde. Așa a fost Simion Bărnuțiu, în acea zi inspirată de 2/ 14 mai 1848”²⁹⁸.

Această primă expresie coerentă a unei doctrine politico-naționale românești²⁹⁹, reprezentată prin discursul lui Simion Bărnuțiu, avea să fie reluată și dusă mai departe de către Vasile Goldiș în cunoscuta-i „*scrisoare politică*” pe care o publică în ziarul din 22 aprilie/ 5 mai 1900³⁰⁰. Pornind de la faptul că Sever Bocu – viitor redactor și apoi prim-redactor al *Tribunei Poporului* – candidase fără succes la alegerile dietale din cercul Lipovei, iar o parte dintre locuitorii orașului îi propuseseră această candidatură și lui Vasile Goldiș, acesta din urmă îi trimite medicului Aurel Halic din Lipova³⁰¹ o scrisoare în care face o minuțioasă și competentă analiză a momentului politic în care se găseau românii din Imperiu la acea vreme. În analiza sa, Vasile Goldiș pornește tocmai de la textul bărnățian și de la ideea că „*deja Adunarea națională de pe Câmpia Libertății a cerut autonomia națională a tuturor românilor de sub sceptrul habsburgic*”. Mai departe, Vasile Goldiș combate prăfuita teză a separatismului ardelenesc³⁰², promovată cu atâta vervă de către pasiviștii sibieni până atunci, propunând autonomia națională a tuturor românilor din Monarhie:

„...nu sunt amic al autonomiei transilvane. Noi cerem autonomie națională, nu autonomie teritorială; autonomia Transilvaniei înseamnă dezmembrarea trupului românesc și aceasta va să zică slăbirea nației românești. Ce-mi trebuie autonomia Transilvaniei, dacă am autonomia națională a tuturor românilor din Ungaria?”.

Astfel, se afirmă răspicat că toți românii din Ungaria constituie o individualitate unică și nedivizibilă, care trebuie să se manifeste ca atare inclusiv în ceea ce privește elaborarea programului politic³⁰³. Înaintând acest concept

²⁹⁸ Camil Mureșan, „Reflecții despre Simion Bărnuțiu – gânditorul politic”, în „Biserică, Societate, Identitate: În onoare Nicolae Bocușan”, Sorin Mitu, Rudolfo Gräf, Ana Sima, Ion Cârja (coord.), Editura Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 245.

²⁹⁹ *Idem*, p. 248.

³⁰⁰ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 74, din 22 aprilie/ 5 mai 1900, p. 1, editorialul „O scrisoare politică”, semnat: Vasile Goldiș.

³⁰¹ Gheorghe Șora, Eugen Gagea, *O zi din viața lui Vasile Goldiș: 1 Decembrie 1918 și proclamarea Marii Uniri de la Alba Iulia*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2006, p. 115.

³⁰² Dumitru Suciu, „Studii privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, Editura „Tribuna”, Cluj-Napoca, 2004, p. 284.

³⁰³ *Idem*.

în sfera „realpolitikului”, Vasile Godiș lovește direct în cele două „texte sacre” care au condiționat până la acea vreme discursul politic românesc: *Legea naționalităților* din anul 1868, care evidenția „o națiune politică ungară unitară și indivizibilă”³⁰⁴ și *Programul politic* de la 1881 al Partidului Național Român, care revendica, printre altele, autonomia teritorială a Transilvaniei. Declarându-se ca fiind „un activist din convingere”, Vasile Goldiș își motivează atașamentul față de această strategie de luptă politică din mai multe puncte de vedere. Primul – și cel mai important – ar fi cel legat de impunerea liderilor reprezentativi la nivelul conducerii Partidului Național Român:

„Alegătorii români din fiecare cerc electoral în preajma alegerilor vor oferi candidatura la mandatul de deputat dietal bărbatului lor de încredere. Acești bărbați de încredere cu drept cuvânt vor reprezenta în periodul de cinci ai al sesiunii parlamentare partidul național, fără deosebire, dacă au izbutit la alegeri ori ba. Iată deci reprezentanții legali ai partidului.”

Cu alte cuvinte, exact proiectul privind reorganizarea Partidului Național Român propus de către tribuniștii arădeni la sfârșitul anului 1899, proiect politic la care și-a adus contribuția și Vasile Goldiș. Reorganizare „pe base sănătoase”, unde „luptătorii naționali” să respecte „voința poporului” – ca să folosim doar câțiva dintre expresiile utilizate în epocă³⁰⁵. Chiar mai mult, Vasile Goldiș susține activismul politic și prin faptul că participarea la alegeri ar constitui și o veritabilă școală politică pentru românii cu drept de vot din Ungaria. Ultima parte a scrisorii politice a lui Vasile Goldiș descrie un tablou extrem de fidel al realităților politice și sociale din Ungaria începutului de veac:

„Nu vedeți cum se tolesc? Scandalurile politice nu se mai sfârșesc, defraudările sunt la ordinea zilei, administrația e mai mult decât asiatică, justiția este cum este și totul e, cum n-ar trebui să fie. Șapte milioane de cetățeni sunt privați ca străini. Brațele și picioarele statului sunt încâtușate, liber e numai stomacul. Așa statul nu mișcă înainte, ci stă locului și mistuie numai. Viitorul nu mai e problematic. Noi așteptăm”.

Scrisoarea politică a lui Vasile Goldiș nu va trece neobservată nici de către ziariștii din presa de limbă maghiară din Arad, pentru că la doar două zile de la publicare ei în *Tribuna Poporului*, ziarul „*Aradi Közlöny*” o va prelua în întregime, însoțind-o cu următorul comentariu:

³⁰⁴ Teodor V. Păcățian, „*Cartea de aur sau luptele politice naționale ale Românilor de sub coroana ungară*”, vol. IV, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1906, p. 790.

³⁰⁵ Corneliu Pădulean, „*Lexicul politic românesc din Transilvania la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX*”, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2004, pp. 52-57.

„Reproducem scrisoarea mai ales pentru ca cercurile competente să vadă, până unde merg cu dorințele lor frații Români, cari în urma toleranței guvernului nu mai cunosc hotar în aspirațiunile lor naționale”³⁰⁶.

În următorul număr al ziarului *Tribuna Poporului* apare și o scrisoare trimisă de către Sever Bocu din Lipova, ca răspuns la scrisoarea politică a lui Vasile Goldiș, în care viitorul prim-redactor tribunist își asumă integral candidatura, declarându-se pentru intrarea în activitate a românilor din Ungaria³⁰⁷. Se pare că acesta este și momentul în care Sever Bocu – la acea vreme contabil la banca populară românească „*Lipovana*” – se va alătura nucleului tribuniștilor arădeni.

Tot în primăvara anului în curs se va desfășura și Sinodul eparhial arădean, pe care cei din jurul *Tribunei Poporului* îl domină de la un capăt, la altul. Din-tâi, Roman Ciorogariu este numit în fruntea „*afacerilor școlare*” ale eparhiei³⁰⁸, de unde își va netezi calea la conducerea Institutului Pedagogic-Teologic³⁰⁹. Apoi, Vasile Mangra este ales ca „*vicar episcopesc la Oradea Mare*”³¹⁰. Cu toate că tribuniștii arădeni fac mențiunea că „*dragostea pentru dl. Mangra se arată însă cu atâta putere în Sinod, că dl. Hamsea (archimandritul) și dl. Pap (protosincelul) nici n-au candidat, ci prietenii lor au dat bile albe*”, alegerea nu s-a lăsat fără urmări, deoarece un număr de 14 deputați sinodali semnează un protest împotriva acestei alegeri, pe care-l trimit mitropolitului Ioan Meșianu. „*Inconștienți ori criminali*” – califică tribuniștii gestul lor în editorialul din 3/ 16 mai³¹¹ – iar în pagina a doua îi dau pe cei patrușprezece „*criminali*” cu nume și prenume, dar și cu „*păcatele*” comise împotriva obștii românești. Pentru a întări poziția noului vicar de Oradea în fața credincioșilor din eparhie, dar mai ales în fața protopopilor din Bihor – care nu văzuseră cu ochi buni alegerea lui Vasile Mangra în această demnitate bisericească – tribuniștii arădeni reîncep

³⁰⁶ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 77, din 26 aprilie/ 9 mai 1900, p. 1, știrea a doua: „*Presa guvernamentală despre scrisoarea politică a dlui V. Goldiș*”, nesemnată.

³⁰⁷ *Ibidem*, IV, nr. 78, din 27 aprilie/ 10 mai 1900, pp. 1-2, scrisoarea „*Un răspuns*”, semnată: Sever Bocu.

³⁰⁸ Pavel Vesa, *Învățămintul Teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2013, pp. 82-84.

³⁰⁹ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 79, din 29 aprilie/ 12 mai 1900, pp. 1-2, articolul „*De la Sinodul Arădan*”, nesemnăat.

³¹⁰ *Idem*.

³¹¹ *Ibidem*, IV, nr. 82, din 3/ 16 mai 1900, p. 1, editorialul „*Inconștienți ori criminali*”, nesemnăat.

publicarea de „Aderențe” prin care enoriașii bihoreni se declară în favoarea noului lor arhiepiscop³¹².

Instalarea lui Vasile Mangra la Oradea va fi relatată, cu lux de amănunte, în ziarul din 3/ 16 iunie 1900. Tribuniștii arădeni sunt reprezentați la cel mai înalt nivel, de către prim-redactorul Ioan Russu-Șirianu, care rostește cu această ocazie un discurs înălțător. Îi răspunde, firește, Vasile Mangra, care ține să-și precizeze încă o dată idealul său moral-politic: „*bun creștin, bun român, bun patriot*”³¹³.

Când Vasile Mangra este instalat oficial la Oradea, se repetă – la scară mai mică – ceremonia fastuoasă din momentul instalării episcopului Iosif Goldiș la Arad. Nicolae Oncu, Mihai Veliciu, Roman Ciorogariu, Russu-Șirianu și alți fruntași arădeni îl însoțesc pe noul vicar episcopal la Oradea, iar de la gară, până la reședința episcopală oficialitățile sunt „*purtate*” într-un convoi sărbătoresc de 60 de trăsură. „*Uralele au sguđuit văzduhul*” – relatează corespondentul *Tribunei Poporului*, iar decanul de vârstă al Consistorului orădean, Teodor Lazăr – care împlinise 83 de ani, dintre care 55 în funcția de oficiant consistorial – îl întâmpină pe Vasile Mangra cu formula consacrată: „*Magnifice Domnule Vicar!*”³¹⁴.

Legat de instalarea vicarului Vasile Mangra în fruntea eparhiei din Oradea, acest fapt va produce și câteva efecte deosebit de importante pentru gruparea pro-activistă de la Arad. Până la numirea sa în fruntea consistoriului ortodox bihorean, Vasile Mangra fusese liderul incontestabil al grupării tribuniștilor arădeni³¹⁵. Personalitate complexă, Vasile Mangra s-a implicat în majoritatea domeniilor care țineau de viața de zi cu zi a românilor din aceste teritorii, nu doar în activitatea politică propriu-zisă. Fusese profesor și director la Institutul telologic, unde formase generații întregi de preoți ortodocși români și con-

³¹² *Ibidem*, IV, nr. 95, din 21 mai/ 3 iunie 1900, p. 2, articolul „*Adrese de aderență pentru părintele V. Mangra*”, nesemnat; IV, nr. 96, din 23 mai/ 5 iunie 1900, p. 2, „*Adrese de aderențe părintelui V. Mangra*”, urmează zeci de semnături din Tinca; IV, nr. 97, din 24 mai/ 6 iunie 1900, pp. 1-2, „*Adrese de aderențe părintelui V. Mangra*”, urmează zeci de semnături din Vașcău etc.

³¹³ *Ibidem*, IV, nr. 103, din 3/ 16 iunie 1900, p. 1, editorialul „*Instalarea vicarului Mangra*”, nesemnat.

³¹⁴ *Ibidem*, IV, nr. 174, din 19 septembrie/ 2 octombrie 1900, p. 1, articolul „*Vicarul Mangra în Oradia*”, *Raport special*, nesemnat.

³¹⁵ Marius Eppel, „*Vasile Mangra 1850-1918. Contribuții la cunoașterea vieții și activității lui*”, Editura Mirador, Arad, 2000, pp. 63-67.

dusese din punct de vedere redacțional revista teologică „*Biserica și Școala*”³¹⁶. Apoi, se implicase activ în înființarea băncii „*Victoria*” din Arad, instituție de credit aflată în plină dezvoltare. Prin plecarea lui Vasile Mangra la Oradea, gruparea arădeană își pierde pe unul dintre cei mai importanți conducători ai săi. Pe de altă parte se va întări poziția lui Roman Ciorogariu, care va prelua cea mai mare parte dintre sarcinile lui Vasile Mangra, iar venirea lui Vasile Goldiș la Arad va întări considerabil tabăra tribunistă de aici.

Congresul național bisericesc ce se va desfășura la Sibiu începând cu data de 14 octombrie 1900 începe într-o „*notă dominantă de calmitate*” – cum avea să înceapă relatarea publicată în *Tribuna Poporului*³¹⁷. Numai că, în spatele acestei atmosfere liniștite

„oamenii metropolitului, cei trei frați Mocsonyi, magnatul Gall, frații Pușcariu și cei din jurul d-lui Cosma au mișcat toate pietrele împotriva vicarului dela Oradea-Mare, căruia i-au și lipsit astfel șase voturi pentru a putea fi ales”³¹⁸.

Am câștigat însă cu o învățătură mai mult – avea să costate prim-redactorul Russu-Șirianu – că nu trebuie să te încrezi mai ales în cuvintele domnilor mari, a căror perfidie s’a dovedit cu acest prilej, cu vârș și îndesat”³¹⁹. Perfidia despre care vorbește Russu-Șirianu se referă la atitudinea lui Partenie Cosma și a lui Augustin Hamsea, care deși au fost aleși în senatul mitropolitan „*inclusiv cu voturile arădenilor*”³²⁰, n-au procedat la fel atunci când s-a pus problema alegerii, în acest for, a lui Vasile Mangra.

Dincolo de boicotarea alegerii în senatul mitropolitan a vicarului de la Oradea, Congresul de la Sibiu a abordat și tema înființării a trei episcopii ortodoxe noi în Transilvania, respectiv la Oradea, la Timișoara și la Cluj. Deși nu a fost luată nici o decizie definitivă în acest sens, Vasile Goldiș publică un edi-

³¹⁶ Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1701-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, pp. 360-362. Revista „*Biserica și Școala*” apare la Arad, între anii 1877-1918, în fiecare duminică. În această perioadă, revista „*Biserica și Școala*” a avut redactori-responsabili de excepție: Vasile Mangra, Iosif Goldiș, Augustin Hamsea, Roman Ciorogariu și Teodor Botiș.

³¹⁷ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 185, din 4/ 17 octombrie 1900, p. 1, articolul „*Congresul național bisericesc*” (*Ședința I, Sibiu, 14 octombrie*), nesemnat.

³¹⁸ Este vorba despre alegerea în Senatul mitropolitan.

³¹⁹ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 192, din 14/ 27 octombrie 1900, p. 1, editorialul „*Dela Congres*”, semnat: Russu Șirianu.

³²⁰ *Idem*.

torial în care se pronunță cu fermitate împotriva înființării celor trei episcopii noi. În opinia lui Vasile Goldiș, aceste noi episcopii nu se justifică din mai multe puncte de vedere. Din punct de vedere administrativ-bisericesc locul episcopilor ar putea fi îndeplinit, cu succes, prin înființarea unor vicariate, cum este cel de la Oradea. Din punct de vedere economic, întreținerea a trei noi episcopii ar reprezenta cheltuieli financiare fabuloase, în vreme ce „profesorii sunt plătiți prost și sute de comune nu au învățători”³²¹. În schimb argumentele politice de care se folosește Vasile Goldiș în susținerea aserțiunilor sale sunt demne de luat în considerare. Pe de o parte, „lipsa celor trei episcopii nouă nu s’a simțit nicăiri în mijlocul poporului dreptcredincios, ci în sânul – consistorului metropolitan”³²². Pe de altă parte, Vasile Goldiș este de părere că nici activitatea politică națională a celor trei noi episcopi, propulsați conform legislației în vigoare în Camera superioară a Parlamentului de la Budapesta, nu ar fi de prea mare folos românilor transilvăneni:

„sârbii au șapte episcopi magnați. De ce treabă sunt? Arătați-mi folosul lor. Eu mai vârtos sunt convins, că șederea episcopilor noștri în parlamentul țării nu ne este de nici un folos.”

Iar în încheierea discursului său, Vasile Goldiș nuanțează:

„Viitorul unui popor se asigură prin muncă întinsă materială și intelectuală, nu prin titluri de arhieriei, nu prin mitre strălucitoare și cârje de argint”.

Discursul lui Vasile Goldiș reprezintă și o tendință de scoatere a deciziei politice de sub „mitra arhieriească” și punerea acesteia „în mâinile poporului”, cum se exprimase acesta în contextul „Scrisorii politice” analizată mai sus. Această tendință de laicizare a discursului politic era alimentată și de practica guvernărilor de la Budapesta, care se consultau exclusiv cu prelații celor două

³²¹ *Ibidem*, IV, nr. 195, din 19 octombrie/ 1 noiembrie 1900, p. 1, editorialul „Episcopiile nouă”, semnat: Vasile Goldiș.

³²² Vasile Goldiș face aluzie la dorința mitropolitului Ioan Mețianu de a înființa noi episcopii în vederea satisfacerii intereselor celor din imediata sa apropiere. Episcopia Timișoarei urma să-i fie repartizată arhimandritului Augustin Hamsea, despre care tribuniștii afirmă că i-ar fi fost fiu natural, cea a Clujului era pregătită pentru vicarul Pușcariu, care l-a ajutat cu prilejul alegerii de mitropolit, iar cea de la Oradea pentru Vasile Mangra, gest prin care mitropolitul Mețianu urmărea să-i „liniștească” pe tribuniștii arădeni. Vezi: Pavel Vesa, *Episcopia Aradului... op. cit.*, p. 149. Vezi și *Tribuna Poporului*, IV, nr. 214, din 16/ 29 noiembrie 1900, p. 1, editorialul „Cele trei episcopii”, nesemnat.

confesiuni atunci când urma să fie luată vreo decizie mai importantă în ceea ce privește situația românilor din Ungaria.

În sprijinul discursului politic anticlerical al lui Vasile Goldiș sare și Ilarie Chendi de la București, care publică o serie de trei editoriale în care dezbate problema curentelor confesionale. În discursul său, Ilaria Chendi pornește de la constatarea că „*partidele confesionale schimbă crucea cu spada*”³²³, argumentând că acest lucru se întâmplă din cauza poticnirii vieții politice propriu-zise. Ca și în literatură, unde „*în o epocă de decadență sau de oboseală se naște romanticismul cu fantasmagoriile sale și cu preamărirea abstractului*”. Cu toate că popoarele oprimate „*au rămas încă strânse în brațele bisericii, iar nouă, Românii, biserica ne-a salvat naționalitatea*”, reductibilul nostru critic literar este de părere că „*rolul bisericii în aceste chestiuni ni-se indică din ce în ce mai lămurit și mai restrâns. El încetează a fi acela din evul mediu. Biserica încetează a fi unica ocrotitoare a popoarelor*”³²⁴. Cel de-al doilea editorial pe această temă este dedicat, exclusiv, problemelor din România, unde – consideră Ilarie Chendi – deși „*românismul și ortodoxismul se întregesc reciproc*”, curentul pan-ortodox poate să fie cât se poate de nociv:

„*Vrăjmașii imediați ai neamului nostru sunt popoarele slave, toate ortodoxe. Prin înrâurirea lor religioasă întrețin legături secrete cu populațiunea României... Cu cât propaganda pan-ortodoxă va fi mai mare, cu atât destinele României sunt mai amenințate*”³²⁵.

Tot în acest discurs, Ilarie Chendi critică și tendința ziarelor din Transilvania de a se implica în problemele bisericești din România, mai ales a „*Unirii*” din Blaj, care critică „*în mod absolut insolent religia oficială a statului român*”.

În cazul românilor din Ungaria – consideră Ilarie Chendi – lucrurile sunt total diferite: „*Biserica ni-o susținem noi și nu statul... Statul ne-o amenință și din acest motiv o apărăm ca pe o cetate națională*”³²⁶. Însă, atunci când se pune problema din punct de vedere confesional, Ilarie Chendi este de părere că liderii bisericilor de la Blaj și de la Sibiu sunt „*prea mici*” pentru a înțelege

³²³ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 175, din 20 septembrie/ 3 octombrie 1900, p. 1, editorialul „*Curente confesionale I*”, semnat: (***).

³²⁴ *Idem*.

³²⁵ *Ibidem*, IV, nr. 176, din 21 septembrie/ 4 octombrie 1900, p. 1, editorialul „*Curente confesionale II*”, semnat: (***).

³²⁶ *Ibidem*, IV, nr. 178, din 24 septembrie/ 7 octombrie 1900, p. 1, editorialul „*Curente confesionale III*”, semnat: (***).

lipsa de sens a disputelor dintre reprezentanții celor două biserici naționale, iar „azi chiar guvernul unguresc își are agitatorii săi și într-o tabără și în cealaltă și când simte trebuința, le dă semnalul de încăierare.” După ce dă exemplul „canonicului Lauran, care declara că nu va îngădui ca băieții uniți să stea alături cu cei ortodocși la școală”³²⁷, Ilarie Chendi avertizează asupra faptului că „datoria noastră este să semnalăm pericolul de timpuriu, ca nu cumva curentul confesional să sdruncine întru atâta fundamentul național al existenței noastre, încât o reparațiune să nu mai fie posibilă”³²⁸.

Spre sfârșitul anului tribuniștii arădeni își continuă acțiunea lor de instruire a corpului electoral din comitat, îndemnându-i pe toți să declare la „numărarea cea mare”³²⁹ că vorbesc acasă numai limba română și să fie menționați ca atare: „Nainte vreme drepturile se moșteniau în virtutea nașterii. Acum le iau aceia cari sunt mai tari și mai mulți la număr”³³⁰. În paralel, se urmărește și coordonarea activității politice în comitatul Aradului, după cum se monitorizează și activitatea din comitatele învecinate. Astfel, în comitatul Timiș tribuniștii constată că s-a votat

„unanim și fără desbatere propunerea congregației din comitatul Trei Scaune de a se desființa legea de naționalități. Nici protopopii dr. Putici și Hamsea, nici dl. Rotaru și nici vreunul dintre cei trei frați Mocsonyi ori măcar un adept de a treia mână a lor nu s-a deranjat să meargă și să apere drepturile naționale ale neamului românesc atacate de fanaticii șoviniști”³³¹.

Spre diferență, în primăvara anului următor tribuniștii arădeni publică în extenso cuvântarea pe care Vasile Goldiș o rostește pe această temă în congregația comitatului Brașov, punând un titlu, sugestiv, pe cinci coloane:

³²⁷ Este vorba despre solicitarea pe care consistorul ortodox din Arad o trimite consistorului greco-catolic din Oradea, în luna martie a anului 1900, prin care în comunele în care sunt credincioși de ambele confesiuni, dar există numai o singură școală confesională, elevii confesiunii în minoritate să fie primiți la școala existentă. Printr-o adresă din 29 martie 1900, vicarul greco-catolic din Oradea, dr. Augustin Lauranu respinge propunerea arădenilor, în sensul acuzat de Ilarie Chendi. Vezi: Roman R. Ciorogariu, „Spre prăpastie”, „Tribuna” institut tipografic, Nichin și cons., Arad, 1911, pp. 51-56.

³²⁸ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 178, din 24 septembrie/ 7 octombrie 1900, p. 1, editorialul „Curentele confesionale III”, semnat: (***)

³²⁹ Este vorba despre recensământului din 1900.

³³⁰ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 215, din 18 noiembrie/ 1 decembrie 1900, p. 1, articolul „Numărarea cea mare”, nesemnat.

³³¹ *Ibidem*, IV, nr. 218, din 23 noiembrie/ 6 decembrie 1900, p. 2, articolul „Unde erați?”, nesemnat.

„*Lupta pentru naționalitate*”³³². În contextul discursului său, plecând de la faptul că proiectul propus de către cei din comitatul Trei-Scaune încalcă grav principiul egalei îndreptățiri a naționalităților, Vasile Goldiș reia, cu alte cuvinte, celebrul argument rostit de către Ioan Rațiu în procesul Memorandului în ceea ce privește dreptul la existență al popoarelor³³³: „*Căci domnilor, după mărturia neînșelătoare a istoriei, popoarele nu se înființează prin legi, și nici nu se desființează prin legi*”.

II. 3. Discursul politic al tribuniștilor arădeni în contextul politic central-european

În penultimul număr al ziarului din anul 1900, în editorialul intitulat „*An nou, veac nou*”, discursul politic este unul de-a dreptul mesianic: „*Viitor de aur româtimea are/ Și prevăd prin secolii a ei înălțare*”³³⁴. Pornind de la acest mesaj plin de speranțe, tribuniștii arădeni pășesc în noul an făcând o analiză deosebit de interesantă a contextului geo-politic în care se desfășoară trăirea „românimii” de pe ambele versante ale Carpaților: „*Soarele rusec nu va străluci în Balcani cât timp vulturul german va sta pașnic și diriguitor al politicii Europei centrale*”³³⁵. Această atitudine era motivată în primul rând de comportamentul maghiarilor, pentru care

„*orice este german sau austriac... e dușman. Și în fanatismul lor șovinist ajung până să simpatizeze cu Bulgarii, cu Rușii – vrăjmășind pe amicii monarhiei și oprind elementele constitutive nemaghiare ale patriei noastre*”³³⁶.

³³² *Ibidem*, V, nr. 88, din 12/ 25 mai 1901, pp. 3-4, articolul „*Lupta pentru naționalitate – Vorbirea rostită în adunarea generală de la 2/ 15 mai a congregației comitatului Brașov de Vasile Goldiș*”, nesemnat.

³³³ „*Ceea ce se discută aici, domnilor, este însăși existența poporului român. Existența unui popor nu se discută, se afirmă! De aceea, nu ne e în gând să venim înaintea D-Voastre să dovedim că avem dreptul la existență...*”, în *Memorandul 1892-1894, Ideologie și acțiune politică românească*, autori: Pompiliu Teodor, Liviu Maior, Nicolae Bocșan, Șerban Polverejan, Doru Radosav și Toader Nicoară, Editura „Progresul Românesc”, București, 1994, p. III.

³³⁴ *Ibidem*, IV, nr. 241, din 30 decembrie/ 12 ianuarie 1900, editorialul „*An nou, veac nou*”, semnat: (S.). Spre sfârșitul anului reîncep semnăturile autorilor pentru materialele din ziar, fie cu numele întreg, fie cu inițiale sau cu acronime.

³³⁵ *Ibidem*, V, nr. 1, din 3/ 16 ianuarie 1901, p. 1, editorialul „*Politica germană și Maghiarii*”, semnat: (*).

³³⁶ *Idem*.

După optimismul pe care l-au manifestat tribuniștii arădeni în legătură cu o posibilă apropiere româno-maghiară, mai ales cu prilejul înscăunării episcopului Iosif Goldiș și după alocuțiunea rostită de către contele István Tisza cu această ocazie, discursul politic al grupării de la Arad devine mult mai sceptic în această privință. „Poate să aibă, amicul nostru Slavici, toată dreptatea: o înțelegere între maghiari și români este peste putință” – îi scria Eugen Brote lui Vasile Mangra la sfârșitul anului 1900³³⁷. Într-un alt articol, publicat în vara aceluiași an, tribuniștii arădeni constatau că apropierea maghiaro-română „merge greu. Chiar și în teorie. Așa, că trece drept corb alb Ungurul, care pledează pentru o apropiere cu naționalitățile”³³⁸. Iar dacă românii ardeleeni nu „întesc la cucerirea Ardealului, deoarece aceasta nu s'ar putea decât peste ruinele Austro-Ungariei... noi și frații din România ținem cu sinceritate la Casa de Habsburg, ocrotitoarea popoarelor mici dintre Carpați și Alpi”³³⁹. Peste un an, când conflictele dintre Viena și Budapesta cunosc o escaladare fără precedent, discursul politic românesc devine și mai aplicat:

„Cât pentru interesele noastre de liberă dezvoltare culturală-națională – noi nu putem să dorim decât o Austrie tare și bine închiegată, care să poată rezista pretențiilor tot mai potențate ale Maghiarilor cu politica lor asupritoare”³⁴⁰.

Față de pretențiile maghiarilor de a impune limba maghiară ca limbă de comandă în armata imperială, tribuniștii se poziționează cu fermitate de partea Vienei și a împăratului Francisc Iosif. Arădenii publică Ordinul de Zi al monarhului către armată – prin care se refuză solicitarea maghiarilor – alături de următorul comentariu:

„Credem că șoviniștilor le va veni acum mintea la cap și vor vedea, că zadarnic strigă după armată națională. M. Sa nu le dă, căci părinte bun tuturor popoarelor d'opotrivă, nu poate să-i ridice pe Unguri d'asupra altor neamuri”³⁴¹.

³³⁷ Vesile Mangra, *Correspondență...op. cit.*, vol I., p. 165, Scrisoarea lui Eugen Brote către Vasile Mangra din 17 decembrie 1900, expediată de la Găiceana.

³³⁸ *Tribuna Poporului*, IV, nr. 120, din 28 iunie/ 11 iulie 1900, p. 1, editorialul „Apropierea maghiaro-română”, semnat: (R).

³³⁹ *Idem*.

³⁴⁰ *Ibidem*, V, nr. 1, din 3/ 16 ianuarie 1901, p. 1, articolul „Austria felix”, semnat: (b.); vezi și V, nr. 59, din 28 martie/ 10 aprilie 1901, p. 1, editorialul „Ideal politic-maghiar II”, nesemnat.

³⁴¹ *Ibidem*, VII, nr. 162, din 6/ 19 septembrie 1903, p. 1, articolul „Proclamația Majestății Sale”, nesemnat.

Urmărind mai departe evoluția evenimentelor legate de acest aspect și presiunile făcute la Viena de către guvernarea maghiară, în frunte cu contele Khuen, arădenii titreză pe toată prima pagină: „*Majestatea Sa nu cedează cu nici un chip*”³⁴². Acest procedeu de titrare, pe frontonul ziarului, este utilizat de către tribuniștii arădeni doar atunci când doresc să evidențieze un eveniment deosebit de important, iar discursul politic pe care-l utilizează este unul pe măsură:

„*Ne închinăm în fața proclamației M. Sale Francisc Iosif I... Și rămas bun să vă luați, soviniști de toate gradele, dela gândul că sub mantaua unei imunități prea înalte să mai susțineți aberația despre îndreptățirea voastră de a ne desnaționaliza... Monarhul care a vărsat lumină și mângâiere, Francisc Iosif I, mulți ani trăiască!*”³⁴³.

Nu este trecută cu vederea nici atitudinea împăratului Wilhelm al Germaniei, care îl sprijină pe monarhul Austro-Ungariei în acest demers cu ocazia unei vizite oficiale pe care o efectuează la Viena, unde declară că „*în cazul existenței a două armate, ar trebui să se încheie noi alianțe și relațiunile dintre puteri ar trebui puse pe noi baze*”³⁴⁴.

Spre deosebire de perioada prememorandistă, când românii transilvăneni obișnuiau „*să aibă un punct fix în Viena și în Casa de Habsburg*”³⁴⁵, la cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea Bucureștiul și Casa de Hohenzollern devin cel de-al doilea punct de sprijin pentru susținerea demersului național³⁴⁶. Față de radicalizarea discursului politic naționalist maghiar în raport cu Viena, tribuniștii arădeni fac recurs la legăturile de neam și de rudenie care există între România și Germania:

„*Noi suntem aliați cu Germania, iar pe tronul României domnește unul dintre cei mai iluștri membri ai familiei de Hohenzollern*”³⁴⁷.

Pe plan central-european sunt „*zile grele*” – consideră tribuniștii de la Arad – deoarece „*România, centrul firesc al vieții naționale române trece prin zile încercări*”³⁴⁸, Austro Ungaria „*printr-o crasă neasemuit de grea*”, Bucovina

³⁴² *Ibidem*, VII, nr. 164, din 10/ 23 septembrie 1903, articolul „*Majestatea Sa nu cedează cu nici un chip*”, nesemnat.

³⁴³ *Idem*.

³⁴⁴ *Idem*, articolul „*Împăratul Germaniei și Ungurii*”, preluare din „*Pesti Hirlep*”.

³⁴⁵ Liviu Maior, *Dualismul și politica sa națională*, în „*Memorandul... op. cit.*”, p. 228.

³⁴⁶ Dumitru Suciu, *Studii...op. cit.*, p273.

³⁴⁷ *Tribuna Poporului*, V, nr. 4, din 9/ 22 ianuarie 1901, p. 1, editorialul „*Popor mare*”, semnat: (R).

³⁴⁸ *Ibidem*, V, nr. 9, din 16/ 29 ianuarie 1901, p. 1, articolul din afară „*Zile grele*”, semnat: (S. B.).

este lovită de „valurile slavismului”, iar în Macedonia „nu se știe ce aduce ziua de mâine”³⁴⁹.

„Pericolul slav” este o temă care revine în discursul politic al tribuniștilor de la Arad, inclusiv atunci când informează publicul despre moartea reginei Victoria, cea care a însemnat mult pentru dezvoltarea națională românească în spațiul central-european, deoarece „i-a ținut în frâu pe ruși”³⁵⁰. Vizita Țarului în Balcani este prezentată ca o amenințare la adresa stabilității în zonă³⁵¹, iar „în ce privește România, ea este socotită ca cetatea intereselor Triplei Alianțe în Balcani”³⁵².

Înrăutățirea situației din Balcani determină publicarea unei excelente analize geopolitice, primită de la „un amic al nostru, care a avut zilele acestea o convorbire cu unul dintre bărbații politici distinși ai României”³⁵³.

Nu doar ideile expuse, dar și conjunctura momentului ne determină să credem că „amicul” tribuniștilor este Eugen Brode, iar „distinsul” politician român este liderul liberalilor bucureșteni, D. A. Sturdza. Ideea centrală a materialului este că „slavismul numai în detrimentul României și al Austro-Ungariei se poate întări”. Prin urmare,

„pentru România și deci și pentru Austro-Ungaria, situația internațională este destul de gravă. Eată de ce am legat și pe Austro-Ungaria de țara noastră. Situația în Balcani o privește la fel și pe Austro-Ungaria ca și pe România. Ear în Balcani fierbe din nou ceva... Chiar dacă Ungaria năr fi însă legătuită cu Austria, șatunci Românii și Ungurii ar trebui să se întâlnească dacă nu în virtutea acelorași aspirațiuni, apoi siliți de aceleași primejdii”³⁵⁴.

Fierberea din Balcani este analizată cu minuțiozitate de către ziariștii arădeni, lipsa de predictibilitate a zonei fiind comparată cu un vulcan: „Balcani-s ca Vesuvul: nu se știe ziua în care aruncă foc”³⁵⁵. Faptul că „bandele bulgare” terorizează Salonicul este considerat ca fiind un lucru inacceptabil, iar poziția națională în această cauză este precizată fără echivoc:

³⁴⁹ *Idem*.

³⁵⁰ *Ibidem*, V, nr. 7, din 13/ 26 ianuarie 1901, p. 1, editorialul „Moartea Reginei Victoria”, semnat: (R).

³⁵¹ *Ibidem*, V, nr. 15, din 24 ianuarie/ 6 februarie 1901, p. 1, editorialul „Țarul în Balcani”, semnat: (R).

³⁵² *Ibidem*, V, nr. 20, din 1/ 14 februarie 1901, p. 1, editorialul „România și Tripla Alianță”, semnat (F).

³⁵³ *Ibidem*, VI, nr. 187, din 9/ 22 octombrie 1902, p. 1, articolul „Situație gravă în Balcani”, nesemnat.

³⁵⁴ *Idem*.

³⁵⁵ *Ibidem*, VII, nr. 74, din 23 aprilie/ 6 mai 1903, p. 1, editorialul „Fierberea din Balcani”, semnat: (*).

„Cât ne privește pe noi, Românii, bine înțeles că nu putem avea simpatie pentru Bulgari... în Macedonia avem frați, care la tot casul prosperă mai bine sub regimul otoman... decât ar fi sub bulgari, unde domnește cel mai detestabil șovinism”³⁵⁶.

Constatăm o coincidență până la identificare între discursul politic primit de la „amicul” din București și analiza geo-politică pe care o face editorialistul de la *Tribuna Poporului* din Arad, fapt care ne îndreptățește să credem că este vorba despre una și aceeași persoană.

Față de această situație geopolitică, atitudinea ultra-naționalistă a guvernanților de la Budapesta este pur și simplu ironizată în discursul politic din paginile *Tribunei Poporului*. Maghiarii sunt o „națiune mică”³⁵⁷, care vor să se compare cu nemții și să mute capitala Imperiului la Budapesta. Pentru a exemplifica, tribuniștii citează din „*Budapesti Hirlap*”:

„Să reînviem vechea politică maghiară imperialistă, să mergem în Balcani, să fim stat balcanic și din această poziție să fim stăpâni pe Marea Neagră, pe Adriatică, și economicește pe Asia Mică”³⁵⁸.

După această citare, urmează și concluziile, evident hilare:

„Migrarea națiunii maghiare spre Orient în nici un caz nu poate fi socotită de un rezultat al forței sale de expansiune, ci din contră, ea este o urmare a mizeriei de acasă: căci ce altceva sunt emigrările secuilor în România?”³⁵⁹.

La fel de acide devin criticile tribuniștilor arădeni și atunci când se publică datele recensământului populației din Ungaria, când ziarele maghiare publică materiale ample despre faptul că populația a trecut peste pragul de zece milioane de cetățeni maghiari: „se bucură, ca și când un al doilea Arpád ar fi trecut peste Carpați... iar patrioții jură că Adam a purtat cizme ungurești cu pintenii”³⁶⁰.

Analizând un articol apărut în ziarul budapestan „*Pesti Napló*”, în care se afirmă că „maghiarii sunt cel mai mare popor din Orientul Europei”³⁶¹,

³⁵⁶ *Idem*.

³⁵⁷ *Ibidem*, V, nr. 10, din 17/ 30 ianuarie 1901, p. 1, editorialul „Națiune mică”, semnat: (**).

³⁵⁸ *Ibidem*, V, nr. 24, din 7/ 29 februarie 1901, editorialul „Imperialism maghiar”, semnat: (S).

³⁵⁹ *Idem*.

³⁶⁰ *Ibidem*, V, nr. 44, din 7/ 20 martie 1901, p. 1, editorialul „10 milioane de maghiari!...”, semnat: (R).

³⁶¹ *Ibidem*, V, nr. 143, din 1/ 14 august 1901, p. 1, articolul „Liberalism și politică externă”, nesemnat.

tribuniștii arădeni publică unul dintre cele mai dure discursuri politice la adresa șoviniștilor maghiari de până acum:

„Cultura maghiară e spoială, instituțiile culturale sunt cetăți în aer... Ca o plagă sunt șoviniștii maghiari pentru Europa și o nenorocire incalculabilă pentru biata noastră țară... Maghiarii sunt incapabili și cu desăvârșire nevrednici de rolul mare și important, ce li s-a dat în viața de stat a monarchiei”³⁶².

Izolarea maghiarilor în contextul popoarelor asuprite din Imperiu face obiectul unor articole publicate în ziarul budapestan „*Magyar Szó*”, care sunt preluate și în *Tribuna Poporului* de la Arad:

„Italienii din Fiume urăsc pe Unguri... Croații earăși, chiar acum au badjocorit emblema statului ungar, scoțând-o chiar din zidul palatului căilor ferate și aruncând-o în praf... Valahii, Sașii, Șvabii și Slovicii dăsemeni insultă într’una pe Unguri”³⁶³.

Ruptura clasică dintre politicienii cehi – moderați/ radicali – este analizată de asemenea în paginile Tribunei Poporului, cu trimitere și la situația din Partidul Național Român³⁶⁴. Discursul politic al românilor transilvăneni se ridică tot mai mult la nivelul marilor dezbateri care aveau loc în presa continentală³⁶⁵.

„Românii din țările coroanei ungare – argumentează tribuniștii – nu sunt numai niște Români ce se află din întâmplare în Ungaria, ci unul din elementele constitutive ale statului ungar. Ei au deci, în virtutea legilor organice ale patriei lor și loc, și rol în parlament”³⁶⁶.

Cât despre rolul deputaților români în parlamentul budapestan, tribuniștii arădeni se pronunță, cât se poate de clar, pentru reluarea activității politice și pentru trimiterea în Dietă a unor deputați aleși de către popor pe baza unui program politic național. Pentru a sensibiliza cititorii în favoarea noului activism, în paginile Tribunei Poporului sunt publicate mai multe articole critice

³⁶² *Idem*, editorialul „*Rodul se apropie*”, nesemnat.

³⁶³ *Ibidem*, VII, nr. 54, din 20 martie/ 2 aprilie 1903, p. 1, „*Falimentul politicei lui Deák*”, preluare din „*Magyar Szó*”.

³⁶⁴ *Ibidem*, VII, nr. 55, din 22 martie/ 4 aprilie 1903, p. 2, articolul „*Ruptura între Cehii tineri*”, nesemnat.

³⁶⁵ Liviu Maior, *Partidul Național Român din Transilvania*, în *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Editura George Barițiu, Cluj-Napoca, 1997, pp. 581-583.

³⁶⁶ *Tribuna Poporului*, V, nr. 29, din 14/ 27 februarie 1901, p. 1, editorialul „*Legea europenească*”, semnat: (I. S. – posibil inițialele lui Ioan Suciu, având în vedere stilul și natura preocupărilor sale).

la adresa deputaților români care au intrat în parlament pe listele partidului guvernamental maghiar. Numele românești – unele chiar neaoșe – ale acestora sunt maghiarizate tendențios de către publiciștii arădeni, tocmai pentru a întări starea lor de incompatibilitate cu programul național: Szerb György (Șerb Gheorghe), Vuia Péter (Vuia Petru), Csokán Iános (Ciocan Ioan), Mihály Péter (Mihali Petru) și Fassie Teodor (Fâșie Teodor). De asemenea, numele lor urmează topica numelor maghiare, spre deosebire de numele românești, care încep cu numele de botez. Deputații astfel enumerați sunt „*români din naștere, dar nu și de sentimente, sunt un fel de cameleoni politici, care însă sunt departe de a fi reprezentanții poporului român*”³⁶⁷.

Poziția tribuniștilor arădeni față de prestația politică a deputaților români „*guvernamentali*” nu se schimbă nici un an mai târziu, când, într-o intervenție în parlamentul budapestan, deputatul Iosif Pap cere ca și românii să poată fi reprezentați în Dietă:

„*Nașterea numai nu dă însă nici unui bărbat politic calitatea de a reprezenta o idee. Ear noi, Românii, suntem grupați toți într-un partid, în numele unei idei*”³⁶⁸.

Mai mult, atunci când Teodor „*Fassie*” afirmă – într-un context electoral – că „*românii sunt buni kossuthiști*”, tribuniștii propun izolarea totală a deputaților români pro-guvernamentali³⁶⁹.

O atenție deosebită acordă *Tribuna Poporului* din Arad activității naționale a studenților români de la universitățile din Budapesta și din Viena. Astfel, în vederea iminentului Congres Internațional Studențesc – preconizat a se desfășura la Budapesta – rectorul universității budapestane afișează la panoul instituției o scrisoare adresată „*studenților cu buze valahe*” pentru ca aceștia din urmă să se alăture delegației studenților maghiari, amenințându-i că își vor pierde bursele dacă nu dau dovadă de această formă de atașament față de statul ungar³⁷⁰. Deoarece studenții români doreau să participe la congres alături de Asociația „*Corda Fratres*” – care-i reunea pe toți studenții nemaghiari –

³⁶⁷ *Ibidem*, V, nr. 35, din 22 februarie/ 7 martie 1901, p. 1, editorialul „*Deputații „români” din Dietă*”, semnat: (M-4.).

³⁶⁸ *Ibidem*, VI, nr. 15, din 22 ianuarie/ 4 februarie 1902, p. 1, editorialul „*Chestia naționalităților în Dietă*”, semnat: (R).

³⁶⁹ *Ibidem*, VI, nr. 30, din 14/ 27 februarie 1902, p. 1, editorialul „*Deputații români*”, nesemnat.

³⁷⁰ *Ibidem*, VI, nr. 41, din 2/ 15 martie 1902, pp. 1-2, articolul „*Rectorul și universitarii români*”, semnat: (+).

rectorul îi convoacă pe reprezentanții acestora, studenții Vasile Moisil, Ioan Lupaș și Octavian Goga.³⁷¹ Conflictul se internaționalizează, iar ziarul vienez „*Sonn und Freiertage Courier*” sare în apărarea studenților români, evident, la solicitarea studenților români din Viena³⁷². În opinia lui Ioan Scurtu, dacă se acceptă organizarea studenților

„după state, nu după popoare, nici Polonii, nici Cehii și nici Finlandezii n-ar fi acceptați, ba chiar nici Ungurii, deoarece în normele de drept internațional nu Ungaria, ci Austro-Ungaria figurează ca stat”³⁷³.

Atitudinea dârză a studenților face ca proiectatul congres să nu se mai desfășoare la Budapesta, iar la Roma se va desfășura *Congresul studenților latini*, inițiat de către Asociația „*Corda Fratres*”.³⁷⁴

La mijlocul lunii octombrie a anului 1902, la Cluj are loc dezvelirea statuii lui Matei Corvin, prilej cu care tribuniștii arădeni publică un excelent discurs național:

„ungurii să nu uite însă, că Mateiu Corvin era de origine română. Întrunea în sine calități proprii firei Românului. Drept, viteaz și bun. Și mai ales să nu uite un lucru: pe Mateiu Corvin numai Românii l-au putut învinge”³⁷⁵.

În încheierea relatării de la serbările din Cluj se menționează și comportamentul șovinist al studenților unguri, care au boicotat Imnul imperial „*Gotterhalte*”, cântând mai puternic decât fanfara Imnul maghiar. Această sfidare a ultra-naționaliștilor maghiari la adresa Imnului imperial nu va rămâne nesancționată de către Monarh, sunt de părere tribuniștii de la Arad, deoarece în numărul din 31 octombrie/ 13 noiembrie 1902 fac mențiunea că „*Împăratul*

³⁷¹ *Ibidem*, VI, nr. 42, din 3/ 16 martie 1902, p. 2, articolul „*Universitarii români ad audiendum verbum*”, nesemnat.

³⁷² *Ibidem*, VI, nr. 47, din 10/ 23 martie 1902, p. 2, articolul „*Terorisarea tinerimii universitare române*”, semnat: Greg. M. Iorga.

³⁷³ *Ibidem*, VI, nr. 56, din 23 martie/ 5 aprilie 1902, pp. 1-2, articolul „*Corda Fratres*”, semnat: I. Scurtu.

³⁷⁴ *Ibidem*, VI, nr. 57, din 24 martie/ 6 aprilie 1902, p. 2, articolul „*Congresul studenților latini*”, nesemnat. Până la urmă, Congresul internațional al studenților se va desfășura la Veneția, iar studenții maghiari nu vor participa. Vezi *Tribuna Poporului*, VI, nr. 178, din 26 septembrie/ 9 octombrie 1902, p. 2, articolul „*Corda Fratres*”, nesemnat.

³⁷⁵ *Ibidem*, VI, nr. 182, din 2/ 15 octombrie 1902, p. 1, articolul „*Serbarea dela Cluj*”, nesemnat.

își petrecea, de regulă, luna octombrie la castelul său din Buda. Anul acesta n-a venit...”³⁷⁶. Până la urmă, de dragul păstrării dualismului³⁷⁷, împăratul Francisc Iosif va face o concesie cu privire la procedura intonării imnurilor, astfel încât „unde se cântă „Gotterhalte” să se cânte și „Kölcsey Erkel”³⁷⁸.

Știrile și informațiile despre situația politică, economică și culturală din România devin tot mai frecvente în paginile *Tribunei Poporului*. Pentru a evita eventualele acuze de „daco-românism” venite din partea procurorilor maghiari, atunci când publică știri despre Regele României tribuniștii precizează și faptul că „viteazul rege al României este aliatul cel mai credincios al bătrânului nostru monarch”³⁷⁹. Așa se întâmplă și în numărul din 30 octombrie/ 12 noiembrie 1902, când *Tribuna Poporului* relatează, într-o manieră vădit superlativă, vizita istorică pe care regele României o face la Plevna, acolo unde soldații români – sub înțeleapta sa conducere – au cucerit independența tânărului și dinamicului regat de la porțile Dunării³⁸⁰. Tribuniștii publică, cu această ocazie, și articole laudative din presa maghiară³⁸¹, franceză³⁸² sau austriacă³⁸³ dar și din „*Voința Națională*” de la București³⁸⁴. Câteva numere mai târziu, prim-redactorul Ioan Russu-Șirianu publică un discurs de o înaltă trăire națională, în care – pornind de la faptele glorioase ale lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare – face apologia Piemontului românesc actual: „Niciodată, însă, neamul românesc n’a fost mai cinstit în lumea mare și mai ridicat în sufletul său ca acum, de când domnește Carol I”³⁸⁵. Iar într-un alt editorial, Ioan Russu-Șirianu îi

³⁷⁶ *Ibidem*, VI, nr. 201, 31 octombrie/ 13 noiembrie 1902, p. 1, articolul „De ce nu vine M. Sa la Budapesta?”, sesemnat.

³⁷⁷ Alan John Percivale Taylor, *Monarhia Habsburgică, 1809-1918, O istorie a Imperiului austriac și a Austro-Ungariei*, Editura ALLFA, București, 2000, p. 177.

³⁷⁸ *Tribuna Poporului*, VII, nr. 79, din 1/ 14 mai 1903, p. 1, articolul „Concesiune dela M. Sa”, nesemnat.

³⁷⁹ *Ibidem*, VI, nr. 200, din 30 octombrie/ 12 noiembrie 1902, p. 1, editorialul „Regele Carol la Plevna”, semnat: (R).

³⁸⁰ *Idem*.

³⁸¹ În acest caz, din „*Budapesti Hirlep*”.

³⁸² „*Gaulois*”, vezi: *Tribuna Poporului*, VI, nr. 201, din 31 octombrie/ 13 noiembrie 1902, p. 1, articolul „Presa despre visita Regelui Carol”, nesemnat.

³⁸³ „*Neue Freie Presse*”, *idem*.

³⁸⁴ *Tribuna Poporului*, VI, nr. 202, din 2/ 15 noiembrie 1902, p. 3, articolul „M. Sa Regele Carol al României la Plevna”, articol preluat din „*Voința Națională*”.

³⁸⁵ *Ibidem*, VI, nr. 227, din 7/ 20 decembrie 1902, p. 1, editorialul „*Vremuri de înălțare*”, semnat: Russu Șirianu.

alcătuiește un tablou glorios Regelui Carol I, care este „viteaz în război, înțelept în vreme de pace”³⁸⁶.

Sunt publicate și informații de interes general din spațiul european, cum este cazul sinuciderii baronului Krupp, din cauza unor calomnii despre viața sa intimă publicate în „ziarele socialiste, fără Dumnezeu”³⁸⁷, împotriva cărora ia atitudine secretarul Consistoriului ortodox arădean, Vasile Goldiș.

³⁸⁶ *Ibidem*, VII, nr. 149, din 17/ 30 august 1903, p. 1, editorialul „*Un rege model*”, semnat: Russu Șirianu.

³⁸⁷ *Ibidem*, VI, nr. 214, din 19 noiembrie/ 2 decembrie 1902, p. 1, editorialul „*Păgânii*”, semnat: Vasile Goldiș.

III.

Impunerea grupării tribuniste de la Arad în fruntea mișcării politice a românilor transilvăneni

Circula, printre vechii tribuniști, o glumă a lui Diamandi Manole legată de pasivismul ardelenilor. Conform acesteia, dacă ar fi intrat muscalii în Transilvania, iar ungurii ar fi solicitat și ajutorul românilor, aceștia, de pe creștele munților, le-ar răspunde: „*Apărați-vă singuri, că noi suntem pasivi...*”³⁸⁸. Pornind de la gluma lui Diamandi Manole, tribuniștii de la Arad apreciază că românii transilvăneni nu mai pot sta la nesfârșit pe „*muntele pasivității*” fără să participe la dezbaterile marilor probleme economice și politice ale momentului: „*pasivitatea a fost o armă tactică experimentală. Adevărat este că în timpul acestei tactice n-am găsit piatra filosofală a mântuirii neamului*”³⁸⁹. Editorialul din care am citat mai sus apare chiar la începutul anului 1901, iar discursul politic al tribuniștilor arădeni pentru promovarea noului activism se va manifesta, constant, până la impunerea acestei strategii politice la nivelul conducerii Partidului Național Român, în anul 1905. Micile antracte – cum a fost cel cauzat de vacantarea tronului episcopal de la Arad și de încercarea nereușită a lui Vasile Mangra de a fi confirmat în demnitatea episcopală de către guvernarea maghiară – nu au mai putut afecta acest demers major al tribuniștilor arădeni, cu atât mai mult, cu cât aria de difuzare a ziarului crescuse simțitor, iar discursul politic pus în paginile *Tribunei Poporului* de la Arad penetra în aproape toate teritoriile locuite de români. La momentul

³⁸⁸ *Ibidem*, V, nr. 3, din 6/ 19 ianuarie 1901, p. 1, editorialul „*Despre pasivitate*”, semnat: (F. -o).

³⁸⁹ *Idem*.

anului 1901 ziarul dispunea de un număr de 2.400 de abonați permanenți, cărora li se mai adăugau cei aflați în perioada de probă, precum și ziarele puse în „vânzare liberă”, chiar la sediul redacției, unde începe să prindă contur și o veritabilă „Bibliotecă Poporală”. Prețul unui abonament era de 20 de coroane pe an, însă oferta pentru abonarea numerelor de duminică – numerele „poporale” – era una cât se poate de convenabilă: 4 coroane pe an. Prin această strategie diversificată de abonare tribunii arădeni căutau să fie prezenți cât mai mult în mijlocul românilor din mediul rural, de aici și discrepanța de preț între abonamentele făcute la tot ziarul și cele făcute la numărul „poporal”³⁹⁰. În ultimul pătrar al secolului al XIX-lea și în prima decadă a secolului următor s-a dublat numărul știutorilor de carte din Transilvania, astfel că difuzarea ziarelor în teritoriu se afla pe un teren fertil³⁹¹. Cât privește dezvoltarea jurnalismului în sine, ca preocupare constantă pentru intelectualii europeni de la sfârșitul secolului al XIX-lea, Émile Zola avea să fie printre primii care vor conștientiza potențialul pe care-l reprezintă creșterea numerică a publicului cititor:

„Un ziar este o mare afacere care dă de lucru unui mare număr de persoane. Tinerii scriitori, la începuturile lor, pot să-și găsească imediat o astfel de slujbă plătită foarte bine... Aceste plăți mari nu au existat de la începutul presei; nesemnificative la început, ele au crescut treptat, și cresc și acum...”³⁹².

³⁹⁰ Mircea Popa, Valentin Tașcu, *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*, Editura Tritonic, București, 2003, p. 126; vezi: Roman R. Ciorogariu (1852-1936) *Studii și documente*, prefață P. S. Episcop dr. Vasile Coman, studii: prof. dr. Vasile Popeangă și prot. dr. Gheorghe Lițiu. Documente: transcrierea textelor, note și comentarii de Andrei Caciora, Vasile Popeangă, Mircea Timbus, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1981, pp. 446-449, *scrisoarea protopopului Aradului Traian Vățianu către P. S. Episcop Roman Ciorogariu*, din 28 noiembrie 1933, scrisoare din care se inspiră și Mircea Popa și Valentin Tașcu. De menționat că protopopul Traian Vățianu scrie această scrisoare după scurgerea a trei decenii de la evenimente, astfel că cifrele sunt aproximative; vezi și Sever Bocu, *Drumuri și răscruci*, vol. I, Memorii, Timișoara, 1939.

³⁹¹ Ioan Bolovan, *Aspecte privind populația Transilvaniei între 1850 și 1910: schimbare, progres și/ sau modernizare*, în *Schimbare și devenire în Istoria României*, lucrările Conferinței Internaționale „Modernizarea în România în secolele XIX-XXI”, Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007, coord. Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008, p. 615.

³⁹² Charle Christophe, *Intelectualii în Europa secolului al XIX-lea*, Institutul European, Iași, 2002, pp. 225-226. Articolul lui Zola fusese publicat și în „*Neue Freie Presse*” din Viena, în luna mai a anului 1880.

Tribuniștii arădeni se poziționează în fruntea ziariștilor români din Transilvania care își propun să promoveze o nouă direcție în viața publică, în sensul modernizării acesteia, reprezentând noua generație de intelectuali români formați în spiritul marilor idei europene ale momentului, decisă să-și asume un rol major și în ceea ce privește coordonarea luptei politice pentru satisfacerea intereselor naționale. Considerând că aliatul natural al „*intelighenției*” nu poate fi decât poporul, tribuniștii repudiază și concepția elitară despre lupta națională, care dominase activitatea politică a românilor transilvăneni de până acum³⁹³.

În prima parte a anului 1901 discursul politic în favoarea reluării activității parlamentare devine o prezență constantă în paginile ziarului *Tribuna Poporului*. Necesitatea reconcilierii româno-maghiare, pentru a se putea contracara „*pericolul slav*”, devine un discurs tot mai puțin utilizat de către tribuniștii arădeni, locul acestuia fiind preluat de inițiativa reluării contactelor cu naționalitățile ne-maghiare asuprite din Imperiu și intrarea în activitatea parlamentară. „*Ne-am apăra mult mai bine interesele naționale în Parlament, alături cu sașii, slovacii și sârbii*”³⁹⁴ – este tonul discursului politic al grupării de la Arad, care își reia poziția dominantă pe care o avusese în vara anului 1895, când Vasile Mangra, Roman Ciorogariu și Ștefan Cicio Pop organizaseră Congresul Naționalităților la Budapesta. Chiar și noii editorialiști care semnează pe prima pagină a ziarului – în marea lor majoritate lideri politici consacrați din Transilvania sau de la București – se pronunță cu fermitate în favoarea reluării activității parlamentare:

„Guvernanții maghiari ne vor lua în seamă doar atunci când vor vedea că ne urmează poporul”³⁹⁵

– constată un apropiat al tribuniștilor arădeni, ținând să precizeze mai departe că

„să nu ni se reproșeze, că am voi să facem un centru separat... nici să fim învinuiți că am forma o grupare nouă, când noi reprezentăm continuarea luptei, în marginile unui program comun; nici că am forma o grupare sectară, când șirurile noastre stau deschise tuturor acelor fruntași care aduc cu sine drept titlu putere și voie de muncă”.

³⁹³ Liviu Maior, *Partidul Național...op. cit.*, p. 585; vezi și Dumitru Suciu, *Studii privind mișcarea națională...op. cit.*, p. 284.

³⁹⁴ *Tribuna Poporului*, V, nr. 16, din 25 ianuarie/ 7 februarie 1901, p. 1, editorialul „*Rostul unei activități*”, semnat: (R).

³⁹⁵ *Ibidem*, V, nr. 13, din 21 ianuarie/ 3 februarie 1901, p. 1, editorialul „*Popor și fruntași*”, semnat: (F) – semnătură care nu a mai fost utilizată până acum.

Reacția la acuzele de „grup separat” și de „atitudine sectară” este îndreptată, firește, către ziarele din Sibiu, Brașov și Blaj, care încă promovau pasivismul politic și încercau să obstrucționeze ascensiunea politică și mediatică a grupului de la Arad. Rolul presei naționale în ceea ce privește coordonarea activității politice a românilor transilvăneni este motivat – consideră arădenii – de faptul că încă nu există o structură de partid care să satisfacă acest dezerat național³⁹⁶. Cât privește atitudinea ziarelor existente față de satisfacerea priorităților politice ale românilor transilvăneni, cei care se pronunță pentru intrarea în activitate sunt cei din jurul „*Telegrafului Român*” de la Sibiu, cei de la Orăștie și, evident, tribuniștii de la Arad. „*Tribuna*” de la Sibiu susține „pasivitatea..., bătrâna gazetă brașoveană nu știm ce vrea..., iar organul lugojan vedem că accentuează pasivitatea absolută”³⁹⁷. Sunt reluate ideile din programul politic privind reorganizarea și modernizarea Partidului Național Român propus de către arădeni: „A ne întruni însă în cercuri electorale, a proclama acolo candidați naționali pentru Dietă, nu ne poate opri nimeni”³⁹⁸.

Pentru a înlătura orice dubii legate de importanța activității tribuniștilor de la Arad în ceea ce privește susținerea luptei politice naționale, prim-redactorul Russu-Șirianu publică, la sfârșitul anului 1901, două articole deosebit de importante pe această temă. În primul articol face o analiză a celor cinci ani trecuți de la înființarea „*Tribunei Poporului*” la Arad, despre care

„au mărturisit și foile ungurești, cari dintre toate comitatele, pe al nostru l-au pus în frunte în ceea ce privește luptele Românilor. Nicăiri airia României nu s-au arătat mai tari, mai înțeleși, mai închegați, mai bărbați”³⁹⁹.

Prim-redactorul Ioan Russu-Șirianu este de părere că „din această vrednicie o parte ne revine nouă, celor adunați în jurul „*Tribunei Poporului*”, care zi de zi și ani d’arândul au stat în foc, au certat pe cei răi, au îndemnat pe cei slabi și au lăudat pe cei harnici”⁴⁰⁰. Într-un alt editorial, pe care-l intitulează „*Tribuniștii*”, Russu-Șirianu apreciază că „de tribuniști sunt legate cele mai mărețe manifestări ale vieții noastre naționale în acești din urmă zece ani”⁴⁰¹.

³⁹⁶ *Ibidem*, V, nr. 98, din 29 mai/ 11 iunie 1901, p. 1, editorialul „*Situația I*”, semnat: (R.).

³⁹⁷ *Idem*.

³⁹⁸ *Ibidem*, V, nr. 99, din 30 mai/ 12 iunie 1901, p. 1, editorialul „*Situația II*”, semnat: (R.).

³⁹⁹ *Ibidem*, V, nr. 239, din 22 decembrie/ 4 ianuarie 1902, p. 1, editorialul „*Cinci ani de luptă*”, semnat: „*Tribuna Poporului*” – prima semnătură colectivă de acest fel de până acum.

⁴⁰⁰ *Idem*.

⁴⁰¹ *Ibidem*, V, nr. 238, din 20 decembrie/ 2 ianuarie 1902, p. 1, editorialul „*Tribuniștii*”, semnat:

Vorbind despre ultimii zece ani, prim-redactorul Russu-Șirianu se referea și la perioada sibiană când, în frunte cu Ioan Slavici și cu Eugen Brote, tribuniștii se implicaseră în susținerea proiectului memorandist⁴⁰².

Mult mai importantă – pentru cursul evenimentelor care vor urma – este însă ultima frază a discursului politic publicat de către prim-redactorul tribuniștilor arădeni: „Nu, fără elementul tribunist în partid puțin se poate face. Prin el însă, dacă nu – tot, apoi desigur – mult”. Poziția de forță pe care o adoptă Russu-Șirianu în discursurile sale, impunându-i pe tribuniștii de la Arad în fruntea luptei politice naționale, este susținută și de faptul că, spre sfârșitul anului, Eugen Brote trimisese de la Găiceana un nou document-program pentru „lămurirea” celor din jurul „Tribunei Poporului”, respectiv editorialul „Puncte nouă de orientare”⁴⁰³.

Spre deosebire de precedentele „Puncte de orientare” – publicate în anul 1897 și care-l nemulțumiseră profund pe Vasile Goldiș – de data aceasta Eugen Brote nu mai susține o „atingere” necondiționată a românilor în raport cu maghiarii, ci precizează, cât se poate de clar, faptul că „politica de pasivitate n-a reușit să atingă nici unul din scopurile propuse, dorite și așteptate”. Prin urmare, fruntașii naționali trebuie să stabilească un „program de acțiune” în vederea participării la alegerile dietale și pentru trimiterea „unui număr considerabil de deputați în Camera ungară”⁴⁰⁴. Față de susținerea acestor noi strategii politice, pragmaticul Russu-Șirianu îi răspunde, printr-o scrisoare, lui Eugen Brote: „Socotim că s’au copt deja lucrurile în așa fel, încât pe basa programului ce ai desfășurat să luăm conducerea”⁴⁰⁵. Evident, este vorba despre acapararea conducerii luptei politice a românilor din Transilvania de către gruparea de la Arad și pentru impunerea noului activism, ca strategie și tactică de luptă a Partidului Național Român.

După „Punctele nouă de orientare” pe care Eugen Brote le trimite de la Găiceana – unde cel mai probabil că le-a discutat și cu primul ministru al României, D. A. Sturdza, care revenise în fruntea guvernului de la București

Russu-Șirianu.

⁴⁰² Lucian Boia, *Eugen Brote...op.cit.*, p. 125-126.

⁴⁰³ *Tribuna Poporului*, V, nr. 195, din 20 octombrie/ 2 noiembrie 1901, p. 1, editorialul „Puncte nouă de orientare”, semnat: Eugen Brote.

⁴⁰⁴ *Ibidem*, VI, nr. 1, din 1/ 14 ianuarie 1902, p. 1, articolul „Reflexiuni politice”, semnat: Eugen Brote.

⁴⁰⁵ Lucian Boia, *Eugen Brote...op. cit.*, p. 243, *Scrisoarea lui Ioan Russu-Șirianu către Eugen Brote din 5 noiembrie 1901*.

la începutul anului 1901⁴⁰⁶ – cel de-al doilea document programatic de mare importanță este „Scrisoarea d-lui dr. I. Mihiu”, pe care tribuniștii arădeni o preiau din revista „Libertatea” de la Orăștie și o publică în ziarul din 26 februarie/ 11 martie 1902. Fruntașul politic de la Vinerea pornește, în discursul său, de la necesitatea reintrării Partidului Național Român în legalitate, iar acest lucru nu se poate întâmpla decât „având a ne pune întru toate pe basa legilor existente”⁴⁰⁷. Numai că, pentru atingerea acestui scop, era necesară revizuirea programului Partidului Național Român din 1881, respectiv scoaterea punctelor 1 și 9 care făceau referire la autonomia Transilvaniei și la nerecunoașterea dualismului. În plus, Ioan Mihiu propune „întregirea” Programului de la 1881 cu „postulatele social-politice, agrare și economice”, respectiv scutirea de impozit a averilor mici, reducerea serviciului militar la 2 ani, impozitul progresiv, ajutoarea lucrătorilor la timp de nevoie, sprijinirea școlilor și bisericilor naționale, a instituțiilor culturale și economice, încurajarea producțiilor literare etc.

Peste două săptămâni intervine și Eugen Brote, care își intitulează discursul: „Revisuirea programului național din 1881”⁴⁰⁸. Pornind de la scrisoarea lui Ioan Mihiu și de la demersul acestuia pentru intrarea în legalitate prin scoaterea din Programul politic al Partidului Național Român a punctelor 1 și 9, Eugen Brote supralicitează: „E cu totul inadmisibil ca un asemenea program să lipsească pe cetățean tocmai de cel mai important drept constituțional: de dreptul de a legifera”. Altfel spus, activitate politică și intrarea în parlament.

Dacă în ceea ce privește revizuirea Programului de la 1881 Eugen Brote și Ioan Mihiu par a fi întru-totul de acord, cei doi se diferențiază când vine vorba despre statuarea în noul program politic a relațiilor românilor transilvăneni cu „frații” din București. În vreme ce Ioan Mihiu este de părere că toate aceste clarificări doctrinare să se producă „fără ajutor străin de noi”, Eugen Brote precizează că

„nu ne poate fi indiferent, dacă frații noștri de peste Carpați, de un sânge și de-o mamă, cari au întemeiat cu o rară și admirabilă stăruință și pricepere un stat la gurile Dunărei,

⁴⁰⁶ *Tribuna Poporului*, V, nr. 32, din 18 februarie/ 3 martie 1901, p. 1, editorialul „Dimitrie A. Sturdza”, semnat: (*): „Chemarea la guvern a domnului Sturdza în împrejurările actuale, când țara trece prin cele mai mari dificultăți dovedește ...că se bucură de încrederea deplină a Suveranului și a țării.”

⁴⁰⁷ *Ibidem*, VI, nr. 38, din 26 februarie/ 11 martie 1902, p. 1, articolul „Scrisoarea d-lui dr. I. Mihiu”.

⁴⁰⁸ *Ibidem*, VI, nr. 46, din 9/ 22 martie 1902, p. 1, editorialul „Revisuirea programului național din 1881”, semnat: Eugen Brote.

*respectat și prețuit de întreaga Europă, se află în amicitie sau în dușmănie cu patria noastră. Este de cea mai mare importanță pentru situația noastră ca popor țaria Regelui Ungariei, a Regelui României și raportul dintre ei*⁴⁰⁹.

Mai mult, Eugen Brote propune chiar trecerea în „programul nou” a obiectivului de „a conserva și aprofunda raporturile de amicitie între monarhia austro-ungară și regatul român”. Cu toate că diferendul tactic dintre Ioan Mișu și Eugen Brote poate fi așezat așezat și în mai-vechea matrice a atitudinii „pro-conservatoare” sau „pro-liberale” a românilor transilvăneni în relațiile cu formațiunile politice de la București, constatăm că discursurile politice exprimate de către cei doi fruntași, lansate prin intermediul *Tribunei Poporului*, sunt supuse dezbaterii publicului românesc din Transilvania. În finalul discursului său despre necesitatea revizuirii programului politic de la 1881, Eugen Brote face un foarte romantic recurs la istorie, lucru mai rar întâlnit la calculatul și meticolosul agronom care luase în arendă moșia premierului liberal D. A. Sturdza de la Găiceana:

„Când stăm la îndoială asupra direcțiunii politice, care trebuie urmată în anumite împrejurări, este bine și folositor să consultăm trecutul și să mergem dacă nu mai departe, cel puțin până la adunarea din Blaj, din 3/ 15 Maiu 1848. Între actele acestei memorabile adunări, care a pus temelia politicei noastre naționale, se găsește jurământul celor 40. 000 de Români întruniți acolo. Dacă putem repeți în conștiință acel jurământ când pornim pe o cale nouă, este sigur că am ales pe cea bună, pe cea adevărată. În tot cazul ne inspirăm, ne îndreptăm și ne întărim mai bine din acel minunat act, decât din frazele, câte odată frumoase, dar prea adese-ori deșerte ale unor anumiți gazetari”.

Este, trebuie să recunoaștem, unul dintre cele mai frumoase discursuri politice despre momentul 1848 din literatura noastră politică.

Cum este și firesc, articolele lui Eugen Brote și ale lui Ioan Mișu stârnesc dezbateri aprinse în presa românească din Transilvania. Sibienii din jurul „*Tribunei*” îl acuză pe Eugen Brote de faptul că, dintr-un mare aderent al programului de la 1881, devine astăzi distrugătorul acestuia⁴¹⁰. De la Orăștie, avocatul Aurel Vlad – succesorul lui Ioan Mișu la conducerea băncii „*Ardeleana*”, a treia instituție bancară românească din Ungaria, ca mărime, după „*Albina*” sibiană și „*Victoria*” arădeană⁴¹¹ – vine cu o propunere cât se poate

⁴⁰⁹ *Idem.*

⁴¹⁰ *Tribuna Poporului*, VI, nr. 52, din 17/ 30 martie 1902, p. 1, editorialul „*Revizuirea programului*”, nesemnat.

⁴¹¹ Ioan Mișu, *Spicuri din gândurile mele...op. cit.*, p. XIII.

de îndrăznează: schimbarea referinței de „național român” din numele partidului și reînmatricularea acestuia sub o altă denumire. În opinia avocatului din Orăștie, această schimbare de denumire nu va afecta nicidecum Partidul Național Român „care însă în esență va fi tot așa de național decumva nu și mai național de cum a fost cel vechiu”⁴¹². Eugen Brote revine și el pe această temă, fiind de părere că „nu schimbarea numelui partidului ar fi soluția, ci schimbarea Programului dela 1881”⁴¹³. La rândul său, Ioan Mișu consideră că „mai mare rău este a sta absolut locului, decât a avea eventual două partide”⁴¹⁴, dându-i ca exemplu pe nemți, pe cehi, pe polonezi sau pe unguri, care au mai multe formațiuni politice, dar fiecare dintre ele luptă, pe o cale sau pe alta, pentru susținerea intereselor naționale ale popoarelor respective.

În numărul din 13/ 26 aprilie 1902 *Tribuna Poporului* publică un articol al lui Partenie Cosma, preluat din „*Telegraful Român*”, în care fruntașul politic sibian vine cu câteva argumente zdrobitoare pentru renunțarea la ideea autonomiei Transilvaniei și pentru revizuirea Programului politic al Partidului Național Român de la 1881:

„Aflatu-să măcar un membru al partidului național care ales deputat dela 1881 încoace și-ar fi ținut de a sa datorință, ca sau la adresă sau la budget, să pledeze în parlamentul Ungariei pentru autonomia Transilvaniei? Nici Babeș, nici Doda, nici Truța, nici Gurban nău nici pomenit de ea, și nime nu li-a făcut nici o imputare pentru această desconsiderare a programului partidului național”⁴¹⁵.

În încheierea discursului său, venerabilul Partenie Cosma – cel care va deveni peste patru ani socrul lui Octavian Goga⁴¹⁶, nimeni altul decât viitorul lider al „tinerilor oțeliți de la Arad” și artizanul „premenirii” conducerii Partidului Național Român din perioada anilor 1911-1912 – avea să constate, cu un deceniu mai devreme decât ginerele său: „Noi, bătrânii, ne-am trăit traiul și

⁴¹² *Tribuna Poporului*, VI, nr. 49, din 13/ 26 martie 1902, pp. 1-2, articolul „Care e mai bună?”, semnat: Dr. Aurel Vlad.

⁴¹³ *Ibidem*, VI, nr. 65, din 6/ 19 aprilie 1902, p. 1, editorialul „Revisiunea programului național”, semnat: Eugen Brote.

⁴¹⁴ *Ibidem*, VI, nr. 67, din 9/ 22 aprilie 1902, p. 1, articolul „Chestiunea carului înglodat”, preluare din „*Libertatea*”, semnat: Dr. Ioan Mișu.

⁴¹⁵ *Ibidem*, VI, nr. 70, din 13/ 26 aprilie 1902, pp. 3-4, articolul „În jurul revizuirii programului național”, articol preluat din „*Telegraful Român*”, semnat Partenie Cosma.

⁴¹⁶ Ion Dodu Bălan, *Octavian Goga, Monografie*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1975, p. 97.

ne-am păpat mălaiul". Citând din teoria profesorului și politologului Max Weber, la modă în acea vreme, conform căreia „*politica este arta prin care cauți să câștigi tot posibilul*”⁴¹⁷, tribuniștii arădeni lasă dezbaterile deschise pe tema revizuirii programului politic de la 1881 și a intrării în activitatea parlamentară, constatând în același timp și o polarizare a taberelor de influență:

*„Chestiunile discutate în timpul din urmă în ziarul nostru și în organul grupărei dela Orăștie sunt desigur de natură de-a grupa în jurul lor o parte destul de însemnată a fruntașilor noștri cari, ei de ei, fără concursul orgolioșilor și a neputincioșilor, vor putea crea o nouă și mai fericită situație poporului nostru”*⁴¹⁸.

Deși nu-i nominalizează ca atare, „*orgolioșii*” ar putea să fie bănățenii din jurul familiei Mocioni și cei din jurul „*Drapelului*” lugojan, care erau de părere că „*numai prin rezistența pasivă putem astăzi salva bazele de drept ale partidului nostru și noi numai între cadrele partidului nostru național putem face politică națională*”⁴¹⁹. Cât despre „*neputincioșii*” la care fac referire tribuniștii arădeni, despre aceștia se exprimase cât se poate de clar Partenie Cosma, atunci când scrisese că „*și-au păpat mălaiul*”.

Tabăra celor care susțin revizuirea Programului politic al Partidului Național Român de la 1881 primește un ajutor consistent din partea prefectului districtului Brün din Austria, dr. Aurel Onciul, pentru care

*„autonomia Transilvaniei înseamnă lăsarea Românilor bănățeni și maramureșeni sub stăpânirea Maghiarilor... Nu autonomia unui teritoriu mixt și incomplet, ci autonomia națională întemeiată fără privire la teritoriu, pe populațiunea de aceeași limbă, este formula corespunzătoare intereselor naționale... Actuala politică antinațională, copiată de pe modele străine a autonomiei teritoriale și a pasivității nu va aduce nici când la mântuire”*⁴²⁰.

De la Birchiș, Alexandru Mocioni publică în „*Drapelul*” din 23 aprilie/ 6 mai 1902 un foarte interesant articol, intitulat „*Curentul nou*”. Printre altele, „*boierul de la Birchiș*” – cum îl porecliseră tribuniștii arădeni – constată că „*deja se pornește în mijlocul nostru earăși un curent, care duce politica*

⁴¹⁷ *Tribuna Poporului*, VI, nr. 54, din 20 martie/ 2 aprilie 1902, p. 1, editorialul „*Apucături rele*”, nesemnat.

⁴¹⁸ *Ibidem*, VI, nr. 74, din 21 aprilie/ 4 mai 1902, p. 1, editorialul „*Solidaritate*”, nesemnat.

⁴¹⁹ *Ibidem*, VI, nr. 42, din 3/ 16 martie 1902, p. 1, articolul „*Bazele de drept*”, nesemnat, preluat din „*Drapelul*”.

⁴²⁰ *Ibidem*, VI, nr. 98, din 28 mai/ 10 iunie 1902, pp. 1-2, articolul „*Condițiunile existenței Românilor*”, preluare din revista „*Privitorul*”, semnat: Dr. Aurel Onciul.

națională la o nouă deraliare și provoacă o nouă crisă grea asupra partidului național”. Îi răspunde chiar Vasile Goldiș – care fusese numit secretarul consistorialului arădean încă din vara anului trecut⁴²¹ – și care scrie un editorial publicat pe toată prima pagină a ziarului *Tribuna Poporului*, intitulat „Politica dela Birchiș”⁴²². Combătând teza mocionistă, conform căreia cei din jurul *Tribunei Poporului* de la Arad și cei din jurul revistei „*Libertatea*” din Orăștia ar comite un atentat asupra românilor transilvăneni prin scoaterea acestora din rezistența pasivă în care se găsesc, Vasile Goldiș reia ideile expuse încă din anul 1900: „Noi cerem autonomie națională, nu autonomie teritorială”.

Următorul discurs politic pe care-l publică Vasile Goldiș în paginile *Tribunei Poporului* este cauzat de un eveniment deosebit de trist din viața politică a românilor transilvăneni: moartea lui Ioan Rațiu. Lăsând la o parte toate animozitățile care se manifestaseră între grupările tribuniste de la Arad și cea de la Sibiu în ultimii șapte ani – de la criza post-memorandistă și izgonirea vechilor jurnaliști din redacția „*Tribunei*” de la Sibiu – arădenii pun anunțul de deces la loc de cinste, pe prima pagină și în deschiderea ziarului, iar ideologul grupării, Vasile Goldiș își încheie astfel necrologul:

„...să ne aducem aminte de învățătura cea mare: existența unui popor nu se discută, ea se afirmă. Poporul român să se afirme. Aceasta va fi recunoștința lui față de mortul cel mare, pe care cu toții îl deplângem, față de Dr. Ioan Rațiu”⁴²³.

Legat de trecerea în veșnicie a președintelui Partidului Național Român, *Tribuna Poporului* va relata ceremonia înmormântării⁴²⁴, precum și discursul pe care-l rostește Gheorghe Pop de Băsești cu această ocazie⁴²⁵. Având în vedere faptul că tribuniștii arădeni alocă doar trei materiale tristului eveniment național pricinuit de trecerea în veșnicie a „mortului cel mare”, putem spune că este destul de puțin. Însă, în acele zile, cei de la Arad erau pe cale

⁴²¹ *Ibidem*, V, nr. 14/ 27 iunie 1901, p. 2, „Noutăți”: „Vasile Goldiș, noul secretar consistorial. Fie binevenit!”.

⁴²² *Ibidem*, VI, nr. 83, din 5/ 18 mai 1902, p. 1, editorialul „Politica dela Birchiș”, semnat: Vasile Goldiș.

⁴²³ *Ibidem*, VI, nr. 218, din 24 noiembrie/ 7 decembrie 1902, necrologul „Dr. Ioan Rațiu”, în chenar, semnat: Vasile Goldiș.

⁴²⁴ *Ibidem*, VI, nr. 221, din 28 noiembrie/ 11 decembrie 1902, pp. 1-2, articolul-reportaj „Dr. Ioan Rațiu”, nesemnat.

⁴²⁵ *Ibidem*, VI, nr. 222, din 30 noiembrie/ 13 decembrie 1902, p. 3, articolul „Cuvântarea dlui G. Pop de Băsești”, nesemnat.

să primească vestea primei lor înfrângeri în lupta pe care o declanșaseră pe tărâm național-bisericesc, respectiv neconfirmarea de către împărat a alegerii lui Vasile Mangra în demnitatea de episcop al diecezei Aradului. Ca să nu-și piardă poziția de forță și de centru de putere, cei din jurul *Tribunei Poporului* de la Arad își vor concentra toate eforturile pe tărâmul politicii naționale, încercând să cucerească locul vacant lăsat de către Ioan Rațiu și de pasiviștii din jurul său și să impună neoactivismul politic ca strategie oficială a Partidului Național Român. Asistăm la un adevărat asalt jurnalistice din acest punct de vedere, iar seria discursurilor politice în favoarea abandonării pasivismului este deschisă, sentențios, de către prim-redactorul Russu-Șirianu: „*Pasivitatea trebuie deci abandonată definitiv pe toate terenele*”⁴²⁶. Într-un alt discurs, publicat în următorul număr al ziarului, Russu-Șirianu face o paralelă între pasivism și credulitate în politică: „*Ce să mai așteptăm? Mocioneștii au așteptat degeaba ducă bănățean în 1849... Pasiviștii tot așteaptă și azi... Rațiu și memorandiștii au așteptat un an și două luni să fie grațiați*.”⁴²⁷. În opinia prim-redactorului Russu-Șirianu, pericolul cel mai mare care s-ar putea desprinde din această stare de așteptare politică este „*fatalismul – care ni se altoiește din contactul cu popoarele orientale*”⁴²⁸.

Ajunul Crăciunului din anul 1902 este întâmpinat cu un excelent discurs politic, prilejuit de împlinirea a șase ani de când ziarul *Tribuna Poporului* a apărut pe piața publicisticii politice românești din Transilvania. Numai că, spre deosebire de celelalte discursuri aniversare legate de întemeierea ziarului, de data aceasta ziariștii arădeni evită, din capul locului, orice bilanț: „*Ce-am făcut în cei șase ani, știu cetitorii*”⁴²⁹. Semnat în numele întregii redacții, discursul este de la cap, la coadă, un veritabil program de activitate politică de urmat pentru cei din jurul *Tribunei Poporului* de la Arad, structurat pe cinci direcții mai importante. Prima direcție ține de abandonarea stării de așteptare:

„*Vom stărui, mai presus de toate, ca solidaritatea națională să se manifeste prin anume – fapte. De târgul de vorbe și de seci discuțiuni, fie ele chiar „principiare”, credem că li s-a urât tuturor*”.

⁴²⁶ *Ibidem*, VI, nr. 224, din 3/ 16 decembrie 1902, p. 1, editorialul „*Pasivitatea noastră*”, semnat: Russu Șirianu.

⁴²⁷ *Ibidem*, VI, nr. 225, din 4/ 17 decembrie 1902, p. 1, editorialul „*Credulitatea în politică*”, semnat: Russu Șirianu.

⁴²⁸ *Idem*.

⁴²⁹ *Ibidem*, VI, nr. 239, din 24 decembrie/ 6 ianuarie 1902, p. 1, editorialul „*După șase ani de luptă*”, semnat: „*Tribuna Poporului*”.

Cea de-a doua direcție stabilește o alianță politică și strategică cu gruparea pro-activistă din jurul revistei „*Libertatea*” din Orăștia: „*Susținem politica de etape, cum s'a exprimat și Dr. Miha în epistola sa program a confrăților dela Orăștie*”. La al treilea punct se specifică intenția de „*a relua legăturile cu naționalitățile*”, un domeniu al diplomației politice naționale în care arădenii au excelat cu ocazia Congresului Naționalităților de la Budapesta, succes pe care și-l asumă cu orice ocazie. Însă, de departe cea mai importantă direcție de acțiune politică, pe care o lansează arădenii cu această ocazie are următorul conținut: „*Integritatea și unitatea statului ungar o privim ca o dogmă*”. Cu alte cuvinte, prăfuita dogmă a separatismului ardelenesc⁴³⁰ este aruncată la lada de gunoi a istoriei, dimpreună cu punctele 1 și 9 din Programul Politic al Partidului Național Român de la 1881. Ca să mai îndulcească acest abandon programatic și să nu stârnească alte „*târguri de vorbe*”, tribuniștii arădeni precizează în continuare: „*Vom lupta însă cu întreaga forță în contra curentului detestabil de șovinism intolerant ce domină și în guvern și în societatea maghiară*”. Mai departe, programul politic avansat cu această ocazie se referă la susținerea așezămintelor bisericești și culturale „*pe care le privim de cel mai scump tezaur al vieții noastre naționale*”. Pentru prima oară până atunci, ziariștii de la Arad publică, în același număr, oglinda redacției. Astfel, colaboratorii externi sunt: Ioan Slavici, Eugen Brote, G. Bogdan-Duică, Ilarie Chendi, Al. Lăpădat. Iar cei interni, Uncheașu, Vasile Goldiș, Dr. Ioan Suciu, Sever Secula și Ioan Costa. La conducerea ziarului este menționat Ioan Russu-Șirianu, ca prim-redactor.

Reluarea legăturilor cu naționalitățile este susținută tot în acest număr al ziarului, unde Russu-Șirianu îi consacră un întreg articol liberalului sârb Mihail Polit-Desančić, care reintră în politică și preia conducerea liberalilor sârbi și a ziarului „*Branik*”. Liderul liberalilor sârbi era un apropiat al tribuniștilor arădeni încă din vremea Congresului Naționalităților de la Budapesta, din anul 1895⁴³¹, iar acum cei de la Arad vor să reia legăturile „*tradiționale*” cu sârbii și cu slovacii din monarhie⁴³².

Discursul politic dobândește, însă, laurii excelenței prin editorialul publicat de către Vasile Goldiș chiar în ziua de Crăciun a anului 1902. Structura intrinsecă a discursului politic publicat de către Vasile Goldiș în editorialul

⁴³⁰ Dimitru Suciu, *Studii privind mișcarea națională...* op. cit., p. 284.

⁴³¹ Liviu Maior, *Congresul naționalităților*, în *Istoria României. Transilvania*, vol. II, op. cit., p. 582.

⁴³² *Tribuna Poporului*, VI, nr. 239, din 24 decembrie/ 6 ianuarie 1903, p. 1, articolul „*Dr. M. Poliyt*”, semnat: Russu-Șirianu.

„Pregătirile”⁴³³ ne-au permis o selectare cât se poate de clară a ideilor expuse, idei de o îndrăzneală publicistică aproape fără precedent până atunci. Făcând recurs la istorie, încă de la începutul discursului său Vasile Goldiș lasă să se înțeleagă idealul luptelor politice a românilor transilvăneni: „Într-un singur an Viteazul a spart zidurile, ce despărțiau pe frații României și era ear’ una „Dacia Felix”. Apoi, câteva paragrafe mai jos, discursul lui Vasile Goldiș oferă și Piemontul românesc⁴³⁴:

„... Din noapte, noianul nevăzut, ca un meteor răsări pe ceriul istoriei, ridicându-se pe zidurile Plevnei, Regatul-Român”.

Este prezentată, de asemenea, și iluzia dinasticismului salvator, care fusese cultivată atâta vreme de către românii transilvăneni:

„Amăgiți cu nimicuri am crezut în bunătatea celor răi și am nădăjduit în făgăduințele acelor, pentru care ne-am vărsat sângele șiroaie. Ei însă s’au închinat potrivnicilor noștri și cu ei au făcut legătură împotriva noastră, dându-ne pradă”.

Atunci, la începutul dualismului austro-ungar, consideră Vasile Goldiș că ar fi trebuit „să învățăm odată marea învățătură că nimeni nu trăiește prin altul, ci fie-care numai prin sine trăiește”. Iar astăzi

„e imposibil să o ducem astfel mai departe. Ne-am hotărât așadar să ridicăm steagul unei noi vieți... Ziua Sfântă a Nașterii Domnului să ne apropie de renașterea poporului românesc prin bărbăția sa proprie”.

După acest discurs politic publicat de către Vasile Goldiș, din care răzbat idealurile și amăgirile românilor transilvăneni, tribuniștii arădeni reiau, în pagina a doua a ziarului, articolul-program din numărul precedent „După șase ani de luptă”⁴³⁵. Este un caz fără precedent în tradiția publicistică a tribuniștilor arădeni, dar care vine să întărească în rândul opiniei cititorilor importanța acestui discurs politic. Anul publicistic arădean avea să-l încheie, în forță, Aurel Vlad de la „Libertatea” din Orăștie, care publică un articol intitulat cât

⁴³³ *Ibidem*, VI, nr. 240, din 25 decembrie/ 7 ianuarie 1903, p. 1, editorialul „Pregătirile”, semnat: (vg).

⁴³⁴ Dumitru Suciu, *Studii privind mișcarea națională...op. cit.*, p. 276.

⁴³⁵ *Tribuna Poporului*, VI, nr. 240, din 25 decembrie/ 7 ianuarie 1903, p. 2, articolul „După șase ani de luptă”, semnat: „Tribuna Poporului”.

se poate de sugestiv: „*Direcția nouă*”⁴³⁶. Este un discurs politic mesianic, mai ales dacă avem în vedere faptul că inaugurarea activismului politic al românilor transilvăneni avea să-i aparțină chiar avocatului din fruntea „*Ardelenei*” de la Orăștie, pe parcursul anului următor. „*Noul curent*” despre care făcuse vorbire Alexandru Mocioni cu doar câteva luni mai înainte, este pe cale să se înfăptuiască, iar discursul lui Aurel Vlad nu lasă loc nici unor interpretări:

„Cu una trebuie să fim în curat, că decât să ne suprimăm convingerile noastre și în viitor, mai bine să ne desfacem de aceia, pentru cari idealul e a nu face nimic, cărora supremă înțelepciune politică le este a sta locului. Cu aceasta datori suntem principiilor noastre și binelui poporului însuși”⁴³⁷.

„*Noul curent*” propus de către Aurel Vlad este „botezat” de către Ioan Russu-Șirianu, câteva numere mai târziu, cu numele de „*Curentul activist*”⁴³⁸. Răspunzând unor critici venite din partea ziarelor maghiare, care consideră că promovarea activismului politic de către tribuniștii de la Arad ar fi ca urmare a eșecului lui Vasile Mangra în cursa acestuia pentru obținerea demnității de episcop, prim-redactorul Tribunei Poporului precizează că cei din gruparea arădeană au fost pentru activitate încă de la întemeierea ziarului, însă n-au forțat intrarea în activitatea politică pentru „a nu strica solidaritatea și să avem timp să ne pregătim”. Cât despre „*incidentul Mangra*”, Ioan Russu-Șirianu recunoaște că luptele bisericești au urgentat intrarea în activitate „pentru că am conștientizat că este necesar să ne întărim în sus, să nu-i lăsăm pe renegați să ne mai reprezinte”⁴³⁹.

Pentru ca discursul politic să nu rămână doar în faza de teorie, tribuniștii arădeni declanșează o puternică activitate politică la nivelul comitatului. Memorandistul Mihai Veliciu, președintele clubului național comitatens, solicită ca toate protocoalele ședințelor congregației arădene să fie întocmite și în limba română⁴⁴⁰, iar în paginile ziarului își fac loc tot mai multe informații despre forța pe care ar trebui să o reprezinte românii în comitat, proporțional cu

⁴³⁶ *Ibidem*, VI, nr. 241, din 29 decembrie/ 11 ianuarie 1903, p. 2, articolul „*Direcția nouă*”, preluare din „*Libertatea*”, semnat: Dr. Aurel Vlad.

⁴³⁷ *Idem*.

⁴³⁸ *Ibidem*, VII, nr. 3, din 5/ 18 ianuarie 1903, p. 1, articolul „*Curentul activist*”, semnat: Russu Șirianu.

⁴³⁹ *Idem*.

⁴⁴⁰ *Ibidem*, VII, nr. 9, din 16/ 29 ianuarie 1903, p. 1, editorialul „*Răspunsul mangriștilor*”, semnat: Russu Șirianu.

numărul lor. „O stâncă”⁴⁴¹ se numește primul editorial din acest an pe care tribuniștii arădeni nu îl semnează nici măcar cu inițiale, dar care își propune să stimuleze încrederea corpului electoral românesc în propriile forțe. Astfel, sunt prezentate datele statistice ale recensământului din anul 1900, conform cărora românii numără 214. 250 de suflete în comitat, iar ne-românii 115. 599, dintre care doar 71. 894 sunt maghiari. Cât despre comunele românești din comitat, acestea sunt în număr de 183, dintr-un total de 217, reprezentând 85 de procente. „Stânca” românească din comitatul Aradului face trimitere directă la dezideratul autonomiei naționale ca obiectiv politic de realizat pentru românii transilvăneni, după epuizata strategie a autonomiei teritoriale susținută până atunci de către grupările politice pasiviste de la Brașov, Sibiu sau de la Timișoara.

Compunerea listelor electorale reprezintă o altă preocupare a tribuniștilor arădeni, care atrag atenția frunțașilor de la nivelul fiecărei comune „să se îngrijească ca alegătorii români să se introducă pe liste”⁴⁴², deoarece membri comisiei electorale permanente sunt „*exclusiv maghiari și evrei, nu români*”.

Prim-redactorul Russu-Șirianu nu lasă fără răspuns nici atacurile venite din partea celor de la „Tribuna” sibiană, care, sesizând implicarea totală a acestuia în sensul activității politice, se întreabă cu răutate: „Cine-i și dl. Șirianu? Un gazetăraș cu condeiul venal, care se dă legat celui mai mult oferitor”⁴⁴³. Două numere mai încolo, Russu-Șirianu publică un editorial intitulat: „Activitate!”⁴⁴⁴. Pornind de la observația că, dacă s-ar face un sondaj printre cărturarii români, optzeci la sută s-ar pronunța în favoarea intrării în activitate, prim-redactorul arădean avertizează că nici până acum românii ardeeni nu au respectat pasivismul, deoarece „*cu voturile lor se alege cei mai mulți mameluci guvernamentali*”⁴⁴⁵. Făcând o analiză a presei politice românești din Transilvania, Ioan Russu-Șirianu ajunge la concluzia că nu există prea multă unitate de vederi la nivelul acesteia.

⁴⁴¹ *Ibidem*, VII, nr. 17, din 28 ianuarie/ 10 februarie 1903, p. 1, editorialul „O stâncă”, nesemnat.

⁴⁴² *Ibidem*, VII, nr. 34, din 20 februarie/ 5 martie 1903, p. 2, știrea despre „Compunerea listelor electorale”, nesemnată.

⁴⁴³ *Ibidem*, VII, nr. 39, din 27 februarie/ 12 martie 1903, p. 2, articolul „Eată răspunsul!”, semnat: Russu Șirianu, publicat la subsol, în locul foiletonului literar.

⁴⁴⁴ *Ibidem*, VII, nr. 41, din 2/ 15 martie 1903, p. 1, editorialul „Activitate!”, semnat: Russu-Șirianu.

⁴⁴⁵ *Idem*.

„Forțe risipite” își intitulează Russu-Șirianu discursul său analitic:

„Ortodoxul mare găsește amici la „Telegraful”. Cel ce vrea să combată pentru sfânta unire, va fi bine primit la organul mitropoliei din Blaj. Dacă-i pasivist, se va duce la „Gazeta”. Dacă-i activist, năre decât să aleagă între noi și frații dela „Libertatea”. Cei-ce jură pe infailibilitatea d-lui Al. Mocsonyi se vor duce la „Drapelul”. Ear cine voinic se simte și vrea să pună umărul acolo unde mai ales e greu, poftescă la „Tribuna”, asupra căreia procuratura pare că a deschis foc s-o prăpădească”⁴⁴⁶.

Mai ales după moartea lui Ioan Rațiu, tribuniștii arădeni adoptă o atitudine mult mai rezervată și mai înțelegătoare față de „Tribuna” de la Sibiu, care este încolțită cu înverșunare de către procuratura maghiară și târâtă în foarte multe procese penale pentru delict de opinie în contra intereselor statului⁴⁴⁷. Însă acest lucru ridică și o problemă de principiu, care își va pune amprenta peste activitatea politică a românilor transilvăneni în următorul deceniu: relația dintre ziariști și fruntașii politici. Germenul viitoarei crize pe care o va traversa Partidul Național Român după intrarea oficială a acestuia în activitatea parlamentară începe să se manifeste încă de pe acum, când fruntașii politici nu mai țin conferințe naționale, când parlamentari naționaliști încă nu există, iar ziarele au rămas de fapt singurele tribune de unde se pot lansa discursurile politice către popor. Pornind de aici, tribuniștii arădeni constată că ziariștii sunt din ce în ce mai expuși sancțiunilor procurorilor maghiari, în vreme ce asupra „fruntașilor” nu planează un asemenea risc. Prin urmare, conchid tribuniștii de la Arad, „ziaristul nu pentru orice lucru neînsemnat trebuie să rischeze a intra în temniță și nu pentru orice încercare de stil trebuie să-și primejduiască ziarul național”. Sfatul cu pricina, adresat în primul rând ziariștilor de la Sibiu, este însă dat cu întârziere, deoarece în numărul din 19 aprilie/ 2 mai 1903, arădenii titrează: „Încetarea Tribunei”⁴⁴⁸. Apreciind că ziarul de la Sibiu „piere sub lovituri vrășmașe”, arădenii avertizează publicul cititor, dar mai ales pe „confrații” de alte ziare că „noi, cei dela Tribuna Poporului suntem apoi întemeietorii „Tribunei”⁴⁴⁹.

⁴⁴⁶ *Ibidem*, VII, nr. 53, din 19 martie/ 1 aprilie 1903, p. 1, editorialul „Forțe risipite”, semnat: Russu Șirianu.

⁴⁴⁷ *Ibidem*, VII, nr. 55, din 22 martie/ 4 aprilie 1903, p. 2, articolul „Coarda se întinde”, nesemnat, în care sunt relatate cele două procese de presă în care e condamnat redactorul sibian G. Mohan.

⁴⁴⁸ *Ibidem*, VII, nr. 71, din 19 aprilie/ 2 mai 1903, editorialul „Încetarea Tribunei”, nesemnat.

⁴⁴⁹ *Idem*.

Primul titlu de editorial al cărui titlu tribuniștii arădeni îl scriu cu majuscule este cel din 11/ 24 mai 1903, când titrează: „GHIAȚA S'A RUPT!”⁴⁵⁰. Prin această procedură gazetărească, responsabilul de număr dorea să evidențieze primul succes al activismului politic promovat cu atâta asiduitate în ultimii ani de către grupările Arad și din Orăștie, respectiv depunerea candidaturii avocatului Aurel Vlad la alegerile parțiale care se organizează pentru cercul electoral al Dobrei:

„Felicităm pe Dr. Aurel Vlad, care în înțelegere cu fruntașii din cercul curat românesc Dobra (Hunedoara) a primit să fie candidat pentru scaunul vacant de deputat în acel cerc... A fost destul cu pasivitatea. Ei avem să-i mulțumim că pretutindeni cercurile române au trimis în Dietă pe cei mai patentați mameluci ori pe kossuthiștii cei mai intoleranți”.

Fiind prima confruntare electorală la care participă, tribuniștii⁴⁵¹ sunt destul de ponderați în ceea ce privește un eventual succes al candidatului naționalist de la Dobra, motiv pentru care fac precizarea că înscrierea lui Aurel Vlad în cursa electorală

„aduce în viața noastră publică o nouă mișcare și indiferent dacă isbutește ori nu, lucru de căpetenie este să dăm semne de viață, să nu treacă – dacă se poate – o singură zi fără ca să ne afirmăm”⁴⁵².

Firește, îndrăzneala directorului băncii „Ardeleana” de la Orăștie de a sparge pasivitatea politică tradițională a românilor transilvăneni nu putea trece necriticată de către pasiviștii care au mai rămas în jurul gazetelor de la Lugoj sau de la Brașov. Acelora, tribuniștii țin să le precizeze că „generația tânără o formează cei cu deviza „Înainte!” – ear generația bătrână sunt cu stereotipicul răspuns: „să ne mai gândim”⁴⁵³. În paginile ziarului încep să apară îndemnuri și declarații de susținere pentru Aurel Vlad, cum este cea pe care o semnează un grup de credincioși, în frunte cu protopopul Dobrei, Iosif Morar:

„Glasul timpului ne strigă azi cu tărie: să ne trezim, să nu lăsăm să mai fie cum a fost!... Fraților alegători, acum ori niciodată! Deșteaptă-te Române!”⁴⁵⁴.

⁴⁵⁰ *Ibidem*, VII, nr. 86, din 11/ 24 mai 1903, p. 1, editorialul „GHIAȚA S'A RUPT!”, nesemnat.

⁴⁵¹ După încetarea „Tribunei” de la Sibiu, folosim denumirea de „tribuniști” pentru a-i desemna, exclusiv, pe cei din jurul Tribunei Poporului de la Arad.

⁴⁵² *Idem*.

⁴⁵³ *Ibidem*, VII, nr. 89, din 15/ 28 mai 1903, p. 1, editorialul „ÎNAINTE!”, nesemnat.

⁴⁵⁴ *Ibidem*, VII, nr. 88, din 14/ 27 mai 1903, p. 2, scrisoarea deschisă „Cătră alegătorii români ai cercului Dobra”, semnată: un grup de credincioși, protopop Iosif Morar.

Ni lipsesc nici „coadele de topor”, cum este cazul avocatului Muntyán Aurel – de fapt Aurel Muntean, dar tribuniștii îi scriu intenționat numele în gazetă cu topica inversată și cu accente ungurești, pentru a-l diferenția de candidatul național – care se înscrie și el în competiția electorală pentru cercul Dobrei⁴⁵⁵.

Contracandidatura lui Aurel Muntean va fi speculată pro-domo de către jurnaliștii de la „Drapelul”, care în numărul din 17/ 30 mai 1903 deplângeau faptul că voturile românilor se împart între doi candidați de același sânge și că Mocsonyi avea foarte mare dreptate atunci când spunea că rezistența pasivă este ultima redută națională a românilor transilvăneni. Tribuniștii reacționează amintindu-le celor de la „Drapelul” de „alegerile dietale din urmă și de adunarea recentă dela Beiuș, unde Românii său strâns în giurul lui Kosuth Ferencz”⁴⁵⁶. În cazul Dobrei, tribuniștii sunt deciși: „Mergem înainte, până reușim!”⁴⁵⁷. Merită remarcată, cu ocazia campaniei electorale de la Dobra, și prezența liderilor politici români de confesiune greco-catolică, în frunte cu „Dr. Al. Vajda de Voevod, care luptau umăr la umăr” cu cei de confesiune greco-orientală pentru activizarea alegătorilor⁴⁵⁸.

Pe 6 iunie 1903, Aurel Vlad este ales deputat cu 256 de voturi, față de 204 voturi câte le obține candidatul maghiar Farkas Béla. „Coadă de topor”, Aurel Muntean, n-a obținut decât un vot, retrăgându-și apoi candidatura⁴⁵⁹.

Vasile Goldiș face o analiză bine fundamentată asupra abandonării rigidului program politic al Partidului Național Român de la 1881, pornind de la

„pășirea d-lui Vlad, prin care cestiunea programului național din 1881 și a tacticei de luptă s'a scos în definitiv de pe terenul discuțiilor teoretice și a devenit o realitate... Un cerc electoral românesc din Ardeal a abandonat din programul dela 1881 punctul referitor la autonomia Ardealului și a părăsit pasivitatea ca tactică de luptă, intrând în activitatea parlamentară și alegând deputat dietal de Dr. Aurel Vlad, fruntașul tinerimei române, care împreună cu noi ani dearândul a luptat pentru aceleași idei”⁴⁶⁰.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, VII, nr. 90, din 17/ 30 mai 1903, p. 7, articolul „Coadă de topor”, nesemnat.

⁴⁵⁶ *Ibidem*, VII, nr. 92, din 20 mai/ 2 iunie 1903, p. 1, editorialul „Alegerea dela Dobra”, nesemnat.

⁴⁵⁷ *Idem*.

⁴⁵⁸ *Ibidem*, VII, nr. 90, din 17/ 30 mai 1903, p. 2, reportajul „Lupta dela Dobra”, nesemnat.

⁴⁵⁹ *Ibidem*, VII, nr. 96, din 28 mai/ 10 iunie 1903, pp. 1-2, articolul-reportaj „Alegerea”, semnat. Russu-Șirianu.

⁴⁶⁰ *Tribuna Poporului*, VII, nr. 96, din 28 mai/ 10 iunie 1903, p. 1, editorialul „După alegere”, semnat: (Vg.).

În discursul său, Vasile Goldiș accentuează faptul că cercul Dobrei aparține de Ardealul tradițional, unde pasivismul era mai accentuat, iar legea electorală mai restrictivă. Pentru viitor, Vasile Goldiș propune o întărire a activității de educare politică a corpului electoral național, iar candidații

„să umble din sat în sat, din casă în casă, să instrueze, să lumineze, să îmbărbăteze, să însuflă pe bietul Român, care în cea mai mare parte nici până astăzi nu știe, ce face el, când își dă votul pentru vre-un candidat la deputăție”⁴⁶¹.

La aceeași concluzie privind necesitatea educării politice a poporului ajunge și prim-redactorul tribunishilor arădeni, Ioan Russu-Șirianu, care fusese la Dobra pe întreaga perioadă a campaniei electorale și dusesse lupta politică

„la firul ierbii. Timp pentru a pregăti lupta nă fost decât zece zile. În atâta vreme a trebuit să fie deșteptați la viață națională țărani din 76 comune, împrăștiate p’un teritoriu enorm, căci dela un capăt la altul al cercului sunt 90 kilometri”⁴⁶².

Cât despre informarea electoratului și despre mijloacele de campanie electorală, Russu-Șirianu relatează că aceasta nu se poate face „*prin tipar, căci năi cui să scrii și pentru cine să tipărești, bieții alegători sunt analfabeți*”. În ceea ce privește discursul politic electoral al lui Ioan Russu-Șirianu, acesta a fost unul la înălțimea evenimentului. Prim-redactorul Tribunei Poporului povestește cum – într-un „*cătun din vârful muntelui*” – un moșneag i-a întrerupt „*orația*”, spunându-i că împăratul nu le dă voie românilor să-și aleagă un deputat de-al lor⁴⁶³. Spontan, Ioan Russu-Șirianu scoate din buzunar o hârtie pe care o flutură deasupra capului, răspunzându-i moșneagului că aceea-i „*slobozenia iscălită de împărat*”. Ulterior, prim-redactorul Russu-Șirianu avea să recunoască faptul că hârtia cu pricina era o „*sărmană poliță*” pe care o uitase în buzunarul hainei. Cu această ocazie cei din redacția Tribunei Poporului fac un adevărat tur de forță, dedicând „*Biruinței dela Dobra*” întregul număr al ziarului din 28 mai/ 10 iunie 1903. Pe lângă discursul analitic al lui Vasile Goldiș – care stătuse toată ziua în redacție, îndeplinind sarcinile responsabilității de număr – și reportajul de la fața locului trimis de Ioan Russu-Șirianu, în spațiul destinat foiletonului literar, este relatată, oră de oră, atmosfera din redacție, inclusiv convorbirile telefonice purtate cu această ocazie. Nu lipsește

⁴⁶¹ *Idem.*

⁴⁶² *Idem*, pp. 1-2, articolul-reportaj „*Alegerea*”, semnat: „Russu Șirianu.

⁴⁶³ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 45.

nici relatarea „*banchetului de sâmbătă seară*”, când tipografii dau cep unui butoi cu bere la „*Kolbai*” – după ce „*trăsese*” trei ediții ale ziarului – și îl proclamaseră pe Vasile Goldiș drept viitor „*ministru al naționalităților*”.

De la Găiceana, Eugen Brote trimite la rândul-i un articol analitic despre „*Însemnătatea politică a alegerii dela Dobra*”⁴⁶⁴. Cel mai probabil că Eugen Brote n-a apucat să citească și analiza făcută de Vasile Goldiș cu două săptămâni mai înainte, deoarece discursul său conține exact aceleași idei: Dobra este cerc electoral transilvănean, unde dreptul electoral este mai restrâns pentru români, iar prin chemarea la urne românii își aleg liderii politici de drept, care să le reprezinte interesele în parlament sau în congregație.

Foarte interesantă este, însă „*corecția*” pe care i-o aplică prim-redactorul Russu-Șirianu proaspătului deputat Aurel Vlad care, impetuos și fără experiență parlamentară, face o primă declarație de la tribuna Parlamentului budapestan, care este răstălmăcită tendențios de către ziarele „*Voința Națională*” și „*Budapesti Hirlap*”, cele două gazete titrând că românii transilvăneni și-ar fi schimbat radical poziția politică și „*n-ar mai avea nimic de împărțit cu Viena*”⁴⁶⁵. Dimpotrivă, supralicitează Ioan Russu-Șirianu, „*în politica noastră națională intră și încap atât Bucureștii, cât și Viena*”⁴⁶⁶.

Tot în vara anului 1903, după succesul repurtat de către tribuniști prin intrarea efectivă în activitate, pe prima pagină a ziarului va fi publicat un anunț deosebit de interesant pentru cititori:

„Cu 1 iulie deschidem abonament nou la „*Tribuna Poporului*”... creșterea zilnică a numărului abonaților noștri ne îndreptățește a crede, că am înțeles bătăile pulsului poporului român, și ne dă îndemn nou să urmăm fără șovăire calea apucată. Angajând corespondenți în toate centrele românești mai mari, asigurându-ne colaborarea a mai multor bărbați politici cu vază, stând în legătură telefonică cu Budapesta, suntem în poziția de a da cititorilor noștri veștile cele mai din urmă, exact și detaliat. Joia și duminica „*Tribuna Poporului*” apare cu un supliment literar”⁴⁶⁷.

Ziarul își va îmbunătăți substanțial conținutul și în fiecare săptămână va fi publicată și „*Cronica săptămânii*”, care prezintă, pe scurt, evenimentele principale din Monarhie, din România, din Europa și din întreaga lume. Dacă până

⁴⁶⁴ *Tribuna Poporului*, VII, nr. 106, din 11/ 24 iunie 1903, p. 1, editorialul „*Însemnătatea politică a alegerii dela Dobra*”, semnat: Eugen Brote.

⁴⁶⁵ *Ibidem*, VII, nr. 136, din 27 iulie/ 9 august 1903, p. 1, editorialul „*Politica noastră tradițională*”, semnat: Russu Șirianu.

⁴⁶⁶ *Idem*.

⁴⁶⁷ *Ibidem*, VII, nr. 110, din 17/ 30 iunie 1903, p. 1, în deschiderea ziarului, anunț semnat: Red. și Adm. „*Tribuna Poporului*”.

acum știrile erau culese din alte ziare – îndeosebi din cele maghiare sau germane – începând cu instalarea telefonului în redacție⁴⁶⁸ colaboratorii puteau trimite știrile, operativ, și pe această cale. Extrem de interesantă era și legătura ce se stabilea între cititori și redacție prin intermediul telefonului, în sensul că cititorii erau îndemnați să telefoneze la redacție și „să ne informeze despre toate întâmplările mai însemnate din ținuturile lor”⁴⁶⁹.

Firește, costurile convorbirii cădeau în sarcina redacției, deoarece figura și mențiunea că „spesele le vom restitui numaidecât”⁴⁷⁰. Este vorba despre o prefigurare a „jurnalismului cetățenesc”, care se va dezvolta abia după prima jumătate a secolului al XX-lea în apusul continentului⁴⁷¹ și care va contribui la stabilirea unei legături indisolubile între cititori și ziariști. Funcționa și „Poșta redacției” pe pagina de dinaintea reclamelor, iar din multitudinea de răspunsuri oferite de către redactorul-responsabil constatăm că exista deja o corespondență destul de consistentă cu cititorii din teritoriu. Oricum, pentru orice intelectual din comunele și orașele locuite de români nu era un lucru de neluat în seamă să fie perceput drept „corespondent al foii de la Arad”, aflată pe atunci în plină ascensiune. Strădania tribuniștilor arădeni de a întreține o legătură permanentă cu cititorii avea și părțile ei neplăcute, deoarece începuseră să fie trimise la redacție și vendete locale sau atacuri la persoană: „Suntem cu o nebună sfială față de străini, dar față de ai noștri suntem – grozavi”, aveau să constate responsabilii din redacția *Tribunei Poporului*, informându-i, totodată, pe cititori că „atacuri pe motive luate din domeniul afacerilor private – nu publicăm”⁴⁷².

Probabil că această reglementare deontologică nu a fost luată în considerare de către unii dintre cititori, deoarece tribuniștii revin, peste doar câteva numere, cu un alt avertisment: „Nu se mai publică certuri mărunte”⁴⁷³.

Din punct de vedere economic, constatăm o sporire fără precedent a reclamelor și articolelor cu caracter publicitar. Până la începutul anului 1900, ultima pagină a ziarului găzduia doar auto-reclama despre oferta tipografiei *Tribunei Poporului*, aflată la rândul ei în concurență nu doar cu tipografiile

⁴⁶⁸ *Ibidem*, VI, nr. 130, din 16/ 29 iulie 1902, p. 3, știrea: „*Tribuna Poporului* și-a pus telefon: numărul 502”.

⁴⁶⁹ *Ibidem*, VII, nr. 99, din 1/ 14 iunie 1903, p. 3, știrea „*Telefon la redacție*”, nesemnată.

⁴⁷⁰ *Idem*.

⁴⁷¹ Jacques Gerstlé, *Comunicarea politică*, traducere de Gabriela Cămară Ionesi, prefață de Dan Lungu, Institutul European, Iași, 2002, pp. 37-39.

⁴⁷² *Tribuna Poporului*, VII, nr. 222, din 3/ 16 decembrie 1903, p. 1, articolul „*Hârtii nefolositoare*”, nesemnăt.

⁴⁷³ *Ibidem*, VII, nr. 234, din 21 decembrie/ 3 ianuarie 1903, p. 1, nota „*Spre știre*”, nesemnată.

maghiare existente la Arad, dar și cu tipografia Episcopiei ortodoxe arădene. Abia după obținerea pozițiilor de influență în eparhie, odată cu înscăunarea episcopului Iosif Goldiș, tribunistii vor reuși să înlăture concurența tipografiei diecezane și să penetreze pe piața publicitară arădeană, aflată în creștere la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului următor. Începând cu anul 1901, reclamele comerciale încep să ia locul auto-reclamei de pe ultima pagină. La început doar românești, ulterior reclamele comerciale vor fi preluate și de la agenții economici maghiari, fie traduse în limba română, fie publicate în limba maghiară.

Către sfârșitul anului 1902, ultima pagină conține, exclusiv, reclame comerciale, publicate contra-cost de către agenții economici arădeni în ziarul *Tribuna Poporului*. Începând cu anul 1903, reclamele își fac loc și pe pagina a treia, îndeosebi cele de „mică publicitate”, conținând oferte de serviciu sau „știri personale”. Toate acestea, coroborate cu instalarea liniei telefonice, cu creșterea calității tipografice și sporirea numărului de colaboratori, iar în final cu creșterea numărului de abonați, conduc la concluzia că ziarul devine din ce în ce mai rentabil din punct de vedere economic. Independența economică – atâta câtă putea fi în acele vremuri – conferea și o oarecare independență editorială, astfel încât grupul de politicieni, de oameni de afaceri, de prelați, de scriitori și de jurnaliști grupați în jurul *Tribunei Poporului* să-și poată susține propriile vederi și să-și impună propriile strategii discursive în legătură cu promovarea identității de grup⁴⁷⁴, în cazul nostru, tribunismul.

„Știrea anului” vine, însă, în numărul din 10/ 23 septembrie 1903, strecurată într-o notă din pagina a doua a ziarului:

„Credem a fi bine informați când vestim, că mai zilele trecute, fruntașii români din toate nuanțele partidului național s'au adunat și în deplină înțelegere au stabilit modul cum partidului național să i se dea iarăși puțința de manifestare și activitate. E într-adevăr timpul suprem ca să dăm semne de viață, să pornim lupta nu numai prin ziare, ci afară s'o purtăm, înconjurați de popor... Dorința ce atât de cald și stăruitor se manifestă de conștrații dela Orăștie, se va realiza și năvem acum de cât să stăm gata și să executăm ceea-ce sfatul fruntașilor va decide. Sus inimile! A sosit momentul decizător”⁴⁷⁵.

Întrunirea fruntașilor politici români avusese loc la Sibiu, cu ocazia desfășurării lucrărilor Congresului național bisericesc.

⁴⁷⁴ Delia Marga, *Introducere în analiza discursului, cu referire la istorie și sfera publică*, Editura Fundația pentru studii europene, Cluj-Napoca, 2003, pp. 404-405.

⁴⁷⁵ *Tribuna Poporului*, VII, nr. 164, din 10/ 23 septembrie 1903, p. 2, nota „Strângerea rândurilor”, nesemnată.

III. 1. Campania pentru alegerea lui Vasile Mangra ca episcop al Aradului

În primăvara anului 1902, Iosif Goldiș,

„prelatul ales cu atâta însuflețire s'a stins deci abea privegheat. Cel, de care o diecesă întreagă își legase speranța, a trecut la cele eterne fără ași fi putut realiza dorințele și fără ca în lunile din urmă să mai fi putut lucra”⁴⁷⁶.

Curios acest epitaf gazetăresc pe care tribuniștii de la Arad îl publică la moartea episcopului care fusese ales cu largul lor concurs și care păstorise eparhia în baza „*pastoralei notariale*” semnată și asumată de către acesta în fața liderilor din fruntea *Tribunei Poporului*. În săptămâna următoare tribuniștii publică un editorial intitulat „*Lămurire*”, în care se face precizarea că „*fericitul adormit în Domnul a stat în scaunul episcopesc prea puțin pentru a fi putut să lecuiască multe*”⁴⁷⁷.

Probabil că una dintre neîmplinirile celui care murise „*abea privegheat*” ținea de punerea sub ascultare a „*neamurilor*”, respectiv a „*archimandritului*” Augustin Hamsea de la Hodoș-Bodrog – căruia episcopul Goldiș îi luase direcțiunea Institutului Pedagogico-Teologic, dar îi lăsase stăreția mănăstirii – a protopopului Voicu Hamsea de la Lipova, care se afla tot pe funcție, a protopopului Putici de la Timișoara, a simpatizanților „*mocsonyști*” din Banatul mureșan și a protopopilor din Bihor, pe care nici noul vicar nu reușise încă să-i domolească. Tuturor acestora li se adresează discursul tribuniștilor, care-i anunță

„cu bucurie, că oastea celor buni și harnici stă strânsă la un loc. Aceștia au ales la 1899 episcop pe Iosif Goldiș, aceștia au ales la 1900 vicar pe Vasile Mangra. Aceștia vor alege, fără nici o îndoială, episcop și de data aceasta”.

În finalul editorialului, pentru a înlătura orice bănuială, tribuniștii întocmesc portretul-robot al viitorului episcop:

„Vom da votul celui mai harnic, celui mai smerit, celui care nici odată n'a alergat după măririi, dar a fost în frunte la muncă, celui oțelit în suferințe și înălțat prin propriile-i puteri. Cine nu ghicește oare la cine ne gândim?”.

⁴⁷⁶ *Tribuna Poporului*, VI, nr. 57, din 24 martie/ 6 aprilie 1902, p. 1, articolul funebru „+Episcopul Iosif Goldiș”, nesemnat.

⁴⁷⁷ *Ibidem*, VI, nr. 60, din 30 martie/ 12 aprilie 1902, p. 1, editorialul „*Lămurire*”, nesemnat.

Firește, întrebarea din final era una cu răspunsul inclus, deoarece portretul creionat mai sus îl înfățișează, fără nici un dubiu, pe Vasile Mangra. Iar ca demersul tribuniștilor din eparhie să nu rămână doar în faza discursului de intenții, în pagina a treia a ziarului găsim o notă cu un titlu destul de agresiv: „Spre știre”⁴⁷⁸. Din conținutul acesteia aflăm că episcopul Iosif Goldiș, înainte să moară, i-a delegat competențele de conducere a „afacerilor oficiale dela Consistor” tocmai starețului de la Bodrog, Augustin Hamsea, unul dintre pretendenții la cârja episcopală. Această notă lămurește, într-adevăr, graba cu care murise defunctul „abea privegheat”, însă tribuniștii o repară pe loc: „resultă de aici că însărcinarea dată d-lui Hamsea, prin moartea episcopului a încetat și ea?”. Probabil că așa glăsuiau canoanele bisericești, deoarece în ziua imediat următoare se întrunește senatul bisericesc al consistorului arădean, care-l încredințează cu „afacerile interimare” pe cel mai bătrân consistorial, protosincelul Ioan Ignatie Papp⁴⁷⁹. Numai că „bătrânul consistorial Ioan Ignatie Papp” nu se va mulțumi doar cu interimatul funcției episcopale și, dintr-o scrisoare pe care Roman Ciorogariu i-o trimite lui Vasile Mangra, aflăm că

„... ieri avurăm întrunirea cu Nache⁴⁸⁰. Dânsul declară categoric, că nu te va vota nici pe tine, nici pe Hamsea, ci își pune cu toată seriozitatea candidatura, că doar el e mai bătrân și mai meritos pentru biserică și, așteaptă de la noi să îi recunoaștem aceasta și să fim ai lui”⁴⁸¹.

La toate se vor fi așteptat tribuniștii arădeni, numai la aceasta, nu. Până la urmă îl vor convinge pe protosincelul Ioan Ignatie Papp să nu-și depună candidatura și să-l lase pe Vasile Mangra să se lupte cu arhimandritul Augustin Hamsea pentru dobândirea cârjei episcopale.

La fel ca și la alegerile din 1899, presa maghiară face propagandă grupării din jurul arhimandritului Augustin Hamsea, în detrimentul „ultraiștilor naționaliști”⁴⁸² din jurul *Tribunei Poporului*. Intervine în luptă și mitropolitul Ioan Mețianu – pe care tribuniștii îl acuză că ar fi tatăl natural al arhimandri-

⁴⁷⁸ *Idem*, p. 3, nota „Spre știre”, nesemnată.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, VI, nr. 61, din 31 martie/ 13 aprilie 1902, p. 3, prima știre de la rubrica „Noutăți”, nesemnată.

⁴⁸⁰ Pseudonimul lui Ioan Ignatie Papp. Vezi: Vasile Mangra, *Correspondență...*, *op. cit.*, vol. I, p. 255.

⁴⁸¹ *Idem*. Scrisoarea lui Roman Ciorogariu către Vasile Mangra, din 2/ 16 aprilie 1902.

⁴⁸² *Arad és Vidéke*, citat de *Tribuna Poporului*, VI, nr. 68, din 10/ 23 aprilie 1902, p. 1, articolul „Episcopul român arădean”, nesemnăt.

tului Augustin Hamsea⁴⁸³ – care „merge la Budapesta să-l sape pe Mangra”⁴⁸⁴. Mai mult, mitropolitul Mețianu sabotează și data convocării sinodului eparhial electoral, pe care Consistorul din Arad, de comun acord cu cel de la Oradea, o stabiliseră pentru 28 aprilie/ 11 mai 1902, motivând că este „împiedicat cu afacerile Sinodului arhidiecezan și nu poate adera la termenul propus”⁴⁸⁵. Până la urmă Sinodul eparhial electoral este convocat pentru data de 30 mai/ 12 iunie 1902, în biserica catedrală arădeană⁴⁸⁶.

În ceea ce privește campania electorală declanșată în eparhia Aradului pentru alegerea noului episcop, una dintre cele mai pertinente descrieri a situației din teren ne parvine de la ziarul pro-guvernamental maghiar din Arad „*Aradi Közlöny*”, din 31 martie/ 13 aprilie 1902:

„Până acum partida lui Hamsea și Mangra e deopotrivă de tare, prin urmare voturile câștigate de la Ignatie Papp vor trânti pe una sau alta dintre partide. Singur, Ignatie Papp nici într-un caz nu va întruni absoluta majoritate. S-au început dar tractările asupra lui Ignatie Papp, adică pentru încheierea pactului. Precum se știe și Goldiș prin pact a ajuns episcop, anume prin pactul cu Mangra. Pactul a fost vicariatul din Oradea Mare. Condițiunile lui Mangra pentru câștigarea voturilor lui Ignatie Papp ar fi următoarele: Ignatie Papp vicar episcopesc în Oradea Mare, iar Romul Ciorogariu actualul director seminarial ar fi denumit în locul archimandritului Augustin Hamsea de prepositul mănăstirii Hodoș-Bodrog, Hamsea ar rămâne archimandrit. Dar aderenții lui Ignatie Papp nu se încred în promisiunile lui Mangra și iau de sigur, ca în cazul alegerii sale de episcop ar pune pe Romul Ciorogariu, cel mai fanatic aderent al său de vicar episcopesc la Oradea Mare și ar lăsa în scart pe Ignatie Papp. Și aderenții lui Hamsea pertractează în chestia pactului cu Papp și dâșii promit lui Papp vicariat episcopesc și se pare că vor și intra în această învoială”⁴⁸⁷.

Relatarea de mai sus este tradusă și publicată în *Tribuna Poporului*, fiind prezentată ca „variantă de lucru a hamsiștilor”, cei preferați de către autoritățile maghiare din Arad.

Ziua alegerii reprezintă un adevărat tur de forță pentru taberele aflate în competiție, deoarece trebuie să fie aduși toți deputații sinodali cu drept de vot.

⁴⁸³ Vasile Mangra, *Corespondență...* vol. I, op. cit., p. 264, Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu, din 14/ 27 mai 1902: „...Pe cât știu din informațiile ce le-am primit, Wlassics s-ar fi scârbit de procedura lui Mețian, auzind că Hamsea ar fi copilul natural al lui Mețian”.

⁴⁸⁴ *Tribuna Poporului*, VI, nr. 87, din 11/ 24 mai 1902, p. 1, editorialul „Uneltiri păcătoase”, nesemnat.

⁴⁸⁵ *Ibidem*, VI, nr. 79, din 30 aprilie/ 13 mai 1902, p. 1, editorialul „Cum se apără metropolitul”, nesemnat.

⁴⁸⁶ Pavel Vesa, *Episcopia Aradului...* op. cit., p. 152.

⁴⁸⁷ *Tribuna Poporului*, VI, nr. 62, din 2/ 15 aprilie 1902, p. 1, articolul „Un corifeu”, nesemnat.

De exemplu, octogenarul Vincențiu Babeș vine însoțit de către medicul său personal, care-l asistă pe toată durata sinodului⁴⁸⁸. În vorbirea sa de deschidere, mitropolitul Ioan Mețianu lansează și un atac la adresa tribunistilor, condamnând „pornirea pasiunilor manifestate la alegerea de episcop în 1899, prin purtări condamnabile din partea unor nechemați”⁴⁸⁹. În continuarea relatării sale de la sinod, redactorul tribunist se simte dator să precizeze că „nu ne oprim asupra vorbirei pentru că ar trebui să polemizăm... cu cei care caută cearța cu lumânarea”. După ce Vasile Mangra supune aprobării sinodului eparhial electoral propunerea ca cei ce candidează să se abțină de la vot, protosincelul Ioan Ignatie Papp face o declarație surprinzătoare, reiterând îndreptățirea lui de a candida – pe care o susținuse și la întâlnirea prealabilă cu Roman Ciorogariu și cu ceilalți fruntași tribunști – cu toate că a constatat existența celor două tabere, bine conturate, din jurul lui Vasile Mangra și Augustin Hamsea. Protosincelul Ioan Ignatie Papp va obține doar un vot, celelalte fiind adjudecate de către Augustin Hamsea – 26 de voturi – și Vasile Mangra, 30. Dispunând de majoritatea voturilor exprimate, Vasile Mangra este desemnat ca fiind alesul eparhiei arădene în demnitatea de episcop. Scorul este unul destul de strâns, semn că tribunștii arădeni nu reușiseră să schimbe prea multe în starea eparhiei de la precedentele alegeri episcopale, din anul 1899, când între Iosif Goldiș și același Augustin Hamsea rezultatul votului fusese de 30, la 24, în favoarea celui dintâi.

Pentru întronizarea lui Vasile Mangra mai era de parcurs o etapă, deosebit de importantă: confirmarea oficială a alegerii, confirmare care se făcea de către însuși Împăratul Francisc Iosif, la propunerea ministrului Instrucțiunii și Cultelor de la Budapesta. Pentru a opri atacurile venite din partea ziarelor care-l denigrau în continuare pe Vasile Mangra, în numărul imediat următor săvârșirii alegerii tribunștii precizează că „dacă și d’aici încolo unii ar mai unelți, s’ar face vinovați de cea mai condamnabilă crimă către biserică”⁴⁹⁰. Atacurile, în schimb, nu doar că nu se opresc, dar se întetesc și mai mult. Pentru a devia ținta acestora, tribunștii încearcă să deplaseze atacurile de la persoana lui Vasile Mangra, înspre Biserica Ortodoxă, acuzându-i pe ziariștii maghiari că se amestecă în treburile autonome ale acesteia⁴⁹¹. Nu lipsesc nici informațiile

⁴⁸⁸ *Ibidem*, VI, nr. 101, din 1/ 14 iunie 1902, p. 1, articolul de fond, pe toată prima pagină „Vasilie Mangra ales episcop al Aradului”, nesemnat.

⁴⁸⁹ *Idem*.

⁴⁹⁰ *Ibidem*, VI, nr. 102, din 2/ 13 iunie 1902, p. 1, editorialul „După alegere”, nesemnat.

⁴⁹¹ *Ibidem*, VI, nr. 103, din 5/ 17 iunie 1902, p. 1, editorialul „Să ia aminte!”, nesemnat; VI, nr. 106, din 9/ 22 iunie 1902, p. 1, editorialul „Campania lor”, nesemnat; VI, nr. 107, din 11/ 24

pozitive, strict necesare pentru liniștirea electoratului tribunist, cum este cea publicată în numărul din 16/ 29 iunie 1902, conform căreia primul ministru al României, D. A. Sturdza s-ar fi întâlnit cu contele Goluchowsky la Viena și ar fi intervenit să fie întărit Vasile Mangra⁴⁹².

În toiul acestei veri fierbinți, în care discursul politic se ridică la cote inflamante, apar și „trădătorii cauzei românești”. Primul demascat este „Beles János”⁴⁹³, pe care tribuniștii îl consideră a fi una dintre „căpeteniile partidului lui Hamsea” și care luptă din răspuțeri, la Arad și la Budapesta, pentru ca Vasile Mangra să nu fie confirmat de către guvernanți în demnitatea de episcop⁴⁹⁴. Sunt publicate și câteva scrisori compromițătoare despre Ioan Beleş. Tribuniștii nu-i vor ierta lui Ioan Beleş acest comportament, iar la alegerile bisericești congresuale din eparhia Aradului – care vor avea loc în toamna anului 1902 – ziarul îi va face o campanie electorală susținută avocatului Ioan Suciu, care va fi ales în colegiul Maria Radna⁴⁹⁵ în dauna lui Ioan Beleş. Acesta nu va fi nici măcar acceptat să candideze sau să voteze în colegiul orășenesc Arad, deoarece tribuniștii îl depistează „că nu-și plătise cultul de mai mulți ani”⁴⁹⁶.

De cealaltă parte, oficialitățile locale intră și ele în acest joc, ținând partea starețului de la Bodrog. Așa se întâmplă lucrurile și cu prilejul aniversării a 200 de ani de existență a Regimentului din Arad, când conducerea acestuia l-a invitat pe arhimandritul Augustin Hamsea pentru a săvârși ceremonialul religios ortodox. Tribuniștii reacționează imediat, publicând o scrisoare deschisă la adresa colonelului Lázár Frigyes – comandantul regimentului – prin care-l informează că Augustin Hamsea este șef „doar peste călugării din Bodrog” și nicidecum nu poate reprezenta eparhia Aradului⁴⁹⁷.

Tot în tabăra „hamsistă” este „numărat” de către tribuniști și avocatul arădean Ștefan Cicio Pop, împotriva căruia pornesc o veritabilă campanie de

iunie 1902, p. 1, editorialul „Celibidachismul”, nesemnăt; VI, nr. 110, din 15/ 28 iunie 1902, editorialul „Széll și alegerea dela Arad”, nesemnăt.

⁴⁹² *Ibidem*, VI, nr. 111, din 16/ 29 iunie 1902, p. 1, editorialul „Cum se agită!”, nesemnăt.

⁴⁹³ Ioan Beleş, fost deputat guvernamental, apoi notar public regesc în Arad.

⁴⁹⁴ *Tribuna Poporului*, VI, nr. 115, din 22 iunie/ 5 iulie 1902, p. 1, editorialul „Partidul lui Hamsea și căpeteniile lui”, nesemnăt.

⁴⁹⁵ Lipova, fără partea bănațeană și fără Șoimoș.

⁴⁹⁶ *Tribuna Poporului*, VI, nr. 199, din 29 octombrie/ 11 noiembrie 1902, p. 1, articolul de fond „Alegerile congresuale în eparhia Aradului”, nesemnăt.

⁴⁹⁷ *Ibidem*, VI, nr. 130, din 16/ 29 iulie 1902, scrisoarea deschisă „În atențiunea Il. Sale d-lui colonel de husari Lázár Frigyes”, nesemnătă.

presă. Rivalitatea dintre Ștefan Cicio Pop și nucleul dur al arădenilor din fruntea *Tribunei Poporului* pare a fi, în primul rând, unul de natură confesională. În vreme ce Vasile Mangra, Roman Ciogariu, Nicolae Oncu sau Ioan Russu-Șirianu erau stâlpii eparhiei greco-orientale arădene și cei care conduceau destinele acesteia de o bună bucată de vreme, Ștefan Cicio Pop era singurul exponent greco-catolic din Arad care se implicase în spațiul politic. Era privit ca un „*corb alb*” – ca să utilizăm și noi această expresie atât de dragă lui Ioan Russu-Șirianu. Pe de altă parte, existaseră și câteva incidente neplăcute între Ștefan Cicio Pop și tribuniștii arădeni. Primul incident se petrecea în primăvara anului 1901, când izbucnește o grevă a elevilor la Institutul Pedagogico-Teologic, mai precis un conflict iscat între viitorii dascăli și viitorii preoți în ceea ce privește secția de la care să parvină profesorul care va coordona Societatea de lectură. Elevii nemulțumiți

„s-au dus să ceară intervenția dlui avocat Șt. Cicio Pop, a cărui confesiune de sigur îi impunea să nu se amestece în daraverile în care advocații n-au rol. D-sa însă i-a încurajat pe elevi, li-a ținut dicție, li-a dat bani – cel puțin așa se vorbește în oraș – vrând, se vede, să demonstreze un antagonism față de rânduiala eparchiei greco-orientale a Aradului. Foarte regretabil!”⁴⁹⁸.

Mai „*regretabil*” era că cei șapte elevi „*pedagogiști*” care îndrăzniseră să apeleze la un avocat unit cu Roma, pentru a le face dreptate în conflictul cu teologii ortodocși, au fost exmatriculați din Institut, iar Ștefan Cicio Pop le-ar fi promis „*că-i va plasa la Blaj*”⁴⁹⁹.

După acest incident urmează cel de-al doilea: Ștefan Cicio Pop declanșează o dezbatere în congregația comitatului pe tema „*fondului Iancu*”, fără a se consulta în prealabil cu colegii români din clubul comitatens. Tribuniștii arădeni îl acuză că vrea să-și facă reclamă pe chestiuni istorico-naționale⁵⁰⁰, Ștefan Cicio Pop le răspunde tocmai prin „*Tribuna*” de la Sibiu, iar în ziarul din Arad vine și replica: „*Adică, vorba vine că răspunde. Pe românește asta se cheamă înjurătură...*”⁵⁰¹. Cei de la *Tribuna Poporului* fac aluzie la faptul că avocatul

⁴⁹⁸ *Ibidem*, V, nr. 32, din 18 februarie/ 3 martie 1901, p. 1, articolul „*Greva dela Institutul Pedagogic*”, nesemnat.

⁴⁹⁹ *Ibidem*, V, nr. 33, din 20 februarie/ 5 martie 1901, p. 1, articolul „*7 elevi eliminați și 6 relegați pe 1 an*”, nesemnat.

⁵⁰⁰ *Ibidem*, VI, nr. 141, din 1/ 14 august 1902, p. 1, articolul „*Pentru Dl. Dr. Ștefan C. Pop*”, nesemnat.

⁵⁰¹ *Ibidem*, VI, nr. 147, din 13/ 26 august 1902, p. 1, articolul „*Marelui poseur...*”, nesemnat.

Ștefan Cicio Pop nu mânuia așa de bine limba română în acea vreme, fiindu-i mult mai la îndemână discursul în limba maghiară. Tot cu această ocazie aflăm și faptul că marea supărare a lui Ștefan Cicio Pop împotriva nucleului tribunist de la Arad pornise de la faptul că nu fusese acceptat ca membru în direcțiunea băncii „Victoria” în anul 1899, când se „negociaseră” aceste posturi cu ocazia alegerilor episcopale. Deosebit de dur, la adresa lui Ștefan Cicio Pop, este articolul publicat în numărul din 17/ 30 august 1902, ca replică la un alt articol, la fel de dur, pe care avocatul arădean în publicase cu o zi înainte în „Tribuna” sibiană. Punctual, tribuniștii arădeni îi răspund că fără știrea conducerii clubului comitatens a vorbit în chestiunea fondului Iancu, că a făcut tărăboiul cu pricina doar pentru publicitate, că a trimis o știre mincinoasă la ziarele din București – conform căreia ungurii i-ar fi spart ferestrele casei – că nu știe să-și facă cruce românească, că-i „*pui din secuime*” și că ar fi cel mai bine să plece din Arad⁵⁰².

În fața acestor acuze sibienii răspund pe măsură, astfel că antagonismul dintre cele două ziare naționale se manifestă și din punct de vedere al partizanatului confesional.

Din când în când, pe prima pagină a *Tribunei Poporului* se publică întrebarea: „*De ce întârzie întărirea episcopului Mangra?*”⁵⁰³. În încercarea de a stopa această stare de provizorat și de a forța mâna guvernanților să-l întărească pe Vasile Mangra, în ședința Consistoriului eparhial din 26 septembrie/ 9 octombrie 1902 Nicolae Oncu propune convocarea Sinodului eparhial în sesiune extraordinară⁵⁰⁴. Sinodalii de întrunesc în data de 20 octombrie/ 2 noiembrie 1902 sub președinția protosinelului Ioan Ignatie Papp, solicitând „*lămurirea*” situației din eparhia Aradului în conformitate cu prevederile Statutului organic⁵⁰⁵.

⁵⁰² *Ibidem*, VI, nr. 150, din 17/ 30 august 1902, p. 1, articolul „*Lui Fală goală*”, nesemnat.

⁵⁰³ *Ibidem*, VI, nr. 136, din 4/ 17 septembrie 1902, p. 1, articolul „*De ce întârzie întărirea episcopului Mangra?*”, nesemnat; VI, nr. 170, din 14/ 27 septembrie 1902, p. 1, articolul „*Întărirea lui Vasile Mangra*”, nesemnat; VI, nr. 174, din 21 septembrie/ 4 octombrie 1902, p. 1, editorialul „*Ce să facem?*”, nesemnat.

⁵⁰⁴ Pavel Vesa, *Episcopia Aradului... op. cit.*, pp. 154-155.

⁵⁰⁵ *Tribuna Poporului*, VI, nr. 195, din 22 octombrie/ 4 noiembrie 1902, p. 1, articolul de fond „*Sinodul extra-ordinar al eparchiei Aradului*”, nesemnat; VI, nr. 196, din 23 octombrie/ 5 noiembrie 1902, p. 1, articolul de fond „*Sinodul extra-ordinar al eparchiei Aradului II*”, nesemnat; VI, nr. 198, din 26 octombrie/ 8 noiembrie 1902, p. 1, articolul de fond „*Sinodul extra-ordinar al eparchiei Aradului*”, nesemnat.

„Hotărârea preainaltă” avea să vină spre sfârșitul anului, pe data de 17 decembrie 1902, când Wlassics Gyula, ministrul Instrucțiunii și Cultelor, îl informează pe mitropolitul Mețianu de faptul că

„regele nu s-a îndurat a întări alegerea vicarului episcopesc gr. or. Român de la Oradea Mare și protosincol Vasile Mangra de episcop gr. or. Român al diecezei Aradului săvârșită în Sinodul ținut la 12 iunie a. c.”⁵⁰⁶.

După ce prezintă hotărârea împărătească – ca venind din partea „foilor ce stau aproape de guvern” – tribuniștii arădeni țin să precizeze că

„... ne va ajuta Dumnezeu și mintea trează a frunțașilor din Sinod să alegem cum cere binele obștesc și cinstea bisericii siluită de Mețianu și batjocorită de Hamsea”⁵⁰⁷.

Sunt vorbe grele, rostite la adresa celor care au zădărnicit întărirea lui Vasile Mangra în scaunul episcopal de la Arad și împotriva cărora tribuniștii declanșează o campanie mediatică nimicitoare. Arhimandritul Augustin Hamsea este prezentat ca „o figură ștearsă, crescută sub aripa norocului și croită din stofa oamenilor mici”⁵⁰⁸, Ioan Beleş este zugrăvit ca fiind „francmason”⁵⁰⁹, în vreme ce însuși mitropolitul îi patronează pe „toți păcătoșii cari vor să batjocorească sfânta noastră maică biserică”⁵¹⁰.

Mai mult, mitropolitul este amenințat că „va avea să răspundă pentru că a deschis guvernului, logei francmasone și alianței israelite, poarta troiană prin care a intrat în sanctuarul bisericii noastre să o pângărească”⁵¹¹. Discursul tribuniștilor este unul cât se poate de radical, iar instituțiile naționale – în cazul de față biserica ortodoxă – sunt prezentate ca fiind amenințate nu doar de către guvernarea de la Budapesta, ca până acum, ci și de forțele „diavolești ale trădătorilor din lăuntru” împotriva cărora trebuie luptat fără milă:

⁵⁰⁶ Pavel Vesa, *Episcopia Aradului... op. cit.*, p. 155;

⁵⁰⁷ *Tribuna Poporului*, VI, nr. 227, din 7/ 20 decembrie 1902, p. 1, articolul „Hotărârea preainaltă”, nesemnat.

⁵⁰⁸ *Ibidem*, VI, nr. 231, din 12/ 25 decembrie 1902, p. 2, articolul „Augustin Hamsea”, semnat: Un cleric.

⁵⁰⁹ *Ibidem*, VI, nr. 234, din 17/ 30 decembrie 1902, p. 1, editorialul „Cine sparge biserica ortodoxă românmă?!”, semnat: Russu Șirianu.

⁵¹⁰ *Ibidem*, VI, nr. 232, din 14/ 27 decembrie 1902, p. 2, articolul „În giurul vlădiciei Aradului”, nesemnat.

⁵¹¹ *Ibidem*, VI, nr. 237, din 21 decembrie/ 3 ianuarie 1902, p. 1, editorialul „Cum stăm?!...”, semnat: Arădanul.

„Pentru că acum nu mai este vorba de o simplă alegere de episcop, ci de mântuirea bisericii de cel Rău”⁵¹².

Iar „răul cel mai mare, coróna tuturor relelor” este însuși mitropolitul Ioan Mețianu⁵¹³.

În această luptă fratricidă, care amenința cât se poate de serios credibilitatea și independența Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, intervine episcopul Nicolae Popea al Caransebeșului, unul dintre cei mai apreciați clerici români din acea vreme, cărturar, membru al Academiei Române și, totodată, un apropiat al grupării tribuniste de la Arad. Acesta îi trimite o scrisoare lui Vasile Mangra, în care începe prin a-și exprima regretul pentru „sfârșitul trist și nefericit al alegerii de episcop la Arad”⁵¹⁴. Mai departe, episcopul Popea pune și diagnosticul asupra eșecului lui Vasile Mangra în cursa sa pentru dobândirea scaunului episcopal de la Arad:

„Mi se pare, însă, că s-a făcut o mare greșală că V-ați demis în polemici urâcioase în presa strict dușmană, la provocarea contrarilor. Dar și mai mare greșală au fost acuzele și procesele criminale. Poate că regimul tocmai asta a așteptat, ca să se poată justifica față cu respectivii solicitori ai întăririi Domniei Tale. Frăția Ta aveai deja votul sinodului diecezan și al celui episcopesc pe parte-ți și aceasta era destulă garanție, ce nu s-ar fi putut înfrânge”.

Analiza făcută de către episcopul Nicolae Popea scoate în evidență și pericolele la care se va expune Biserica Ortodoxă Română din Ungaria dacă vor continua aceste campanii nimicitoare de presă, de-o parte și de cealaltă:

„...iar vor urma scandale prin jurnalele străine între cele două partide și teamă mi-e că în urma urmelor va pătimi biserica. Vom pierde organismul cel frumos și admirabil, câștigat cum se știe prin mari jertfe și sudori de Șaguna”.

În fața acestui argument pe care-l invocă episcopul Nicolae Popea al Caransebeșului, nimeni ne se putea opune. Biserica reprezenta, într-adevăr, templul trăirii naționale, mai ales acum, în condițiile în care încă nu exista o activitate politică instituționalizată a românilor transilvăneni. Pentru depășirea

⁵¹² *Idem*.

⁵¹³ *Ibidem*, VII, nr. 18, din 29 ianuarie/ 11 februarie 1903, p. 1, editorialul „Ioan Mețian”, nesemnat.

⁵¹⁴ Vasile Mangra, *Correspondență... vol. II*, op. cit., pp. 204-205, Scrisoarea episcopului Nicolae Popea către Vasile Mangra, din 21 decembrie 1902.

acestui impas episcopul de Caransebeș propune o soluție de compromis, respectiv desemnarea unei a treia persoane care să fie acceptată de către cele două tabere în urma unei „coînțelegeri preavute”, astfel că „s-ar delătura toate urmările rele și păgubitoare pentru biserică”. Câteva rânduri mai jos, episcopul Popea mărturisește că mitropolitul Ioan Mețianu l-ar fi informat că se angajează să intervină „cu totadinsul la parte lui Hamzea spre împăcare și conlucrare”, semn că între cei doi prelați avuseseră loc mai multe schimburi de scrisori pe această temă, iar episcopului Nicolae Popea îi revenise sarcina de a discuta cu tabăra din jurul lui Vasile Mangra. Mai mult, se pare că cei doi prelați se înțeleseseră în prealabil și asupra numelui potențialului candidat de episcop, deoarece Nicolae Popea îl informează pe Vasile Mangra că nu ar fi de acord cu desemnarea lui Roman Ciorogariu, nume asupra căruia se oprise gruparea tribunistă de la Arad:

„Încât pentru Ciorogariu, în care se vede că v-ați concentrat acum părerile, mi se scrie că el, în urma unui duel, ar fi rămas slăt la o mână, doară cea dreaptă și că ar mai fi având și alte scăderi, cari chiar la sinodul episcopesc, alegându-se, ar forma impedimente canonice”.

Ca să nu lase loc la nici o interpretare, episcopul Caransebeșului își încheie scrisoarea către Vasile Mangra utilizând un ton cât se poate de ferm:

„Cu un cuvânt, în interesul Sfintei biserici urmează să fiți precauți ca să iasă bine lucrurile, fără păgubirea și nenorocirea așezămintelor noastre bisericești”.

Faptul că această scrisoare a episcopului Nicolae Popea a cântărit foarte mult în deciziile pe care cei din jurul lui Vasile Mangra le vor lua în ceea ce privește susținerea unui nou candidat pentru alegerile de episcop al diecezei arădene răzbate și din scrisoare pe care Vasile Mangra i-o trimite lui Eugen Brote la începutul anului 1903. Informându-l pe Eugen Brote că nu va accepta nicidecum să-și depună o nouă candidatură, pentru a nu le da adversarilor prilej să-l atace iarăși și să-l discrediteze în continuare, Vasile Mangra recunoaște că

„noi am luat în combinație pe Ciorogariu, singur care ar putea reprezenta direcția noastră în toată forma. A trebuit însă să renunțăm la această combinație, pe motive de susceptibilități și de diferențe personale ale unor membri sinodali din gruparea noastră...”⁵¹⁵.

⁵¹⁵ Ibidem, vol. I, pp. 171-173, Scrisoarea lui Vasile Mangra către Eugen Brote, din 20 ianuarie/ 2 februarie 1903.

Nici varianta părintelui arhimandrit Filaret Musta de la Caransebeș nu este luată în considerare, deoarece, dincolo de un posibil insucces „*ne pune pe gânduri și împréjurarea că în favorul părintelui Filaret Musta s-a pus în mișcare dr. Alexandru Mocsonyi*”. Așa se face, îi scrie mai departe Vasile Mangra, că

„*cei mai intimi am și căzut de acord asupra persoanei, dar numai în ajunul alegerii vom ieși în față cu Ioan Ignatie Papp protosincol, referent la Senatul bisericesc și actual președinte al Consistoriului din Arad, un contemporan al meu și compatriot totodată, pe care noi l-am combătut pentru slugărnicia lui față de Meșianu, iar acum desfăcându-se de toate legăturile cu el, este pronunțat a fi cu noi și pentru noi în toate afacerile publice, un om care nu are absolut legături în societatea maghiară, fără sentiment și pricepere politică, care astfel va fi îndrumat la sprijinul nostru spre a face față poziției sale*”⁵¹⁶.

Secretul asupra susținerii lui Ioan Ignatie Papp va fi păstrat de către cei din jurul *Tribunei Poporului* până în preziua alegerilor episcopale, astfel că în primul număr al ziarului pe anul 1903 tribuniștii arădeni recurg la un citat biblic atunci când încearcă să mascheze un răspuns concret pe această temă:

„*Candidatul nostru e cel ce vine întru numele Domnului. Atât pentru lumea din afară și nimic mai mult!*”⁵¹⁷.

Alegerile de episcop se vor ține în data de 30 ianuarie/ 12 februarie 1903 în prezența protosincolului dr. Eusebiu Roșca, delegat din partea mitropolitului Ioan Meșianu. Faptul că mitropolitul Ioan Meșianu nu dorește să participe în persoană la alegerea noului episcop al Aradului ne întărește convingerea că acesta se înțelese în prealabil cu episcopul Caransebeșului, Nicolae Popea, în ceea ce privește susținerea protosincolului Ioan Ignatie Papp, deși intrase în competiție și arhimandritul Augustin Hamsea, protejatul mitropolitului de la Sibiu. Până la urmă Ioan Ignatie Papp va obține o mare majoritate dintre voturile sinodalilor, respectiv 36, în vreme ce în dreptul lui Augustin Hamsea se vor număra doar 20 de voturi. Acest lucru se datorează faptului că o parte dintre deputații sinodali care votaseră la precedentele alegeri de episcop împotriva lui Vasile Mangra⁵¹⁸ s-au repletat în jurul lui Ioan Ignatie Papp. Cu toate acestea, protosincolul Ioan Ignatie Papp n-ar fi avut nici o șansă să fie

⁵¹⁶ *Idem.*

⁵¹⁷ *Tribuna Poporului*, VII, nr. 1, din 1/ 14 ianuarie 1903, p. 7, articolul „*Cine-i candidat de episcop în Arad?*”, nesemnat.

⁵¹⁸ Îndeosebi gruparea protopopilor din Bihor, dar nu numai.

ales în fruntea eparhiei arădene dacă nu s-ar fi bucurat în primul rând de voturile sinodalilor „*mangriști*”, care erau majoritari în sinodul eparhial în acel moment. Iar pentru a mai îndulci oarecum din amarul eșecului precedent, tribuniștii arădeni încearcă să prezinte publicului cititor alegerea lui Ioan Ignatie Papp ca pe un nou succes al *Tribunei Poporului*:

„*Popor Român din Eparchia Aradului! Vestim ție bucurie: Sinodul Arădan a ales Joi episcop pe protosinCELul Ioan I, Papp*”⁵¹⁹.

Firește, există și o continuare, menită să valorizeze poziția de forță a „*mangriștilor*” din eparhie:

„*Biserica a respins însă a treia oară pe Hamsea și ales-a pe cel căruia cu dragoste frățească Mangra i-a îmbiat Mercuri seara candidatura*”⁵²⁰.

Asta așa, ca să se știe că nu din senin a fost ales episcop protosinCELul Ioan Ignatie Papp, ci doar pentru că tribuniștii, în frunte cu Vasile Mangra, au dorit să se întâmple acest lucru. În realitate, întâlnirea cu pricina chiar a avut loc în seara zilei de „*Mercuri*” la hotelul „*Crucea Albă*”, unde, sub președinția lui Nicolae Oncu și secretariatul lui Ioan Russu-Șirianu se strânseseră „*33 de voturi în unanimitate pentru I. Papp*”. În același timp, „*hamsiștii*” s-au adunat la hotelul „*Millenium*”, iar iscoada tribuniștilor informează publicul cititor că l-a văzut acolo și pe „*Cicio*” Pop. Deși existența unui președinte și a unui secretar la „*ședința*” de la „*Crucea Albă*” ne îndreptățește să credem că ar fi existat și un „*act prealabil*” sau vreo „*pastorală notarială*” – cum se întâmplase între tribuniști și defunctul Iosif Goldiș în preziua alegerilor din anul 1899 – nu am găsit până în prezent nici o mențiune în acest sens în bibliografia consultată. Însă, chiar și fără nici un document care să ateste vreo înțelegere prealabilă cu noul episcop, strategia tribuniștilor arădeni de a comunica publicului larg că ei se găsesc în continuare la putere în dieceză pare că a dat roade, deoarece ziarele maghiare din Arad acuză faptul că „*Mangra conduce totul și el l-a desemnat episcop pe Papp*”⁵²¹. Ziariștii de la „*Egyetértés*” consideră, în numărul

⁵¹⁹ *Tribuna Poporului*, VII, nr. 20, din 1/ 14 februarie 1903, p. 1, articolul de fond, pe patru coloane „*Ioan I. Papp ales episcop – Hamsea căzut*”, nesemnat, iar citatul redat este scris pe prima coloană, cu italic.

⁵²⁰ *Idem*.

⁵²¹ *Ibidem*, VII, nr. 21, din 2/ 15 februarie 1903, p. 2, articolul „*Presa maghiară despre alegerea din Arad*”, nesemnat, citează din „*Arad és Vidéke*”.

din 31 ianuarie/ 13 februarie 1903, că „*Mangra e la putere. Mangra alege episcop*”⁵²², iar cei de la „*Aradi Közlöny*” sunt de părere că

„pe noul episcop l-a pus în demnitatea naltă și frumoasă Vasile Mangra și ceata ultraiștilor. Mitra de pe capul lui Ioan Papp vestește lumii învingerea, tăria și puterea lui Mangra”.

Pentru a nu incita iarăși spiritele și a se confrunta cu o altă neconfirmare din partea guvernanților de la Budapesta, tribuniștii arădeni își vor modifica în mod radical discursul politic pe această temă. Nu se mai vorbește despre implicarea politicului în afacerile bisericești, iar Nicolae Oncu se simte dator să precizeze, chiar în discursul rostit cu ocazia alegerilor, că „*pe nedrept a fost acuzat Sinodul arădean de revoltă împotriva statului și de politizarea alegerii*”⁵²³. În editorul său, din același număr al ziarului, prim-redactorul Russu-Șirianu susține că noul episcop „*se consideră de alesul nu a unui partid, ci de al eparchiei*”⁵²⁴. Nici știrea despre „*întărirea*” episcopului Ioan Ignatie Papp de către Împărat nu se bucură de o atenție prea mare în paginile *Tribunei Poporului*⁵²⁵. Publicată în numărul din 22 martie/ 4 aprilie, aceasta conține telegrama „*oficioasă*” și încă două rânduri de felicitare din partea redacției. Firește, dacă episcopul se numea Vasile Mangra, atunci tot ziarul era dedicat acestui eveniment...

La scurtă vreme de la aceste evenimente au loc și alegerile sinodale din eparhia arădeană, pe care tribuniștii le câștigă pe toată linia. La Radna este ales Ioan Suci, la Șiria, Ioan Russu-Șirianu, la Boroș-Ineu, Vasile Goldiș, la Chișineu, Mihai Veliciu, la Timișoara, Emanuil Ungureanu, iar la Gyula, Nicolae Oncu⁵²⁶. Tot acum se desfășoară și lucrările Sinodului eparhial arădean⁵²⁷, fără incidente deosebite. După alegerea noului Consistor, tribuniștii arădeni trag concluzia:

⁵²² *Idem*.

⁵²³ *Idem*, p. 1, articolul „*Vorbirea d-lui Dr. Nicolae Oncu*”, nesemnat.

⁵²⁴ *Idem*, p. 1, editorialul „*După alegere*”, semnat: Russu-Șirianu.

⁵²⁵ *Ibidem*, VII, nr. 55, din 22 martie/ 4 aprilie 1903, p. 1, nota „*Întărirea episcopului Aradului*”, nesemnata.

⁵²⁶ *Ibidem*, VII, nr. 57, din 25 martie/ 7 aprilie 1903, p. 1, articolul „*Alegerile sinodale*”, nesemnat.

⁵²⁷ *Ibidem*, VII, nr. 68, din 15/ 28 aprilie 1903, p. 1, articolul „*Deschiderea Sinodului Arădan*”, nesemnat; VII, nr. 69, din 16/ 29 aprilie 1903, p. 1, articolul „*Dela Sinodul Arădan*”, nesemnat; VII, nr. 71, din 19 aprilie/ 2 mai 1903, p. 1, articolul „*Sinodul arădan*”, nesemnat; VII, nr. 72, din 20 aprilie/ 3 mai 1903, p. 1, articolul „*Închiderea Sinodului Arădan*”, nesemnat.

„Va să zică – cum a constatat și nou alesul episcop în vorbirea sa – îndeosebi puteri tinere s'au ales. Episcopul și vicarul său pot fi mândri: cu o asemenea gardă de bărbați culți și zeloși, mult bine pot face pentru așezămintele noastre bisericești și școlare”⁵²⁸.

Manifestările dedicate instalării oficiale a noului episcop vor fi destul de modeste, nici pe jumătate ca cele din vremea instalării episcopului Iosif Goldiș din anul 1899. Cu acest prilej, noul episcop dăruiește un clopot nou bisericii catedrale, pe care a fost inscripționat următorul text:

„Întru amintirea alegerii mele de episcop efectuită la 30 ianuarie v. 1903 închin acest dar Bisericei catedrale gr. -orientale române din Arad spre lauda și mărirea lui Dumnezeu”.

Iar de cealaltă parte:

„Și-mi va răsplăti mie Domnul după dreptatea mea și după curățenia mâinilor mele înaintea ochilor lui”⁵²⁹.

În timpul banchetului oferit de către „eparchioții” arădeni cu prilejul instalării episcopului Ioan Ignatie Papp – festivitate care se va desfășura la restaurantul „Millenium” din Arad⁵³⁰ – prim-procurorul Meszlényi Antal rostește un discurs foarte interesant, în care afirmă că el nu se bucură de alegerea lui Ioan Ignatie Papp, deoarece „ar fi dorit să-l vadă în scaunul vlădicesc pe Augustin Hamsea, care e mai alipit de sufletul Ungurilor”⁵³¹.

De asemenea, ziarele de limbă maghiară din Arad critică faptul că alocuțiunile rostite de către fruntașii români s-au ținut exclusiv în limba română⁵³², ziariștii punându-și întrebarea dacă episcopul Papp „se va putea absolve de influența lui Mangra”⁵³³.

Următorul eveniment cu caracter național-bisericesc redat în paginile *Tribunei Poporului* se va desfășura în toamna anului 1903. Este vorba despre Congresul național bisericesc ce se va desfășura la Sibiu și unde vom asista la o confruntare deschisă între gruparea tribunistă de la Arad, în frunte cu

⁵²⁸ *Idem*, articolul „Alegerea noului Consistor Arădan”, nesemnlat.

⁵²⁹ *Ibidem*, VII, nr. 75, din 26 aprilie/ 9 mai 1903, p. 1, articolul festiv: „Sărbătoarea Diecesei Aradului”, nesemnlat.

⁵³⁰ *Ibidem*, VII, nr. 83, din 7/ 20 mai 1903, p. 1, articolul „Banchetul dela Millenium”, nesemnlat.

⁵³¹ *Ibidem*, VII, nr. 86, din 11/ 24 mai 1903, p. 1, articolul „În giurul unui toast”, nesemnlat.

⁵³² *Ibidem*, VII, nr. 84, din 8/ 21 mai 1903, articolul „Presa maghiară despre instalare”, nesemnlat.

⁵³³ *Idem*.

Vasile Mangra, și gruparea rămasă în jurul mitropolitului Ioan Mețianu. Totul începe cu atacul pe care-l provoacă deputatul congressional Pavel Rotariu din Timișoara la adresa lui Vasile Mangra, acuzându-l pe acesta din urmă că ar încălca legislația bisericească fiind, concomitent „*vicar episcopesc la Oradea Mare și membru în Consistoriul arădean*”⁵³⁴. Arădeanul Ioan Suciu blochează intenția mitropolitului de a se trece peste dezbaterea acestui subiect și a lăsa să planeze asupra lui Vasile Mangra această acuză pe toată durata Congresului, provocând un vot pe acest subiect. Rezultatul este unul catastrofal pentru tabăra mitropolitului Ioan Mețianu, doar cinci dintre „*congresuali*” votând de partea acestuia. Mai mult, Vasile Mangra este ales și în Consistoriul mitropolitan, în detrimentul listei de candidați propusă de către mitropolitul Ioan Mețianu, listă care cade în întregime. În replică, mitropolitul declară că va dizolva Congresul, după care, văzând reacția deputaților, își va cere scuze în plen. Este un moment istoric, la temelia căruia a stat gruparea tribunistă de la Arad. Încă de pe vremea când Ioan Mețianu era doar episcop de Arad, tribuniștii reușiseră să obțină majoritatea voturilor în Sinodul eparhial. Așa au reușit să-l impună ca episcop pe Iosif Goldiș în anul 1899, după care tot cu o majoritate confortabilă l-au ales pe Vasile Mangra în anul 1902. Votul majoritar împotriva mitropolitului din Congresul național bisericesc denotă faptul că modernizarea și democratizarea mișcării naționale a românilor din Transilvania⁵³⁵ se manifesta și pe plan bisericesc. „*Episcopul nostru încă va trebui să țină cont de sentimentul public al credincioșilor săi*”⁵³⁶ - îi scria Vasile Mangra lui Roman Ciorogariu imediat după desfășurarea lucrărilor Congresului. Ultimul articol mai important pe care *Tribuna Poporului* îl alocă adunărilor sinodale este publicat în primăvara anului 1904. Se constată o schimbare de ton și de tactică în ceea ce privește abordarea subiectelor cu caracter bisericesc, în sensul separării activității politice propriu-zise de activitatea administrativ-socială sau școlară a eparhiilor:

„Din fericire, era luptelor înverșunate, cari așa zicând zguduiseră întreaga metropolie, dar îndeosebi eparchia Aradului s'a încheiat ș'o epocă de rodnică activitate începe...Nu și-au însă misiunea înaltă cele trei înalte corporațiuni dacă numai afacerile curente le va fi rezol-

⁵³⁴ *Ibidem*, VII, nr. 186, din 11/ 24 octombrie 1903, pp. 1-2, reportajul „Dela Congresul național bisericesc”, semnat: Raportor.

⁵³⁵ Dumitru Suciu, *Studii privind mișcarea națională...op. cit.*, pp. 294-295.

⁵³⁶ Vasile Mangra, *Corespondență... vol. I, op. cit.*, pp. 303-304, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu*, din 12/ 25 octombrie 1903.

vat. Școlile – eată ce trebuie să fie mai ales obiectul de serioase îngrijiri și solitudini pentru sinoade. Presa română în privința aceasta, și-a făcut deplin datoria: încă din vreme a atras serioasa luare aminte a tuturor cărturarilor, arătând pericolele de cari este amenințat învățământul confesional. Sau indicat și mijloacele de apărare. E rândul celor din Sinoade să avizeze acum la măsurile cu ajutorul cărora școala română nu numai să-și mențină poziția, dar chiar să progreseze...⁵³⁷.

Prin urmare, „presa” dă tonul și „indică” asupra căilor de urmat, inclusiv în ceea ce privește activitatea bisericească.

Dacă până acum Episcopia arădeană, alături de Institutul Teologic și de redacția *Tribunei Poporului* constituiau pilonii pe care se rezema mișcarea politică a românilor din comitatul Aradului, încet, dar sigur, sediul redacției va deveni epicentrul politicii românilor transilvăneni. Aici se întocmesc listele electorale în vederea desemnării candidaților pentru congregația comitatului, iar candidații pentru Sinodul eparhial, cu cei pentru Congresul național bisericesc și cu cei pentru Congregația comitatului încep să coincidă până la identificare. Acest lucru este sesizat și de către ziarele maghiare, care scriu despre faptul că românii se pregătesc, astfel, pentru alegerile dietale⁵³⁸. Acuza nici nu este prea departe de adevăr, deoarece Ioan Suciu candida în cercul Lipovei – de unde-i „scosese pe beleșești” – atât pentru Sinod și Congresul bisericesc, cât și pentru Congregația comitatului, Ioan Russu-Șirianu făcea la fel în cercul natal al Șiriei, Vasile Goldiș candida la Ineu, memorandistul Mihai Veliciu în cercul Chișineului, iar Nicolae Oncu, la Gyula. Fiind mereu prezenți în circumscripții, cu ocazia diverselor campanii electorale, legăturile dintre candidați și alegători se mențin în permanență calde. Chiar mai mult, o parte dintre fruntașii politici își vor păstra aceste colegii electorale inclusiv în anii următori, când se vor angaja în competiția pentru intrarea în Parlamentul de la Budapesta.

III. 2. Încercări de reconcilieri româno-maghiare

Numirea contelui Tisza István în fruntea Guvernului de la Budapesta avea să fie primită favorabil de către gruparea tribunistă de la Arad. Existau precedente îmbucurătoare în acest sens, mai ales dacă ne referim la relațiile care se

⁵³⁷ *Tribuna Poporului*, VIII, nr. 66, din 4/ 17 aprilie 1904, p. 1, articolul „Sinoadele eparchiale”, nesemnat.

⁵³⁸ *Ibidem*, VII, nr. 62, din 2/ 15 aprilie 1903, p. 1, articolul „Planurile Românilor din Arad”, preluat din ziarul „Függetlenség”.

stabiliseră între Vasile Mangra și Nicolae Popea, pe de o parte, și contele Tisza István, de cealaltă parte, cu prilejul întronizării episcopului Iosif Goldiș din anul 1899.

Atunci, cu ocazia banchetului de instalare, contele Tisza István ținuse la Arad un discurs deosebit de interesant și de atractiv pentru românii din Ungaria, discurs care făcuse carieră în presa românească a vremii și în care viitorul premier maghiar aprecia că

„statul acesta l-a constituit înainte cu o mie de ani națiunea maghiară, i-a imprimat caracterul și statul acesta nu se poate desbrăca de caracterul său național maghiar. Dar tocmai în caracterul acesta național se cuprinde respectul de drept și toleranța față de cetățenii de altă limbă ai patriei. Nu putem șterge faptul că aproape jumătate din cetățenii patriei nu aparțin rasei maghiare, ci altor naționalități”⁵³⁹.

Iar mai departe, discursul contelui Tisza István spărgea toate barierele șovinismului maghiar de până atunci:

„Politica națională maghiară binepricepută pretinde, ca drepturile acestea să se respecte în mod cinstit și în viitor și cu dragoste adevărat frățească să întâmpinăm toate acelea năzuințe ale concetățenilor noștri de limbă străină, cari nu stau în contrarietate cu punctul de vedere înalt al statului național maghiar și cu integritatea țării”.

Acestui discurs politic de întâmpinare – în ceea ce privește relațiile politice maghiaro-române de la acea vreme – îi răspunsese episcopul Nicolae Popea al Caransebeșului, care aprecia că

„vorbirea dlui Conte Tisza trece marginile unui toast obicinuit de ocazie. El cuprinde declarațiuni și idei, căror mă simt îndemnat a da un răspuns politic”⁵⁴⁰.

Fiind nu doar decanul de vârstă al adunării, dar și cel mai înalt în ierarhia bisericească dintre participanții la banchetul de la Arad, episcopul Nicolae Popea se simțea îndreptățit să vorbească în numele tuturor românilor din cele două eparhii. Precizând că „noi, Românii în totdeauna am dorit o apropiere cu Maghiarii”, episcopul Caransebeșului și fostul președinte al Partidului Național Român aprecia că,

⁵³⁹ *Idem.*

⁵⁴⁰ *Ibidem*, III, nr. 141, din 24 iulie/ 5 august 1903, p. 3, reportajul de la întronizarea episcopului Iosif Goldiș, „Banchetul”, nesemnăt.

„dacă ne vom alia frățește, pe bazele egalei îndreptățire, noi Românii și Ungurii vom forma aici o țarie, pe cari nici porțile iadului nu o vor birui”⁵⁴¹.

Acum, în toamna anului 1903, când contele Tisza István este numit de către Împăratul Francisc Iosif I în fruntea guvernului de la Budapesta pentru a pune capăt unei lungi perioade de criză politică ce se manifestase între cele două națiuni asociate în dualism⁵⁴², orizontul de așteptare al românilor era neschimbat față de momentul discursului episcopului Nicolae Popea. Tribuniștii arădeni susțineau intrarea în activitatea parlamentară, ceea ce presupunea și întreținerea unui contact nemijlocit cu politicienii maghiari, iar contele Tisza István, spre deosebire de radicalii maghiari din „*partida kossuthistă*”, părea a fi un partener cât se poate de valabil în acest sens.

În numărul din 16/ 29 octombrie 1903, *Tribuna Poporului* preia un pasaj din interviul pe care vicarul de la Oradea, Vasile Mangra, îl acordase ziarului „*Nagyvárad*” din 24 octombrie, cu ocazia desemnării lui Tisza István în funcția de ministru-președinte:

„Românii așa cred, că Tisza István e singurul bărbat de stat, care va putea să restabilească nu numai pacea în parlament, dar peste tot, liniștea în țară și chiar înțelegerea cu naționalitățile. Politica lui de până acum față de naționalități a fost prevenitoare, mult promițătoare, dăceea am privi cu speranțe înaintea guvernării sale”⁵⁴³.

Făcând o paralelă între declarațiile pe care actualul prim-ministru Tisza István le făcuse la Arad – la banchetul oferit de către episcopul Iosif Goldiș cu prilejul instalării sale, în anul 1899 – și ideile cuprinse în programul guvernamental, cu care venise acum în fața Dietei de la Budapesta, tribuniștii arădeni apreciază perseverența contelui Tisza István în ceea ce privește atitudinea sa față de naționalitățile nemaghiare din Ungaria. Numai că, de data aceasta – spre deosebire de momentul 1899, când doar arădenii și episcopul Nicolae Popea „*pactaseră*” cu Tisza István – tribuniștii se simt datori să se exprime în numele tuturor românilor transilvăneni, semn că își întăriseră suficient de mult poziția politică din acest punct de vedere și se considerau ca fiind singura voce „*autorisată*” să dea un mesaj de răspuns discursului primului-ministru maghiar:

⁵⁴¹ *Idem*.

⁵⁴² Alan John Percivale Taylor, *Monarhia Habsburgică... op. cit.*, pp. 170-171.

⁵⁴³ *Tribuna Poporului*, VII, nr. 189, din 16/ 29 octombrie 1903, p. 1, editorialul „*Tisza ministru-președinte*”, nesemnat.

„Cuvintele acestea, rostite prin graiul contelui Tisza István în casa de sus a parlamentului Țării Ungurești, au însemnătate istorică. În conștiința acestei însemnătăți voim a le aprecia și a le da răspuns din partea noastră. Din capul locului închinăm steagul înaintea bărbatului consenquent”⁵⁴⁴.

Aceasta din urmă frază va fi îndelung criticată în presa românească din Transilvania, cu precădere în „Gazeta Transilvaniei”⁵⁴⁵, care îi acuză pe arădeni că „au închinat steagul înaintea lui Tisza” și „bat toba ca să adune recruți pentru guvern”. În realitate, atitudinea arădenilor este chiar mai conciliantă decât îi acuză „gazetiștii”, iar editorialul intitulat „Contele Tisza István” continua:

„Recunoaștem fără încongiur și fără gând rezervat unitatea politică a Statului Ungar și gata suntem a ne da sângele și avutul nostru pentru această unitate politică și pentru susținerea neștirbită a integrității teritoriale a Statului-Ungar până atunci când acest stat va garanta prin instituțiuni tari și neîndoelnice condițiunile posibilității a ne desvolta pe temeiurile firei noastre individuale ethnice naționale. O facem aceasta, pentru-că suntem convinși, că existența unui stat puternic habsburgic în centrul Europei pentru existența naționalității noastre românești este o mai puternică garanță, decât ar fi în lipsa acestui Stat-Habsburgic o Românie care să cuprindă în sine pe toți Românii din Dacia lui Traian. Pentru aceasta nu suntem iredentiști, ci din potrivă perhorescăm iredentismul, și cu scârbă ne lepădăm de nebunii, cari ar voi să ne pustiască cu veninul trădării de patrie, care pentru noi este identic cu trădarea de neam.”⁵⁴⁶

Este tipul de discurs politic des întâlnit în epocă, cu precădere printre tribuniștii arădeni, iar între aceste coordonate discursive îi întâlnim pe Ilarie Chendi, pe Ioan Slavici, pe Nicolae Popea, pe Vasile Mangra sau pe Eugen Brote, fiecare dintre ei promovând necesitatea apropierii dintre românii și maghiarii din Monarhie și căutând să se îndepărteze de acuzele de daco-românism, deosebit de frecvente în cazul discursului naționalist maghiar.

Pentru a echilibra acest discurs politic de răspuns la mâna întinsă de către primul-ministru maghiar, autorul editorialului „Contele Tisza István” – pe care l-am identificat ca fiind Vasile Goldiș – menționează că o eventuală înțelegere româno-maghiară s-ar putea petrece

⁵⁴⁴ *Ibidem*, VII, nr. 197, din 28 octombrie/ 10 noiembrie 1903, p. 1, articolul de fond „Contele Tisza István”, nesemnat, publicat pe toată prima pagină a ziarului.

⁵⁴⁵ *Ibidem*, VII, nr. 203, din 5/ 18 noiembrie 1903, p. 2, articolul „Gazeta Transilvaniei earăși insinuă”, nesemnat.

⁵⁴⁶ *Ibidem*, VII, nr. 197, din 28 octombrie/ 10 noiembrie 1903, p. 1, articolul de fond „Contele Tisza István”, nesemnat.

„numai pentru casul, că această patrie ne va fi și nouă mamă, nu mormânt! Căci în cele din urmă, să vorbim sincer, când am prinde convingerea, că soarta ne-a dat morții, apoi pentru noi ar fi absolut tot atât că va trebui să murim, ca neam adică, în Ungaria ori în România”.

Pornind de la adevărul ce va fi confirmat de către istorie, conform căruia „rassa maghiară, voind a ne nimici pe noi, se nimicește pe sine însăși”, Vasile Goldiș face recurs la marii oameni de stat maghiari, care au realizat necesitatea comunității de interese dintre maghiari și celelalte naționalități din Ungaria:

„Széchenyi, Eötvös, Deák consimțesc întru toate cu noi. Chiar Ludovic Kossuth a pregătit un proiect, prin care încercase să aducă trebuințele naționale ale popoarelor nemaghiare din țară în armonie cu interesele obștești ale patriei. Ne pare bine că acestor înțelepți patrioți, li-se alătură acum contele Tisza István”⁵⁴⁷.

Pentru a se putea realiza o apropiere firească a românilor de cabinetul condus de către contele Tisza, Vasile Goldiș enumeră câteva dintre garanțiile pe care guvernării trebuie să le ofere: „respectarea drepturilor noastre naționale, asigurarea libertății religioase și spriginirea din partea statului a învățământului confesional românesc”. În finalul articolului, autorul arată cât de mare ar putea să fie bucuria românilor, dacă s-ar putea întâlni pe această cale împreună cu frații maghiari scăpați, în sfârșit, de „utopiile șovinismului aducător de moarte”.

Pus pe toate cele patru coloane ale primei pagini, plus o continuare în pagina a doua, discursul publicat de către Vasile Goldiș vedește importanța acestui demers. Nu s-a ținut cont de dimensiunea obișnuită a editorialului, de maximum două coloane, iar faptul că nu a fost semnat nu trebuie pus nicidecum în sarcina necesității păstrării anonimatului, deoarece ideile expuse n-ar fi pornit „cercetarea criminală” a niciunui procuror maghiar. Considerăm, mai degrabă, că cei din redacția *Tribunei Poporului* au dorit să-și asume în grup aceste idei și în această cheie putem să citim și fraza în care sunt precizate motivația și destinatarul discursului: „Acesta este răspunsul nostru la declarațiunile contelui Tisza István”.

Două săptămâni mai târziu, același Vasile Goldiș avea să constate că „Tisza István a beut din apa amețitoare a șovinismului utopic”⁵⁴⁸. Motivul acestei

⁵⁴⁷ *Idem*.

⁵⁴⁸ *Ibidem*, VII, nr. 215, din 23 noiembrie/ 6 decembrie 1903, p. 1, editorialul „Program contradictoriu”, semnat: (vg.)

„beții” a primului ministru maghiar îl reprezenta tendința acestuia de a accepta „înăsprirea controlului asupra școalelor nemaghiare în interesul limbii ungurești”, iar dacă se va întâmpla acest lucru, atunci Vasile Goldiș era de părere că „ne revine nouă, popoarelor nemaghiare din țară, patriotica datorință să-i silim la recunoașterea adevărului”. Iar „adevărul” la care face recurs tribunistul arădean în discursul său ține de însăși necesitatea existenței Imperiului Austro-Ungar în centrul Europei: a asigura „*existența etnică a semințiilor încheiate în Statul-Habsburgic*”⁵⁴⁹. „Căci aceasta este chemarea împărăției habsburgice în centrul Europei – afirmă Vasile Goldiș în continuarea discursului său – și dacă monarhia va pierde din vedere această chemare, în acel moment ea își pierde și dreptul existenței sale”. Cât despre articolul precedent, în care utilizase un ton laudativ față de intenția de colaborare româno-maghiară avansată de către premierul maghiar la preluarea mandatului său, Vasile Goldiș menționează că

„ne-am exprimat bucuria că auzim cuvinte de acestea dela cârma statului, de unde, sunt acum peste treizeci de ani, s’a refugiat înțelepciunea politică și s’a încuibat beția unui vis chimeric... După a noastră credință a fost act de înțelepciune a răspunde cuviincios celui cu cuviință și cinstit, celui cu cinste”.

Această „*rezervă sceptică*” față de intenția unor politicieni maghiari de a se apropia de români este o constantă în discursul politic promovat în paginile *Tribunei Poporului*. Astfel, Eugen Brote ține să precizeze că discursul politic al conelui Tisza István rostit la Arad, cu prilejul banchetului de la întronizarea episcopului Goldiș din 1899, fusese făcut în calitate de „*simplu cetățean și amic al regretatului episcop*”, iar atitudinea românilor față de programul noului guvern, cu privire la politica sa față de naționalități, „*nu poate fi decât temporisată și aspectivă*”⁵⁵⁰.

La fel de precaut este și discursul prim-redactorului Ioan Russu-Șirianu, care face o analiză lucidă a poziției în care se găsește ministrul-președinte maghiar în contextul forțelor politice reprezentate în Dieta de la Budapesta și care „*pentru a nu-și pierde capul*” ar putea ceda insistențelor kossuthiștilor de maghiarizare forțată a naționalităților, iar împăratul „*nu se va strica cu stăpânirea ungurească de dragul nostru*”⁵⁵¹.

⁵⁴⁹ *Idem*.

⁵⁵⁰ *Ibidem*, VII, nr. 203, din 5/ 18 noiembrie 1903, p. 1, editorialul „*Teorie fără practică*”, semnat: Eugen Brote.

⁵⁵¹ *Ibidem*, VII, nr. 214, din 22 noiembrie/ 5 decembrie 1903, p. 1, editorialul „*Irozii*”, semnat:

Dincolo de aceste „*reserve sceptice*” și atitudini „*aspective*”, contextul politic era unul cât se poate de favorabil pentru impunerea activismului politic și intrarea în activitatea parlamentară. Primul-ministru Tisza István era mult mai apropiat de vederile tribuniștilor arădeni decât oricare alt premier maghiar de până atunci, iar dinspre București veneau îndemnuri de apropiere a românilor ardeleni față de maghiari. În *Tribuna Poporului* din 13/ 26 decembrie 1903 este publicată „*Vorbirea ministrului român I. Brătianu*” din Parlamentul de la București, în care ministrul de externe al cabinetului Sturdza făcea precizarea că

*„ar fi cu desăvârșire rău, ca România să spriginească iredentismul, pentru că aceasta-i absurditate, ear Românii nici odată nău făcut politică absurdă. Noi un singur lucru vrem: ca Românii și Ungurii să trăiască în frăție și ca România să întrețină bune relațiuni cu Austro-Ungaria”*⁵⁵².

Când ziariștii de la „*Adevărul*” din București îi acuză pe ministrul de Externe al României și pe prim-ministrul Ungariei că ar fi făcut un pact secret peste capul liderilor politici din cele două țări, tribuniștii arădeni intervin în sprijinul celor doi arătând că

*„după cum despre fiul lui Tisza Kálman nu poate spune nici un Ungur că va face ceva ce ar fi spre scăderea Ungurilor, tot așa: nici despre fiul marelui Ioan Brătianu nu se poate admite că ar fi în stare să aprobe acțiuni politice cari să strice neamului românesc”*⁵⁵³.

Pentru a forța intrarea în activitatea parlamentară, arădenii publică o analiză comparativă privind situația politică a celorlalte naționalități din Monarhie, menționând că ungurii „*sunt la cuțite*” în ceea ce privește atitudinea politică, că sașii „*au trecut cu toți deputații*” în tabăra lui Tisza, că sârbii au cerut audiență la Monarh pentru a-și rezolva problemele bisericești, iar slovaci se organizează din punct de vedere politic. Pornind de la această situație, în *Tribuna Poporului* din 19 noiembrie/ 2 decembrie 1903 arădenii pun întrebarea: „*Ce fac Românii?!*”⁵⁵⁴.

Russu Șirianu.

⁵⁵² *Ibidem*, VII, nr. 228, din 13/ 26 decembrie 1903, pp. 1-2, articolul „*Vorbirea ministrului român I. Brătianu*”, nesemnat.

⁵⁵³ *Ibidem*, VIII, nr. 3, din 31 decembrie/ 3 ianuarie 1904, p. 1, editorialul „*Tisza și Brătianu*”, nesemnat.

⁵⁵⁴ *Ibidem*, VII, nr. 212, din 19 noiembrie/ 2 decembrie 1903, p. 1, editorialul „*Ce fac Româ-*

Iar răspunsul îl dau tot ei, cu prilejul primului număr din anul 1904, când revin la vechea denumire a ziarului:

„Ridicăm steagul de luptă pe moarte și pe viață pentru drepturile firești ale neamului nostru oropsit și nedreptățit... Ridicăm steagul activității parlamentare și nu ne temem de înfrângere”⁵⁵⁵.

Este un discurs fără nici un fel de echivoc în favoarea reluării activității politice parlamentare, obiectiv care va putea fi realizat doar cu largul concurs al corpului electoral etnic:

„Din sat în sat vom merge, din casă în casă vom colinda cântarea suferințelor noastre și la viață românească vom chema pe cei amorțiți”.

Iar discursul continuă cu sloganul: „*Treziți-vă Români!*”. Intrarea în activitatea parlamentară nu se putea face decât prin exploatarea propriilor forțe politice și economice, așa că „*nici dela ajutorul altora din afară, nici dela mila asupritorilor noștri nu așteptăm ușurare. Prin noi înșine trebuie să învingem*”⁵⁵⁶. În contextul acestui discurs politic este readusă în discuție și alianța cu celelalte naționalități asuprite din Ungaria, strategie politică din care tribuniștii arădeni continuă să-și facă un titlu de glorie încă de pe vremea când organizaseră, aproape în exclusivitate⁵⁵⁷, Congresul Naționalităților de la Budapesta din anul 1895:

„...va trebui să reluăm firul activității pentru încheierea alianței popoarelor nemaghiare din patrie... singura cheazășie a mântuirii noastre”.

Nu este neglijată nici activitatea politică de la nivelul comitatelor, cei din redacția *Tribunei* extinzând aria de cuprindere a știrilor la nivelul întregului spațiu transilvănean. Astfel, prim-redactorul Russu-Șirianu publică un editorial deosebit de interesant despre faptul că în ședința congregației comitatului Solnoc-Dobâca „*Mihali a început să vorbească românește*”⁵⁵⁸.

nii?!”, nesemnat.

⁵⁵⁵ *Tribuna*, VIII, nr. 1, din 25 decembrie/ 7 ianuarie 1904, p. 1, articolul de fond „*Am revenit la matcă*”, nesemnat.

⁵⁵⁶ *Idem*.

⁵⁵⁷ *Istoria României. Transilvania*, ... op. cit., vol. II, p. 534.

⁵⁵⁸ *Tribuna*, VIII, nr. 6, din 4/ 17 ianuarie 1904, p. 1, editorialul „*Lupta dela Dej*”, semnat:

Iar mai departe, șeful redacției *Tribunei* ține să precizeze un lucru deosebit de interesant pentru creșterea numărului „activiștilor” în spațiul politic românesc din Transilvania: „Nu știm dacă dl. Mihali este activist. Știm însă că tovarășul său de luptă în congregație, dl. Dr. Al. Vajda de Voevod este activist”. Un număr mai târziu, Vasile Goldiș intervine în sprijinul înființării unui gimnaziu românesc în Caransebeș, utilizând în susținerea discursului său și date statistice despre populația comitatului Caraș-Severin: „adică 21. 439 de Maghiari au un gimnaziu maghiar, ear cele 328. 371 de Români nu au unde să înainteze în cultură”⁵⁵⁹.

După „incidentul” de la Dobra, încheiat cu o victorie clară a grupării activiste, cel de-al doilea prilej pentru „pășirea” în activitatea parlamentară se ivește în imediata vecinătate a Aradului, unde deputatul cercului electoral al Nădlacului, Kristóffy József, este numit în funcția de comite suprem la Satu Mare⁵⁶⁰, iar locul său din parlament devine vacant. Numai că, spre deosebire de alegerile parțiale de la Dobra, unde cercul electoral era alcătuit aproape în exclusivitate din alegători români, la Nădlac cercul era unul multietnic, format din alegători maghiari, români, slovaci și sârbi. Tribuniștii arădeni își propuseseră să realizeze un cartel electoral româno-slovaco-sârb, pe baza alianței politice ce fusese stabilită încă din vremea Congresului Naționalităților de la Budapesta, din anul 1895⁵⁶¹. În plus, se conta și pe împărțirea voturilor maghiarilor între candidatul susținut de către liberali și cel susținut de kossuthiști⁵⁶², scindare care sporea șansele de reușită ale cartelului electoral româno-slovaco-sârb. La nici o lună după vacantarea postului de deputat, înțelegerea dintre liderii politici români, sârbi și slovaci intră în impas, știrea despre această „împotmolire a pertractărilor” fiind „ascunsă”, cu multă dibăcie, de către rectorul responsabil al *Tribunei* arădene în pagina a doua:

„sunt cauze locale la mijloc, pe cari tocmai în interesul național nu e bine să le desbatem în public până nu se ajunge la o definitivă înțelegere și stabilitate”⁵⁶³.

Russu Șirianu.

⁵⁵⁹ *Ibidem*, VIII, nr. 7, din 6/ 19 ianuarie 1904, p. 1, editorialul „Gimnasiu român în Caransebeș”, semnat: Vasile Goldiș.

⁵⁶⁰ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 45.

⁵⁶¹ *Tribuna*, VIII, nr. 9, din 10/ 23 ianuarie 1904, p. 1, articolul de fond „Către alegătorii români și slovaci din cercul Nădlac”, nesemnat.

⁵⁶² Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 46.

⁵⁶³ *Tribuna*, VIII, nr. 31, din 11/ 24 februarie 1904, p. 2, știrea „Candidări la Nădlac”, nesemnată.

Una dintre „cause” ține de refuzul unor lideri politici sârbi de a lua parte la aceste alegeri parțiale în cartel electoral cu românii și cu slovacii⁵⁶⁴, iar cealaltă cauză era legată de desemnarea candidatului. Până la urmă, după mai multe „pactări”⁵⁶⁵, candidatul comun româno-slovac este desemnat în persoana avocatului Ioan Suci⁵⁶⁶. În sprijinul candidatului Ioan Suci vine deputatul Aurel Vlad din Orăștie, precum și publicistul slovac Milan Hodža, cei doi alăturându-se staff-ului tribunist în frunte cu Ioan Russu-Șirianu și Sever Bocu.⁵⁶⁷ Prim-redactorul *Tribunei* publică un editorial pe marginea acestei candidaturi, precizând că adevăratul câștig al confruntării electorale de la Nădlac este „a se inaugura odată în practică ideia luptei comune între Slovaci, Sârbi și Români”⁵⁶⁸. Pe toată durata campaniei electorale prim-redactorul Ioan Russu-Șirianu se află pe teren, la Nădlac, Cenad, Șeitin, Semlac și în celelalte localități arondate cercului electoral, activizându-i pe alegători și solicitând colaborarea preoților și învățătorilor români, slovaci și sârbi de aici. Îl însoțește și George Novăcescu, student la Universitatea din Viena, iar alegătorii români sunt convocați la adunări electorale în număr cât mai mare. La Șeitin, de exemplu, alaiul electoral se compune din 20 de trăsuri și peste 40 de călăreți îmbrăcați în costume naționale⁵⁶⁹. Și discursul politic publicat în paginile *Tribunei* este unul pe măsură, inclusiv din punct de vedere grafic. Astfel, sunt utilizate două coloane, bilingve, pe prima pagină, una pentru alegătorii români, iar cealaltă fiind destinată alegătorilor slovaci și sârbi. „Aici, la marginea apuseană a Românismlui să ridicăți neamului o cetate și pe zidurile ei să înfigeți steagul național” – îndeamnă candidatul Ioan Suci în discursul său, făcând o paralelă între dragostea creștinească și dragostea de neam:

„Să aprins lumină. Cine-i Român și creștin, să-și descopere capul, căci pe Sâmbătă veți fi chemați să dați dovadă de ceea-ce e mai scump în inima omului: dragostea de neam”⁵⁷⁰.

⁵⁶⁴ Vasile Mangra, *Correspondență... op. cit.*, vol. I, pp. 307-308, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu*, din 25 februarie/ 9 martie 1904: „Ați provocat la solidaritatea cu sârbii, dar ei vă dau cu piciorul”.

⁵⁶⁵ *Tribuna*, VIII, nr. 33, din 14/ 27 februarie 1904, p. 1, editorialul „Pactări”, semnat: Nenea, cu precizarea redacțională: „Dela un fruntaș al vieții noastre publice”.

⁵⁶⁶ *Ibidem*, VIII, nr. 35, din 17 februarie/ 1 martie 1904, p. 1, articolul de fond: „Candidat național în Nădlac: Dr. Ioan Suci”, nesemnat.

⁵⁶⁷ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, pp. 46-47.

⁵⁶⁸ *Tribuna*, VIII, nr. 36, din 18 februarie/ 2 martie 1904, p. 1, editorialul „Candidatură națională în Nădlac”, semnat: Russu Șirianu.

⁵⁶⁹ *Ibidem*, VIII, nr. 38, din 21 februarie/ 5 martie 1904, p. 2, articolul „Pentru steag!...”, nesemnat.

⁵⁷⁰ *Idem*, p. 1, articolul de fond „Către alegătorii Români din cercul Nădlac!”, nesemnat.

Apelul la lumină și la trăirea creștină este motivat și de faptul că alegerile se desfășurau în Postul Paștelui, când „creștinii buni postesc și se împacă între dânsii”. Pentru a sensibiliza electoratul din cercul Nădlacului, Ioan Suciu face trimitere la românii din cercul electoral al Dobrei, care l-au ales deputat cu program național pe avocatul Aurel Vlad:

„Acel popor sărac, lipit pământului, care n'are decât sumanul de pe sine, sărăcia în casă și sufletul în oase. Acei ciubărari din cercul Dobrei... au ridicat deputat de limba și legea lor. Vă veți lăsa mai jos decât acei nobili ciubărari?”.

Pentru a diversifica discursului și pentru stimularea solidarității alegătorilor în jurul candidatului Ioan Suciu, tribuniștii arădeni utilizează și o nouă strategie de marketing politic: poeziile cu conținut electoral. Acest tip de discurs mai fusese utilizat și cu prilejul alegerilor eparhiale, când în paginile *Tribunei Poporului* au fost publicate „ode” dedicate candidaților pentru tronul episcopal Iosif Goldiș și Vasile Mangra. Acum, poetul Nicu Stejărel compune o inspirată poezie de îmbărbătare electorală, publicată în numărul din 21 februarie/ 5 martie 1904, intitulată:

„Fă-ți trei cruci...”: „Frați Slovaci, Sârbi și Români / Acum Vi-e dreptu'n mâni / Arătați-Vă Stăpâni / Plecați toți voioși la luptă / Cu trei cruci și Doamne-ajută!”⁵⁷¹.

Nu lipsește nici „coada de topor”, identificată de către tribuniști în persoana deputatului român din cercul Iosășelului Gheorghe Sombathy, care vine să-l „corteșească” pe candidatul Partidului Liberal, Hász Antal. Pentru a agrava circumstanța ingrată în care se găsea deputatul român guvernamental de la Iosășel, tribuniștii îl scriu: „Szombathy György”⁵⁷². Este identificat și un „trădător”, cu numele de Sofra Chicin, care-și dă votul străinilor. „Clopotul bisericii românești nu-ți taie sufletul, Sofra Chicin?”⁵⁷³ – întreabă tribuniștii arădeni, pentru a-i descuraja pe ceilalți potențiali votanți români care ar fi tentați să-i urmeze exemplul.

Avertismentul avea să fie unul inutil, deoarece, în ziua votării, depunerea oficială a candidaturii lui Ioan Suciu avea să întârzie cu trei minute, motiv suficient pentru ca președintele secției de votare să nu-i mai primească dosa-

⁵⁷¹ *Idem*, p. 7, poezia „Fă-ți trei cruci...”, semnată: Nicu Stejărel.

⁵⁷² *Idem*, p. 7, articolul „Deputatul Dr. Sombathy – coadă de topor”, nesemnat.

⁵⁷³ *Ibidem*, VIII, nr. 39, din 22 februarie/ 6 martie 1904, p. 1, editorialul „Sofra Chicin”, nesemnat.

rul. Motivația acestei deficiențe organizatorice este de-a dreptul halucinantă: notarul pensionar Ioan Russu, care fusese încredințat cu depunerea candidaturii lui Ioan Suciucă ca „bărbat de încredere”, dormise un pic mai mult și „pe când s-a dus cu lista, trecuseră însă trei minute peste 8,30 și, astfel, președintele a înlăturat lista românească...”⁵⁷⁴. Puși în fața acestei situații fără precedent tribuniștii arădeni erau nevoiți să ia o decizie de circumstanță, cu atât mai mult, cu cât alegătorii români, slovaci și sârbi pe care-i activizaseră pe tot parcursul săptămânilor precedente veneau, în valuri, la secția de votare din Nădlac. Prim-redactorul Ioan Russu-Șirianu se consultă cu ceilalți fruntași politici prezenți la votare și, ca să nu existe pericolul ca românii, sârbii și slovacii să voteze cu vreunul dintre cei trei candidați maghiari rămași în competiția electorală⁵⁷⁵ propune ca votanții să depună un jurământ sub cuvânt de onoare „că nu vor da vot nici unuia dintre candidații maghiari”⁵⁷⁶. Cu alte cuvinte, după ce au „corteșit” toată campania electorală pentru intrarea în activitate și i-au îndemnat pe alegătorii români, slovaci și sârbi din Nădlac, Șeitin și Cenad să vină în număr cât mai mare la vot, acum, în ziua votării, aceiași lideri politici îi îndeamnă să se abțină de la vot și să reintre în pasivitate. Această „comedie” avea să-l nemulțumească profund pe Vasile Mangra, care îi scrie lui Roman Ciorogariu una dintre cele mai dure scrisori politice de până atunci:

„În fine, ați intrat în activitate, ca la urmă să stăruieți pentru pasivitate! Nu e comedie aceasta? Cine are să vă mai ia în serios? Nimeni, nici cercurile politice maghiare, nici cercurile politice românești și nici amicii noștri politici... Dar oare Maiestățile lor Carol și Franz Josef ce idee să-și facă și ce vor zice despre maturitatea politică a acelei grupări din Arad care avea pretenția de a sta în capul poporului român dincoace de Carpați și a-i da o direcție politică mai sănătoasă?”⁵⁷⁷.

Nici la adresa prim-redactorului *Tribunei*, Ioan Russu-Șirianu, cuvintele vicarului de la Oradea Mare nu sunt mai blânde, deoarece conțin un ultimatum cât se poate de ferm: „Iar lui Russu îi recomand îndeosebi: să nu mai ia

⁵⁷⁴ Ibidem, VIII, nr. 40, din 24 februarie/ 8 martie 1904, p. 2, articolul „Alegerea dela Nădlac”, nesemnat.

⁵⁷⁵ Kossuthistul Nagy Sándor și liberalul Hász Antal vor intra în turul al doilea de scrutin, iar independentul Szücs János va părăsi competiția. Vezi: *Tribuna*, VIII, nr. 40, din 24 februarie/ 8 martie 1904, p. 3, articolul „Alegerea dela Nădlac”, nesemnat.

⁵⁷⁶ Idem, p. 1, editorialul „Biruina ideii naționale”, nesemnat.

⁵⁷⁷ Vasile Mangra, *Correspondență... op. cit.*, vol. I, pp. 307-308, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu*, din 25 februarie/ 9 martie 1904.

asupra sa misiuni politice, de capul său, ci să grijească mai bine de redactarea foii”⁵⁷⁸. Chiar mai mult, Vasile Mangra propune ca, pe viitor, redactorii de la *Tribuna* să nu mai fie implicați direct în procesul electoral, pentru a nu risca să compromită ziarul în eventualitatea unui eșec de genul celui înregistrat la Nădlac. Remarcile dure ale lui Vasile Mangra nu sunt deloc întâmplătoare, deoarece gruparea neoactivistă de la Arad era acum criticată din toate părțile pentru insuccesul electoral de la Nădlac⁵⁷⁹. Pe de altă parte, Vasile Mangra încearcă să se detașeze de acest eșec:

„Țin să vă declar și în scris, ceea ce altă dată v-am spus cu grai viu, că pentru acțiunile voastre politice eu nu am nici o responsabilitate, nici n-o pot avea din moment ce nu sunt în mijlocul vostru și nici consultat sau întrebat din partea voastră”⁵⁸⁰.

Faptul că Vasile Mangra nu este consultat în ceea ce privește atitudinea politică a grupării arădene se vede și din cea de-a doua participare a acestora la alegerile parlamentare parțiale, care se întâmplă în vara aceluiași an, în cercul electoral Pecica. Aici, scaunul de deputat devine vacant în urma decesului lui Vászrhelyi László, cel despre care tribuniștii arădeni scriu că a fost

„dușmanul de moarte al poporului românesc. Pe care Românii cu voturile lor l’au ales deputat. Care în casa comitatului Arad a cutezat să arunce Românilor insulta că Avram Iancu a fost un tâlhar”⁵⁸¹.

⁵⁷⁸ *Idem*.

⁵⁷⁹ *Tribuna*, VIII, nr. 46, din 3/ 16 martie 1904, p. 2, articolul „Un mare rău”, nesemnat, în care tribuniștii răspund criticilor venite din partea „*Gazetei Transilvaniei*”, care-i socotesc pe arădeni vinovați de eșecul de la Nădlac. De asemenea „*Drapelul*”, nr. 125, din 26 octombrie/ 8 noiembrie 1904, care publică o scrisoare a lui Alexandru Mocioni, care reia criticile împotriva „*curentului nou*” pe care le făcuse în anul 1902: „*Acei creștini, care au îndurat moarte de martiri pentru credința lor au exercitat o rezistență pasivă, nu prin refuzul plății impozitelor, ci prin neclintirea lor viguroasă în credința principiilor religioase, iar dacă n-ar fi rezistat ei, devenind oportuniști ca activiștii noștri de la Orăștie, creștinismul ar fi dispărut de mult, odată cu ei, și n-ar fi devenit religia culturii și civilizației noastre*”. Vezi: Valeriu Braniște, *Corespondență*, vol. III (1902-1910), Ediție îngrijită de Gheorghe Iancu și Valeria Căliman, Editura Minerva, București, 1989, pp. 20-21, *Scrisoarea lui Alexandru Mocioni către Valeriu Braniște*, din 24 mai 1902.

⁵⁸⁰ **Vasile Mangra**, *Corespondență... op. cit.*, vol. I, p. 308, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu* din 11/ 24 martie 1904. Vezi și *ibidem*, pp. 314-315, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu*, din 22 iunie v. 1904, în care precizează: „*Eu nu mai știu ce faceți, parcă am fi despărțiți prin mur chinezesc...*”.

⁵⁸¹ *Tribuna*, VIII, nr. 144, din 31 iulie/ 13 august 1904, p. 1, articolul de fond „*Către alegătorii*”.

Acest tablou sumbru în care este zugrăvit defunctul deputat Vásárhelyi László este pus în atiteză cu necesitatea desemnării unui candidat național din partea românilor în acest mare cerc electoral „că doar nu sunt boi, ca să nu judece nimic, ci să-i mâne cine-va cu biciul, ca pe o turmă necuvântătoare”⁵⁸². Un discurs politic dur, care își găsește dezlegarea într-o notă imediat următoare articolului de fond:

„În una din zilele proxime se va întruni comitetul clubului național român din comitatul Aradului – fiind acesta primul prilej de a intra în activitate politică un cerc de pe teritoriul comitatului său – spre a lua hotărâre în fața alegerii”⁵⁸³.

Precizând că este prima „pășire” în activitate care se săvârșește în comitatul Aradului – citadela neoactivismului – tribuniștii încearcă să mai dilueze din eșecul suferit la Nădlac, deplasând o parte a responsabilității acestui insucces în sarcina celor din comitatul Cenad, din aria de cuprindere a căruia făcea parte circumscripția electorală nădlăcană. Nu în ultimul rând, președintele clubului național român din comitatul Aradului era, la acea vreme, memorandumistul Mihai Veliciu, unul dintre cei mai fervenți susținători ai noului activism din gruparea arădeană⁵⁸⁴. Până la urmă, fruntașii români din comitatul Aradului – în frunte cu Vasile Goldiș⁵⁸⁵, Ioan Suciuc⁵⁸⁶, Sever Bocu și Sava Raicu⁵⁸⁷ – optează pentru participarea la alegerile parțiale din „cercul electoral al Pecichei”, propunându-l drept candidat pe tânărul consilier al Tribunalului

Români din cercul Pecica!”, nesemnat.

⁵⁸² *Idem*.

⁵⁸³ *Idem*, p. 1, nota „Mișcări electorale în cercul Pecichei”, nesemnată.

⁵⁸⁴ Lucian Petraș, Mihai Veliciu (1846-1921). *Studiu și documente*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2011, pp. 42-45.

⁵⁸⁵ Despre implicarea lui Vasile Goldiș și a lui Ioan Suciuc face referire Vasile Mangra într-o scrisoare către Roman Ciorogariu: „În zadar îmi vii cu Goldiș și Suciuc, că ei au provocat ori au dat cel puțin motiv la puciul de la Nădlac”. Vezi: Vasile Mangra, *Correspondență...*, op. cit., vol. I, p. 309, Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu, din 11/ 24 martie 1904.

⁵⁸⁶ Ioan Suciuc recunoaște faptul că Vasile Goldiș și Ioan Russu-Șirianu au fost, alături de el, artizanii participării la alegerile parțiale de la Nădlac și de la Pecica. Vezi: Ioan Suciuc, *Arădani și Partidul Național Român. Adevăruri istorice. Ramintiri de interes național-istoric*, Tipografia Diecezană, Arad, 1926, p. 28.

⁵⁸⁷ Sava Raicu (1869-1920), economist la Banca „Victoria” din Arad, mâna dreaptă a lui Nicolae Oncu la conducerea acesteia și succesorul său, din anul 1912. Vezi: Virgiliu Bradin, Sava Raicu (1869-1920). *Finanțist de elită în lumea bancară din Austro-Ungaria, contribuție monografică*, Editura Promun, Arad, 2012.

din Arad, George Popa. Nu de aceeași părere este și Vasile Mangra, pentru care candidarea de la Pecica

„este o mare greșeală politică, pentru că în campania electorală, ca în campania militară, cele dintâi înfrângeri, pe lângă aceea că descurajează și demoralizează întreaga armată, corpul alegătorilor, ele devaluează valoarea morală și subminează încrederea conducătorilor, care au dus-o la înfrângere sigură... Domniile Voastre ați intrat în luptă nepregătiți și fără mijloace...”⁵⁸⁸.

Dincolo de aceste deosebiri de vederi, arădenii încropesc un comitet electoral permanent format din 100 de persoane⁵⁸⁹, care să se ocupe nemijlocit de campania electorală ce se va desfășura în localitățile subsumate cercului Pecica, dintre care cele mai importante erau Curticiul, Macea și Micălaca⁵⁹⁰. Alături de Mihai Veliciu, președintele clubului comitatens românesc, din structura de conducere a comitetului electoral pentru alegerile de la Pecica mai făceau parte deputatul Aurel Vlad, avocații Ioan Suciu și Lazăr Ghebeleș, medicul Nicolae Ciacian, protopopul Constantin Gurban și redactorul Sever Bocu⁵⁹¹. Remarcăm absența inimosului prim-redactor al Tribunei, Ioan Russu-Șirianu, căruia Vasile Mangra îi recomandase să nu mai ia asupra sa misiuni politice și să-și vadă de redactarea foi. Discursul electoral rostit în fața alegătorilor români din Pecica de către Mihai Veliciu, președintele clubului comitatens, este axat pe stimularea ideii de naționalitate, de apartenență la corpusul electoral românesc⁵⁹², care prin reprezentanții săi trimiși în Dieta de la Budapesta va ușura viața de zi cu zi a românilor transilvăneni:

„Apărarea noastră, a drepturilor noastre, a vieții noastre, nu o putem concrede mai mult dușmanilor noștri, ci vrem să trimitem în Dieta țării, întru apărarea noastră, sânge din sângele nostru, os din osul nostru, care să simtă palpitarea inimii noastre și să spună în auzul lumii că Românul nu vrea altceva decât întărirea lui și a patriei”⁵⁹³.

⁵⁸⁸ Vasile Mangra, *Correspondență... op. cit.*, vol. II, pp. 222-224, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Sava Raicu*, din 11/ 22 august 1904.

⁵⁸⁹ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 51.

⁵⁹⁰ Micălaca este astăzi cartier al municipiului Arad, dar până în anul 1930 fusese comună distinctă în comitatul Aradului. Vezi: Augustin Mureșan, Doru Sinaci, Rodica Colta, Felicia Oarcea, *Micălaca – monografie*, Editura Mirador, Arad, 2010.

⁵⁹¹ *Tribuna*, VIII, nr. 153, din 14/ 27 august 1910, pp. 1-2, articolul de fond „*Alegerea dela Pecica*”, nesemnăt.

⁵⁹² Doru Radoslav, *De la Memorand la Marea Unire. Evoluția discursului politic...op. cit.*, p. 290.

⁵⁹³ *Tribuna*, VIII, nr. 153, din 14/ 27 august 1910, pp. 1-2, articolul de fond „*Alegerea dela*

Votarea candidatului național devine astfel nu numai o îndatorire națională, ci și o obligație civică. Iar șepreușeanul⁵⁹⁴ Mihai Veliciu știe să vorbească pe înțelesul gospodarilor români din Pecica, utilizând în discursul său termeni regionali și expresii locale:

„Să nu mai fim tot pleasnă la biciul altora, să nu mai fim slugă la dârloagă, ci stăpâni peste noi și vrerea noastră”⁵⁹⁵.

Deosebit de interesant este și discursul candidatului George Popa, care devine mult mai aplicat înspre problemele concrete cu care se confruntă comunitatea românilor din cercul electoral Pecica. Avem de-a face cu un veritabil program politic pe care tânărul avocat îl prezintă în fața alegătorilor și care cuprinde un set întreg de revendicări: aplicarea prevederilor legii naționalităților, dezvoltarea învățământului în limba română, reformarea legii electorale prin acordarea dreptului vot începând cu vârsta de 20 de ani, menținerea autonomiei comitatelor, numirea de comiți supremi români în ținuturile locuite majoritar de români, stoparea abuzurilor administrațiilor locale, respectarea dreptului la libera întrunire, reducerea serviciului militar de la 3, la 2 ani, reducerea poverii fiscale prin introducerea impozitului progresiv etc⁵⁹⁶. Regăsim în discursul tânărului candidat George Popa ideile politice expuse în ultima vreme în paginile *Tribunei* arădene și, mai ales, în propunerile pe care le făcuse Ioan Mihu în ceea ce privește modernizarea Programului politic al Partidului Național Român, prin însușirea marilor teme economice și sociale cu care se confruntau românii ardeleni la începutul secolului al XX-lea.

Nici campania electorală de la Pecica nu avea să se încheie printr-un succes electoral al candidatului național. Alegerile, desfășurate în data de 27 august 1904 aveau să consfințească următorul rezultat: candidatul Herczeg Ferencz, din partea Partidului Liberal, obținea 802 voturi, candidatul Zlinszky Mihály, din partea Partidului Independent, 457, iar candidatul român George Popa, 428 de voturi. Deoarece partidele maghiare ajung la o înțelegere, iar candidatul Zlinszky Mihály se retrage de la a mai participa și la un al doilea tur de scrutin, mandatul de deputat avea să fie adjudecat de către liberalul Her-

Pecica”, nesemnat.

⁵⁹⁴ Mihai Veliciu s-a născut la Șepreuș, în comitatul Aradului, într-o familie de țărani.

⁵⁹⁵ *Tribuna*, VIII, nr. 153, din 14/ 27 august 1910, pp. 1-2, articolul de fond „*Alegerea dela Pecica*”, nesemnat.

⁵⁹⁶ *Idem*.

czeg Ferencz⁵⁹⁷. În pofida eșecului electoral – care era destul de previzibil, în condițiile în care cercul electoral Pecica număra 20. 604 români, față de 28. 856 unguri, șvabi și sârbi⁵⁹⁸ – alegerea de la Pecica avea să reprezinte un exercițiu electoral deosebit de util pentru românii din comitatul Aradului și nu numai. La fel ca și în cazul alegerii de la Nădlac, candidații, însoțiți de întreg staff-ul electoral se deplasaseră din casă în casă, stând de vorbă și îmbărbătându-i pe săteni. Se întârea, astfel, legătura dintre frunțașii politici și popor, se contabilizau problemele cu care se confruntau românii și se exersa activitatea electorală propriu-zisă. Întâmplări nefericite, de genul celei de la Nădlac, nu aveau să se mai întâmple pe toată durata ciclurilor electorale viitoare, iar deputatul Aurel Vlad va publica chiar un set de îndrumări practice „*pentru cărturarii noștri de prin orașe și din comune mari și mici, pentru a putea supraveghea conștierea alegătorilor*”⁵⁹⁹ în vederea educării corpului electoral.

Participarea la competițiile electorale va conduce și la conștientizarea necesității unei mai bune organizări a Partidului Național Român în teritoriu, astfel că se va pune iarăși problema conducerii acestuia. Se repune pe tapet proiectul de modernizare al Partidului Național Român propus de către arădeni, constatându-se că

*„nu s-a făcut nici până astăzi ceea-ce se hotărâse atunci să se facă mult în jumătate de an: organizarea uniformă a comitatelor, ca după aceea să se aleagă un nou comitet, pe basa noii organizări”*⁶⁰⁰.

Se simțea tot mai mult nevoia unui lider politic recunoscut de către toți românii transilvăneni în fruntea Partidului Național Român „*care să se devoteze numai politicei*”. Este atacat și provizoratul prezidențial al venerabilului Gheorghe Pop de Băsești, care este „*departe de ori-ce centru românesc*”, astfel că tribuniștii arădeni dau un veritabil ultimatum tuturor frunțașilor politicii românești din Transilvania:

„Facem atent întâi pe venerabilul președinte, în al doilea rând pe toți cei cari au primit să figureze în comitet: să-și facă datoria, să se achiteze de îndatoririle ce au luat asupra lor. Ori dacă nu, să vină cu toții în public și să declare că nu pot să lucreze ori nu știu ce să înceapă

⁵⁹⁷ *Ibidem*, VIII, nr. 154, din 15/ 28 august 1904, p. 2, articolul „Alegerea dela Pecica”, nesemnat.

⁵⁹⁸ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 52.

⁵⁹⁹ *Tribuna*, VIII, nr. 60, din 23 martie/ 5 aprilie 1904, pp. 2-3, „Îndrumări pentru cărturarii noștri de prin orașe și din comune mari și mici, pentru a putea supraveghea conștierea alegătorilor care se face în zilele acestea până în 15 April”, semnat: Dr. Aurel Vlad, deputat Dobra.

⁶⁰⁰ *Ibidem*, VIII, nr. 77, din 20 aprilie/ 3 mai 1904, p. 1, editorialul „Frunțașii români”, nesemnat.

*pentru a scoate partidul național din starea precară în care se află... A tolera însă și mai departe starea actuală, este a ne face toți vinovați d'un rău care cu cât se va lungi, cu atât mai dezastruos efect va avea asupra cadrelor, odinioară mândria partidului național*⁶⁰¹.

În finalul acestui discurs politic cu caracter ultimativ tribuniștii mai îndulcesc tonul, argumentând că nu pentru a învinovați pe cineva, ci doar conduși de simțul datoriei naționale fac un apel călduros către toți fruntașii „*să dea semne de viață și să cheme nu la sfat, ... ci la lucru*”.

Apel sau ultimatum, discursul publicat în *Tribuna* arădeană ridică în fața liderilor politici români necesitatea reorganizării Partidului Național Român după principii moderne, democratice. Iar singurul proiect politic în acest sens fusese avansat de către grupările constituite la Arad și la Orăștie, care deja intraseră în activitate.

III. 3. Preocupări pentru susținerea învățământului confesional românesc

În marile momente ale luptei naționale, tribuniștii arădeni au avut tendința de a propune depășirea divergențelor confesionale care s-au manifestat între liderii politici ortodocși și greco-catolici români din Transilvania. La fel se întâmplă lucrurile și la începutul anului 1904, când lansează un apel la „*solidaritatea între toți luptătorii bravi, o înțelegere deplină și o sinceră și profundă dragoste între frați... Și mai puțin ne vom angaja la certe confesionale. Ambele biserici române au ele împotriva cui să lupte*”⁶⁰².

Firește, apelul nu era gratuit, ci survenea după o ceartă confesională provocată la sfârșitul anului 1903 de către vicarul mitropolitan Ilarion Pușcariu, care refuzase să slujească împreună cu preoții greco-catolici la slujba de sfințire a pietrei de temelie a Casei Naționale din Sibiu. Atunci, arădenii reacționaseră în favoarea aplanării conflictului: „*Să ne desbrăcăm odată de intoleranța confesională!*”⁶⁰³.

Cu toate acestea, cei care „*piștolesc*”⁶⁰⁴ subiectul confesional sunt tocmai cei de la *Tribuna* arădeană, care în numărul din 14/ 27 decembrie 1903 reiau

⁶⁰¹ *Idem*.

⁶⁰² *Ibidem*, VIII, nr. 12, din 13/ 26 ianuarie 1904, p. 1, editorialul „*Ce vrem și ce răspundem...*”, nesemnat.

⁶⁰³ *Tribuna Poporului*, VII, nr. 227, din 11/ 24 decembrie 1903, p. 1, editorialul „*Fie pace!*”, nesemnat.

⁶⁰⁴ Expresia este utilizată de către Valeriu Braniște în articolele sale. În *Tribuna Poporului* găsim doar expresia „*piștolește*, vorba lui Braniște”.

incidentul de la Sibiu și-l întorc pe toate fețele, acuzându-i pe „frații închinători sfântului Scaun dela Roma că...întâi se gândesc la catolicism și numai după aceea își aduc aminte că-s Români”⁶⁰⁵.

Subiectul confesional este închis la începutul anului 1904, când pe prima pagină a *Tribunei* arădene își fac loc discursuri politice și știri despre lupta politică din congregațiile comitatense și intrarea în activitatea parlamentară. Din comitatul Solnoc-Dobâca este publicat discursul lui Alexandru Vaida-Voievod privind refuzul românilor din congregație de a acorda vot de încredere cabinetului Tisza:

„Câtă vreme din partea Contelui Tisza nu avem decât vorbe frumoase și fapte contrazicătoare vorbelor, noi încredere nu-i putem vota, ci luăm simplu la cunoștință numirea cabinetului D. Sale. Am zis!”⁶⁰⁶.

Dincolo de expresia întăritoare din finalul discursului, facem mențiunea că vorbirea lui Alexandru Vaida-Voievod a fost făcută integral în limba română, lucru destul de rar întâlnit în acel comitat. În congregația Aradului sarcina refuzului de a acorda vot de încredere noului guvern îi revine tot unui politician român de confesiune greco-catolică, Ștefan Cicio Pop: „Luăm la cunoștință, dar nu salutăm venirea la putere a noului guvern”⁶⁰⁷. Reacția românilor era cauzată de pericolele care se anunțau în legătură tendințele guvernărilor maghiari de a introduce învățarea obligatorie a limbii maghiare și în școlile confesionale ale naționalităților, școli care nu erau susținute de către statul maghiar din punct de vedere financiar. „Să nu fie o singură colibă valahă – scriau ziariștii maghiari în cotidianul „Magyar Szó” – în care să nu pătrundă, ca soarele, razele puternice, dătătoare de viață ale ideii de stat maghiar”⁶⁰⁸. Puși în fața acestui tip de discurs, tribuniștii îi îndeamnă pe episcopii ortodocși și greco-catolici să meargă împreună la Budapesta și să lupte pentru salvarea școlilor confesionale românești de la pericolul maghiarizării⁶⁰⁹.

⁶⁰⁵ *Tribuna Poporului*, VII, nr. 229, din 14/ 27 decembrie 1903, p. 1, articolul de fond „Cine-i de vină?”, nesemnat. Deși nu este semnat, înclinăm să credem că este vorba despre Roman Ciorogariu. Primul argument ține de stilul redactării, iar cel de-al doilea de faptul că reia temele prezentate în acest articol în volumul autobiografic „Zile trăite” și în broșura „Spre prăpastie”.

⁶⁰⁶ *Tribuna*, VIII, nr. 17, din 21 ianuarie/ 3 februarie 1904, pp. 3-4, articolul „Vorbirea d-lui Dr. Al. Vajda-Voievod în congregația Solnoc-Dobâca”, nesemnat.

⁶⁰⁷ *Ibidem*, VIII, nr. 25, din 1/ 14 februarie 1904, pp. 2-3, articolul „Dela congregația Aradului”, nesemnat.

⁶⁰⁸ *Ibidem*, VIII, nr. 64, din 1/ 14 aprilie 1904, p. 1, editorialul „Limba ungurească în școli”, nesemnat.

⁶⁰⁹ *Ibidem*, VIII, nr. 75, din 17/ 30 aprilie 1904, p. 1, editorialul „Tisza și școlile noastre”, nesemnat.

Tactica noului ministru al Instrucției și Cultelor din cabinetul premieiului Tisza István, Albert Berzeviczy, de a-și atinge scopul urmărit prin utilizarea pașilor mici este demascată încă din primăvara anului 1904 de către tribuniștii de la Arad, care se revoltă împotriva măsurilor guvernamentale de a recunoaște doar diplomele pentru învățători eliberate de către preparanșii de stat.⁶¹⁰ Mitropolii și episcopii ambelor confesiuni românești sunt îndemnați să meargă la Împărat, pentru a susține învățământul confesional.

Împotriva noului proiect de lege școlară sunt organizate și adunări populare de protest, cum este cea de la Șiria din 13 noiembrie 1904 unde, în frunte cu Vasile Goldiș și cu Ștefan Cicio Pop, sute de români adoptă o rezoluție prin care „*alegătorii români protestează solemn în contra acestui proiect de lege*”⁶¹¹. Tot în același număr al ziarului este publicat și „*Memorandumul Episcopatului bisericeii gr. -ort. rom.*” adresat ministrului Berzeviczy în contra noii legi școlare. Adunări populare de protest se mai desfășoară și la Chișineu⁶¹², Deva, Ilia, Orăștia, Sebeș, Sibiu, Săliște, Dej și în alte localități ardelenice⁶¹³. Reacția românilor – și a celorlalte naționalități – față de intenția autorităților maghiare de revizuire a legilor școlare determină convocarea unor consfătuiri pe această temă la Ministerul Instrucțiunii și Cultelor de la Budapesta. Din partea eparhiei Aradului participă episcopul Ioan Ignatie Papp și Vasile Goldiș, în calitate de secretar consistorial⁶¹⁴. Discursul politic legat de această temă și publicat în paginile *Tribunei* arădene devine unul cât se poate de dur. Punând în evidență drepturile istorice dobândite în ceea ce privește autonomia bisericească, la care atentează astăzi liderii politici maghiari, tribuniștii izolează comportamentul acestora în afara contextului central-european: „*Guvernul acesta crează stări asiatice în mijlocul Europei*”⁶¹⁵. Tot în această perioadă, rectorul Universității din Budapesta amenință că-i va exmatricula pe toți studenții românii care vor participa la serbările de la Putna, prilejuite de împlinirea a cinci secole de la

⁶¹⁰ *Ibidem*, VIII, nr. 88, din 6/ 19 mai 1904, p. 1, editorialul „*Revizuirea instrucțiunii elementare*”, nesemnat.

⁶¹¹ *Tribuna*, VIII, nr. 207, din 2/ 15 noiembrie 1904, pp. 1-3, reportajul „*Adunarea din Șiria*”, nesemnat.

⁶¹² *Ibidem*, VIII, nr. 222, din 24 noiembrie/ 7 decembrie 1904, p. 2, articolul „*Convocare*”, nesemnat; VIII, nr. 224, din 27 noiembrie/ 10 decembrie 1904, p. 1, articolul „*Adunarea din Chișineu*”, semnat: (R.); VIII, nr. 225, din 29 noiembrie/ 13 decembrie 1904, p. 2, articolul „*Adunarea din Chișineu*”, nesemnat.

⁶¹³ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 53.

⁶¹⁴ *Tribuna*, VIII, nr. 93, din 13/ 26 mai 1904, p. 4, rubrica „*Noutăți*”, nesemnată.

⁶¹⁵ *Ibidem*, VIII, nr. 94, din 16/ 29 mai 1904, pp. 1-2, articolul de fond „*Reforma învățământului poporal*”, nesemnat.

moarte lui Ștefan cel Mare. Subiectul va fi amplu dezbătut în paginile *Tribunei*, iar studenții români din mai toate centrele universitare europene vor lua atitudine în sprijinul conaționalilor lor de la universitatea budapestană⁶¹⁶.

De la Budapesta, unde prelații români discută cu ministrul Albert Berzevichy problemele legate de revizuirea legilor legate de învățământul de masă, Vasile Goldiș trimite numeroase informări pentru redacția *Tribunei*, care vor fi publicate cu prioritate în paginile ziarului. Delegația prelaților români aparținând ambelor confesiuni încep prin a protesta față de utilizarea termenului de „*valah*” în proiectul noii legi de reformă a școlilor populare și propun utilizarea termenului de „*român*”. Este combătută, cu argumente, intenția de maghiarizare forțată a învățământului confesional, iar tribuniștii arădeni dovedesc zădărnicia acestei tendințe utopice făcând o comparație cu irlandezii, care deși vorbesc limba engleză, totuși nu renunță la idealurilor lor naționale⁶¹⁷.

Este publicat, in extenso, discursul pe care-l rostește mitropolitul Ioan Mețianu cu ocazia consfătuirilor de la Budapesta. Prelatul român propune retragerea proiectului de lege, arătând că învățământul confesional trebuie să se facă în limba confesiunii respective, deoarece „*aceasta nu mai este afacere școlară, ci este afacere bisericească*”⁶¹⁸. Nu de aceeași părere este și episcopul sârb Lucian Bogdanovits, care susține noul proiect de lege al ministrului Albert Berzevichy în forma sa neschimbată⁶¹⁹, dar care va fi aspru criticat în presa națională sârbească din Belgrad⁶²⁰. Tot pe tema „*anchetei*”⁶²¹ școlare de la Budapesta, tribuniștii publică și discursul mitropolitului greco-catolic Victor Mihály, pe care-l preiau integral din ziarul „*Unirea*” de la Blaj⁶²². Iar în numărul următor al ziarului este publicat un ultimatum la adresa tuturor deputaților români din Partidul Liberal⁶²³, cărora li se solicită fie să protesteze

⁶¹⁶ *Ibidem*, VIII, nr. 94, din 16/ 29 mai 1904, pp. 2. 3, articolul „*Serbarea dela Putna și rectorul universității din Budapesta*”, nesemnat; VIII, nr. 97, din 23 mai/ 5 iunie 1904, p. 4, articolul „*Serbarea dela Putna*”, nesemnat; VIII, nr. 102, din 30 mai/ 12 iunie 1904, p. 2, articolul „*Serbarea dela Putna*”, nesemnat; VIII, nr. 105, din 3/ 16 iunie 1904, p. 3, articolul „*Protestul Studențimei Universitare din România*”, nesemnat.

⁶¹⁷ *Ibidem*, VIII, nr. 96, din 22 mai/ 4 iunie 1904, p. 1, editorialul „*În apărare*”, nesemnat.

⁶¹⁸ *Idem*, pp. 1-3, articolul „*Vorbirea Mitropolitului Mețianu*”, nesemnat.

⁶¹⁹ *Ibidem*, VIII, nr. 97, din 23 mai/ 5 iunie 1904, p. 2-3, articolul „*Ancheta*”, nesemnat.

⁶²⁰ *Ibidem*, VIII, nr. 99, din 26 mai/ 8 iunie 1904, articolul „*Răsplata renegatului*”, nesemnat.

⁶²¹ Tribuniștii utilizează termenul de „*anchetă*” pentru a denumi consultările guvernanților de la Budapesta cu reprezentanții confesiunilor naționalităților.

⁶²² *Tribuna*, VIII, nr. 104, din 2/ 15 iunie 1904, pp. 2-3, articolul „*Vorbirea Mitropolitului Victor Mihály ținută în ședința dela 30 mai a anchetei școlare*”, articol preluat din ziarul „*Unirea*”.

⁶²³ Este vorba despre fratele mitropolitului greco-catolic, Petru Miháli, precum și de ceilalți deputați români Șerb, Vuia, Avramescu, Sombati, Ciocan și Nicolae Șerban.

față de proiectul de lege privitor la școlile populare, fie să-și dea demisia din Partidul Liberal:

„Ori cu Românii, ori cu Berzeviczy... Cinstea și dragostea românească – ori umilirea cea mai rușinoasă”⁶²⁴.

Pe marginea proiectului de lege propus de către ministrul Albert Berzeviczy intervine și protopopul Constantin Gurban: „*Ridicul proiect, vrednic de compătimire, ba e criminal chiar*”⁶²⁵. Acușele protopopului Constantin Gurban se fundamentează pe o analiză riguroasă a acestui „*atentat la școalele noastre confessionale*”⁶²⁶, iar concluziile pe care le trage autorul sunt cât se poate de categorice:

„*Dacă guvernul nu-și va retrage proiectul, el va deveni lege și noi ne vom supune; de executat însă nu-l vom putea executa, pentru că pestece puterile noastre. Școalele noastre le vom susține din sărăcia și după puțină și vină asupra noastră ori-ce primejdie, de pierire nu ne temem, căci cu noi este Dumnezeu și credem în viitorul celor asupriți – Am zis!*”.

Memorandul pe care autoritățile bisericești săsești în înaintează în contra proiectului de lege propus de către ministrul Albert Berzeviczy este de asemenea analizat în paginile *Tribunei*, numai că, de această dată, cei de la Arad nu scapă momentul să-i critice pe deputații sașilor transilvăneni care s-au aliat cu primul-ministru Tisza István:

„*Să sperăm că Memorandul autorităților bisericești săsești va sili pe naționaliștii sași oportuniști să devină earăși – verzi!*”⁶²⁷.

Deosebit de interesantă este și propunere venită din partea unui „*membru al corpului didactic român din Transilvania*”, care susține înființarea unei facultăți de teologie în limba română:

„*Acest vechiu postulat trebuie scos de sub cenușa uitării și prezentat d-lui Berzeviczy ca răspuns la acțiunea sa*”⁶²⁸.

⁶²⁴ *Tribuna*, VIII, nr. 105, din 3/ 16 iunie 1904, p. 1, editorialul „*O datorie de îndeplinit*”, semnat: (R.).

⁶²⁵ *Ibidem*, VIII, nr. 157, din 19 august/ 1 septembrie 1904, p. 1, articolul de fond „*La proiectul Berzeviczy II*”, semnat: Constantin Gurban.

⁶²⁶ *Ibidem*, VIII, nr. 156, din 18/ 31 august 1904, p. 1, articolul de fond „*La proiectul Berzeviczy I*”, semnat: Constantin Gurban.

⁶²⁷ *Ibidem*, VIII, nr. 180, din 23 septembrie/ 6 octombrie 1904, p. 1, editorialul „*Memorandul Sașilor*”, nesemnat.

⁶²⁸ *Ibidem*, VIII, nr. 189, din 6/ 19 octombrie 1904, p. 1, articolul de fond „*Seminariile*”, sem-

În final, tribuniștii arădeni propun o soluționare politică a pericolului iscat de iminenta legiferare a proiectului de revizuire a învățământului popular susținut de către ministrul Albert Berzeviczy. Speculând criza politică prin care trecea partidul guvernamental – care-și pierduse din susținerea parlamentară și dispunea de o majoritate extrem de fragilă, de doar 16 voturi – cei din jurul *Tribunei* arădene propun ca deputații aparținând naționalităților să înceapă negocierile cu primul-ministru în sensul abandonării acestei inițiative legislative: „Retragerea proiectului Berzeviczy este lucrul cel mai mic pe care naționalitățile îl pot stoarce guvernului în strâmtorarea actuală”⁶²⁹. În caz contrar, amenință cei de la *Tribuna*, „ne vom ști datoria: vom curăța terenul de trădători întâi de toate, și numai după aceea vom face un pas înainte”⁶³⁰.

Sărbătorile naționale de la Putna, închinată împlinirii a patru secole de la moartea marelui domnitor Ștefan cel Mare, sunt exploatate din plin de către ziaristii *Tribunei* arădene.

Prim-redactorul Ioan Russu-Șirianu participă personal la aceste manifestări⁶³¹, iar pe parcursul mai multor numere prima pagină a ziarului este machetată festiv, pentru a atrage atenția cititorilor. În fond, tribuniștii arădeni se revendicau ca fiind inițiatorii sărbătorilor naționale de la Putna, deoarece în anul 1871 Ioan Slavici organizase – împreună cu Mihai Eminescu – primele manifestări naționale de amploare de aici. Putna reprezenta locul de închinăciune al tuturor românilor, iar personalitatea istorică lui Ștefan cel Mare era privită nu doar ca fiind compatibilă, ci chiar superioară celui mai mare rege maghiar⁶³², Matei Corvin, astfel că mândria națională a românilor ardeleni era pe deplin satisfăcută. În această perioadă, în subsolul primelor pagini – spațiu destinat cu predilecție foiletoanelor literare – sunt publicate, în serial, amintirile lui Ioan Slavici despre serbările de la Putna⁶³³. Numărul din 3/ 16 iulie 1904 este dedicat special acestei sărbători naționale a tuturor românilor, ocazie cu care tribuniștii alcătuiesc un număr special. Pe prima pagină nu se mai folosesc coloanele, nici pe pagina a doua, iar titlul este pus pe frontispiciul ziarului: „2 iulie

nat: Un membru al corpului didactic român din Transilvania.

⁶²⁹ *Ibidem*, VIII, nr. 217, din 17/ 30 noiembrie 1904, p. 1, editorialul „Moment oportun”, nesemnat, cu specificația: „În atențiunea deputaților români din partidul guvernamental”.

⁶³⁰ *Idem*.

⁶³¹ Vasile Mangra, *Correspondență... op. cit.*, vol. I, pp. 314-315, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu*, din 22 iunie v. 1904.

⁶³² *Tribuna Poporului*, VI, nr. 182, din 2/ 15 octombrie 1902, p. 1, articolul „Serbarea dela Cluj”, nesemnat: „Și mai ales să nu uite un lucru: pe Mateiu Corvinn numai Românii l-au putut învinge”.

⁶³³ *Tribuna*, VIII, nr. 103, din 1/ 14 iunie 1904, pp. 1-2, articolul „Serbările dela Putna”, semnat: Ioan Slavici.

1504-1904⁶³⁴. Nu se fac referiri speciale despre biruința de la Baia a marelui domnitor român, pentru a nu stârni reacția maghiarilor, dar în pagina a treia este publicată, integral, „Doina” lui Eminescu⁶³⁵. În numărul următor este redat discursul ministrului Instrucțiunii Publice de la București, Spiru Haret, rostit la Putna, care face referire la unirea țărilor românești:

„Pentru întâia oară, de patru sute de ani, poporul românesc se regăsește unit și tare în lăuntru, respectat în afară. Unirea țărilor surori, Ștefan cel Mare se silise să o facă, și a luptat pentru dânsa o viață întreagă, vărsând șiroaie de sânge. Cu o sută de ani mai târziu, Mihaiu Viteazul a reușit un moment să o realizeze, tot pe câmpul de bătălie”⁶³⁶.

Unul dintre cele mai frumoase discursuri pe această temă este publicat în numărul din 7/ 20 iulie 1904, inspirat din textul pricesnei ortodoxe ce se cântă în Postul Mare, „Cu noi este Dumnezeu”:

„Există o țară în lume, unde cultul moșilor și strămoșilor vor să ni-l înlocuiască prin spectacole de circuri... Omorătorii de tauri sunt eroii, ear dragostea-ne de neam și de limbă este o fieară, ce trebue sfâșiată... Ne întărește însă credința: și luăm, sorbim Duh din depărtare, dela Sfântul Mormânt și strălucita umbră dela Putna... Înțelegeți neamuri! Căci cu noi este Împăratul ceriurilor!”⁶³⁷.

Este publicată și scrisoarea trimisă de către Papa Pius al X-lea – ca răspuns la adresa lui Vladimir Ghica – prin care Suveranul Pontif glorifică personalitatea celui care fusese supranumit „Luptătorul lui Christos”⁶³⁸.

Politica opresivă a guvernanților de la Budapesta față de tendința de afirmare națională a românilor transilvăneni face și ea obiectul discursului politic prilejuit de marile sărbători naționale de la Putna: „*Amic al Românilor și aliat al României nici nu poate fi un guvern care detestă pe eroii noștri naționali*”. Iar mai departe, punând în balanță cele două centre de interes ale Monarhiei Austro-Ungare, respectiv Viena și Budapesta, prim-redactorul Ioan Russu-Șirianu ține să precizeze și care ar putea fi poziția României în această ecuație: „*Și câtă vreme la Budapesta se face politica intolerantă d’acum, capul încoronat*”

⁶³⁴ *Ibidem*, VIII, nr. 125, din 3/ 16 iulie 1904, pp. 1-2, articolul de fond „2 iulie 1504-1904”, nesemnat.

⁶³⁵ *Idem*, p. 3, poezia „Doina” de M. Eminescu.

⁶³⁶ *Ibidem*, VIII, nr. 127, din 6/ 19 iulie 1904, p. 1, articolul reportaj „Sărbătorirea lui Ștefan cel Mare”, nesemnat.

⁶³⁷ *Ibidem*, VIII, nr. 128, din 7/ 20 iulie 1904, p. 1, editorialul „Plecați-vă neamuri!”, nesemnat.

⁶³⁸ *Idem*.

al României nu în capitala Ungariei, ci la Viena își va căpăta prieten”⁶³⁹. Inclusiv orizontul de așteptare al românilor transilvăneni este legat de personalitatea istorică a lui Ștefan cel Mare, chiar dacă mai voalat și cu referire în primul rând la asuprirea religioasă:

„...după cum Ștefan a înfrânt d'atâtea ori pe dușmanii neamului românesc și stăvilă a pus Turcilor, tot așa: are să vină odată ziua când nici un Român să nu fie sub obidă păgână”⁶⁴⁰.

Deși fără trimitere exactă la marea sărbătoare națională de la Putna, în numărul din 10/ 23 septembrie 1904 este publicat un articol extrem de interesant vizavi de încercările dramatice prin care trec românii din Basarabia, încorporați și trimiși să lupte în războiul ruso-japonez:

„Eată soarta fraților noștri din Basarabia, eată de ce cu lacrimi în ochi cetim despre pornirea lor la războiul d'acum... Ei, vitejii dela Plevna, să se bată pentru a scăpa de rușine împărăția pe care au mai scăpat-o odată de nimicire și care apoi drept răsplată și-a înfipt ghearele în trupul României!... E din cale afară de trist”⁶⁴¹.

Basarabeni sunt astfel priviți nu doar ca un avanpost în bastionul extrem-răsăritean al românității⁶⁴², dar și ca „eroii de la Plevna”, cei care au cucerit reduta pe care s-a clădit apoi România modernă. În această perioadă se îmbunătățesc considerabil și paginile literare, apărând semnăturile lui Ștefan Octavian Iosif⁶⁴³, Octavian Goga⁶⁴⁴ și Emil Isac⁶⁴⁵. Se publică și câteva știri despre moartea marelui scriitor maghiar Jókai Mór – în care este elogiată personalitatea acestuia – tribuniștii punând în evidență faptul că „el își iubea neamul, fără a crede că în același timp e obligatoriu a urî celelalte națiuni”⁶⁴⁶.

⁶³⁹ *Ibidem*, VIII, nr. 135, din 17/ 30 iulie 1904, articolul de fond „Trăiască Împăratul!”, semnat: (R. Ș.).

⁶⁴⁰ *Ibidem*, VIII, nr. 130, din 10/ 23 iulie 1904, p. 1, articolul „După Serbare”, nesemnat.

⁶⁴¹ *Ibidem*, VIII, nr. 172, din 10/ 23 septembrie 1904, p. 1, editorialul „Românii în războiul ruso-japonez”, nesemnat.

⁶⁴² Valer Moga, *Națiunea în discursul politic românesc din Transilvania anului 1918...op. cit.*, p. 69.

⁶⁴³ *Ibidem*, VIII, nr. 94, din 16/ 29 mai 1904, p. 8, articolul „Partea literară”, semnat: Șt. O. Iosif.

⁶⁴⁴ *Ibidem*, VIII, nr. 83, din 29 aprilie/ 12 mai 1904, p. 3, poezia „Dăscălița”, semnată: Nic. Otavă, cunoscut pseudonim al lui Octavian Goga. Vezi: Ioan Dodu Bălan, *Octavian Goga, monografie*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1975, p. 349 „Abreviațiuni și pseudonime cu care a semnat Octavian Goga” (Octavian, Tavi, Sfinx, Othmar, Agog, Nicu, Nic. Otavă, Lia, Ion Codru, Sanherib, Ion Bratu, Sisifus, Tantalus, Silex, Aegrotus, O. G., Yorik, Styx, Pygmalion, G.).

⁶⁴⁵ *Idem*, p. 6, poezia „Amurg”, semnată: Emil Isac.

⁶⁴⁶ *Ibidem*, VIII, nr. 84, din 1/ 14 mai 1904, p. 1, articolul „Jókai ca naționalist”, nesemnat.

IV.

Impunerea neoactivismului ca strategie politică oficială a
Partidului Național Român

Conjugarea eforturilor tuturor structurilor naționale în vederea înlăturării pericolului provocat de inițiativa ministrului Albert Berzeviczy de a revizui legislația învățământului popular reprezenta și un moment prielnic pentru a se pune din nou problema reorganizării politice a românilor din Transilvania. Românii ardeleni resimțeau tot mai mult nevoia unei reprezentări politice menite să-i protejeze în fața abuzurilor guvernanților, fie că vorbim despre învățământul confesional, despre cele două biserici naționale sau despre structurile asociative care deveneau din ce în ce mai numeroase⁶⁴⁷. Așa se face că, în plină campanie mediatică pentru anihilarea proiectului Berzeviczy, în numărul din 18/ 31 iulie 1904 apare un editorial adresat frunțașilor politici români: „...*E vremea ca frunțașii să se deștepte și mai ales să deștepte! Să cheme la luptă pătura cea mare a poporului român*”⁶⁴⁸. Nu trec nici două săptămâni, că pe prima pagină a *Tribunei* își face loc un articol de fond primit „*din afară*”, dar cu o temă fără echivoc: „*Reorganizarea partidului național român*”⁶⁴⁹. Materialul depășește cu mult dimensiunea unui simplu articol

⁶⁴⁷ Liviu Maior, *Mișcarea națională românească din Transilvania...op. cit.*, p. 86. Vezi: *Tribuna*, VIII, nr. 170, din 7/ 20 septembrie 1904, articolul de fond „*Asociațiunea*”, nesemnat.

⁶⁴⁸ *Tribuna*, VIII, nr. 136, din 18/ 31 iulie 1904, p. 1, editorialul „*Cătră frunțașii noștri*”, nesemnat.

⁶⁴⁹ *Ibidem*, VIII, nr. 151, din 11/ 24 august 1904, p. 1, articolul de fond „*Reorganizarea partidului național român*”, nesemnat, cu specificația: „*Primim din afară următorul articol, căruia îi dăm loc în întregime*”.

de opinie și cuprinde o analiză obiectivă a situației politice în care se găsesc românii transilvăneni la începutul secolului al XX-lea. În opinia autorului articolului, necesitatea reorganizării Partidului Național Român rezidă în chiar conjunctura politică existentă:

„Cu cât ne apropiem mai mult de alegerile generale parlamentare, cu atât se simte mai mult lipsa unei organizațiuni în politica serioasă a poporului Român din Ungaria”.

Dând exemplul celorlalte popoare europene care și-au câștigat exclusiv prin luptă drepturile constituționale de care se bucură în prezent – maghiarii, francezii, englezii, americanii, italienii, germanii, dar și românii din Regat – autorul își continuă discursul politic făcând apel la necesitatea intrării românilor ardeleni în lupta politică parlamentară:

„Este nedemn pentru un popor ca el să cerșească drepturi: el trebuie să și-le cucerească, căci numai așa va ști să le și prețuiască... Pasivitatea sau rezistența pasivă e o utopie politică condamnată de toți oamenii politici... De aceea tinerimea noastră, fără a mai ție seamă de conclusele conferențelor naționale au renunțat la pasivitate și au intrat din nou în luptele politice”.

Cât privește, însă, intrarea în luptele politice, acest lucru nu se poate realiza „fără o organizare politică și fără un program determinat”. Oportunitatea reluării activității politice de către românii transilvăneni se justifică prin faptul că „țărănimea noastră are o poziție materială și culturală incontestabil mai superioară ca acum 20 de ani”, iar presa națională și-a făcut pe deplin datoria „pregătindu-i pe Români pentru apropiatele lupte electorale”. În concluzie „acum e rândul frunțașilor noștri să organizeze comitetele electorale și să pregătească pe alegători pentru viitoarele alegeri”. Mai departe, deși articolul poartă mențiunea că este primit „din afară”, este redat cu maximă fidelitate proiectul politic alcătuit de către arădenii din jurul *Tribunei*: să fie desemnate comitete electorale la nivelul fiecărui comitat, reprezentanții acestora să se reunească într-un comitet central, de unde să coordoneze întreaga activitate politică a românilor din Transilvania, precum și atitudinea unitară pe care deputații români cu program național ar urma să o aibă în parlament. Nu lipsește nici „cheia” programului politic arădean în ceea ce privește democratizarea Partidului Național Român: „Toți deputații aleși să facă parte, de drept, din comitetul central”.

Pentru a acapara și părțile bănățene – cunoscute pentru atitudinea lor pro-pasivistă de până atunci – *Tribuna* arădeană publică mai multe materiale primite de pe malurile Begheiului. „*De la un fruntaș din Banat*” – este menționat sub titlul articolului „*Pasivitate fără rost!*”, care se încheie cu îndemnul „*Români la luptă! Într'un gând și într'o simțire!*”⁶⁵⁰. Și, ca să nu mai existe nici un dubiu privitor la schimbarea de atitudine politică a bănățenilor, articolul poartă și „*iscălitura*”: *Un fondator al „Drapelului”*. Banatul rămâne în atenția *Tribunei* și în numărul următor al ziarului, când pe prima pagină este publicat editorialul „*Pasiviștii din Banat*”⁶⁵¹. Argumentele autorului articolului în favoarea abandonării pasivității sunt cele cunoscute, doar că, la final, pune întrebarea: „*Să ni-se spună însă: care popor, când și ce ideal și-a întrupat – prin pasivitate?*”.

Strategia de atragere a Banatului în tabăra pro-activistă este aplicată, aproape identic, și în cazul Blajului, o altă „*citadelă a pasivității*”. De aici, de la Blaj, este publicat articolul „*Să nu ne împărțim!*”, semnat de „*T. Laz., Blaj*”⁶⁵². Reiterând momentul politic 1894, când „*domnii au pășit în mijlocul poporului*” și surprinzând realitatea că „*de-atunci încoace aproape toți dorm*”, autorul blăjean propune și soluția: „*o conferință națională*”.

Curios, sau nu, propunerea venită de la Blaj este preluată și analizată pe larg chiar în următorul număr al ziarului *Tribuna*. Mărturisind din capul locului că „*am fost și vom rămâne aderenți ai politicii de activitate*”⁶⁵³ tribuniștii arădeni configurează condițiile pe care ar trebui să le îndeplinească o viitoare conferință națională. În primul rând se lămuresc termenii: ar fi de preferat o conferință națională, numai că, pentru a nu întâmpina obstrucții din partea guvernanților, se poate convoca doar o conferință electorală. În al doilea rând „*totul în cadrul partidului trebuie să se petreacă*”, iar arădenii se angajează și își iau răspunderea numai pentru o luptă pornită „*în deplină înțelegere cu toți câți sunt activiști*”. În al treilea rând

⁶⁵⁰ *Ibidem*, VIII, nr. 215, din 14/ 27 noiembrie 1904, p. 1, articolul de fond „*Pasivitate fără rost!*”, semnat: „*Un fondator al „Drapelului”*”, cu specificația: „*De la un fruntaș din Banat*”.

⁶⁵¹ *Ibidem*, VIII, nr. 216, din 16/ 29 noiembrie 1904, p. 1, editorialul „*Pasiviștii din Banat*”, semnat: (*).

⁶⁵² *Ibidem*, VIII, nr. 238, din 18/ 31 decembrie 1904, p. 1, articolul de fond „*Să nu ne împărțim!*”, semnat: T. Laz., Blaj.

⁶⁵³ *Ibidem*, VIII, nr. 239, din 19 decembrie/ 1 ianuarie 1904, p. 1, articolul de fond „*În fața alegerilor*”, nesemnat.

„nimeni cu dela sine putere să nu se atingă de programul partidului, ci dacă există curentul de schimbare a programului, după cum indicase în epistola sa distinsul naționalist Dr. I. Miha, apoi asupra schimbărilor de făcut să cadă de acord cel puțin cei cari se declară pentru activitatea parlamentară”.

Însă argumentele de forță vin abia la sfârșitul acestui discurs politic pentru intrarea în activitatea parlamentară:

„Față de o eventuală obiecție că programul numai conferință națională este în drept a-l schimba, răspundem: Nu-i așa! Vremea trece, situațiunile se schimbă, trebuințele și aspirațiunile cresc. Programul nefiind dogmă, are să se conformeze și el vremurilor și dacă poporul primește schimbarea propusă și pe această basă intră în luptă electorală, nimeni nu poate pretinde o mai autorizată consimțire”⁶⁵⁴.

Printr-o fericită coincidență, în același număr *Tribuna* publică și „Convocarea” conferinței electorale a frunțașilor români la Sibiu, pentru data de 10 ianuarie, pe stil nou, în sala festivă a hotelului „Împăratul Romanilor”, sub semnăturile lui Gheorghe Pop de Băsești și Vasile Lucaciu. Chiar sub textul convocării, tribuniștii de la Arad precizează că „am primit-o după ce-am scris articolul nostru de fond. Se înțelege că în urma acestui pas al celor doi frunțași stimați în toate cercurile românești, procedura de urmat propusă de noi este susceptibilă de schimbare”. Disponibilitatea schimbării are, totuși, marginile ei, deoarece nota din josul convocării mai precizează că „principiile desfășurate le vom susține însă și în sânul conferinței pe care o salutăm cu căldură și ne place a crede că ea va contribui la lămurirea multor lucruri în sânul partidului național român”.

Până la desfășurarea conferinței naționale electorale, aproape fiecare editorial din *Tribuna* arădeană este consacrat acestui mare eveniment⁶⁵⁵. Face excepție doar editorialul din 25 decembrie/ 7 ianuarie 1905, intitulat „Rușinea noastră”⁶⁵⁶, care publică toate cercurile electorale cu majoritate românească în care au fost aleși, până acum, numai deputați unguri. Prin urmare, arădenii se duc la Sibiu înarmați cu toate argumentele necesare reluării activității par-

⁶⁵⁴ *Idem*.

⁶⁵⁵ *Ibidem*, VIII, nr. 240, din 21 decembrie/ 3 ianuarie 1905, p. 1, editorialul „Conferința dela Sibiu”, nesemnat; VIII, nr. 241, din 22 decembrie/ 4 ianuarie 1905, p. 1, editorialul „Impresia”, nesemnat.

⁶⁵⁶ *Ibidem*, VIII, nr. 243, din 25 decembrie/ 7 ianuarie 1905, p. 1, editorialul „Rușinea noastră”, nesemnat.

lamentare. Se publică chiar și o notă telefonică din ziua conferinței, dată la „10 ore 12 m”, care conține un mesaj lapidar, însă pe deplin satisfăcător pentru cititorii ziarului care a impus neoactivismul: „*Conferința se ține. Din toate părțile au sosit delegați și alt public. E sigur că se va decreta activitatea!*”⁶⁵⁷. Iar în numărul următor, același impetuos activist Ioan Russu-Șirianu publică editorialul „*Decretarea activității*”⁶⁵⁸, în care descrie, cu lux de amănunte, confruntarea de idei care a condus la această poziție: „... cu o imensă majoritate, 79 voturi contra 12, și după o discuțiune pe cât de animată, pe atât de demnă, s’a decretat activitatea”. Cât despre revizuirea programului politic al Partidului Național Român, lucrurile au rămas „*pentru proxima ocazie...*”.

Primul număr al ziarului pe anul 1905 este tipărit ca pentru zilele de mare sărbătoare. Titlul, pus pe tot frontispiciul, cu litere umbrite, indică solemnitatea momentului politic: „*Conferența dela Sibiiu*”⁶⁵⁹. Apoi, ca o noutate editorială a secretarului de redacție, sunt trecute subtitlurile lămuritoare: „*Cum s’au petrecut lucrurile – Cine a luat parte – Ce s’a hotărât? – Bucurie pretutindeni – Români, la luptă!*”. Se lămurește și problema „*proximei ocazii*” privind revizuirea programului politic al Partidului Național Român, prin faptul că se publică „*Raportul Comisiunii de 40*” pe care-l citise arădeanul Ioan Suciu:

„În privința schimbării programului național arată, că din cauza scurtimii vremii și mai ales pentru a nu se face nici un fel de vorbă care să înverșuneze sufletele în aceste vremuri când avem trebuință de reculegere și de strângere a rândurilor, s’a hotărât cu toate glasurile, ca această schimbare să se facă altădată, la cel mai apropiat prilej”.

La conferința de la Sibiu au participat 97 de delegați, proveniți dintr-un număr de 18 comitate⁶⁶⁰. În finalul lucrărilor se va alege un comitet executiv format din 16 persoane, structură din care vor face parte și arădenii Ioan Suciu și Ștefan Cicio Pop. Tot cei doi arădeni vor fi propuși și să candideze în alegeri, alături de prim-redactorul *Tribunei* Ioan Russu-Șirianu și de avocatul George Popa. Ioan Suciu va candida în cercul electoral Boroș-Ineu, Ștefan Cicio Pop în

⁶⁵⁷ *Ibidem*, VIII, nr. 245, din 29 decembrie/ 11 ianuarie 1905, p. 3, rubrica „*Ultimele știri*”, nesemnată.

⁶⁵⁸ *Ibidem*, VIII, nr. 246, din 30 decembrie/ 12 ianuarie 1905, p. 1, editorialul „*Decretarea activității*”, semnat: Russu Șirianu.

⁶⁵⁹ *Ibidem*, IX, nr. 1, din 1/ 14 ianuarie 1905, p. 1, deschiderea ziarului: „*Conferența dela Sibiiu*”, nesemnă.

⁶⁶⁰ Lucian Petraș, *Politică și demers național...op. cit.*, p. 54.

cercul Șiriei, Ioan Russu-Șirianu în cercul Chișineului, iar George Popa va mai încerca o dată în cercul de la Pecica, unde căzuse cu doar un an în urmă, cu ocazia alegerilor parțiale. Până la urmă avocatul George Popa renunță la a mai candida, în schimb avocatul Aurel Vlad își depune candidatura și în cercul Radnei, astfel că arădenii vor dispune tot de patru candidaturi naționale în comitat⁶⁶¹.

Unul dintre cele mai interesante discursuri politice privind argumentarea intrării românilor transilvăneni în activitatea parlamentară – ca răspuns la criticile tot mai dese venite din partea presei maghiare, dar și a primului-ministru Tisza István – este publicat în numărul din 6/ 19 ianuarie 1905. Deoarece gruparea arădeană din jurul *Tribunei* era făcută responsabilă pentru „rebeliunea” pe care românii au făcut-o la conferința de Sibiu, decretând activitatea, editorialistul își începe discursul său justificativ prin aserțiunea că „*ideea fundamentală ce facem aici la Arad este conservarea existenței noastre naționale*”⁶⁶². Cât despre neînțelegerile care se manifestă între români și unguri, acestea pornesc de la faptul că „*politicianii maghiari nu se mulțumesc cu contopirea noastră politică, ci ne cer contopirea etnică, adică lepădarea de limbă și lege... Mai bine morți, decât fără limbă și lege*”. Referitor la decizia de frunțașilor politici români de a intra în parlamentul de la Budapesta, aceasta a pornit din necesitatea de „*a vorbi gură cu gură*” cu omologii maghiari, „*nu tot de pe stradă*” ca și până acum. Arătând, mai departe, că nu pot fi catalogați ca fiind rebeli cetățenii care vor să intre în parlament exclusiv pe cale constituțională, tribuniștii văd în exercitarea acestor drepturi cetățenești un element de întărire a statului maghiar. Acuzând politica primului-ministru Tisza István de a înverșuna „*raporturile de naționalități din țară*” ca nefiind productivă intereselor Monarhiei în spațiul central-european, editorialistul argumentează interesul comun al Imperiului Austro-Ungar și al României la gurile dunărene:

„Cât privește captația cu România, apoi știm și noi ce înseamnă pentru România un mare aliat ce dominează valea Dunării, precum și domnul Tisza știe ce înseamnă alianța României pentru acea mare putere. Aici suntem quitt. Dar tocmai în vederea acestei știri comune ce are să ne ajungă la valea Dunării am solicitat întotdeauna consolidarea internă, ca să fim tari în afară. Fără această consolidare monarhia Austro-Ungară e cal pe pârreți în fața evenimentelor ce au să urmeze”.

⁶⁶¹ Va candida și părintele Vasile Lucaciu în cercul electoral Nădlac, dar acest cerc, deși localizat în apropierea Aradului, ținea de comitatul Cenad.

⁶⁶² *Tribuna*, IX, nr. 4, din 6/ 19 ianuarie 1905, p. 1, editorialul „*Nici rebeli nici apostoli*”, nesemnat.

IV. 1. Primele alegeri parlamentare

Rodați deja în campaniile desfășurate la Dobra, la Nădlac și la Pecica, tribuniștii arădeni intră cât se poate de repede în dispozitiv electoral. Încă din primul număr al ziarului din anul 1905 deschid o „*Carte neagră*”, de fapt o rubrică pe care o vor menține cu rigurozitate pe toată durata campaniei electorale și în care îi consemnează, nominal, pe toți cei care nu-i susțin pe candidații români, acuzându-i că trădează cauza națională:

„Întâiul care a călcat hotărârile conferinței dela Sibiu și să dat coadă de topor e protopopul Lipovei, vestitul⁶⁶³ Voicu Hamsea, care a năimit și pe unii subalterni ai săi ducându-i în tabăra partidului liberal (unguresc) care tocmai acum vrea să ne răpească școala și biserica. Vai dășa protopop!”⁶⁶⁴.

În numărul următor „*cad la răboj Daszkal Justin, preotul din Micălaca, Kozma György, birăul, Beleș Vazul și Hamsea Agoston*”, toți menționați cu păcatul „*trădării de neam*” și „*corteșirii*” cu partidele ungurești⁶⁶⁵. O „*coadă de topor*” este depistată tocmai la Ighiu, unde „*guvernul l-a trimis pe avocatul Nestor (Pilu) ca să cerșească voturile Românilor în contra înflăcăratului naționalist dl. Vaida Voevod*”⁶⁶⁶. Un alt „*renegat*” este și „*Csokán Iános*”, care candidează cu program guvernamental în părțile Năsăudului, iar tribuniștii se întreabă cum de este posibil ca românii de-acolo să nu-și pună un candidat din partea Partidului Național Român⁶⁶⁷.

Pe frontonul ziarului, cu litere mari, tribuniștii precizează că „*Rușinea cea mai mare a Românului și desastrul cel mai incalculabil pentru interesele naționale este, a-și da votul la alegeri pentru candidații străini de neamul nostru*”⁶⁶⁸. Această tehnică gazetărească, de a utiliza spațiul de sub banda de titlu

⁶⁶³ „*Vestit*” în sensul că era fratele starețului mănăstirii Hodoș-Bodrog, arhimandritul Augustin Hamsea, cel care candidase de trei ori până acum la demnitatea de episcop al Aradului, împotriva grupării tribuniste.

⁶⁶⁴ *Tribuna*, IX, nr. 1, din 1/ 4 ianuarie 1905, p. 4, rubrica „*Cartea neagră*”, nesemnată.

⁶⁶⁵ *Ibidem*, IX, nr. 2, din 4/ 17 ianuarie 1905, p. 3, rubrica „*La răboj*”, nesemnată.

⁶⁶⁶ *Ibidem*, IX, nr. 3, din 5/ 18 ianuarie 1905, p. 3, articolul „*Coadă de topor la Ighiu*”, nesemnănat.

⁶⁶⁷ *Ibidem*, IX, nr. 5, din 9/ 22 ianuarie 1905, p. 5, articolul „*Csokán Iános și alegătorii din Năsăud*”, nesemnănat.

⁶⁶⁸ *Idem*.

pentru anunțuri deosebit de importante, va fi utilizată de către redacția *Tribunei* arădene pe toată durata campaniei electorale.

Discursul politic câștigă acum în importanță, astfel că știrile comune își găsesc locul doar în paginile de interior. Primul discurs politic mai consistent este publicat în numărul din 9/ 22 ianuarie și pune în valoare „*Sfânta Treime*” cuprinsă în programul național: limba, legea și moșia. Această comparație treimică este fundamentată și prin cele trei variante de vot care stau în fața alegătorilor români:

„Acum suntem la frângerea pâinei; cine alege deputat guvernamental acela se declară că-i mulțumit cu stările de astăzi. Cine alege kossuthist acela se declară, că nu-i destul nici ce a făcut contele Tisza împotriva noastră, ci cer să se și mai năsprească asuprirea limbei și a legii noastre; ear cine alege un naționalist, deputat cu program național, acela pe sine se alege deputat, căci în acel program sunt cuprinse toate dorințele poporului românesc...”

În condițiile date, când cea mai mare parte a alegătorilor români se găseau pentru prima dată în fața unor alegeri în care să poată susține candidați naționali, preoții și învățătorii satelor erau singurii agenți electorali care putea să fie luați în considerare⁶⁶⁹. Eparhiile, protopopiatele și parohiile reprezentau principalele structuri administrative aflate la îndemâna românilor transilvăneni la începutul secolului al XX-lea, astfel că primul apel electoral publicat în *Tribuna* se adresează preoților români aparținând ambelor confesiuni:

„Acum e timpul să se aleagă neghina de grâu. Acum se arată păgânii de farisei, acum e târgul cumpărătorilor și vânzătorilor de suflete. Acum se va arăta pe cine slujesc preoții români, pe Christos ori pe Juda”⁶⁷⁰.

Tonul radical al apelului era pe deplin justificat, deoarece în perioada de dinaintea intrării românilor în activitate, grupările politice maghiare se folosiseră de aceiași agenți electorali în scopul susținerii propriilor candidați. Accesul la electoratul român se făcuse, aproape în exclusivitate, prin intermediul preoților, iar tribuniștii considerau, pe drept cuvânt, că și la apropiatele alegeri dietale ei vor fi iarăși în atenția „*corteșilor*” maghiari. Din acest motiv, îndemnul tribuniștilor la adresa preoților era ca aceștia să se pună

⁶⁶⁹ Keith Hitchins, *Afirmarea națiunii. Mișcarea națională românească din Transilvania 1860-1914*, Editura Enciclopedică, București, 2000, pp. 161-163.

⁶⁷⁰ *Tribuna*, IX, nr. 6, din 11/ 24 ianuarie 1905, p. 2, articolul „*Către preoțimea română*”, nesemnat.

„în fruntea poporului... chiar dacă ar fi supuși la tot felul de amenințări. Preoții români să-și aducă aminte de sfântul altar la care slujesc și dacă învățătorul lor și Mântuitorul lumii, ducele Isus, a știut să sufere moartea pentru mântuirea lumii, apoi ucenicii lui cuvîne-se a purta și dînșii în vremuri de încercare jugul suferințelor pentru mântuirea neamului și a bisericii lor”⁶⁷¹.

În această perioadă remarcăm totala neimplicare a lui Vasile Mangra în campania electorală. Îi lipsește nu numai semnătura din paginile *Tribunei*, dar nici scrisorile primite sau trimise către Roman Ciorogariu, către Nicolae Oncu, Eugen Brote sau Ioan Bianu nu se mai regăsesc în colecțiile de documente publicate până acum. Deși ar putea să fie vorba despre practica distrugerii scrisorilor mai importante – care era destul de des utilizată în epocă de teama interceptării lor de către poliția secretă maghiară⁶⁷² – înclinăm să credem, mai degrabă, că vicarul de la Oradea Mare era supărat pe activiștii arădeni pentru că „se pripiseră” cu cele două candidaturi eșuate de la Nădlac și Pecica și, mai ales, pentru că nu-l consultaseră, în prealabil, referitor la desemnarea candidaților.

Lipsa lui Vasile Mangra pe linia activizării preoților este suplinită, însă, de Roman Ciorogariu, Nicolae Oncu, Ioan Russu-Șirianu, Ioan Suciu și alții, care erau membri marcanți în Sinodul eparhial și chiar în Congresul național bisericesc. Prin urmare, aveau autoritatea necesară în fața preoților, astfel încât să le impună susținerea candidaților Partidului Național Român:

„Preoților noștri nu le este permis să slujească de păcătoase unelte în mâinile dușmanilor de moarte ai poporului românesc. Dacă ei însă așa vor face, atunci îi vom lepăda de la noi ca pe o satană”⁶⁷³.

Alegătorii din Nădlac, având deja experiența alegerilor parțiale din vara anului trecut, îl „îmbie” să candideze în cercul lor pe părintele Vasile Luca-ciu⁶⁷⁴. Popularul fruntaș politic este primit cu mare entuziasm de către românii nădlăcani, iar la sfârșitul adunării electorale mulțimea intonează „Doina lui

⁶⁷¹ *Idem.*

⁶⁷² Vasile Mangra, *Correspondență... op. cit.*, vol. I, p. 308, Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu, din 25 februarie v. 1904: „Scrisoarea aceasta să o citești și lui Russu, apoi să o nimicești”.

⁶⁷³ *Tribuna*, IX, nr. 6, din 11/ 24 ianuarie 1905, p. 1, articolul „Cătră preoțimea română”, nesemnat.

⁶⁷⁴ *Idem*, pp. 2-3, articolul „Dr. Vasile Lucaciu în Nădlac”, nesemnat.

Lucaciu” și „Deșteaptă-te Române”. Exista, însă, și pericolul unui eșec electoral de proporții, fapt care ar fi condus la compromiterea totală și iremediabilă a poziției de lider pe care și-o cucerise gruparea arădeană în ceea ce privește coordonarea activității Partidului Național Român. Puși în fața entuziasmului popular provocat de către activiștii din Arad și Orăștia, pasiviștii se supuseseră votului majoritar dat de către Conferința de la Sibiu din 10 ianuarie n., dar îi încercaseră, în același timp, cu toată responsabilitatea unui eventual eșec pe cei din tabăra neoactivistă: „Noi ne-am impus o rezervă expectativă față de întreaga mișcare activistă și n-avem cuvânt a părăsi deocamdată această atitudine a noastră”, scria Valeriu Braniște în „Drapelul” din 25 ianuarie/ 7 februarie 1905⁶⁷⁵. Abia spre sfârșitul anului 1905 „drapeliiștii” își vor nuanța poziția și, de la „rezerva expectativă” vor trece la o atitudine mai conciliantă: „vom fi ultimii cari vor încerca a pune bețe în roatele curentului puternic...”⁶⁷⁶. Nu la fel de bine va accepta „noul curent” și „Gazeta Transilvaniei”, care deplânge părăsirea „vechilor noastre postulate naționale” și critică intrarea în activitatea parlamentară, ca fiind „o politică de acomodare din cele mai umilitoare”⁶⁷⁷.

Pe deplin conștient de riscurile majore pe care și le asumaseră tribuniștii arădeni susținând necondiționat intrarea în activitatea parlamentară și încercând să mai reducă din așteptările la care erau îndreptățiți alegătorii români, Vasile Goldiș publică un discurs cât se poate de temperat, îndemnându-i pe cititorii *Tribunei* la calm:

„Cunoaștem arsenalul de arme puse împotriva noastră. Banul, amenințarea, pânea de toate zilele, distincțiunile vremelnice, pășunatul, lemnele de foc, asprimea execuțiunii, slujba, sutele de izvoare a veninului ortăvitor. Pentru aceea nu sperăm a învinge la primul asalt. Suntem chiar mai mult pesimiști și ne așteptăm la înfrângere în mare parte de astădată”⁶⁷⁸.

Atitudinea temperată a lui Vasile Goldiș este motivată și de termenul mult prea scurt pe care l-au avut la dispoziție fruntașii politici români pentru a pregăti cum se cuvine campania electorală și, mai ales, educarea corpului electoral. Nu în ultimul rând, am putea aprecia că tot de teama unui posibil eșec

⁶⁷⁵ *Drapelul*, V, nr. 10, din 25 ianuarie/ 7 februarie 1905, p. 1.

⁶⁷⁶ *Ibidem*, V, nr. 149, din 29 decembrie/ 11 ianuarie 1906, p. 1.

⁶⁷⁷ *Gazeta Transilvaniei*, LXVIII, nr. 287, din 31 decembrie 1905, articolul „Anul încurcăturilor și al surprizelor”, vezi și Lucian Boia, *Eugen Brote... op. cit.*, pp. 258-259.

⁶⁷⁸ *Tribuna*, IX, nr. 8, din 13/ 26 ianuarie 1905, p. 1, editorialul „Sânge rece”, semnat: Vasile Goldiș.

electoral Vasile Goldiș nu își depune candidatura la alegerile din anul 1905, deși se numărase printre artizanii activismului politic și se bucura de o poziție destul de bine consolidată în interiorul grupării arădene.

Temerile lui Vasile Goldiș în ceea ce privește utilizarea de către partidele maghiare a întregului „arsenal” electoral se vor adeveri, deoarece în ziarul din 15/ 28 ianuarie tribuniștii vor constata, cu amărăciune, că „*milioanele lui Bánffy au fost nimica toată pe lângă sumele enorme, ce s'au cheltuit din cassa partidului liberal cu ocazia aceasta*”⁶⁷⁹. Cât despre modalitatea de cumpărare a voturilor de către corteșii maghiari, aceasta s-a putut constata cel mai bine în cercul Lipovei, unde, până la lăsatul serii, avocatul Aurel Vlad avea majoritatea. Apoi „*a apus soarele, s'a ivit negura, a venit noaptea, turma a rămas fără păstori și pe la orele 6 am primit deja știre pe telefon dela însăși protopopeasa Givulescu, că dușmanii au cumpărat un sat întreg din partizanii noștri*”⁶⁸⁰.

Puși în fața acestor practici de corupție electorală⁶⁸¹ candidații Partidului Național Român și cei din staff-ul lor electoral adoptă fel de fel de strategii de persuadare a propriului electorat. Neavând la dispoziție sume consistente de bani pe care să le investească în campania electorală, dar nici timp fizic suficient pentru educarea votanților români, în sensul participării masive a acestora la scrutin și a susținerii candidaților naționali, cei din jurul *Tribunei* arădene utilizează inclusiv tehnica maledicțiilor:

„Așa și noi să cerem zi și noapte blăstămul lui Dumnezeu asupra aceloră fie ei orice fel de slujbași ai statului, care vor îndrăzni să voteze contra neamului lor, în contra mamelor care i-au alăptat la piepturile lor calde și românești și în contra poporului care se luptă pentru drepturile sale”⁶⁸².

Pentru a-i dezinha pe alegătorii români din mediul rural, care atunci când văd numai fețe în haine negre, cu „*mustăți tunse și cu barbă à la Kos-suth*” ar putea să nu se știe orienta în secția de vot către urna națională și „*să predea biletul tocmai contrariului*”⁶⁸³, tribuniștii le recomandă preoților să vină

⁶⁷⁹ *Ibidem*, IX, nr. 9, din 15/ 28 ianuarie 1905, pp. 2-3, articolul „*Resultatul alegerilor în comitatul Aradului*”, nesemnat.

⁶⁸⁰ *Idem*.

⁶⁸¹ Iulian Negrilă, Eugen Gagea, *Sistemul electoral din Austro-Ungaria (1867-1918)*, Editura „Vasile Goldiș” Univesrity Press, Arad, 2003, pp. 15-21.

⁶⁸² *Tribuna*, IX, nr. 4, din 6/ 19 ianuarie 1905, p. 2, articolul „*În fața alegerilor*”, semnat: Un bănațean.

⁶⁸³ *Idem*.

îmbrăcați în reverendă, iar avocaților, medicilor și învățătorilor români cu sarcini în organizarea și desfășurarea alegerilor să poarte costumul național.

Vorbim și despre un discurs electoral-poetic în paginile *Tribunei*, cu această ocazie fiind publicate versificații cu caracter mobilizator: „*Spicuț de grâu și săcară / Datu-să poruncă'n țară / Deputați să se aleagă / La sfatul țării să meargă*”⁶⁸⁴. Alteori, cum este cazul campaniei electorale de la Chișineu – unde candida prim-redactorul *Tribunei*, Ioan Russu-Șirianu – fragmente din aceste poezii se transformă în sloganuri electorale: „*Foaie verde de bujor / Russu iese învingător*”⁶⁸⁵. Va fi compus și „*Imnul alegătorilor Români*”, conținând un mesaj fără echivoc: „*Cuțâțul a ajuns la os! – strigăm azi toți Românii / Cari ne-am scârbit de-un os de ros – S'o știe și stăpânii*”⁶⁸⁶. La Ocna Sibiului strofa are tonalitate de baladă pastorală: „*Foaie verde măr sălciiu / Vine Cosma din Sibiiu / De domni mari înconjurat / Să-l alegem deputat*”⁶⁸⁷. Spre diferență, genul epic câștigă în ascutime atunci când „*Hosszetiștii*” – contra cărora se luptă din răspuțeri Teodor Mihali – sunt făcuți „*șerpi veninoși*”, iar alegătorii români stau zid în jurul candidatului național: „*Noi suntem Români cu fală / Nu ne facem de ocară / Și jurăm pe sfânta cruce / Cu Mihali ne vom duce*”⁶⁸⁸.

Fiecare candidat al Partidului Național Român era însoțit, pe tot parcursul campaniei electorale, de un ziarist delegat din partea redacției *Tribunei*, care scria de la fața locului și transmitea în redacție știri și informații. Aceste articole erau apoi reunite de către secretarul de redacție – redactorul responsabil – într-un grupaj cu caracter de reportaj electoral, în care erau inserate și alte știri primite, telegrafic sau telefonic, până la închiderea ediției. Se încerca acoperirea întregului areal transilvănean, astfel că sunt publicate știri electorale din toate cercurile în care candidau reprezentanții Partidului Național Român.

Adunările electorale urmau, în linii mari, același tipic. Candidatul, împreună cu staff-ul electoral care-l însoțea – de regulă fruntașii Partidului

⁶⁸⁴ *Ibidem*, IX, nr. 5, din 9/ 22 ianuarie 1905, p. 1, în subsolul paginii, pe locul dedicat foiletonului literar, poezia „*Glasul Românului*”, semnată: (Ș. m. 15/ 1 eu)

⁶⁸⁵ *Ibidem*, IX, nr. 14, din 22 ianuarie/ 4 februarie 1905, pp. 1-2, articolul „*Lupta dela Chișineu*”, nesemnat.

⁶⁸⁶ *Ibidem*, IX, nr. 7, din 12/ 25 ianuarie 1905, p. 1, la subsol, pe locul foiletonului literar, poezia „*Imnul alegătorilor Români*”, semnat: Moteanca.

⁶⁸⁷ *Ibidem*, IX, nr. 9, din 15/ 28 ianuarie 1904, p. 3, „*Cântecul alegerii de deputat din Ocna*”, nesemnat.

⁶⁸⁸ *Idem*, poezia „*Să trăiască Dr. Teodor Mihali*”, nesemnată.

Național Român din zona respectivă, protopopii etc. – erau întâmpinați la marginea localității de către un alai de tineri îmbrăcați în costume naționale, în frunte cu fruntașii satului respectiv. Apoi, alaiul era „petrecut” până la biserică sau la casa parohială, unde era adunată întreaga comunitate. Urmau discursurile de bun venit, după care cei din staff-ul electoral îl prezentau pe candidat în fața alegătorilor. Abia apoi urma discursul electoral al candidatului, care era deseori întrerupt de aplauze sau aclamații. Fruntașii satului, împreună cu staff-ul electoral și candidatul se retrăgeau, de regulă, la masa „oficială” oferită de către gazdă, în vreme ce „poporul” era ospătat afară, în curte⁶⁸⁹.

Chiar în ziua votării, pe frontonul primei pagini a *Tribunei* sunt publicate, cu caractere vizibile, trei articole din legislația maghiară care pedepseau fraudă electorală: obstrucționarea exercitării dreptului electoral, coruperea electorală și influențarea directă a votului⁶⁹⁰. Acest procedeu redacțional venea în întâmpinarea alegătorilor români, care vedeau în publicarea acestor articole de lege un veritabil instrument de protecție în fața eventualelor abuzuri venite din partea autorităților maghiare.

Cercul în care arădenii sperau că vor obține cel mai mare succes electoral era cel al Șiriei, unde candida Ștefan Cicio Pop „în contra” liberalului Bogdánffy. Cercul electoral șirian număra 2. 383 de persoane cu drept de vot⁶⁹¹, dintre care 1. 800 erau români. Candidatul Ștefan Cicio Pop, alături de staff-ul său electoral, organizează două adunări populare mari, la Pâncota și la Covăsânt, la care participă aproximativ 3. 000 de susținători români⁶⁹². În celelalte localități podgorene mai mici – Agriș, Arăneag, Măderat, Mâșca și Galșa – Ștefan Cicio Pop va organiza un turneu electoral pe data de 9/ 22 ianuarie 1905⁶⁹³. Cu toate că au existat destule cazuri de alegători români care nu au votat cu Ștefan Cicio Pop – mai ales în localitățile Agriș, Tauț, Șilindia și Minișel, unde s-au manifestat presiuni venite din partea unor funcționari locali care acționau ca agenți electorali ai partidului de guvernământ, dar unde au fost semnalate și multe cazuri de corupție electorală⁶⁹⁴ – Candidatul Partidului Național Român

⁶⁸⁹ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, pp. 70-75.

⁶⁹⁰ *Tribuna*, IX, nr. 7, din 12/ 25 ianuarie 1905, p. 1.

⁶⁹¹ Stelian Mândruț, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară a deputaților Partidului Național Român din Transilvania între anii 1905-1910*, Fundația culturală „Cele trei Crișuri”, Oradea, 1995, p. 79.

⁶⁹² Lucian Petraș, *Politică și demers național...op. cit.*, p. 77.

⁶⁹³ *Tribuna*, IX, nr. 5, loc. cit, pp. 6-7, articolul „Dăle alegerilor”, nesemnlat.

⁶⁹⁴ *Ibidem*, IX, nr. 28, din 12/ 25 februarie 1905, pp. 4-5, articolul „Electorală – alegerea

își va adjudeca victoria cu 1. 209 voturi, față de 641 ale contracandidatului său, devenind astfel deputat în parlamentul de la Budapesta⁶⁹⁵.

Cel de-al doilea cerc electoral din comitatul Aradului în care tribuniștii sperau la un succes electoral facil era Boroșineul, cerc compus din localitățile Aldești, Mocrea, Berechiu, Bârsa, Bocsig, Boroșineu, Cermei, Cuied, Apateu, Gurba, Iermata, Mănerău, Moroda, Răpsig, Șicula, Șomoșcheș, Seleuș și Voievodeni. Dintre cei 34. 500 de locuitori, 81% erau români, 16% maghiari, precum și alte naționalități⁶⁹⁶. Cel desemnat de către Partidul Național Român să candideze în cercul Boroșineului era avocatul Ioan Suciu, care se implicase masiv în decretarea activității la Conferința electorală de la Sibiu. Contracandidatul său în acest cerc era însuși baronul Solymosy Lajos, multimilionar, deținător a 40. 000 de hectare de pământ, liberal și prieten al contelui Tisza István, prim-ministrul Ungariei de la acea vreme. Populația cu drept de vot din acest cerc număra 2. 148 de alegători, trei sferturi dintre aceștia fiind români⁶⁹⁷. Din staff-ul de campanie al lui Ioan Suciu făceau parte părintele Vasile Lucaciu, Vasile Goldiș, protopopul ortodox Constantin Gurban și protopopul greco-catolic Ioan Papp, toți oratori de primă mărime și cu largă priză la popor. Nu lipsesc nici discursurile electorale înflăcărâte venite din partea intelectualilor locali, cum este cazul învățătorului Moise Mregea din Moroda, căruia *Tribuna* îi publică discursul rostit cu ocazia adunării electorale din localitate:

„A sosit ziua mare să țipăm jugul. Dumnezeu a ascultat ruga noastră și eată astăzi descendenți de-ai vechilor Romani, titani neînfrânți, desfășoară steagul libertății. Mare este munca la care v-ați decis a lua jugul, ca în ogrul înțelenit să trageți brazdă de mântuire și fericire a noastră, a poporului Român. Fie ca pașul prim, ce-l faceți pe pământul nostru să fie de bun augur – ear rezultatul muncii și luptei căreia v-ați dedicat, să aducă ușurarea și îndestulirea acestui popor. Jurăm! Ca steagul desfășurat de Dumneavoastră să-l ducem în biruință! Intrați întru bucuria și fericirea cu care vă primim în mijlocul nostru, urându-vă multe zile încoronate de isbândă! Trăiască Dr. Ioan Suciu! – candidatul partidului național român”⁶⁹⁸.

națională din cercul Șiriei”, nesemnăt.

⁶⁹⁵ Laurențiu Onea, Dr. Ștefan Cicio-Pop: un titan în luptele național-politice ale românilor din Transilvania și părțile românești din Ungaria 1865-1934, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2008, pp. 66-67.

⁶⁹⁶ Ioan Russu-Șirianu, *Românii din statul ungar*, Editura Autorului, Arad, 1904, p. 78.

⁶⁹⁷ Stelian Mândruț, *Mișcarea națională... op. cit.*, p. 79.

⁶⁹⁸ *Tribuna*, IX, nr. 7, din 12/ 25 ianuarie 1905, p. 2, articolul „O cale de triumf (primirea candidatului nostru Dr. Ioan Suciu)”, nesemnăt.

Campania electorală era deosebit de solicitantă pentru toți fruntașii Partidului Național Român, cei mai mulți dintre ei abia sosiți de la Conferința națională de la Sibiu și intrați, peste noapte, într-o campanie electorală care se întindea pe o durată de zece zile. Acest lucru avea să-l mărturisească avocatul Ioan Suciu într-o scrisoare pe care i-o trimite „fidanțatei” sale Marioara Roșca, tocmai în acele zile:

„De când am sosit de la Sibiu, tot pe picioare. De fel nu iau în glumă candidatura. La Cermi am avut o primire triumfală, cu banderiu de 102 călăreți și cu șir nesfârșit de trăsuri m-a primit poporul la gară... Până la 20 ianuarie în continuu pe drum o să fiu. În acest moment plec cu sania pe satele din vecinătăți: Berechiu și Apateu, ambele ale mele cu voturile. Măine la Seleuș și mai departe⁶⁹⁹.

Până la urmă avocatul Ioan Suciu obține o victorie zdrobitoare în fața baronului Solymosy Lajos, învingându-l cu un scor categoric: 1. 199 de voturi, contra 526⁷⁰⁰.

Bătălia cea mai grea avea să se dea în cercul Chișineului, unde candida însuși prim-redactorul *Tribunei*, Ioan Russu-Șirianu. Alături de liderul redactorilor arădeni, la Chișineu mai candidau liberalul Csukay Gyula, kossuthistul Jankovits Gyula, precum și socialiștii Mate și Ponta. Cercul electoral al Chișineului fusese împărțit în două secții de votare. Prima secție se compunea din localitățile Chișineu, Zărand, Țipar, Chereluș, Zerind, Zerindul Mic, Iermata, Adea Nădab, Sinteia Mică și Cinteia, iar cea de-a doua secție avea arondate localitățile Vărșand, Pădureni⁷⁰¹, Mișca, Sinteia Mare, Șepreuș, Talpoș, Vădas, Satu-Nou, Pilu și Socodor⁷⁰².

Prim-redactorul Ioan Russu-Șirianu își va trage partea leului, astfel că „lupta” din cercul Chișineului va fi cea mai mediatizată în paginile *Tribunei*. Pe de altă parte, candidatul Partidului Național Român se va bucura și de sprijinul total și eficient al memorandistului Mihai Veliciu, care-și desfășura activitatea în zonă. Acesta s-a ocupat personal de organizarea întrunirilor electorale în 14 dintre cele 21 de localități arondate cercului⁷⁰³, astfel că Ioan Russu-Șirianu a avut posibilitatea de a se întâlni cu un mare număr de votanți.

⁶⁹⁹ Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, *Fond dr. Ioan Suciu*, dosar 21, fila 210, *Scrisoarea adresată Marioarei Roșca*, din 10/ 23 ianuarie 1905.

⁷⁰⁰ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 77.

⁷⁰¹ Astăzi cartier al orașului Chișineu-Criș.

⁷⁰² Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 68.

⁷⁰³ Lucian Petraș, *Mihai Veliciu... op. cit.*, p. 72.

Alegerile de la Chișineu s-au încheiat cu un scor extrem de strâns: Ioan Russu-Șirianu acumulase un număr de 786 de voturi, liberalul Csukay Gyula 714, kossuthistul Jankovits Gyula a obținut 343 de voturi, iar socialiștii Mate și Ponta câte 20, respectiv 3 voturi. Prin urmare s-a ajuns la balotaj, iar pentru desemnarea învingătorului s-a organizat un al doilea tur de scrutin între primii doi clasai⁷⁰⁴.

Cele două săptămâni cuprinse între primul și cel de-al doilea tur de scrutin au fost exploatare la maximum de către tribuniștii arădeni. Tot ce aveau mai bun românii din comitatul Aradului era dirijat către cercul Chișineului, iar candidatul Ioan Russu-Șirianu își reia turneul electoral prin localitățile românești. Miza crescuse simțitor, iar tribuniștii nu puteau accepta ca tocmai șeful redacției lor să fie înfrânt în alegeri. Prin urmare, alegătorii români care vor vota în favoarea candidatului maghiar sunt amenințați că-și vor vedea numele publicate în ziar, iar preoții îi vor blestema prin biserici:

„Nu-i înșir aici pe acei rătăciți, căci nădăduiesc: ei își vor fi cunoscut păcatul și vor căuta vinerea viitoare să-l repareze, votând cu fratele lor Russu Șirianu. Făgăduiesc însă, că dacă și la a doua alegere vor merge pe căi rătăcite, îi voi publica, să-i cunoască întreaga româ-nime și să-i blasteme ca pe niște netrebnici. Da-vom apoi prescuri la biserică și cere-vom preoților să rostească blestemul lui Vasile cel Mare asupra păcătoșilor care ar avea tristul curaj să meargă împotriva nației lor”⁷⁰⁵.

Se pare că mulți dintre „trădători” s-au spășit după păcatul săvârșit în primul tur și „au pus jurământ să-i bată D-zeu și să năibă noroc în lume dacă vor mai merge cu străinul, ci se vor alipi de scump sângele lor”.

Tot din paginile acestui număr aflăm și faptul că toți deputații Partidului Național Român declarați aleși din primul tur de scrutin vor fi prezenți la Chișineu pentru a-l susține pe Ioan Russu-Șirianu: Ioan Suciu, Ștefan Cicio Pop, Aurel Vlad, Vasile Damian, Nicolae Comșa și Aurel Novac. „Iar din Șiria – scrie *Tribuna* – s’au înțeles că vor merge peste o sută de alegători fruntași” ca să-i mobilizeze pe „frații” lor de pe malul Crișului Alb⁷⁰⁶.

De cealaltă parte, liberalul Csukay Gyula se bucura de toată logistica aparatului administrativ local și de susținerea majorității notarilor și prima-

⁷⁰⁴ *Tribuna*, IX, nr. 9, din 15/ 28 ianuarie 1905, p. 3, articolul „Voturile”, nesemnăt.

⁷⁰⁵ *Ibidem*, IX, nr. 14, din 22 ianuarie/ 4 februarie 1905, pp. 1-2, articolul „Lupta dela Chișineu”, nesemnăt.

⁷⁰⁶ *Idem*, p. 3

rilor din zonă⁷⁰⁷. Kossuthiștii din Chișineu trec peste disensiunile ideologice de până atunci și încheie un pact de colaborare cu Partidul Liberal, spre nemulțumirea tribuniștilor, care dau în vileag un posibil troc electoral stabilit cu ocazia alegerilor din orașul Arad, unde românii l-ar fi susținut pe candidatul kossuthist împotriva celui liberal, cu condiția reciprocității. Iar acum

„kossuthiștii sunt la Chișineu, în frunte cu Lázár Zorand care mereu ne îmbia cu pacturi la comitat și-i îndeamnă pe kossuthiștii de-acolo să voteze pe guvern și în nici un caz pe Russu-Șirianu. Au fost bune voturile Românilor în Arad ca să trântescă guvernul, dar la Chișineu e bun guvernul. Asta-i sinceritatea și tovarășia kossuthistă”⁷⁰⁸.

O altă alianță electorală împotriva candidatului Partidului Național Român se stabilește cu alegătorii comunității evreiești din cercul Chișineului, care solicită schimbarea datei alegerilor, deoarece aceasta cade într-o sâmbătă, zi de sărbătoare pentru cei aparținând cultului mozaic și care, în aceste condiții, vor lipsi de la vot. Autoritățile acceptă propunerea comunității evreiești și devansează alegerile pentru ziua de vineri, cu atât mai mult, cu cât era cunoscută opțiunea alegătorilor evrei pentru candidatul maghiar. Ironic, tribuniștii vor insinua: *„Deschidem talmudul și citim: Jidanului îi e oprit a primi bani în ziua Sâmbetei”⁷⁰⁹.*

În aceste condiții, în care candidatul Partidului Național Român se mai poate baza exclusiv pe voturile românești, discursul politic din paginile *Tribunei* se radicalizează. Candidatul maghiar este cel care luptă pentru *„înlăturarea limbei române din armată și din școală”*, iar Russu-Șirianu este garantul păstrării acestor valori străbune: *„Românimea întreagă vă privește... votul vostru se dă nu asupra unui viitor deputat, ci asupra a însuși viitorul neamului Românesc”⁷¹⁰.* Inclusiv poeziile electorale care vor fi publicate vor face trimitere la necesitatea votării candidatului național: *„Să alegem deputat un Român adevărat / Ioan Russu să trăiască, că-i din viță românească”⁷¹¹.* Este

⁷⁰⁷ Cinci ani mai târziu, Octavian Goga va candida și el în cercul Chișineului, iar trădarea notarului din Socodor îl va inspira să scrie cunoscuta-i piesă *„Domnul notar”*.

⁷⁰⁸ *Tribuna*, IX, nr. 16, din 25 ianuarie/ 7 februarie 1905, p. 2, articolul *„Kossuthiștii din Chișineu”*, nesemnat.

⁷⁰⁹ *Idem*, p. 3, grupajul *„Dăle alegerilor”*, articolul *„Alegerea balotagiu din Chișineu”*, nesemnat.

⁷¹⁰ *Ibidem*, IX, nr. 15, din 23 ianuarie/ 5 februarie 1905, p. 1, editorialul *„Cătră Românii din cercul Chișineului”*, nesemnat.

⁷¹¹ *Idem*, p. 1, la subsol, pe locul foiletonului literar, poezia *„Cântec de alegere”*, semnată: Petru Drig.

remarcată și lipsa de coeziune a naționalităților nemaghiare în cazul acestor alegeri, fapt care a permis alegerea unui număr nepermis de mare de candidați guvernamentali în cercurile electorale în care maghiarii nu erau majoritari: „Grație numai neputinței noastre au reușit cei 140 de guvernamentali să se aleagă printre Români, Sârbi, Slovaci și Germani”⁷¹². Pornind de la această realitate, discursul politic al tribunistilor pune în atiteză comportamentul electoral al străinilor față de candidații Partidului Național Român: „Văzuta-ți străin dând vot Românului? Văzut-ați corbi așa de albi?”⁷¹³.

În final, grație mobilizării exemplare de care dau dovadă reprezentanții Partidului Național Român din comitatul Aradului, Ioan Russu-Șirianu este ales deputat cu o majoritate de 99 de voturi: Ioan Russu-Șirianu obținuse 1.082 de voturi, iar Csukay Gyula, 983.⁷¹⁴ Entuziasmul românilor arădeni este la cote înalte, iar *Tribuna* publică o adaptare după „*Hora Unirii*”: „*Hai să dăm mână cu mână / Cei cu inima română / Între noi să nu mai fie / Numai Russu din Șirie*”⁷¹⁵.

Dincolo de entuziasmul provocat de succesul lui Ioan Russu-Șirianu, analiza post-electorală care se face în paginile *Tribunei* scoate în evidență faptul că nucleul de politicieni români strânși în jurul redacției cotidianului arădean începuse să se profesionalizeze. Făcând o comparație a voturilor înregistrate în cele două tururi de scrutin de către candidatul Partidului Național Român în fiecare localitate din cercul electoral al Chișineului, tribunistii constată evoluții îmbucurătoare. La Vârșand, de exemplu, unde Ioan Russu-Șirianu obținuse doar 16 voturi în primul tur, în cel de-al doilea a obținut 79. La Pilu, voturile crescuseră de la 25, la 81, iar la Socodor, unde candidatul maghiar obținuse majoritatea în primul tur, acum cele mai multe voturi se pusese în urma naționalistă⁷¹⁶. Acest spor electoral poate fi pus atât în sarcina mai bunei activizări a electoratului român, cât și în strategia ziariștilor de la *Tribuna* de a publica numele românilor care își dăduseră votul candidaților maghiari.

⁷¹² *Ibidem*, IX, nr. 16, din 15 ianuarie/ 7 februarie 1905, p. 1, editorialul „*Viena și kossuthiștii*”, semnat (*).

⁷¹³ *Ibidem*, IX, nr. 18, din 27 ianuarie/ 9 februarie 1905, p. 1, articolul de fond „*Cătră alegătorii români din Chișineu*”, nesemnat.

⁷¹⁴ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 73.

⁷¹⁵ *Tribuna*, IX, nr. 20, din 30 ianuarie/ 12 februarie 1905, p. 1, poezia „*Vivat Russu!*”, nesemnată.

⁷¹⁶ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 75.

„Știm acum cât plătește cutare domn doctor, avocat, preot sau învățător” – aveau să contabilizeze tribuniștii prestația electorală a intelectualilor români, avertizând că „de acum înainte nu mai poate sbiera și vesti ori și cine, că e bun Român”⁷¹⁷.

Noroc cu țăranii români, „talpa popoarelor, care s-au comportat cuminte, neprihănit și curat la inimă și cuget”, avea să constate analistul din redacția *Tribunei* arădene. Referitor la numele autorului acestei analize post-electorale, care semnează „M.”, înclinăm să credem că este vorba despre Sever Bocu. Ne sprijinim aserțiunea de mai sus pe două argumente. Primul, legat de faptul că Ioan Russu-Șirianu nu mai figurează pe ultima pagină ca „prim-redactor”, ci în locul acestuia semnează, ca „redactor-responsabil”, Sever Bocu. Acest fapt se datorează, cel mai probabil, faptului că pe durata campaniei electorale candidatul Ioan Russu-Șirianu i-a delegat atribuțiunile redacționale lui Sever Bocu. Cel de-al doilea argument vine chiar din „semnătura” utilizată în mai multe editoriale, „M”, de fapt inițiala numelui soției sale, Marilena Bocu, fiica primarului din Sinaia.

Un alt editorial care apare cu această semnătură scoate în evidență faptul că rezultatele înregistrate în urma alegerilor de la începutul anului 1905 fac aproape imposibilă investirea unui guvern cu o largă susținere parlamentară, astfel că, în viitorul apropiat, s-ar putea desfășura alte alegeri. Cât despre experiența acumulată de către românii transilvăneni cu ocazia alegerilor de acum, *Tribuna* arădeană ține să precizeze: „Cu atât mai mult succes vom avea la alegerile viitoare”⁷¹⁸.

În urma participării la alegerile din 1905, Partidul Național Român va reuși să trimită în Parlamentul de la Budapesta un număr de opt deputați: Ioan Suciu (Boroșineu), Ștefan Cicio Pop (Șiria), Ioan Russu-Șirianu (Chișineu), Vasile Demian (Baia de Criș), Teodor Mihali (Ileanda Mare), Aurel Vlad (Orăștia), Nicolae Comșa (Cristian) și Aurel Novac (Sasca Montană). Dintre cei opt deputați aleși cu program național, trei erau din comitatul Aradului, fapt ce reprezenta un succes de anvergură pentru gruparea neoactivistă din jurul *Tribunei*.

⁷¹⁷ *Tribuna*, IX, nr. 19, din 29 ianuarie/ 11 februarie 1905, p. 1, editorialul „Situția noastră”, semnat (M.).

⁷¹⁸ *Ibidem*, IX, nr. 20, din 30 ianuarie/ 12 februarie 1905, p. 1, editorialul „Tranziția”, semnat: (M.).

IV. 2. Activitatea deputaților români în Parlamentul de la Budapesta

Forul legislativ își deschide lucrările, în primă sesiune, la 17 februarie 1905, sub președinția decanului de vârstă al deputaților nou-aleși, kossuthistul Madarász József. Sunt depuse contestații împotriva mandatelor deputaților Teodor Mihali, Vasile Demian și Aurel Vlad, dar comisiile parlamentare special constituite pentru validarea acestora le resping. Împreună cu deputatul sârb Ljubomir Pavlovič și cu cel slovac, Milan Hodža, cei opt deputați români aparținând Partidului Național Român⁷¹⁹ pun bazele Clubului Naționalităților din parlamentul de la Budapesta, fructificând astfel mai vechea colaborare româno-sârbo-slovacă instituită în anul 1895, cu ocazia Congresului Naționalităților⁷²⁰. Președintele Clubului Naționalităților este ales deputatul Teodor Mihali, iar secretarul acestuia, deputatul slovac Milan Hodža. Legat de constituirea Clubului Naționalităților, deputații români, sârbi și slovaci vor fi acuzați că au ales drept „*limbă protocolară a clubului*” limba maghiară, pentru a se putea înțelege mai ușor între ei. Îndeosebi ziarele maghiare fac caz de această alegere, precizând că și slavii adunați la congresul de la Praga în anul 1848 s-au putut înțelege între ei doar în limba germană, după cum și românii, sârbii și slovaci s-au înțeles la Congresul Naționalităților din anul 1895 doar în limba maghiară⁷²¹. În realitate, utilizarea limbii maghiare era o necesitate obiectivă deoarece – precizează Ioan Russu-Șirianu în editorialul său pe această temă – „*numai întâmplarea a făcut ca secretar al clubului naționalităților să fie un Slovac care comunică ungurește cu ceilalți colegi ai săi*”⁷²².

Alături de pătrunderea celor opt deputați români susținuți de către Partidul Național Român, parlamentul budapestan va mai cunoaște o premieră: pentru prima dată în ultimele decenii, partidul care a organizat alegerile reușește să-și piardă poziția dominantă în legislativ. Astfel, monopolul politic deținut până atunci de către liberali este înlăturat, iar „*kossuthiștii, poporalii, banfiștii*

⁷¹⁹ Mai existau deputați români în parlamentul de la Budapesta, aleși pe listele partidelor maghiare, îndeosebi a Partidului Liberal: Petru Avramescu (ales în cercul Bocșa), Ioan Buteanu (Beiuș), Ioan Ciocan (Năsăud), Petru Mihali (Șugatag), Dumitru Dragonescu (Recaș), Nicolae Șerban (Arpașul de Jos), Gheorghe Șerb (Zorilențul Mare) și Gheorghe Sombati (Iosășel).

⁷²⁰ Stelian Mândruț, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară... op. cit.*, p. 84.

⁷²¹ *Tribuna*, IX, nr. 37, din 24 februarie/ 9 martie 1905, p. 1, editorialul „*Clubul naționalităților*”, semnat: Russu-Șirianu.

⁷²² *Idem*.

și dizidenții” aveau la dispoziție majoritatea parlamentară. O excelentă analiză în acest sens o face proaspătul deputat Ioan Russu-Șirianu în editorialul intitulat „48 și 67”, publicat în numărul din 13/ 26 februarie 1905⁷²³. În opinia lui Ioan Russu-Șirianu, acestea sunt cele două tendințe care au caracterizat politica maghiară a ultimelor decenii, numai că „de această dată a învins curentul 48-tist”. Curentul dualist promovat de către „părinții patriei” sucombise în urma loviturilor venite din partea „Partidului Independenței” și „Partidului Pașoptist”, formațiuni politice maghiare care critică tot mai vehement dualismul și rolul minor ce îi fusese rezervat Ungariei după 1867.

Din punct de vedere redacțional, constatăm trei schimbări esențiale în ceea ce privește rolul pe care Ioan Russu-Șirianu îl va juca în interiorul echipei arădene. În primul rând dispare amprenta prim-redactorului de pe ultima pagină a ziarului, locul acesteia fiind luat de „redactorul-responsabil”. În al doilea rând, editorialele încep să fie semnate cu numele întreg al autorului „Ioan Russu Șirianu”, nu „Russu Șirianu” ca până acum, semn că demnitatea de parlamentar o prelua pe cea de ziarist. În al treilea rând, Ioan Russu-Șirianu începe să fie prezentat publicului cititor ca fiind „directorul foii noastre”, funcție care nu existase până acum în organigrama redacției *Tribunei* arădene.

Primele discursuri parlamentare ale deputaților Partidului Național Român se vor produce pe marginea aprobării proiectului de mesaj adresat Împăratului, proiect care fusese elaborat de către contele Apponyi Albert în numele coaliției majoritare. Proiectul în cauză solicita un teritoriu vamal independent între cele două părți ale Monarhiei, utilizarea limbii maghiare în comanda armatei comune, separarea economică a Ungariei de Austria, precum și alte reforme administrative și sociale. „Kosshutiștii grăbesc săducă la cunoștința M. Sale că fără concesiuni militare și independență vamală noul guvern n-are ce să caute în Dietă”⁷²⁴ – prezintă *Tribuna* din 5/ 18 aprilie 1905 situația politică de la Budapesta. „Și încă ceva: M. Sa nu poate numi miniștri decât din coaliție!”. Tot în același număr al ziarului, dar în pagina a treia, tribuniștii se întreabă: „Cine va obosi mai iute? Coaliția care vrea guvernul, ori M. Sa, căruia îi trebuie budget și miliție?”⁷²⁵.

Deputații Partidului Național Român, împreună cu deputatul sârb, Ljubomir Pavlovič și cu cel slovac, Milan Hodža, decid să întocmească un proiect

⁷²³ *Ibidem*, IX, nr. 29, din 13/ 26 februarie 1905, p. 1, editorialul „48 și 67”, semnat: Ioan Russu Șirianu.

⁷²⁴ *Ibidem*, IX, nr. 65, din 5/ 18 aprilie 1905, p. 1, editorialul „Adresa către M. Sa”, semnat: (*).

⁷²⁵ *Idem*, p. 3, articolul „Situația”, nesemnat.

comun de adresă către Tron, pe care deputatul Teodor Mihali, președintele „partidului naționalităților din Dietă” în va susține în ședința din data de 5 mai 1905⁷²⁶. Pornind de la evidențierea crizei politice care se manifestă în Ungaria și de la abuzurile săvârșite de către autorități, grupul parlamentar româno-sârbo-slovac solicită întărirea statului pe baze democratice, pe egalitatea în drepturi și a respectului față de lege. Se propune introducerea sufragiului universal, garantarea dreptului la liberă întrunire, libertatea presei, aplicarea legii naționalităților în sensul înființării și susținerii materiale a școlilor confesionale din partea statului, încurajarea învățământului în limbile materne ale naționalităților, respectarea autonomiei bisericești și folosirea limbii materne în administrație și justiție⁷²⁷.

Cât privește abordarea marilor probleme aflate în disputa dintre Viena și Budapesta „Proiectul de adresă către Tron” adoptă o poziție echidistantă. Se evită părerile tranșante, iar în legătură cu serviciul militar se solicită reducerea acestuia de la trei, la doi ani. Nici separarea economică a Ungariei de Austria nu este respinsă din capul locului, ci se face mențiunea că aceasta s-ar putea face numai după ce guvernele maghiare vor asigura cadrul necesar „dezvoltării materiale, sociale și culturale a clasei agronome, a claselor micii industriei și a muncitorilor”⁷²⁸.

Această atitudine rezervată a deputaților Partidului Național Român este întreruptă, însă, de discursul deosebit de dur al primului-ministru Tisza István rostit împotriva existenței partidelor politice aparținând naționalităților din Ungaria:

„Iar eu așa cred, că cetățenii nemaghiari ai acestei patrii numai atunci sunt cetățeni credincioși ai patriei ungare și numai atunci au într-adevăr inimă pentru interesele neamului lor, dacă se contopesc într-o partidă ori alta maghiară și în viața ungară iau parte, nu ca grupuri separate naționaliste, ci dacă își iau rol ca membrii ai vreunei partide, ori alta maghiară. Aceia care în viața publică ungară se izolează și se deosebesc prin program separat naționalist de ceilalți factori ungari, nu numai din punct de vedere al fidelității către patrie ocupă o poziție echivocă, ci săvârșesc trădare în contra neamului lor”⁷²⁹.

⁷²⁶ *Ibidem*, IX, nr. 77, din 26 aprilie/ 9 mai 1905, pp. 1-2, „Proiectul de adresă către Tron prezentat în ședința dela 5 Maiu de partidul naționalităților din Dietă”, semnat: Corpurile legiuitoare din Ungaria, Croația și Slavonia: Dr. Teodor Mihali, Ioan Russu Șirianu, Aurel Novac, Dr. Aurel Vlad, Dr. Nicolae Comșa, Dr. Ioan Suciu, Dr. Ștefan C. Pop, Vasile Damian, Dr. Ljubomir Pavlocivi, Milan Hodza.

⁷²⁷ Stelian Mândruț, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară... op. cit.*, p. 84.

⁷²⁸ *Tribuna*, IX, nr. 77, loc. cit., p. 2

⁷²⁹ *Ibidem*, IX, nr. 82, din 3/ 16 mai 1905, p. 1, articolul de fond „Partidele maghiare și Românii”, semnat:(*)

Primului-ministru maghiar îi răspunde, magistral, deputatul Ștefan Cicio Pop. Încântați de profunzimea discursului politic și de calitățile oratorice de excepție ale lui Ștefan Cicio Pop, tribuniștii arădeni îi dedică în exclusivitate toată prima pagină a ziarului, caz fără precedent în practica jurnalistică de până atunci. Editorialul ziarului se intitulează „Ștefan Cicio Pop”, iar comentariile la adresa deputatului Șiriei sunt mai mult decât laudative:

„Acesta e meritul deputatului nostru. Impunător la statură, orator bun – doar departe svoniseră foile maghiare locale că-i dă mult de lucru fișpanului pela congregație – deplin stăpân peste tainele retoricei într-o ungurească admirabilă și-a ținut dl Pop prima lecție în camera budapestană. Efectul a fost cel așteptat: colegii lui din dietă au recunoscut în el pe ferventul luptător și orator al congregației arădane, care deci cu tot dreptul poate să fie mândră, ear noi la rândul nostru suntem firește așîșderea mândrii de bunele lui isprăvuri”⁷³⁰.

În continuarea editorialului este publicată, integral, vorbirea deputatului Partidului Național Român din cercul Șiriei, care îi răspunde, punctual, premierului Tisza István. Discursul politic al lui Ștefan Cicio Pop scoate în evidență cele două forme de manifestare ale indivizilor în care statul nu are dreptul să se amestece în nici o împrejurare, respectiv religia și naționalitatea:

„Atât la aceasta, cât și la cealaltă statul n-are nici un amestec, constituția asigurând dreptul la întrunire, libera naționalitate a cetățenilor, dreptul de a se asocia și întruni pentru apărarea și dezvoltarea intereselor lor în comună, în comitat, în țară. Naționalitățile din punctul acesta de vedere dispun de dreptul deplin al liberei dispozițiuni, își pot alege șefi, pe care îi pot după plac înzestra cu titluri, pot ține adunări, pot aduce hotărâri în cadrul legii și al constituției”.

Cât despre oferta făcută de contele Tisza referitoare la necesitatea integrării naționalităților în partidele maghiare, Ștefan Cicio Pop îi răspunde că nu cunoaște nici un partid maghiar care să susțină introducerea votului universal sau să respecte drepturile naționalităților.

În același discurs politic Ștefan Cicio Pop îi răspunde și baronului Bánffy Dezső, care, supralicitând discursul primului-ministru Tisza István, declarase în aceeași zi că „e puțin cât a vrut să facă Berzeviczy cu proiectul său de lege privind revizuirea învățământului poporal” și că „statul care nu știe să devină național, ci rămâne cu caracteru-i poliglot, nu are viitor”. Față de aceste ata-

⁷³⁰ *Ibidem*, IX, nr. 79, din 28 aprilie/ 11 mai 1905, p. 1, editorialul „Ștefan Cicio Pop”, nesemnat.

curi, Ștefan Cicio Pop apreciază că nu este o noutate strategia partidelor maghiare de „*nimicire a statului poliglot și de transformare a naționalităților în rassă maghiară*”, sesizând totodată discrepanța enormă dintre marile principii „*alcătuitoare de stat ale părinților patriei*” și tendința actualilor politicieni maghiari⁷³¹.

La fel de aplicat este și primul discurs pe care-l rostește în Dietă deputatul Partidului Național Român din cercul Boroșineului, avocatul Ioan Suciu, care-și începe pledoaria prin a întreba auditoriul dacă „*cel care face pe baze de date statistice harta etnografică a Ungariei și arată diferitele rase de popoare cu diferite culori comite o crimă împotriva unității națiunii maghiare?*”⁷³². Mai departe, deputatul Ioan Suciu apreciază în discursul său politic, că ar fi posibilă o conlucrare a tuturor în interesul dezvoltării statului ungar, dar numai în condițiile în care „*se vor abandona dorințele, după a mea părere în veci irealizabile, a unității de rasă și de limbă*”. Cu privire la oferta făcută de primul-ministru Tisza István în legătură cu înregimentarea naționalităților în partidele politice maghiare, deputatul Partidului Național Român din cercul Boroșineului o respinge în termeni categorici: „*Cum am putea intra noi în un partid, care lovește în naționalități, fără necesitate, chiar în contra intereselor vitale ale statului?*”⁷³³.

Deși nu intervine în Dieta de la Budapesta cu ocazia aprobării proiectului de mesaj către Tron, ideile politice ale deputatului Ioan Russu-Șirianu referitoare la situația politică din Ungaria le găsim publicate în editorialele pe care continuă să le publice în *Tribuna* arădeană:

„*Nam vrea ca din învălmășeala luptelor înăbușite d'acum să iasă biruitor – Kossuth. El și partidul său luptă adică numai pentru întărirea șoviniștilor, ear nouă spre slăbire ne este*”⁷³⁴.

Chiar în această perioadă este interzisă în Ungaria cartea pe care o scrisese deputatul Ioan Russu-Șirianu, „*Românii din statul ungar*”⁷³⁵, astfel că tribuniștii arădeni iau atitudine împotriva acestui „*ucaz căzăcesc*”: „*Că în carte*

⁷³¹ *Idem*, pp. 2-3, „Vorbirea lui Dr. Ștefan C. Pop rostită în 8 Maiu n. în parlamentul ungar”.

⁷³² *Ibidem*, IX, nr. 81, din 1/ 14 mai 1905, pp. 1-2, „Vorbirea lui Dr. Ioan Suciu rostită în 10 Maiu n. în parlamentul ungar”.

⁷³³ *Idem*.

⁷³⁴ *Ibidem*, IX, nr. 48, din 12/ 25 martie 1905, p. 1, editorialul „*Ungurii și M. Sa*”, semnat: Russu Șirianu.

⁷³⁵ *Ibidem*, IX, nr. 49, din 13/ 26 martie 1905, p. 2, articolul „*Românii din statul ungar este interzisă în Ungaria*”, nesemnat.

*se cultivă ura este neadevăr sfruntat și s'a scris numai ca să scuze ori să motiveze ucazul căzăcesc al liberalului guvern din Budapesta*⁷³⁶.

Tensiunile din interiorul clasei politice de la Budapesta vor cunoaște o escaladare fără precedent în perioada următoare, iar primul-ministru Tisza István – cu toată diplomația de care dă dovadă și în pofida concesiilor pe care le face – nu va reuși să tempereze pornirile revendicative ale „*opozității naționale*”. Conte Tisza se retrage din fruntea cabinetului, iar împăratul Francisc Iosif desemnează un cabinet de tehnocrați condus de către generalul baron Fejérváry Géza și dizolvă parlamentul la 21 iunie 1905.

În replică, partidele din „*opозиția națională*” inițiază o amplă mișcare de nesupunere civică, făcând apel la populația din Ungaria să nu mai plătească impozitele și să nu mai furnizeze recruți pentru armata imperială. Pusă în fața acestei situații, Viena reacționează prin susținerea introducerii votului universal și în Ungaria, fapt care ar fi condus în mod automat la reducerea bazei electorale a partidelor maghiare și la pierderea controlului politic în parlamentul de la Budapesta⁷³⁷.

Puși în fața acestei situații deputații Partidului Național Român își transferă centrul de interes în teritoriu, la nivelul comitatelor și cercurilor electorale, organizând întruniri cu alegătorii. Această nouă strategie era eficientă din mai multe puncte de vedere, inclusiv în ceea ce privește păstrarea contactului nemijlocit cu alegătorii români în vederea apropiatelor alegeri parlamentare anticipate, pe care majoritatea politicianilor le considerau inevitabile pentru soluționarea crizei politice actuale. Pe de altă parte se întrevedea și posibilitatea impunerii votului universal, astfel că electoratul trebuia să fie educat din acest punct de vedere. Față de măsura nesupunerii civice, deputații Partidului Național Român le recomandau contribuabililor români să nu răspundă acestor provocări, să plătească impozitele și să recruteze în slujba Împăratului:

„... în lupta dintre Măria Sa și partidele întovărășite, noi trebuie să ne dăm de partea Măriei Sale. Căci noi încredere deplină putem avea într-o armată peste care-i stăpân deplin Măria Sa, iar nu în una peste care azi ar putea comanda Dieta condusă de Justh, mâine altă Dietă, condusă de Apponyi ori Kossuth... Trebuie îndeosebi să ne arătăm părerea asupra limbii de comandă, să afle astfel Măria Sa că nu întreaga țară, ci numai kossuthiștii se

⁷³⁶ *Ibidem*, IX, nr. 55, din 22 martie/ 4 aprilie 1905, p. 1, editorialul „Șovinismul la paroxism”, nesemnat.

⁷³⁷ Liviu Maior, *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900-1914*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p. 80.

rup după limba de comandă. Văzând toate celelalte neamuri în spatele Sale, se înțelege că Măria Sa se va simți îndemnat cu atât mai ales să nu se lase ingenuncheat de Kossuth și tovarășii lui⁷³⁸.

Partidele maghiare din coaliția opozițională încearcă să-i atragă de partea lor pe reprezentanții naționalităților. Față de aceste încercări, discursul politic publicat în paginile *Tribunei* arădene nu lasă loc nici unei interpretări:

„Domnii coaliți să o știe odată, că nouă fără naționalitate nu ne trebuesc drepturi. Să o știe, că frazelor de îndulcire nu le dăm nici o credință, căci nici odată până acum promisiunile, ce ni-s-au dat, nu le-au ținut. Nici legile chiar, pe cari le-au adus de silă la aparență măcar, în favorul nostru, nici odată nu le-au pus în practică⁷³⁹”.

Refuzul pe care-l propune Vasile Goldiș în ceea ce privește colaborarea cu naționaliștii maghiari aflați „la strâmtoare” îl prefigurează pe cel din toamna anului 1918, când „ruperea totală” reprezenta calea politică de urmat pentru toți românii transilvăneni:

„Bătuți de toate vânturile, duși pe gheață de nenumărate ori, înșelați și folosiți spre scopuri străine de interesele noastre naționale, noi am învățat în sfârșit, ceea-ce trebuia să știm dela început, că mântuirea noastră numai prin noi înșine se poate săvârși. Mulțumim coaliției pentru invitare, dar o refuzăm cu toată hotărârea. Vestigia terrent. Poftească Maghiarii a-și întemeia singuri statul lor național maghiar. Noi ne apărăm sărăcia și nevoile și neamul. Dumnezeu va fi cu noi⁷⁴⁰”.

Este unul dintre cele mai clare discursuri politice publicate acum, la începutul anului 1906, în *Tribuna* arădeană. „Prin noi înșine” devine o adevărată constantă în discursul politic propus de către Vasile Goldiș, iar încrederea în propriile forțe reprezintă o valoare deja conștientizată. Dumnezeu „va fi” cu noi – este ruga futuristă a discursului goldișian.

Criza politică din Ungaria degenează, astfel că ultima ședință a parlamentului se va ține pe data de 19 decembrie 1905. Opoziția parlamentară – auto-intitulată, somptuos, „Rezistența Națională” – blocase până atunci toate inițiativele guvernului, iar în situația creată, unică după 1867, generalul Nyéri este numit comisar regal și însărcinat cu punerea în aplicare a hotărârii de

⁷³⁸ *Tribuna*, IX, nr. 159, din 29 august/ 30 septembrie 1905, p. 2, articolul

⁷³⁹ *Ibidem*, X, nr. 4, din 4/ 17 ianuarie 1906, p. 1, editorialul „Frazе ungurești”, semnat: De Vasile Goldiș.

⁷⁴⁰ *Idem*.

dizolvare a Parlamentului de la Budapesta. În ziua de 15 februarie deputații au fost evacuați cu forța, iar intrările au fost sigilate și păzite de către armata imperială⁷⁴¹. Spre deosebire de Camera Deputaților⁷⁴², în Camera Magnaților lucrurile s-au petrecut cu toată solemnitatea potrivită momentului: magnații au ascultat decretul de dizolvare citit de către generalul Nyèri, după care s-au ridicat și au părăsit în liniște Camera Superioară⁷⁴³. În urma negocierilor purtate între Budapesta și Viena, contele Tisza István își prezintă demisia din funcția de prim-ministru al Ungariei, în locul său fiind numit Wekerle Sándor – președintele Înaltei Curți Administrative și de Conturi a Ungariei – considerat ca fiind apolitic și potrivit pentru a asigura interimatul. Se va lua și măsura convocării alegerilor anticipate, care sunt stabilite a se desfășura în intervalul 25 aprilie – 8 mai 1906⁷⁴⁴.

IV. 3. Disensiuni legate de înființarea unui ziar politic oficial al Partidului Național Român la Budapesta

Începutul anului 1906 scoate în evidență primele disensiuni care se manifestă între deputații români din parlamentul de la Budapesta, disensiuni care se vor extinde și asupra celorlalți frunțași ai Partidului Național Român. Motivul iscării acestor disensiuni este legat de ideea înființării la Budapesta a unui ziar politic românesc, proiect mediatic pe care deputații și politicienii români din jurul *Tribunei* arădene îl percep ca pe un adevărat atentat la poziția de lideri, pe care jurnaliștii arădeni o cuceriseră cu atâtea eforturi în ultimii ani. Frunțașii politici români deveniseră tot mai conștienți de importanța presei, ca vehicul de comunicare între lideri și popor, prin urmare acapararea pieței media reprezenta o prioritate în ceea ce privește manifestarea politică. Astfel de conflicte se mai iviseră și în trecutul nu prea îndepărtat al politicii românilor transilvăneni, primul dintre acestea manifestându-se în anul 1895, când Ioan Rațiu confiscase *Tribuna* sibiană și Institutul Tipografic care o edita

⁷⁴¹ Laurențiu Oanea, *Dr. Ștefan Cicio-Pop... op. cit.*, p. 72.

⁷⁴² *Tribuna*, X, nr. 28, din 9/ 22 februarie 1906, pp. 2-3, articolul „Ședința de Luni – disolvarea Dietei”, nesemnăt.

⁷⁴³ *Ibidem*, X, nr. 27, din 8/ 21 februarie 1906, pp. 2-3, grupajul „Oștirea în Dietă”, nota „În Casa magnaților”, nesemnată.

⁷⁴⁴ Stelian Mândruț, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară... op. cit.*, p. 89.

în folosul patrimoniului de partid⁷⁴⁵. Nici întemeierea *Tribunei Poporului* la Arad nu se face fără convulsii politice destul de consistente la nivelul conducerii Partidului Național Român, iar intrarea în activitate a deputatului Aurel Vlad era o încercare politică de neconceput fără existența prealabilă a ziarului de la Orăștie. De asemenea, impunerea activismului politic la nivelul Partidului Național Român n-ar fi avut niciodată sorți de izbândă în condițiile în care grupările politice neoactiviste i-ar fi lipsit sprijinul mediatic al ziarelor de la Arad și de la Orăștie.

În ziarul *Tribuna* din 5/ 18 ianuarie 1906, pe prima pagină sunt publicate două articole pe tema înființării unui nou ziar politic românesc la Budapesta. Primul articol, intitulat „O lămurire” îi aparține deputatului Ștefan Cicio Pop⁷⁴⁶. Din cuprinsul acestuia aflăm că

„frunțașii neamului nostru împreună cu clubul deputaților naționali au hotărât înființarea unui ziar cu sediul în Budapesta. În jurul acestei mari chestiuni s'au desfășurat polemici cam pătimăse. Durere că nici aceia n'au observat obiectivitatea impusă, cari altcum sunt cu trup și suflet pentru noul curent activist. M'ar supăra foarte mult, dacă s'ar răstălmăci fals țânta sfântă ce urmărește clubul deputaților români împreună cu frunțași de mare nume la poporul românesc”.

Polemicile pătimăse despre care face vorbire deputatul Ștefan Cicio Pop denotă faptul că nici între „*frunțașii neamului*” și nici în interiorul clubului deputaților nu exista unanimitate în ceea ce privește înființarea noului ziar politic românesc la Budapesta. Dintre deputați, cel puțin Ioan Russu-Șirianu se situa pe poziții opuse, iar în ceea ce-i privește pe ceilalți frunțași, câteva lămuriri deosebit de importante le găsim într-un schimb de telegrame și de scrisori, purtat la acea vreme între Valeriu Braniște și Corneliu Diaconovici. Astfel, într-o telegramă pe care i-o trimite lui Valeriu Braniște de la Sibiu, pe data de 13 decembrie 1905, Corneliu Diaconovici îi scrie următoarele:

„După ce au rămas fără rezultat repetatele apeluri telefonice, te întreb, în numele mai multor prieteni, să ne spui dacă poți sosi aici mâine seara într-o importantă problemă ziaristică, pentru ca apoi să-l vizităm pe Alexandru”⁷⁴⁷.

⁷⁴⁵ Lucian Boia, *Eugen Brode...*, op. cit., p. 181.

⁷⁴⁶ *Tribuna*, X, nr. 5, din 5/ 18 ianuarie 1906, p. 1, articolul „O lămurire”, semnat: De Ștefan C. Pop.

⁷⁴⁷ Valeriu Braniște, *Corespondență*, ...vol. III, op. cit., p. 77.

Valeriu Braniște îi răspunde că nu poate veni la Sibiu, astfel că în aceeași zi Corneliu Diaconovici îi scrie o scrisoare lămuritoare, prin care-l informează că banii pentru întemeierea noului ziar sunt deja asigurați și

„noi suntem cu toții de acord să-ți încredințăm duminică conducerea ziarului proiectat și cum sperăm să ajungem cu dumneata la o înțelegere cu privire la programul ziarului și după cum știm Drapelul nu are o situație atât de bună ca să poată rezista mult timp, cred că oferta noastră îți va fi binevenită”⁷⁴⁸.

Mai departe, scrisoarea precizează că Alexandru Mocioni a fost informat despre acest demers, iar în zilele următoare Constantin Diaconovici va efectua un turneu la Birchiș, Lugoj, Caransebeș, Timișoara și Arad „*pentru completarea comitetului de fondatori*”. Chiar dacă în acest caz este vorba despre un ziar pe care Partenie Cosma și Corneliu Diaconovici ar fi vrut să-l scoată la Sibiu, refuzul lui Valeriu Braniște de a da curs acestei solicitări ne îndreptățește să credem că prim-redactorului „*Drapelului*” i se făcuse deja oferta de a prelua conducerea ziarului pe care deputații doreau să-l înființeze la Budapesta.

Această supoziție a noastră este întărită de scrisoarea pe care Vasile Mangra i-o trimite lui Ioan Bianu în Ajunul Crăciunului anului 1905, prin care – după ce face referire la gazeta politică ce urma să fie scoasă la Sibiu – vicarul de la Oradea Mare îl informează pe academicianul Ioan Bianu despre faptul că

„la Budapesta, Badea George cu părintele Lucaciu, Mihali se frământă ca să scoată o gazetă a deputaților naționali, respectiv a partidului, care ar avea menirea să dea direcțiunea respectivă, să îndrepteze sau să îndrumeze politica națională. Această gazetă oamenii de întreprindere ar vrea să o înființeze pe contul Tribunei, încât adesea ei au și făcut propunerea ca arădanii sau să le cedeze foaia, sau să o reducă la o foaie săptămânală având să angajeze pentru foaia lor din Budapesta chiar pe unii din amicii și colaboratorii Tribunei, dacă ar putea. Noi însă nu suntem plecați nici sub o condițiune a părăsi terenul ocupat și a lăsa slănina pe îngrijirea pisice. Cei cu gazete noi, și unii și alții au mare perspectivă și asigurare din partea știută din „țeară”. Și noi trebuie să ne adunăm toate forțele ca să putem face față situației, și să putem menținea poziția ocupată”⁷⁴⁹.

Revenind la *Tribuna* din 5/ 18 ianuarie 1906, alături de „*lămurirea*” pe care o publică deputatul Ștefan Cicio Pop apare și un articol scris de către de-

⁷⁴⁸ *Idem*, pp. 77-79.

⁷⁴⁹ Vasile Mangra, *Corespondență... op. cit.*, vol. I, pp. 91-92, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Ioan Bianu*, din 11/ 24 decembrie 1905.

putatul Ioan Russu-Șirianu, intitulat „*Contra foii partidului național*”⁷⁵⁰. Din capul locului, Ioan Russu-Șirianu informează cititorii despre suma enormă pe care fruntașii politici români intenționează să o pună la bătaie pentru scoaterea noii foi: 250. 000 de coroane. Numai că directorul *Tribunei* pune în așa fel problema, încât investiția gazetărească a fruntașilor politici ar părea inutilă:

„Pe aceste vremuri grele și pe când în toate părțile avem foi, când prin urmare, preocupările sunt împărțite și pungile sunt angajate, adunându-se aici la noi 250. 000 coroane, ar fi nu numai un semn că se simte nevoia unui ziar românesc la Budapesta, ci că fruntașii noștri și sunt dispuși de jertfă ca nici odată până acum”.

Ioan Russu-Șirianu nu subscrie nici apelul pe care ceilalți deputați îl fac pentru scoaterea noului ziar, cu toate că în articolul publicat cu această ocazie în ziarul „*Poporul Român*” de la Budapesta figurează, abuziv, și numele lui. Ziarul „*Cronica*” de la București susține inițiativa clubului deputaților români de a înființa un ziar politic la Budapesta, loc unde presa se bucură de o mai mare libertate de opinie, precizând că „*de ce nu s'ar folosi de acest privilegiu și o gazetă românească?*”⁷⁵¹. O altă părere vine din partea ziarului „*Budapesti Hirlap*”, care ține să evidențieze faptul că „*o parte respectabilă a politicianilor români, nu este prietenă a ideii, ca Budapesta să se improviseze de centru al acțiunii de presă românești*”⁷⁵².

Următoarea informație vine tocmai din partea ziarului „*Secolul*” din București, care în numărul din 14/ 27 ianuarie 1906 publică un interviu cu părintele Vasile Lucaciu⁷⁵³. Din conținutul acestuia aflăm că părintele Vasile Lucaciu – care propusese înființarea unui ziar politic românesc la Budapesta încă din 10 ianuarie 1905, cu ocazia Conferinței naționale de la Sibiu – este unul dintre cei mai înflăcărați partizani ai noii întreprinderi gazetărești, care, în opinia sa „*ar reabilita Comitetul central al partidului național*”. Despre periplusul bucureștean al părintelui Vasile Lucaciu – venit aici în căutare de fonduri pentru scoaterea noului ziar – aflăm câteva informații indirecte, dar cât se poate de credibile, dintr-o scrisoare pe care Vasile Mangra i-o trimite lui Roman Ciogariu pe 4 februarie n. 1906:

⁷⁵⁰ *Tribuna*, ... loc. cit. pp. 1-2, articolul „*Contra foii partidului național*”, semnat: De Ioan Russu Șirianu.

⁷⁵¹ *Ibidem*, X, nr. 8, din 11/ 24 ianuarie 1896, p. 2, grupajul „*Alte păreri*”, nota „*părerea Cronice*”, nesemnată.

⁷⁵² *Idem*, loc. cit., nota „*Din Budapesti Hirlap*”, nesemnată.

⁷⁵³ *Ibidem*, X, nr. 14, din 19 ianuarie/ 1 februarie 1906, pp. 1-2, articolul de fond „*Un interview*”, nesemnăt.

„De la amicul nostru Bianu din București încă la 26 ale lunii trecute, va să zică înainte de apariția articolului despre isprăvile lui Dr. Lucaciu primisem următoarele informații: Părintele Vasile de la Sisești, scrie domnul Bianu, este pe aici, mi se spune, și își dă osteneala să măsoare toate adâncurile mării cu degetul său, pe care îl crede îndestulător pentru aceasta. Fiți pe pace și stați tari și neclintiți în mijlocul viscolului care suflă și poartă în văzduh toate gunoaiele”⁷⁵⁴.

Până la apariția noului ziar, deputații Aurel Vlad și Ioan Suci, împreună cu Alexandru Vaida Voievod și cu Vasile Lucaciu vor încerca să transforme ziarul „*Poporul Român*” de la Budapesta în cotidian „*autorizat*” al Partidului Național Român⁷⁵⁵. Lipseau însă fondurile bănești, chiar dacă se zvonea că președintele Gheorghe Pop de Băsești ar fi oferit suma de 50. 000 de coroane, iar 80. 000 de coroane „*i-ar fi garantat comitetul*”. Tribuniștii arădeni fac un inventar al presei românești din Transilvania și contabilizează un număr de 28 de „*foi*” de tot felul – politice, literare și economice – dar care „*toate luptă cu sărăcia*”⁷⁵⁶. În dreptul celor două ziare care sunt inventariate ca existând la Lugoj figurează și mențiunea că acestea ar fi „*singurele cari ar fi dispuse a înceta, asigurându-se directorului lor un post bun la noul ziar*”. Această mențiune confirmă aserțiunea noastră de mai sus, conform căreia postul de redactor-șef al noului ziar i-ar fi fost oferit lui Valeriu Braniște. O altă mențiune interesantă apare și în dreptul Blajului: „*Unirea desigur va continua să apară și după ce se va scoate noul ziar budapestan; ori va înceta lăsând tratarea chestiilor confesionale noului ziar?*”. Aluzia la abordarea confesională nu este nicidecum gratuită, deoarece părintele Vasile Lucaciu, Ștefan Cicio Pop, Alexandru Vaida Voievod, Gheorghe Pop de Băsești, Teodor Mihali și mulți alți fruntași ai vieții politice erau de confesiune greco-catolică, în vreme ce nucleul dur al tribuniștilor de la Arad erau ortodocși: Ioan Russu-Șirianu, Vasile Goldiș, Vasile Mangra, Nicolae Oncu, Roman Ciorogariu etc. Deputatul Ștefan Cicio Pop fusese criticat de câteva ori în paginile *Tribunei* arădene pe motive de confesionalism, astfel că detașarea sa față de gruparea arădeană, precum și fervoarea cu care dorea întemeierea unui nou ziar politic românesc la Budapesta erau ușor de înțeles. Deși n-au fost recunoscute niciodată în mod deschis la acea vreme, acuzele conform cărora politicienii greco-catolici ar fi pus mâna pe conducerea Partidului

⁷⁵⁴ Vasile Mangra, *Correspondență, ... op. cit.*, vol. I, p. 337, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu*, din 4 februarie n. 1906.

⁷⁵⁵ *Tribuna*, X, nr. 16, din 22 ianuarie/ 4 februarie 1906, p. 2, articolul „*Scrisoare din Budapesta – noul ziar, păreri și impresii, 1 februarie 1906*”, nesemnat.

⁷⁵⁶ *Idem*.

Național Român au circulat în spatele ușilor închise. Aveau să o recunoască două decenii mai târziu Ioan Suciu⁷⁵⁷, Roman Ciorogariu, Alexandru Vaida Voievod și Coriolan Băran⁷⁵⁸ în scrierilor lor cu caracter autobiografic.

Conflictul iscat în jurul înființării noului ziar românesc la Budapesta se amplifică, la cote nebănuite, atunci când Vasile Goldiș publică „O lămurire” în *Tribuna* din 25 ianuarie/ 7 februarie 1906⁷⁵⁹, prin care se detașează de gruparea tribunistă de la Arad și se pronunță în favoarea „clubului deputătesc” de la Budapesta. Pornind cu reproșul că „nu batjocorind pe alții vom cuceri credincioși convingerilor noastre”, Vasile Goldiș acuză atacurile ziaristice făcute de *Tribuna* la adresa părintelui Vasile Lucaciu, a lui Coriolan Brediceanu, Valeriu Braniște și Alexandru Vaida Voievod, declarând că „eu nu sunt alături de acești publiciști”. Mărturisește, totuși, că a fost invitat la ședința de la Budapesta, când s-a pus problema înființării noului ziar. Ceea ce nu mărturisește, însă, este ceea ce adaugă tribuniștii la sfârșitul materialului său:

„Amicul Goldiș muncește peste drum de noi. A ținut să ne lămurească în scris. Tot în scris îl rugăm și noi: binevoiască a interveni cu legăturile sale de amicitie, pe lângă cei cari încă din vară se lăudau, că vor da la cap „Tribunei”... și lău invitat la noul ziar – director, și pace desăvârșită va fi”⁷⁶⁰.

Disputa frunțașilor politici români pe tema înființării noii gazete politice la Budapesta intră într-o fază de stagnare, timp în care Vasile Goldiș își reia colaborarea cu redacția „de peste drum”. De data aceasta, sub „peana” secretarului Consistoriului arădean intră cartea lui Aurel C. Popovici „Statele-Unite ale Austriei-mari”⁷⁶¹, carte care tocmai ce fusese interzisă de către autorități pe teritoriul Ungariei. Deși recunoaște că acest „op” este de cea mai mare actualitate, Vasile Goldiș nu poate accepta procedura ca Împăratul să ia „un burete mare” și să șteargă cu el constituțiunile în vigoare, formând „Statul federativ al Austriei sub gloriosul sceptru al Casei de Habsburg”. Dimpotrivă, „noi Românii din țările Coroanei Sfântului Ștefan nu ne însuflețim de propunerea dlui Aurel

⁷⁵⁷ Ioan Suciu, *Arădanii și Partidul Național Român...* op. cit., pp. 17-21.

⁷⁵⁸ Coriolan Băran, *Reprizare asupra vieții*, Editura „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2009, pp. 159-165.

⁷⁵⁹ *Tribuna*, X, nr. 18, din 25 ianuarie/ 7 februarie 1906, pp. 1-2, articolul „O lămurire”, semnat: De Vasile Goldiș.

⁷⁶⁰ *Idem*.

⁷⁶¹ *Ibidem*, X, nr. 40, din 26 februarie/ 11 martie 1906, p. 1, articolul de fond „Statele-Unite ale Austriei-mari (Cartea dlui Dr. Aurel C. Popovici) I”, semnat: (vg.).

C. Popovici. *Suntem fii credincioși ai Statului-Ungar și protestăm cu toată energia în contra tendințelor de a știrbi unitatea politică ori integritatea teritorială a statului nostru*⁷⁶². Vasile Goldiș rămâne fidel ideilor sale privind necesitatea obținerii independenței naționale pentru românii transilvăneni, astfel că, în opinia sa

„programul politic al Românilor din Ungaria și Ardeal nu se află în Statele-Unite ale Austriei-Mari, ci esențial se cuprinde în revoluțiunea celor 40 mii de Români adunați pe Câmpul-Libertății dela Blaj în 3/ 15 Maiu 1848: Națiunea română pretinde independența sa națională în respectul politic”.

Refuzând să accepte orice „autonomie teritorială pe seama Românilor”, Vasile Goldiș își încheie „purecarea opului d-lui Dr. Aurel C. Popovici” precizând că „el nu congruează cu adevăratele aspirațiuni politice ale Românilor din Statul-Ungar”⁷⁶³.

Tot în acest număr al ziarului este publicată și o corespondență din Timișoara din care aflăm că ziarul „Controla” – această „fițuică a protopopului Puticiu” – fusese reînviat⁷⁶⁴. Asistăm, așadar, la o adevărată infuzie de ziare care apar pentru românii transilvăneni, inclusiv kossuthiștii publicând ziare în limba română, în scopuri vădit electorale. Cât despre Tribuna arădeană, deși pare încolțită din toate părțile, își vede liniștită de drumul ei. Arată din ce în ce mai bine din punct de vedere grafic, tirajul se tipărește în opt pagini, iar numărul „poporal” în douăsprezece. Cât despre publicitatea comercială, aceasta trecuse deja de două pagini și jumătate pe fiecare număr. Or, acest lucru însemna o redresare economică și, înainte de toate, o reală independență editorială. Din acest motiv, tribuniștii arădeni nu sunt foarte sensibili la noțiunea de „ziar autorizat” – de care de atâtea ori făcuseră haz la adresa defunctei Tribune sibiene – cât prețuiesc titulatura de „ziar național independent”. Iar ca lucrurile să fie clare, știrile care apar acum dinspre Institutul de Credit „Victoria” sunt mai mult decât îmbucurătoare: banca românească arădeană trecuse de două milioane de coroane, ca cifră de afaceri, iar în congregația arădeană românii

⁷⁶² *Ibidem*, X, nr. 41, din 28 februarie/ 13 martie 1906, pp. 1-2, articolul de fond „Statele-Unite ale Austriei-mari (Cartea dlui Dr. Aurel C. Popovici) II”, semnat: (vg.).

⁷⁶³ *Idem*, p. 2. În Tribuna, X, nr. 47, din 8/ 21 martie 1906, p. 1, articolul de fond „Statele-Unite ale Austriei-mari”, Aurel C. Popovici îi răspunde lui Vasile Goldiș în legătură cu criticile aduce cărții sale.

⁷⁶⁴ *Idem*, p. 4, corespondența „Controla reînviată”, semnată: Dr. Aurel Cozma.

izbutiseră să determine autoritățile pentru a depune parte din „budgetul” comitatului și la banca românească „Victoria”.

În numărul din 2/ 15 martie 1906 găsim publicat un „Raport special” din Budapesta, despre întâlnirea fruntașilor români de acolo. „Foștii deputați” – tribuniștii întăresc adverbul de timp, pentru a nu exista dubii în ceea ce privește calitatea prezentă a acestora – mai puțin Vasile Damian și Nicolae Comșa, împreună cu „fruntașii George Pop de Băsești, dr. V. Lucaciu, dr. A. Cosma, dr. Vaida și dr. I. Suciu, au petrecut aici și s’au sfătuit asupra afacerilor politice”⁷⁶⁵. Nu se dau prea multe informații suplimentare, decât „conclusele” acestei conferințe, care apreciază că „toți Românii trebuie să țină la olaltă” pentru a putea trimite în Dietă cât mai mulți deputați. Cât privește înființarea noii foi românești la Budapesta, raportul special precizează că „fruntașii s-au lăsat de gândul acesta”.

O săptămână mai târziu, presa românească din Transilvania publică un „Cuvânt către alegătorii români, sârbi și slovaci din Ungaria”⁷⁶⁶, semnat – în numele Clubului parlamentar al deputaților naționaliști – de către „președintele” Teodor Mihali și „secretarul” Milan Hodza. Prin urmare, deși Dieta era „disolvată”, Clubul deputaților naționaliști încă mai funcționa, solicitând „egala îndreptățire a naționalităților”, „votul universal” și pronunțându-se „în contra” introducerii limbii maghiare ca limbă de comandă în armata comună.

⁷⁶⁵ *Ibidem*, X, nr. 43, din 2/ 15 martie 1906, p. 2, corespondența „Conferența fruntașilor români”, nesemnată.

⁷⁶⁶ *Ibidem*, X, nr. 47, din 8/ 21 martie 1906, pp. 1-2, articolul „Cuvânt către alegătorii români, sârbi și slovaci din Ungaria”, semnat: Clubul parlamentar al deputaților naționaliști, Dr. Teodor Mihali, președinte, Milan Hodza, secretar.

V.

Campania electorală din anul 1906 – apogeul curentului neoactivist

În numărul din 25 martie/ 7 aprilie 1906, ziarul *Tribuna* publică un amplu material privind pregătirea concretă a alegerilor. Cu lux de amănunte, cititorii sunt informați despre întocmirea listelor electorale și despre condițiile pe care trebuie să le îndeplinească alegătorii români ca să fie înscriși pe aceste liste, în finalul articolului educativ făcându-se mențiunea: „*Cine nu știe cum să facă apelatele, să ne scrie și-i vom trimite un formular*”⁷⁶⁷. Acest din urmă îndemn pentru interconectivitate viza, evident, stimularea legăturilor dintre cititori și ziariști și, în final, creșterea forței mediatice și politice a *Tribunei*.

Pentru a întâmpina cum se cuvine noul scrutin electoral și pentru a dovedi încă o dată faptul că sunt „*ziariști de profesiune, ear nu de ocaziune*”⁷⁶⁸, tribuniștii arădeni utilizează coloana de deschidere a ziarului ca notă electorală de maximă importanță pentru cititori:

„*Fruntașii Români, din fiecare cerc electoral cu majoritate românească, fără a mai pierde o zi, să-și țină de datorie a se sfătui urgent și a lua măsuri în fața alegerilor. Să se constituie în comitet electoral și în înțelegere cu organizarea centrală a comitatelor să convoace adunare poporală pentru a proclama pe candidat. Acesta apoi, împreună cu toți cărturarii,*

⁷⁶⁷ *Ibidem*, X, nr. 59, din 25 martie/ 7 aprilie 1906, p. 4, articolul „Pentru alegătorii români”, nesemnat.

⁷⁶⁸ Expresie fusese utilizată de către Ioan Russu-Șirianu în numărul din 5/ 18 ianuarie 1906 (*loc. cit.*), pentru a accentua diferența profesională a tribuniștilor față de gazetarii de ocazie, cu trimitere clară la Alexandru Vaida Voievod, Ioan Suciu și Vasile Lucaciu.

să organizeze pe alegători în fiecare sat, să cutureze întreg cercul electoral, ținând vorbiri-program, lămurind poporul asupra celor petrecute în lunile din urmă. Să nu aștepte nimeni alte inviațiuni, căci și dacă s'ar convoca o conferință electorală mare, nici aceea n'ar putea să stabilească altă marșrută. La lucru cu toții, fără întârziere, în bună înțelegere și solidaritate. Să cultivăm și să organizăm mai presus de toate poporul! Numai astfel se va putea purta lupta pentru isbândă și demnitate. Bine înțeles, că nimeni nu se va angaja pentru o persoană sau alta până nu se va publica rezultatul înțelegerii fruntașilor fiecărui cerc, respectiv comitat⁷⁶⁹.

Din citirea mai atentă a notei electorale, constatăm că aceasta nu vine din partea „comitetului”, iar „marșruta” bătăliei electorale este alcătuită în „laboratoare” Tribunei. Prin această măsură redacția ziarului dorește să se impună ca un veritabil cartier general de unde se iau deciziile politice pentru întreaga românie ardeleană. Altfel spus, conduce cine poate și, mai ales, cine are cu ce. În această cheie trebuie citită și strădania fruntașilor și deputaților români de la Budapesta de a scoate un ziar românesc politic și „oficios” în capitala Ungariei, cât mai departe de Tribuna arădeană și de „dictatura” mediatică a acesteia.

„Apelul către alegătorii români din Ungaria” pe care „Comitetul electoral executiv al partidului național român” îl dă tocmai din Budapesta, la 10 aprilie 1906, este publicat în ziarul de Paști, pe prima pagină⁷⁷⁰. „Enunțăm că partidul nostru național stă neclintit pe temeiul programului său politic și pe baza acestui program intrăm în noua luptă electorală” – glăsuiește textul apelului comitetului executiv, precizând că „lista candidaților o vom publica în foile naționale”. Numai că tribuniștii arădeni o publică chiar alături de textul fruntașilor strânși la Budapesta, cu caractere boldate, făcând mențiunea că, la Arad, sfatul fruntașilor se ținuse deja în miercurea mare și în deplină înțelegere s-au stabilit următorii candidați: Dr. Nicolau Oncu la Iosășel, Dr. Ioan Suciuc la Boroș-Ineu, Ioan Russu-Șirianu la Chișineu, Vasilie Goldiș la Radna, Dr. Ștefan C. Pop la Șiria, Dr. Iustin Marșieu la Sântana și Dr. Aurel Novac la Pecica. Iar după înșiruirea candidaților urmează și un mesaj „de suflet” pentru „mai mult bătrânul decât tânărul” director al băncii „Victoria”, Nicolae Oncu, care

„ne-a făcut pe toți să ne descoperim capul și mulțumire să aducem că șirul deputaților români va fi întărit cu un bărbat îndărătul căruia stă o viață întreagă petrecută în luptă

⁷⁶⁹ Tribuna, X, nr. 61, din 29 martie/ 11 aprilie 1906, p. 1, coloana de deschidere a ziarului, „Fruntașii Români...”, nesemnat.

⁷⁷⁰ Ibidem, X, nr. 63, din 1/ 14 aprilie 1906, p. 1, articolul „Apel către alegătorii români din Ungaria”, semnat: Comitetul electoral executiv al partidului național român.

*rodnică și cinstită, un bărbat cu europeană cultură și cu o inimă plină numai de dorul fericirii neamului românesc*⁷⁷¹.

Din punct de vedere grafic, prima pagină conține trei feluri de caractere de litere. *Pastorala de Înviere* este tipărită cu caracter italic, „*Apelul frunțașilor de la Budapesta*” cu caracter normal, dar cu litere mai mici decât în restul ziarului, iar **lista candidaților arădeni** cu bold și litere duble. Astfel că prima dată îți sare în ochi lista, apoi *Pastorala* pascală și abia la urmă literele mici din conținutul Apelului. Hilar, sau nu, în paginile 10 și 11 este publicat chiar un material despre trecutul grafiei române din Banat.

Începând cu numărul din 6/ 19 aprilie 1906, discursul politic se diversifică. Tribuniștii solicită „*avizuri telegrafice și telefonice precum și raporturi scurte dar cuprinzătoare despre toate mișcările electorale în special despre întrunirile de candidare*”⁷⁷², punând astfel la dispoziția corespondenților din teritoriu coloanele ziarului. Apoi, sesizând oportunitatea obținerii unui scor electoral favorabil candidaților Partidului Național Român, pe fondul crizei politice din Ungaria, îi responsabilizează pe alegători:

„Alegea aceasta va face epocă în istoria poporului român: ori învingem la alegeri în cercurile românești și prin aceasta viața națională se deșteaptă la o nouă viață, ori cădem cu rușine, poate pe veacuri întregi”⁷⁷³.

Firește, există și un discurs pro domo: „*Jurnaliști! A voastră e prima datorie de a orienta publicul român și a îndemna la solidaritate inteligența, pentru că în solidaritate e puterea!*”.

Tribuniștii fac „*Apel către tinerimea română universitară*”⁷⁷⁴, îndemnându-i pe studenți: „*împrăștiati-vă în toate direcțiunile locuite de Românii acestei țări și dovediți, că sunteți în stare și voi să contribuiți la izbânda steagului național*”. Este publicată apoi lista cu toate candidaturile din cele șaptesprezece comitate cu locuire românească, precum și listele de candidați propuse de către sârbi și slovaci.

După apelul către tinerimea universitară este publicat un „*Apel către femeile române*”⁷⁷⁵ – lucru nemaîntâlnit până acum – prin care tribuniștii în-

⁷⁷¹ *Idem*, articolul „*În fața alegerilor*”, nesemnat.

⁷⁷² *Ibidem*, X, nr. 64, din 6/ 19 aprilie 1906, p. 1, în deschiderea primei coloane, nesemnat.

⁷⁷³ *Idem*, p. 1, editorialul „*Cabinetul pistriș*”, nesemnat.

⁷⁷⁴ *Idem*, pp. 1-2, „*Apel către tinerimea română universitară*”, semnat: Tudor Semenici

⁷⁷⁵ *Ibidem*, X, nr. 65, din 7/ 20 aprilie 1906, p. 1, „*Apel către femeile române*”, nesemnat.

cearcă să sensibilizeze această mare categorie socială care, deși fără drepturi electorale, poate persuadea voturile soților, ale părinților sau pe cele ale fiilor:

„Fiecare dintre voi să fiți câte un apostol în cerul ei. Iar dacă veți face toate acestea în chip vrednic de o femeie română, atunci nici o putere de pe fața acestui pământ nu va putea să ne răpească biruința steagului național la alegerile parlamentare, în fața cărora ne aflăm”.

Dacă la precedentele alegeri parlamentare preoții și învățătorii reprezentau principalul nucleu de activiști electorali, de data aceasta baza se lărgeste, fiind implicați și studenții sau femeile.

Discursul politic publicat în această perioadă în paginile *Tribunei* stimulează unitatea de credință, de limbă și de trăire românească:

„Noi nu mergem între alegătorii români cu arginții lui Iuda, ci cu aur în inimile noastre, cu aurul iubirii de neam din care au răsărit literele de aur scrise pe steagul nostru: Totul pentru popor! Sub acest steag vă chemăm acum alegători români și vă zicem: Haid să dăm mână cu mână / Cei cu inima română... Suntem la frângerea pâinilor. Din moarte la viață – precum este scris”⁷⁷⁶.

Sunt publicate, zilnic, pe ore și pe localități, programele întâlnirilor candidaților cu alegătorii, iar în edițiile ulterioare apar relatări amănunțite despre aceste evenimente electorale. Sunt iarăși „la modă” poeziile și horele electorale, dedicate candidaților Partidului Național Român, multe dintre acestea având și indicația melodică⁷⁷⁷. Comicul de limbaj este de asemenea prezent în paginile ziarului, mai ales atunci când candidații maghiari, din dorința lor de a a-i atrage pe alegătorii români și de a se face mai ușor înțeleși, încearcă să-și rostească discursul și în limba română. Un astfel de caz s-a întâmplat Pâncota, unde contracandidatul lui Ștefan Cicio Pop, kossuthistul Gabányi Miklós, susține următorul discurs:

„Frace, me rumune pe mine rugat cerkele asta Siritia se fi ablegat la voi si io primit si io roaga pe voi se fii cu noi chie io nu domnu io paore che voi si prunche me tet sus le fieste paore. Pop Cice el fiscalese, lase siede ei la chentilarie che el și șie nu fi in casa tierii, si cuui fi gre, vinnye sus la pașce che grigia me. Si care nnu poce se vinnye aici Dun notaresie se scie numai la minye che io pridye pe Domnu Vitispanye la urece. Si io nu poce se vorbeșce mai mult la voi che reghesit dacă trescie maivinye io la voi”⁷⁷⁸.

⁷⁷⁶ *Ibidem*, X, nr. 66, din 8/ 21 aprilie 1906, p. 1, editorialul „La frângerea pâinilor”, nesemnat.

⁷⁷⁷ De exemplu: „se cântă pe melodia Horei Unirii”.

⁷⁷⁸ *Tribuna*, X, nr. 70, din 13/ 26 aprilie 1906, p. 3, nota „O vorbire fără păreche”, nesemnată.

În *Tribuna* din 16/ 29 aprilie 1906 citim un interesant apel către „*Sufletele pierdute*”⁷⁷⁹, altfel spus către acei alegători români care au votat la alegerile trecute cu candidații partidelor maghiare:

„*Veniți cu noi, căci poporul vă chiamă!... Suflete pierdute! Nu păcătuiți contra poporului, ce nu v-a greșit nici odată, poate numai, fiindcă vă primește în sânul său!*”.

Iar în același număr al ziarului, pe pagina a doua, sunt publicate „*nouă povețe pentru ziua alegerii*”⁷⁸⁰ prin care alegătorii sunt îndemnați să ia aminte când să se trezească, unde să se întâlnească cu fruntașii, cum să intre în sala de vot, pe cine să caute și cum să vorbească.

Scrutinul electoral, desfășurat pe 30 aprilie 1906 avea să înregistreze și o surpriză în comitatul Aradului: directorul *Tribunei*, Ioan Russu-Șirianu avea să piardă alegerile din cercul Chișineului în fața avocatului kossuthist Lázár Zorand. Cu tot efortul depus de către tribuniștii din jurul său, Ioan Russu-Șirianu va obține doar 1. 042 de voturi, iar contracandidatul său, 1. 083. „*Bu-turuga mică*” ce l-a răsturnat pe directorul *Tribunei* se pare că a fost chiar localitatea Socodor, care asigura aproximativ o treime din numărul alegătorilor români din cercul Chișineului și care avea să-l „*trântească*” și pe poetul Octavian Goga, patru ani mai târziu⁷⁸¹.

Nu același lucru se întâmplă, însă, în cercul Boroș-Ineului, unde candidatul Partidului Național Român, avocatul Ioan Suciu, îl învinge pe baronul Solymossy Lajos cu scorul de 1. 014, la 857. În pofida diferenței de voturi, victoria nu a fost prea ușoară, deoarece baronul Solymossy dispunea de o avere estimată la peste 30 de milioane de florini, așa că pusese „*la corteșit*” sume importante de bani. Tribuniștii avansează chiar suma de 87. 000 de florini alocată pentru această campanie electorală, pentru fiecare vot oferindu-se câte 30 de coroane⁷⁸².

În cercul „*curat românesc al Iosășelului*”, unde candidase directorul „*Victoriei*”, dr. Nicolae Oncu, victoria candidatului Partidului Național Român a fost una zdrobitoare: 2. 014 voturi, față de cele 163 obținute de către fostul deputat al cercului, românul „*renegat*” George Sombati. Cu alte cuvinte, între cei doi candidați români alegătorii l-au preferat pe cel susținut de ziarul *Tribuna*

⁷⁷⁹ *Ibidem*, X, nr. 72, din 16/ 29 aprilie 1906, p. 1, editorialul „*Suflete pierdute!*”, semnat: Petru E. Papp.

⁷⁸⁰ *Idem*, p. 2, articolul „*Povețe pentru ziua alegerii*”, nesemnat.

⁷⁸¹ Lucian Petraș, *Politică și demers național.... op. cit.*, p. 123.

⁷⁸² *Idem*, p. 124.

și de Partidul Național Român. Desemnarea lui Nicolae Oncu pentru cercul Iosășelului fusese una cât se poate de inspirată, candidatul Partidului Național Român fiind, prin naștere, moț din Rișca, de lângă Țebea, localitate în care este înmormântat eroul național Avram Iancu.

La Șiria, candidatul Partidului Național Român, dr. Ștefan Cicio Pop, își reconfirmă mandatul de deputat în fața oponentului său, Gábányi Miklós, cu 1. 261 de voturi, la 526. Începând cu aceste alegeri, autoritățile maghiare vor evita să mai desemneze vreun candidat în cercul românesc al Șiriei, împotriva redutabilului deputat arădean.

Dacă Nicolae Oncu a câștigat detașat alegerile în cercul moților din Iosășel, unde localitățile sunt oarecum mai grupate, nu același lucru s-a întâmplat în cercul Radnei, unde candida Vasile Goldiș. Acest cerc electoral avea o lungime de aproape 100 de kilometri, întinzându-se de la Cuvin, localitate aflată în Podgoria Aradului, până la Petriș, la marginea comitatului. Implicarea lui Vasile Goldiș este însă una exemplară, candidatul Partidului Național Român făcând deplasări și întâlnindu-se cu alegătorii din toate „satele și cătunele de pe coclaurile mureșene”⁷⁸³. Nici rezultatele nu se lasă așteptate, astfel că ideologul grupării tribuniste – care-l avusese de înfruntat pe kossuthistul Avarffy Gèza – și-a adjudecat mandatul de deputat cu 1. 046 de voturi, la 336⁷⁸⁴.

Rezultatele obținute de candidații Partidului Național Român la alegerile din anul 1906, față de scorul înregistrat la alegerile precedente, pot să fie considerate ca fiind satisfăcătoare. Aceasta era și opinia *Tribunei* arădene, care în numărul din 22 aprilie/ 5 mai 1906 subliniază că

*„alegerile au avut o bună urmare pentru naționalitățile din țară. A sporit numărul atât al deputaților români, cât și al Sârbilor și Slovacylor. După toate semnele, în Dieta viitoare vor fi de trei ori atâția naționaliști, câți au fost în cea înprăștiată de M. Sa”*⁷⁸⁵.

Mai departe, editorialistul își argumentează aserțiunea făcând precizarea că „nici odată alegătorii români nău fost în mai cunoștința lucrurilor însemnate ce se petrec, nici odată între cărturarii români înțelegerea nă fost mai desăvârșită”. La nivelul întregii Ungarii, Partidul Național Român a depus candidaturi într-un număr de 46 de cercuri electorale cu pondere românească,

⁷⁸³ *Tribuna*, X, nr. 75, din 20 aprilie/ 3 mai 1906, pp. 3-4, articolul „Dăle alegerilor”, nesemnat.

⁷⁸⁴ Lucian Petraș, *Politică și demers național.... op. cit.*, p. 132.

⁷⁸⁵ *Tribuna*, X, nr. 76, din 22 aprilie/ 5 mai 1906, p. 1, editorialul „Alegerile”, semnat: (*).

reuşind să-şi adjudece un număr de 14 mandate. În comitatul Arad, Nicolae Oncu a fost ales deputat în cercul electoral al Iosăşelului, Vasile Goldiş în cercul Radnei, Ioan Suciul la Boroşineu, iar Ştefan Cicio Pop la Şiria – ultimii doi reconfirmându-şi mandatul cucerit şi în legislatura trecută. În comitatul Alba Iulia Maniu s-a impus în cercul electoral Vinţul de Jos, iar Alexandru Vaida Voievod la Ighiu. În comitatul Caraş-Severinului, Coriolan Brediceanu ieşise victorios în două cercuri electorale, respectiv la Bocşa şi la Oraviţa, Gheorghe Popovici îşi adjudecase cercul Lugojului, Ştefan Petrovici obţinuse mandatul cercului Zorilenţul Mare şi Aurel Novac „*ieşise*” deputat la Sasca Montană. Comitatul Hunedoarei a dat doi deputaţi: pe Aurel Vlad, care se reconfirmase la Orăştie şi pe Vasile Demian, care iarăşi reuşise să se impună la Baia de Criş. În plus, în comitatul Solnoc-Dăbâca, preşedintele Clubului parlamentar al naţionalităţilor din legislatura trecută, Teodor Mihali, reuşise să-şi adjudece cercul electoral de la Ileanda Mare⁷⁸⁶.

În urma alegerilor, Dieta ungară avea următoare componenţă: Partidul Independent condus de către Kossuth Ferencz dispunea de o majoritate cât se poate de confortabilă, însumând un număr de 253 de deputaţi, după care urma Partidul Constituţional al contelui Andrássy Gyula, cu 73 de deputaţi şi Partidul Poporal, cu 33 de deputaţi. Cea de-a patra forţă politică reprezentată în parlamentul budapestan devenise Clubul naţionalităţilor nemaghiares, care număra 25 de deputaţi români, sârbi şi slovaci. Clubul naţionalităţilor îl realege pe Teodor Mihali pentru funcţia de preşedinte, iar Milan Hodža este şi el reconfirmat ca secretar. Tot ca secretari ai Clubului naţionalităţilor nemaghiares sunt aleşi încă doi membri, respectiv Ioan Manoilevič şi Alexandru Vaida Voievod⁷⁸⁷.

În redacţia *Tribunei* arădene, unde exista un oarecare disconfort provocat de căderea în alegerile de la Chişineu a lui Ioan Russu-Şirianu, încep să fie trase primele învăţăminte de pe urma alegerilor abia încheiate. Prima învăţătură desprinsă se referă la disproporţia teritorială a mandatelor de deputat. Altfel spus, în comitatele Arad, Caraş-Severin şi Hunedoara, unde lupta politică a fost temeinică şi dinainte pregătită, rezultatele sunt pe măsură. În celelalte comitate însă, cum este cazul Bihorului, „*cercuri aproape curat româneşti şi-au*

⁷⁸⁶ Stelian Mândruţ, *Mişcarea naţională şi activitatea parlamentară... op. cit.*, pp. 94-98; *Tribuna*, X, nr. 75, din 20 aprilie/ 3 mai 1906, p. 2, articolul „*Deputaţii naţionalişti aleşi*”, nesemnat; Lucian Petraş, *Politică şi demers naţional... op. cit.*, pp. 137-138.

⁷⁸⁷ Lucian Petraş, *Politică şi demers naţional... op. cit.*, p. 139.

dat cu majorități mari încrederea lor deputaților kossuthiști”⁷⁸⁸. Mai departe, analistul din *Tribuna* pune și „diagnoza” acestui eșec electoral în părțile bihorene: „indiferentismul clasei culte și lipsa de ziare”. Clasa cultă,

„închisă în cetatea preocupărilor ei confesionale, lipsită de interesul culturii românești care singură poate alimenta sentimentul adevărat românesc, închinându-se adesea limbii ungurești, neutralitatea ei a fost un pretext de a ascunde lipsa de curajul convingerii și al bărbăției în luptă. Sub cuvânt de a pluti deasupra partidelor, ea a făcut politică de oportunism și a rămas departe de suferințele și inima poporului”.

Citind cu atenție „diagnoza” de mai sus, ai putea jura că în cauză sunt confrății greco-catolici de la Oradea Mare, iar autorul acestei analize este fie Vasile Mangra, fie Roman Ciorogariu. Oricine ar fi autorul acestei analize post-electorale, ea va fi urmată și de alte asemenea „diagnoze”, majoritatea dintre acestea desprinzând aceleași învățături:

„Cât privește luminarea celor ce orbecă în întuneric și încălzirea sufletelor pierdute, cel dintâi lucru ce trebuie să-l facem e să urmărim ținerea adunărilor populare și să dăm poporului de cetit”⁷⁸⁹.

După bihoreni, cei care urmează la „diagnoză” sunt bănățenii din comitatul Timișorii, care „n-au izbutit să ridice nici măcar de-un deputat. Cauza e la tot cazul totala desorganizare a fraților noștri din Timișoara”⁷⁹⁰. Față de această situație politică jalnică în care se găsesc bănățenii timișoreni, tribuniștii arădeni oferă și soluția:

„Să convoace fruntașii din Timișoara, cât mai curând în centru o adunare a întreg comitatului, la care să participe toți deputații naționali și să se facă organizarea acum, până ce e proaspătă încă amintirea luptelor electorale”⁷⁹¹.

Aceste analize postelectorale se dovedesc a fi eficiente, deoarece din Bihor este trimisă pe adresa redacției o scrisoare cu un titlu mai mult decât sugestiv: „Căință!”⁷⁹². Adică ispășirea

⁷⁸⁸ *Tribuna*, X, nr. 78, din 25 aprilie/ 8 mai 1906, pp. 1-2, articolul „Învățămintele”, nesemnat.

⁷⁸⁹ *Ibidem*, X, nr. 86, din 6/ 19 mai 1906, p. 1, editorialul „Înainte”, nesemnat.

⁷⁹⁰ *Ibidem*, X, nr. 88, din 9/ 22 mai 1906, p. 1, editorialul „Raliare în Timișoara”, semnat: (sb).

⁷⁹¹ *Idem*.

⁷⁹² *Idem*, p. 2, „Căință! – articol despre alegerile din Bihor”, semnat: Cincinat.

„ținutei Românilor noștri din Bihor, în urma căreia ne-am ales cu căderea tuturor candidaților noștri naționali și pe deasupra cu pecetea rușinei și a blăstămului de neam pe fruntea și capul nostru care toate pretind nici mai mult, nici mai puțin de cât: căință”.

Discuțiile pe marginea abia-trecutelor alegeri se animă și mai mult când, pe prima pagină a *Tribunei* arădene, publică un articol despre „*jaful de mandat*” de la Cehul-Silvaniei însuși președintele Partidului Național Român, venerabilul Gheorghe Pop de Băsești. Însă, spre deosebire de bihoreni, care nu mai pridideau să se scuze pentru pierderea tuturor mandatelor, președintele Partidului Național Român nu mai conținește cu... acuzele. Prima acuză se îndreaptă către oficialii maghiari, care au boicotat pur și simplu scrutinul electoral și au angajat bande de bătăuși. În schimb, cea de-a doua acuză se ridică asupra deputaților Partidului Național Român:

„Văzând această terorizare nemaipomenită, pentru încurajarea alegătorilor și pentru constatarea fărădelegilor, în fața locului de cu bună vreme, am invitat pe amicii cauzei naționale, și pe deputații dietali aleși, anume pe: Dr. Teodor Mihali, Dr. Ștefan C. Pop, Vasile Goldiș, Dr. Aurel Vlad, Dr. Alexandru Vaida Voievod și Dr. Iuliu Maniu, ca să fie întrăjutor în luptă, și de martori în constatarea evenimentelor revoltătoare și incredibile ce se vor petrece. Toată lumea era informată, că vin deputații naționali, mai ales după avizul comunicat în foaia „libertatea” din Orăștie. Însă durere nici unul nu s-a prezentat! Eu și toți alegătorii am rămas adânc desiluzionați și deprimați. Dr. Mihali și Dr. Ștefan C. Pop și-au justificat absența prin morb și prin împregiurări grave familiare. Dr. Vlad în presara alegerii comunică, că are să controleze rectificarea listelor electorale. Se oferă însă, că dacă e lipsă, el va veni, numai să i-se notifice în cari comuna are să lucreze. Conziderând distanța putea să sosească numai după alegere. Singurul Dr. Alexandru Vaida-Voevod, mânat de simțul de datorință, care îl predominează pe dânsul, a venit până la Jibou, convingându-se însă despre teroarea și groaza, ce se petrece în Cehul-Silvaniei, a aflat de bine să urmeze exemplul celor 3 crai dela răsărit, și pe altă cale s'a întors în țara sa. Ceilalți frați nici n'au răspuns la invitare, și așa în ziua alegerii în lupta grozavă am fost lipsit de sfatul și ajutorul lor, aflându-mă numai cu vechiul meu soț de luptă Dr. V. Lucaciu”⁷⁹³.

În legătură cu articolul lui Gheorghe Pop de Băsești, șarmul și claritatea relatării ne scutește de orice fel de comentarii. Numai că, dacă însuși președintele Partidului Național Român a fost lăsat de izbeliște în fața huliganilor maghiari „*cărați cu 40 de cară*” și care bătuseră sute de oameni și ucisuseră vreo doi sau trei alegători români, iar cei care dezertaseră de pe câmpul de bătălie erau

⁷⁹³ *Ibidem*, X, nr. 89, din 10/ 23 mai 1906, pp. 1-2, articolul „*Jaf de mandat sau alegerea dela Cehul-Silvaniei*”, semnat: De George Pop de Băsești.

tocmai deputații naționali proaspăt aleși în Dieta țării, atunci lucrurile de la nivelul conducerii formațiunii politice a românilor transilvăneni erau mult mai încurcate decât lăsau să se întrevadă.

„Pactările” care s-au petrecut între anumiți oficiali români și maghiari în legătură cu susținerea reciprocă a candidaților în unele cercuri electorale avea să declanșeze un nou scandal între fruntașii Partidului Național Român. Înțelegerile pre-electorale constituiau o practică utilizată de către majoritatea formațiunilor politice maghiare din acea perioadă, iar după intrarea românilor în activitatea parlamentară și candidații Partidului Național Român au primit astfel de oferte din partea candidaților unguri. La Arad, de exemplu, cu ocazia alegerilor dietale din anul 1905, se pare că existase o înțelegere prealabilă între naționaliștii români și kossuthiștii maghiari, conform căreia românii nu depun nici un candidat pentru orașul Arad și-l vor susține pe candidatul kossuthist, iar în contrapartidă, kossuthiștii maghiari din Chișineu îi vor da voturile lui Ioan Russu-Șirianu. La fel, se pare, că s-ar fi petrecut lucrurile și în comitatul Hunedoarei – cu ocazia alegerilor dietale din anul 1906 – unde românii și ungurii se împart „frățește” pe cele șase cercuri:

„În Hunedoara pactul a fost ca Românii să cedeze Ungurilor Deva (unde și așa Ungurii sunt în majoritate), Hațegul și Hunedoara, unde majoritatea e românească. Administrația – căci numai de ea poate fi vorba, alegători unguri nu sunt, în schimb îi va lăsa pe Români în pace la Orăștie, Baia de Criș și Dobra”⁷⁹⁴.

Pactul avea să fie recunoscut chiar de către cei de la ziarul „Libertatea” din Orăștie, care-i informează despre acest lucru pe ziariștii bucureșteni de la „Neamul Românesc”:

„Dar ce ne fu dat să vedem? Atotputernicii de ieri și alătăieri, cari peste treizeci de ani nu ni-au lăsat decât un mandat în comitat, ba și pe acela ni-l-au smuls cu mișelie, acum au venit ei de capul lor la noi (ba după îndemnare tainică dela guvern!), în frunte cu șeful administrației: viceșpanul comitatului, și ne-au cerut pace: îmbiindu-ne la trei cercuri de deputat, libere de candidați oficioși și având să le rămână și lor libere celelalte trei!”⁷⁹⁵.

Lucru care, dealtfel, s-a și întâmplat. Tot cu această ocazie, tribuniștii arădeni dau în vileag și pactul ce s-ar fi petrecut în Selagiu, unde

⁷⁹⁴ *Ibidem*, X, nr. 98, p. 1, editorialul „Pactul”, semnat: (*).

⁷⁹⁵ *Idem*.

„sau învoit cu cei dela comitat ca să nu candideze în două cercuri, în schimb să fie lăsați în pace la Ceh. Cum s'a respectat pactul, a spus dr. Vaida în parlament și a descris atât de sugestiv venerabilul nostru president George Pop de Băsești”⁷⁹⁶.

Nici comitatul Caraș-Severin se pare că n-a fost ferit de „tocmeli”, deoarece *Tribuna* arădeană publică un material preluat din „*Drapelul*” lui Valeriu Braniște, care tipărește o

„epistolă a dlui dr. Ioan Sârbu, din care scoatem următoarele: protopopul Lugojului mi-a spus, că se fac tocmeli la Lugoj cu oamenii guvernului, cari sunt învoși să dea partidului nostru trei cercuri în întreg comitatul Caraș-Severin, și să li-se lase lor patru. Vorba era că ai noștri, adică dl. C. Brediceanu, care purta tocmelile cu ei, cereau patru cercuri pentru noi”⁷⁹⁷.

V. 1. Discursuri politice românești în Parlamentul de la Budapesta

Dominat copios de către naționaliștii maghiari, parlamentul budapestan își deschide lucrările în primăvara anului 1906. În condițiile în care cuvântul de ordine al kossuthiștilor era că ei „nu recunosc nici un partid naționalist în Dietă”⁷⁹⁸, primul deputat român care va avea de înfruntat această atitudine ostilă este deputatul Vințului de Jos, dr. Iuliu Maniu. „Nu s'a speriat dr. Maniu când s'a deslănțuit împotriva lui toată urgia kossuthistă, ci drept a stat și fără teamă și spus'a, până la capăt, ceea ce a avut de spus” – avea să constate core-spondentul *Tribunei* atitudinea demnă pe care tânărul deputat al Partidului Național Român a adoptat-o cu această ocazie. Manifestându-și neîncrederea față de programul guvernamental propus spre aprobarea plenului parlamentului, Iuliu Maniu prezenta și atitudinea viitoare a deputaților care alcătuiau Clubul naționalităților nemaghiare față de politica noului cabinet:

„Vom duce lupta cea mai energică, cu cea mai mare demnitate și mai conștiincioasă împotriva măsurilor și intențiilor îndreptate contra validității sociale, economice și politice a celorlalte naționalități din patrie”⁷⁹⁹.

⁷⁹⁶ *Ibidem*, X, nr. 100, din 27 mai/ 9 iunie 1906, p. 1 a Suplimentului la Nr. 22, grupajul „Cuvântări naționaliste rostite în ședința de Mercuri și Vineri a Dietei. Vorbirea dlui Vajda-Voevod”: „...Am legat pact cu comitatul, că noi nu vom pune candidați în 2 cercuri, în schimb cercul Cehului va fi al lui Gh. Pop...”.

⁷⁹⁷ *Ibidem*, X, nr. 103, din 31 mai/ 13 iunie 1906, p. 2, articolul „Pactul”, nesemnat.

⁷⁹⁸ *Ibidem*, X, nr. 96, p. 1, editorialul „Naționalitățile în Dietă”, semnat: (*).

⁷⁹⁹ *Idem*, p. 3, grupajul „Cuvântări naționaliste rostite în ședința de Marți a Dietei. Vorbirea lui

Aceasi atitudine o va adopta și deputatul slovac Milan Hodža, secretarul Clubului naționalităților nemaghiare, care-și va încheia discursul său cu mențiunea că toate partidele din opoziția parlamentară actuală ar vota favorabil „dacă pe masa ministerială se va pune un proiect de lege despre sufragiul universal”⁸⁰⁰.

Deputatul Aurel Vlad solicită, în plenul Camerei Deputaților, necesitatea respectării principiului reprezentativității: „Partidul nostru a primit 70. 000 de voturi, iar D-voastră nu vreți să recunoașteți 70. 000 de alegători. Cred că v'am documentat că procedeul acesta este fără de păreche în istorie”⁸⁰¹.

Referitor la acuzele ministrului-președinte, conform cărora partidul naționalităților nemaghiare din parlament nu are un program politic bine definit și, prin urmare, nu poate funcționa ca și grup parlamentar de sine-stătător, Aurel Vlad precizează că „toate partidele naționale își au programele lor compuse de delegații alegătorilor. Avem însă și un program comun al acestor partide stabilit în congresul naționalităților ținut la 1895 în Budapesta”. Mai mult, deputatul Partidului Național Român lansează și un atac la adresa Partidului Constituțional condus de contele Andrassy Gyula:

„... când și-a publicat partidul andrássyst programul? El a intrat fără program în campania electorală și a adoptat pe urmă programul guvernului”⁸⁰².

Discursurile rostite de către deputații români în Dieta de la Budapesta pe marginea programului guvernamental – pe care-l resping cu toții, așezându-se astfel în tabăra opoziției parlamentare – sunt publicate integral în paginile *Tribunei* arădene, fiind însoțite de analize și de comentarii pertinente. Fără nici o excepție, toți deputații români sunt tratați egal în paginile ziarului arădean. Această strategie reacțională a tribunștilor arădeni o desprindem și dintr-o scrisoare pe care Vasile Mangra i-o trimite lui Roman Ciorogariu în data de 6/19 iulie 1906, în care – după ce menționează că „am văzut că unele vorbiri ale deputaților români, în foaie, se publică per extenssum” – îi recomandă directorului Seminarului arădean ca „să le publicați ale tuturor, în ordine cronologică, ca publicul cetitor să le aibă pe toate în Tribuna, nu numai pe unele”⁸⁰³.

Dr. I. Maniu”, nesemnăt.

⁸⁰⁰ *Idem*, p. 4, „Vorbirea lui Milan Hodja”.

⁸⁰¹ *Ibidem*, X, nr. 101, din 28 mai/ 10 iunie 1906, pp. 2-4, grupajul „Cuvântări naționaliste rostite în ședința de Marți a Dietei. Vorbirea dlui Dr. Aurel Vlad”.

⁸⁰² *Idem*.

⁸⁰³ Vasile Mangra, *Correspondență, ... op. cit.*, vol. I, pp. 340-341, Scrisoarea lui Vasile Mangra

Până la urmă, cu toate obstrucțiile inițiale, majoritatea parlamentară începe să accepte existența deputaților naționaliști în dieta budapestană:

„Deocamdată e cert: guvernul a simțit că este un partid al naționalităților. Știe și drumul până la băncile acestui partid. Iar Justh Gyula dela înălțimea scaunului prezidențial a protestat când un anonim patriot și-a permis bădărnăia să strige deputaților noștri că sunt trădători de țară. Încet, dar s'au pornit bine lucrurile”⁸⁰⁴.

Deputații Partidului Național Român încep să reacționeze și la adresa discursurilor șoviniste venite din partea unor deputați maghiari, cum este cel al baronului Bánffy din ședința Dietei ținută pe 5 iunie 1906, care face o paralelă între naționalitățile nemaghiare din Ungaria și bascii din Spania. Îi răspunde „în chestie personală” deputatul Alexandru Vaida Voievod:

„Domnilor Deputați! Națiunile noastre au dat chiar și regi Ungariei; noi am dat în trecut beliduci mari; națiunile noastre V'au dat și aristocrația DVoastră de rassă. Cu toate acestea ar vrea dl antevorbitor, ca noi să purtăm același rol în țara asta, ca Bascii în câte un unghiul al Franței ori Spaniei?”⁸⁰⁵.

Discursul în apărare rostit de către deputatul Alexandru Vaida Voievod nu avea să rămână nici el fără răspuns, astfel că deputații kossuthiști – înflăcărați de discursurile patriotarde ale baronului Bánffy – le-au strigat deputaților Partidului Național Român: „Duceți-vă în România!”. Această lozincă șovinstă devine titlul editorialului pe care *Tribuna* îl publică în ziua următoare:

„Noi, însă, ori cât ni-e de scumpă România, nu ne ducem. Nu, ci stăm aici, în mijlocul luptei grele și de pe băncile școalei deja ne războim cu șoviniștii nebuni, cari uitând învățăturile înțelepților Deák și Eötvös (să caute adică înfrățire cu toate neamurile d'aici), cred că așa va ajunge statul acesta puternic și unitar național maghiar, dacă vom emigra dintr'însul toți naționaliștii cari – fac gură”⁸⁰⁶.

Tot în această perioadă, Ioan Slavici publică în *Tribuna* arădeană câte două sau chiar trei editoriale pe săptămână. Firește, tema predilectă a discursului

către Roman Ciorogariu, din 6/ 19 iulie 1906.

⁸⁰⁴ *Tribuna*, X, nr. 99, din 25 mai/ 7 iunie 1906, p. 1, articolul de fond „Care va-să-zică, există partid național?”, semnat: (*).

⁸⁰⁵ *Ibidem*, X, nr. 102, din 30 mai/ 12 iunie 1906, p. 2, articolul „Răspunsul dlui Dr. Alex. Vaida la atacurile lui Bánffy – ședința de Marți, 5 iunie”, nesemnat.

⁸⁰⁶ *Ibidem*, X, nr. 103, din 31 mai/ 13 iunie 1906, p. 1, editorialul „Duceți-vă în România”, semnat: (*).

politic propus de către Ioan Slavici o reprezintă relațiile româno-maghiare și, prin extensie, relațiile dintre Ungaria, respectiv Austro-Ungaria, și România. Abordând „*teza bánffyana*”, conform căreia România n-ar putea exista ca stat, dacă n-ar exista și statul național maghiar, Ioan Slavici menționează că

„nici odată Maghiarii n-au fost apărătorii țărilor române, căci dânsii, preocupați mereu de interese particulare, n-au fost în stare să apere nici propria lor patrie. S-ar putea însă, ca luând învățătură din cele trecute, ei să facă în fața Rușilor ceea ce n-au făcut în fața Turcilor”⁸⁰⁷.

Mult mai tranșant devine discursul politic al pribeagului Ioan Slavici atunci când vine vorba despre viitorul utopic al Ungariei Mari. În opinia unchiului de frate al lui Ioan Russu-Șirianu și a celui care întemeiasse „*prima Tribună*” în anul 1884 la Sibiu, statul național maghiar nu avea nici o rațiune de existență, nici măcar în actuala sa formulă hibridă:

„Noi Românii, care am fost nevoiți să emigrăm din Ungaria, stăm adese-ori pe gânduri, dacă trebuie ori nu să existe statul, în care nu am putut să trăim, și mulți dintre noi sunt de părerea, că el nu va putea să existe în actuala lui formă și că greșesc, susținându-l, frații noștri rămași acasă. Dl Aurel Popovici a și arătat cu mult temei cuvintele, pentru care el are să fie desființat, ca să se înființeze marea împărăție habsburgică, în care toate popoarele pot să trăiască în pace și în liniște”⁸⁰⁸.

Tribuna arădeană publică, pe prima pagină, reacția de revoltă a vienezilor, care „*au spart ferestrele casei ungurești*” în semn de protest față de politica separatistă promovată de către șoviniștii maghiari⁸⁰⁹. Iar pe pagina a doua este publicat discursul primarului Vienei, dr. Karl Lueger, pe această temă, discurs de o duritate extremă împotriva politicianilor maghiari:

„Acea, cari cunosc istoria patriei noastre, știu că Ungurii totdeauna s-au întovărășit cu dușmanii patriei și dinastiei noastre. Ungurii s-au întovărășit cu Turcii când aceștia purtau război în contra noastră. Ungurii s-au unit cu Francezii, când aceștia erau vrăjmașii noștri cei mai înfocați. Ei totdeauna s-au gândit cum să sape mai curând groapa Austriei și a Dinastiei”⁸¹⁰.

⁸⁰⁷ *Ibidem*, X, nr. 105, din 3/ 16 iunie 1906, p. 1, editorialul „*Primejdia cea mare*”, semnat: De Ioan Slavici.

⁸⁰⁸ *Ibidem*, X, nr. 106, din 4/ 17 iunie 1906, p. 1, editorialul „*Daco-România*”, semnat: De Ioan Slavici.

⁸⁰⁹ *Ibidem*, X, nr. 105, din 3/ 16 iunie 1906, p. 1, nota „*Batjocura dela Viena*”, nesemnată.

⁸¹⁰ *Idem*, p. 2, „*Discursul dlui Dr. Lueger*”.

Pentru a întreține și mai mult acest asalt conjugat asupra șovinismului maghiar, tribuniștii arădeni publică în numărul următor al ziarului un impresionant articol de fond despre vizita pe care primarul Vienei o face la București, cu ocazia sărbătorilor prilejuite de împlinirea a patru decenii de la urcarea pe tron a regelui României, Carol I⁸¹¹. Karl Lueger – scris în *Tribuna „Carol”* – este prezentat ca un mare prieten al românilor, reiterându-se momentele Memorandului „când singur Lueger a îndrăznit să ne ia apărarea... că nici frații d'un sânge n'au îndrăznit să se atașeze și de braț să se arate cu cei cari se jelbuiau acolo împotriva guvernelor ungurești”. Vizita primarului Vienei la București, dar mai ales primirea triumfală care i se face acestuia în capitala României, stârnește reacția naționaliștilor kossuthiști din parlamentul de la Budapesta, care își propun să-l interpeleze pe contele Goluchowsky, ministrul Externelor imperiale, pe această temă. Față de această situație, *Tribuna* arădeană publică un răspuns devastator:

„Pentru că un Cantacuzino, primar al capitalei și întreaga Românie îi face lui Lueger primire grandioasă, tu Lengyel ori alt Zoltán, să-ți iei îndrăzneala a interpela pe ministrul de externe al Austro-Ungariei?”⁸¹².

Plăcut impresionat de căldura cu care a fost întâmpinat în România, primarul Vienei ține un discurs excelent la adresa românilor transilvăneni, într-un interviu publicat în revista „*L'Indépendance Roumanie*” și preluat integral de ziarul *Tribuna* din Arad:

„Iacă un popor brav, bun și credincios. Nu zic, că nu va avea și scăderi, fructele apăsării și nedreptății de veacuri, pe care le-a suferit. Dar câtă putere de rezistență are, cu câtă evlavie ține la tradițiile lui! Eu am simțit totdeauna adânc respect față de el, și respectul acesta s'a prefăcut în iubire puternică. Când cu afacerea Memorandului, li-am putut fi și eu de ceva folos; dar ei mi-au răsplătit însutit prin preținia și iubirea lor. N'aveți nici o grijă, căci cauza lor dreaptă va învinge!”⁸¹³.

În primul său discurs politic pe care-l rostește în Dieta de la Budapesta, Vasile Goldiș readuce în discuție problema naționalităților din Ungaria și a modului de abordare a acesteia:

⁸¹¹ *Ibidem*, X, nr. 107, din 6/ 19 iunie 1906, p. 1, articolul de fond „Dr. Carol Lueger în București”, semnat: (R).

⁸¹² *Ibidem*, X, nr. 108, din 7/ 20 iunie 1906, p. 1, editorialul „Zoltaniade”, semnat: (*).

⁸¹³ *Ibidem*, X, nr. 110, din 10/ 23 iunie 1906, p. 2, „Convorbire cu dr. Carol Lueger”, interviu preluat din ziarul „*L'Indépendance Roumanie*”, nesemnat.

„Chestia națională ori o socotim chestie de putere, ori chestie de drept. Dacă o socotim chestie de putere, atunci, firește, ori ce nelegiuire este îndreptățită... Dar are Ungurul atâta putere ca pe cei 9 milioane de nemaghiari să-i sufle de pe suprafața pământului?”⁸¹⁴.

În opinia deputatului Partidului Național Român din cercul Radnei, una dintre cele mai mari probleme care stau în fața actualilor guvernanți este susținerea învățământului în limba naționalităților, pentru ridicarea gradului de instrucție mai ales în mediul rural⁸¹⁵.

Răspunzând criticilor venite din partea deputaților kossuthiști referitoare la tendințele separatiste ale românilor transilvăneni, Coriolan Brediceanu ține să precizeze în plenul Dietei că „noi stăm pe basa deplinei egalități de drept. Pofțiți și ne dați aceasta și executați-o și în praxa vieții și apoi nu vom mai avea nici o pretensiune”.

Iar când majoritatea parlamentară începe să vocifereze, fiind deranjată de adevărurile expuse de către deputatul Partidului Național Român de la tribună, deputatul bănățean le impune: „Pofțiți a fi cu răbdare! Noi destul răbdăm de o mie de ani!”⁸¹⁶.

Discursul deputatului Iuliu Maniu din 10 iulie n. 1906, ținut în Dieta de la Budapesta, se constituie într-o veritabilă pledoarie în favoarea recunoașterii oficiale a Partidului Național Român și, implicit, a partidului naționalităților. Argumentele deputatului din Vințu de Jos în acest sens sunt covârșitoare:

„Formarea unui partid e expresiunea părerilor politice, iar părerea politică e efluxul necesar al libertății de gândire. În urmarea, dacă Dvoastră nu recunoașteți dreptul nostru de a ne constitui în partid, dacă Dvoastră în mod absolut negați existența unui partid politic, atunci atacați libertatea gândirii și a opiniilor. Vreau să atrag atenția în privința aceasta la o singură împrejurare, că adică, dacă în contra libertății de gândire voiți să împedecați formarea unui partid, nu mai rămâne altceva, decât ocultismul politic, sau conspirația”⁸¹⁷.

⁸¹⁴ *Ibidem*, X, nr. 120, din 24 iunie/ 7 iulie 1906, pp. 2-3, grupajul „Naționalistii în Dietă – Ședința dela 4 iulie. Vorbirea lui V. Goldiș”.

⁸¹⁵ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 141.

⁸¹⁶ *Tribuna*, X, nr. 129, din 8/ 21 iulie 1906, pp. 2-5, „Discursul deputatului Coriolan Brediceanu rostit în ședința dela 9 iulie a Dietei”.

⁸¹⁷ *Ibidem*, nr. 130, din 9/ 22 iulie 1906, pp. 2-5, „Vorbirea deputatului dr. Maniu”. Cu următoarea mențiune din partea redacției Tribunei: „Cu prilejul discuției pentru răspunsul la mesajul de tron, deputatul dr. Iuliu Maniu, reflectând baronului Bánffy, a ținut în 10 Iulie următorul discurs, căruia cu plăcere îi dăm și noi loc după traducerea făcută de „Unirea”.

V.2. Regele Carol I – regele tuturor românilor

În ședința din 12/ 25 iulie 1906 a Camerei Deputaților din Budapesta are loc un schimb de replici care ne permite să înțelegem și mai bine starea de fapt a lucrurilor din această perioadă. Ziarul *Tribuna*, preluând din „*Budapesti Hirlap*”, publică incidentul cu pricina pe prima pagină a ziarului⁸¹⁸, pornind de la discursul deputatului kossuthist Farkasházy, care afirmă despre România că este un stat balcanic prăpădit. Primul deputat român care intervine este Iuliu Maniu: „*România nu e stat balcanic!*”. „*Și nu e prăpădit*” – adaugă Alexandru Vaida Voievod. Iar un alt deputat român, care n-a putut fi recunoscut, dar cei mai mulți susțin că ar fi fost Coriolan Brediceanu, a strigat: „*Acum e sfâșiată, dar nu e prăpădită.*” Spiritile s-au încins, iar baronul Bánffy se simte dator să intervină și să speculeze pe marginea subiectului cu tentă naționalistă:

„*Sub România sfâșiată, românii nu înțeleg altceva decât tot pământul locuit de români. Cine-și trădează în chipul acesta sentimentele, acela și-a pierdut dreptul de a protesta împotriva acuzei de iredentism*”⁸¹⁹.

Cel care-i dă replica baronului Bánffy este deputatul Iuliu Maniu:

„*României a aparținut – o știm din istorie – și Basarabia și Bucovina, care au fost rupte dela sânul României, prin urmare România e sfâșiată*”.

Legat de România, în această perioadă tribuniștii alocă pagini întregi de ziar marilor evenimente care se petreceau

„*pe istoricul Câmp al Filaretului, la marginea Bucureștilor, unde pe data de 1/ 14 iunie 1906 s-a deschis o expoziție întru aducerea aminte a serbării jubileului de patruzeci de ani a domniei glorioase și douăzecișicinci ani de când regele Carol I a fost încoronat*”⁸²⁰.

Români de pretutindeni erau chemați la această mare sărbătoare națională, la fel cum se întâmplase și în urmă cu doi ani, cu ocazia serbărilor naționale de la Putna, legate de „*aducerea aminte*” a patru secole de la moartea lui Ștefan cel

⁸¹⁸ *Ibidem*, X, nr. 134, din 15/ 28 iulie 1906, p. 1, articolul „*Un incident în Camera din Budapesta*”, nesemnăt.

⁸¹⁹ *Idem*, p. 2, articolul „*România este numai sfâșiată... Din ședința Dietei dela 25 Iuliu*”, nesemnăt.

⁸²⁰ *Ibidem*, X, nr. 97, din 21 mai/ 3 iunie 1906, p. 1, articolul de fond „*La expoziție!*”, nesemnăt.

Mare. Și atunci, ca și acum, sentimentul național și atașamentul față de valorile comune erau așezate pe primul plan. Ziarul *Tribuna* din Arad lansează apeluri repetate către toți românii transilvăneni pentru a lua parte la acest mare eveniment național, cu adânci rezonanțe naționale:

„Este pentru întâia oară când ne înfățișăm lumii împreună, Românii din patru unghiuri: cei din regatul tânăr și cei din bătrânele împărății ale Austro-Ungariei, Rusiei și Turciei”.

Antiteza dintre cele două tipuri de construcții politice – „regat tânăr” versus „bătrânele împărății” – este de natură să stârnească și alte „aduceri aminte” din partea românilor adunați „pe pământul liber”. Editorialistul din *Tribuna* prezintă cititorilor o Românie idilică, mărturisind că n-a avut emoție mai puternică decât cu ocazia primei sale vizite în țara-mamă, când a zărit „pe dorobanțul care – în mână cu pușca, purtând ȋtari și cușma pe ureche, păzea granița... întâia oară atunci am simțit că noi Românii avem și noi și suntem ceva...”. Iar acest sentiment se înzecește – continuă autorul, cel mai probabil Ioan Russu-Șirianu – pe măsură ce sunt vizitate locurile de întemeiere pe care se așază edificiul național: Palatul Regal, unde garda e doar de fală, căci „familia regală e păzită de dragostea poporului”, Academia Română, statuia lui Mihai Viteazul, podul de la Cernavodă, portul Constanța etc. Iar la întoarcerea din această excursie de inițiere în ceea ce privește trăirea națională, autorul articolului își răsfață cititorii cu câteva locuri istorice:

„Dar la Sinaia cine nu se va opri să asculte poveștile Peleşului care alunecă alb și iute ca argintul viu în albia-i de veacuri, să vadă castelul fermecătoarei Carmen Sylva și s-o zărească poate chiar pe Ea, tot așa de mare regină pe cât de neîntrecută poetă”.

Iar de aici, până la Curtea de Argeș și apoi până la Cozia nu mai este decât un pas, după care această excursie națională se poate încheia admirând ruinele Podului lui Traian. „Tot urme ale măririi neamului nostru” – își încheie editorialistul discursul său. Într-un alt articol alocat acestui eveniment, trimis chiar de la fața locului, autorul prezintă cu lux de amănunte toate pavilioanele care se vor amenaja cu ocazia expoziției, care este ea însăși un mare moment istoric:

„ea trebuie să fie puntea de trecere dela adormirea de eri către trezirea înflăcărată de mii-ne”⁸²¹. „Sus inimile și sus capetele! Mereu înainte să vă uitați, căci voi nu sunteți neam de

⁸²¹ *Ibidem*, X, nr. 99, din 25 mai/ 7 iunie 1906, p. 2, articolul „Expoziția română din 1906”,

*prapas, ci urmași ai legionarilor aduși aici de Traian, ca să apere ordinea și să propage cultura, frați adevărați ai Muntenilor și ai Moldovenilor*⁸²²

– apare publicat pe prima pagină a ziarului *Tribuna*. Iar editorialistul îi identifică și pe adevărații dușmani ai buneii înțelegeri dintre români și maghiari:

„Sunt dușmanii nu numai ai Românilor, ci totodată și ai Maghiarilor ceice propagă simțământul, că Maghiarii numai având satisfacțiunea de a-i stăpâni pe Români pot să se susțină. Nu mai poate azi nimeni să-i stăpânească pe Români!”

Cu ocazia organizării expoziției naționale jubiliare de la București, directorul ziarului *Tribuna*, Ioan Russu-Șirianu, va fi primit la castelul Peleş de către regele Carol I al României, ocazie cu care ziaristul arădean îi prezintă lucrarea „*Românii din statul ungar*” – ce fusese premiată de Academia Română – iar „*M. Sa Regele României a binevoit a se întreține cu directorul ziarului nostru asupra mai multor chestiuni politice*”⁸²³.

Tot cu această ocazie regele României îi acordă și o decorație, despre care ziaristii maghiari vor propune să-i fie interzis să o poarte pe teritoriul Ungariei⁸²⁴. Câteva zile mai încolo, în paginile *Tribunei* arădene își face loc și un articol preluat din presa londoneză, în care Carol I este prezentat, nici mai mult, nici mai puțin, decât „*Regele cel mai capabil din Europa*”⁸²⁵:

„Sub acest titlu eminentul ziarist irlandez T. P. O'Connor a publicat într'unul din marile sale ziare din Londra – T. P's Weegly – un articol relativ la România și la Maiestatea Sa Regele Carol, luând ca temă cartea dlui Bellegost asupra României”.

În această perioadă, când Bucureștiul devine centrul de interes al tuturor românilor, tema naționalismului românesc este dezbătută pe prima pagină a ziarului arădean. Firește, Transilvania este prezentată ca fiind epicentrul naționalismului din spațiul carpato-danubiano-pontic:

semnat: (U. -I).

⁸²² *Ibidem*, X, nr. 135, din 16 iunie/ 9 iulie 1906, p. 1, editorialul „*Adevărul*”, nesemnat.

⁸²³ *Ibidem*, X, nr. 160, din 26 august/ 8 septembrie 1906, p. 1, nota: „*M. Sa regele Carol I al României a binevoit să primească, Mercuri în 5 Sept. n., în audiență, la castelul Peleş, pe dl Ioan Russu-Șirianu, directorul ziarului nostru*”.

⁸²⁴ *Ibidem*, X, nr. 168, din 7/ 20 septembrie 1906, p. 1, articolul de fond „*Állítólag...*”, semnat: (*).

⁸²⁵ *Ibidem*, X, nr. 161, din 27 august/ 9 septembrie 1906, p. 2, articolul „*Regele cel mai capabil din Europa*”.

„Și de năr fi fost Ardealul cu Ardelenii lui, nu știu cum ar fi ajuns Românii toate câte le posed azi. Sunt fapte împlinite și orice Român just trebuie să recunoască, că Transilvania a fost izvorul vieții fizice și sufletești a cetății de azi a Românismului”⁸²⁶.

Ioan Slavici vorbește despre „Sărbătoarea neamului”⁸²⁷, precizând faptul că românii se adunaseră nu de mult în Bucovina, la mormântul lui Ștefan cel Mare, apoi la Sibiu, cu prilejul expoziției de-acolo, iar acum la București „unde se serbează de odată cu nașterea neamului românesc și jubileul domniei de patruzeci de ani al regelui Carol cel chibzuit”. Iar în același număr al ziarului, din redacția Tribunei editorialistul de serviciu titrează: „Sărbătoarea sărbătorilor”, configurând întreg spațiul de manifestare al românismului:

„Împrăștiati dela Nistru pân’la Tisa, din munții Marmației până la Pind, dela Marea-Neagră până la Adriatică și ajunși sub stăpânirea a trei împărați: al Austriei, Rusiei și Turciei, și a doi crai: al Ungariei și Serbilor, precum suntem destui și în principatul Bulgariei – noi toți acești Români numai politicește suntem despărțiți de frații din România”⁸²⁸.

Istoricul maghiar Rákosi Jenő prefătează o carte scrisă de secretarul consulatului francez din Budapesta, avocatul Steuer Géza, în care afirmă despre români că au primit prima carte tipărită din mâinile unui rege maghiar, că de pe teritoriul maghiar s-a pornit mișcarea literară „valahă” și că un bărbat de stat maghiar a făcut posibil ca să se proclame regatul român⁸²⁹. În fața acestui tip de discurs al maghiarilor, tribuniștii reacționează:

„Numai cine nu cunoaște viața principatelor române poate afirma asemenea enormități! Tot atât de puțin bazată e alusia că Andrássy a făcut regatul României. Lău făcut, cu spada, vitejii dela Plevna, în frunte cu marele lor căpitan Carol, lău făcut bărbații de stat Brătianu, Kogălniceanu, Rosetti și ceilalți”.

Ziarele maghiare intră și ele în joc, introducând în discuție – în premieră până acum în presa din Transilvania – noțiunea de „România Mare”:

⁸²⁶ *Ibidem*, X, nr. 161, din 27 august/9 septembrie 1906, pp. 1-2, articolul de fond „Naționalismul nostru”, semnat: De dr. Dionisie Stoica.

⁸²⁷ *Ibidem*, X, nr. 164, din 2/15 septembrie 1906, p. 1, articolul de fond „Sărbătoarea neamului”, semnat: De Ioan Slavici.

⁸²⁸ *Idem*, p. 1, editorialul „Sărbătoarea sărbătorilor”, semnat: (*).

⁸²⁹ *Ibidem*, X, nr. 166, din 5/18 septembrie 1906, p. 1, articolul de fond „Pentru străinătate”, semnat: (R.).

„E cunoscut faptul, că o grămadă de preoți, advocați, profesori, învățători, notari români, aproximativ vreo 300 de cărturari, sau dus în România și acolo au aranjat demonstrație zgomotoasă împotriva patriei lor, Ungaria. Afirmativ au strigat să trăiască regele României-Mari despre care au vorbit ca despre „regele nostru”, pe Unguri însă i-au înjurat și spuneau tare că „mărgăritarul coroanei române”, Ardealul, nu va fi mai multă vreme în proprietatea Ungurilor”⁸³⁰.

În replică față de discursul maghiar redat mai sus, arădenii nu fac decât două precizări: că înjurăturile se referă la cărmuire, nu la poporul maghiar, pe care nu-l înjură nimeni, iar cât privește personalitatea regelui României, aceasta „stă mai presus de judecata deșiraților din Budapesta”. Marea sărbătoare națională de la Arenele Romane din București determină o radicalizare tot mai accentuată a discursului politic din paginile *Tribunei* arădene. Se scriu și se publică articole deosebit de îndrăznețe, iar acest lucru se petrece într-o Ungarie dominată politic de către partide cu o puternică amprentă naționalistă. Pe de altă parte, intelectualii transilvăneni – dar și țăranii care au populat corurile ardelene și bănățene ajunse la București – au intrat în contact direct cu românii din București și din celelalte ținuturi românești. Regătenismul – atâta cât s-o fi manifestat el cu ocazia sărbătorilor de pe Dealul Filaretului – se simte uneori în abordarea discursului transilvănenilor, mai sensibil la formele de expresie ale trăirilor naționale:

„Ne-am unit cu toții, dela Nistru pân’la Tisa, dela mare pân’la mare – în gânduri și vreri. S’a simțit această unire chiar și de cei din regat, cei cu simțul național învălit în multe straturi și scoarțe... Mai rămâne un singur lucru: să învățăm a ne cunoaște reciproc cât mai bine și mai cu siguranță, și’n special frații din Regat să facă acest lucru cu îndoită înzistență, pentru că ei nimic nu cunosc mai insuficient decât pe frații lor din Ungaria”⁸³¹.

Din impresionanta delegație a arădenilor care s-au deplasat la București au făcut parte deputații Nicolae Oncu și Ștefan Cicio Pop, memorandistul Mihai Veliciu, directorul *Tribunei* Ioan Russu-Șirianu și ziaristul Sever Bocu. Arădenii au fost călăuziți prin București de către Aurel C. Popovici, după care toată delegația a plecat la Constanța să se închine statuii lui Ovidiu, apoi au plecat cu toții la Mamaia. Peste tot au fost primiți la nivel oficial, s-au rostit

⁸³⁰ *Ibidem*, X, nr. 168, din 7/ 20 septembrie 1906, p. 1, articolul de fond „Állítólag...”, semnat: (*). Se face mențiunea, în cuprinsul articolului de fond, că citatul redat este o preluare din ziarul „Az Ország”.

⁸³¹ *Ibidem*, X, nr. 169, din 10/ 23 septembrie 1906, p. 1, articolul de fond „Serbările dela București”, semnat: Dr dr. Dionisie Stoica.

discursuri, mese festive, toasturi și, evident, s-a strigat: „*Trăiască Regele!*”⁸³². Relatările despre manifestările naționale din București continuă cu un amplu reportaj despre

*„ceremonia predării, de către contele de Sant-Martino, primarul Romei, a lupoaiței de bronz, copie fidelă după vestita lupoaică a Romei, pe care cetatea eternă a oferit-o comunei București”*⁸³³.

Discursurile rostite cu această ocazie sunt de-a dreptul emoționante. Ministrul Ion Lahovary îl salută pe reprezentantul Romei cu expresia: „*Bine ești venit printre noi Romanii dela Dunăre, ilustre reprezentant al Romanilor dela Tibru, al cetății mume, al Romei eterne*”. Nici organizatorul Expoziției, C. I. Istrati, nu se lasă mai prejos:

„Du-te și spune-i Romei eterne cumcă ne-ai aflat după 18 veacuri și arată-i că și Românii noștri sunt eterni. Spune-i că numele de Roman e sfânt și e numele nostru, că ai găsit pe Traian în numele de botez al flăcăilor, că păstrăm cu sfințenie memoria lui...”.

Temperarea discursului politic legat de marea sărbătoare națională de la București se face prin dezvăluirea numelor unor români transilvăneni care fac opinie separată și se identifică mult prea bine cu idealul statului național unitar maghiar. Primul care intră în „*colimatorul*” tribuniștilor de la Arad este profesorul Gheorghe Moldovan de la Universitatea din Cluj, pe care autoritățile maghiare vor să-l instaleze „*în marea tistie de rector al universității din Cluj*”⁸³⁴. În buna lor tradiție, tribuniștii îi maghiarizează numele, scriindu-l „*Moldován Gergely*”, pentru a-l detașa de marea masă a românilor naționaliști. Pentru opinia publică românească din acea vreme, Moldován Gergely era trădătorul absolut. El fusese cel care scrisese răspunsul de tristă amintire la *Memoriul* studenților universitari din București și Iași, pe care-l publicase în ziarul „*Kolozsvár*” în primăvara anului 1891⁸³⁵, răspuns care fusese apoi tradus în mai multe limbi de circulație europeană, publicat în broșuri și difuzat în ti-

⁸³² *Idem*, p. 2, grupajul „*Arădania la Expoziție, Arădania la Constanța*”, nesemnat.

⁸³³ *Ibidem*, X, nr. 170, din 12/ 25 septembrie 1906, pp. 3-4, reportajul „*Predarea darului Romei*”, nesemnat.

⁸³⁴ *Ibidem*, nr. 172, din 14/ 27 septembrie 1906, p. 1, editorialul „*Moldován Gergely în arenă*”, semnat: (. *).

⁸³⁵ Vasile Crișan, Aurel C. Popovici (1863-1917), *Monografie*, Editura Altip, Alba Iulia, 2008, p. 32.

raje impresionante de către autoritățile maghiare. Atunci, renegatul Moldován Gergely supralicita rolul ungurilor în istoria formării poporului român, fiind considerat de către toți românii transilvăneni ca un trădător al idealului național. Acum, același Moldován Gergely „născut Român, dar sprijinitor al politicii tuturor guvernelor ungurești” fusese instalat ca rector al prestigioasei Universități clujene, „cinste la care nă mai ajuns Român în țara asta... Dar nici nă mai născut mamă română fiu care să se dee cu Ungurii în așa măsură, ca Moldován Gergely”⁸³⁶. Ca să nu mai existe nici un dubiu în legătură cu „magnificul, care nu se uită la lemnul leagănului în care s-a născut”, *Tribuna* publică și un fragment din discursul său de instalare:

„Mă bucur din suflet că am ajuns la treapta asta, ca și de pe înălțimea acesteia să pot propovădui adevărul că în Ungaria numai o singură direcție de activitate are îndreptățire: aceea care pe cetățeni îi conduce spre idealul maghiar. Orice drum care ar duce în altă parte, trebuie nimicit, săpând șanțuri d'altat. Ce este idealul maghiar? Libertatea cea mai desăvârșită a pământului maghiar. În orice stat național, numai un singur ideal național e îndreptățit: cel care se întemeiază pe trecutul istoric al națiunii, pe instituțiile naționale, care trăiește și se hrănește din solul patriei. Din acel sol pe care caii în fugă l'au frământat din sânge și oase strămoșești. Orice alt ideal național ce se prezintă în fața acestui ideal național-maghiar pe pământul maghiar, trebuie zdrobit pentru că formarea și adorarea idealelor străine naționale la noi înseamnă necredință și revoluție”.

Comparând discursul noului rector cu discursurile celor mai înflăcărați kossuthiști, cei din redacția *Tribunei* arădene comenzează:

„O rândunică nu face însă primăvară, după cum și neamul românesc este mult mai viguros, decât să se clatine măcar, dar mi-te să părăsească sfânta și vechea sa credință în fața propagandei lui Moldován Gergely, propagandă răsplătită cu lanțul de rector”.

Cel de-al doilea articol laudativ care este publicat pe prima pagină a ziarului *Tribuna* despre activitatea unui parlamentar al Partidului Național Român⁸³⁷ se referă la „Alesandru Vaida-Voevod”⁸³⁸ și începe pe un ton categoric: „Admirația noastră pentru activitatea parlamentară a dlui Alexandru Vaida Voevod!”. Este tipul de discurs care își propune să întărească încrederea românilor în deputații aleși pe baza programului național, care le reprezintă

⁸³⁶ *Tribuna*, loc. cit., p. 1.

⁸³⁷ Primul îi fusese dedicat lui Ștefan Cicio Pop în legislatura trecută (1905).

⁸³⁸ *Tribuna*, X, nr. 137, din 19 iulie/ 1 august 1906, p. 1, editorialul „Alesandru Vaida-Voevod”, nesemnlat.

interesele în parlamentul de la Budapesta: „Discursurile dlui Vaida Voevod sunt pe gustul și dorința inimei noastre. Ele înalță și încălzesc pe cetitor și deșteaptă speranțele într'un viitor mai bun”.

Libertatea presei este susținută de către deputatul Iuliu Maniu în discursul parlamentar pe care-l ține în data de 27 iulie n. 1906. Cu această ocazie, deputatul Vințului de Jos compară ziarele bune sau rele cu plantele toxice și cele „neotrăvicioase” care cresc în natură, iar oamenii și animalele au deprins să le diferențieze și pe unele, și pe celelalte. Prin urmare nu procurorilor ar trebui să le revină sarcina de a selecta ziarele, ci poporului:

„Punctul meu de vedere – susține vorbitorul – este că presei să i-se dea cea mai mare libertate posibilă, ca ăst mod să deprindem publicul, ca el însuși să-și știe deosebi în presă ce-i bun, și ce-i rău”⁸³⁹.

Vacanța parlamentară din vara anului 1906 va fi fructificată de către deputații Partidului Național Român printr-o serie de întâlniri cu alegătorii din cercurile în care le-a fost încredințat mandatul, ocazie cu care prezintă un veritabil raport de activitate în fața acestora. Sintetizând temele abordate cu aceste ocazii, constatăm că majoritatea vizează soluționarea problemelor cu care românii transilvăneni se confruntă în viața de zi cu zi: acordarea de asistență medicală și tratament gratuit pentru cei săraci, vânzarea de pământ către țărani la prețuri acceptabile, arendarea avantajoasă a pășunilor, reducerea serviciului militar de la trei, la doi ani, introducerea „dării scărițate”⁸⁴⁰ etc. Cu ocazia acestor întâlniri cu alegătorii, deputații culeg din teritoriu și probleme specifice de rezolvat în viitoarea sesiune parlamentară, cum se întâmplă cu ocazia întâlnirii pe care Vasile Golgiș o are cu locuitorii din „Soborșin”⁸⁴¹ pe data de 2 septembrie 1906. Aici, printre alte revendicări de ordin general, sătenii români îi solicită deputatului cercual să intervină pentru acordarea mai ușoară a dreptului de portarmă și închirierea puștilor de vânătoare, astfel încât agricultorii din zonă să poată face față deselor incursiuni ale mistreților care le distrug recolta⁸⁴². De asemenea, sătenii îi mai solicită și scutirea de taxă a

⁸³⁹ *Ibidem*, X, nr. 141, din 26 iulie/ 8 august 1906, ppp. 2-5, „Discursul deputatului I. Maniu”, cu mențiunea din partea redacției: „Dăm în cele următoare remarcabilul discurs al deputatului Iuliu Maniu ținut în ședința dela 27 iulie a Dierei”.

⁸⁴⁰ Impozit progresiv, forfetar.

⁸⁴¹ Săvârșin.

⁸⁴² *Tribuna*, X, nr. 160, din 26 august/ 8 septembrie 1906, pp. 4-6, „Darea de samă a deputatului Vasile Golgiș, rostită înaintea alegătorilor în comuna Soborșin la 20 August (2 septem-

micilor producători de țuică⁸⁴³. Deosebit de interesantă este, însă, structurarea discursului rostit de către Vasile Goldiș la Săvârșin, care este publicat în ziarul *Tribuna* pe capitole distincte, cu specificarea tematicii abordate:

„Mulțămită alegătorilor”; „Cum stau lucrurile în casa țării”; „Mesajul de tron și adresa”; „Lupta în dietă”; „Rezultatele”; „Propunerile noastre”, „Mântuirea prin noi înșine”⁸⁴⁴.

La sfârșitul discursului său, după ce vorbește despre „mântuirea prin noi înșine” – o particularitate a discursului său, cel puțin în ceea ce privește frecvența cu care o exprimă, spre deosebire de ceilalți deputați români din parlamentul de la Budapesta – Vasile Goldiș încheie cu un set de învățături și îndemnuri pentru sătenii din zona Săvârșinului:

„Și până vom ajunge, ca prin legiuirea țării să îndreptăm relele, de care suferim, să nu ne băgăm noi în răutăți și mai mari prin patimi și fărădelegi. Iubiți, fraților, biserica strămoșilor noștri, căci ea ne-a fost mântuirea în vremile vechi, pline de furtuni pentru neamul nostru cel oropsit, ea este nădejdea noastră și pentru viitor. Iubiți-Vă unii pe alții, nu vă certați, căci cearta dărâmă și cetățile cele mai tari. Fiți cruțători și fugiți de viața desfrânată, ci banul adunat cu munca cea grea să nu-l cheltuiți pe nimicuri. Feriți-Vă de beutură și fugiți de birturi, căci în fiecare birt șade ascuns diavolul, care mai ales acolo aruncă mreața asupra aleșilor săi. Îmbrățișați, fraților, școala și învățătura. Când fiecare Român va ști carte, atunci a sosit ceasul mântuirii noastre. Cum vreți să aflați calea cea bună, când ochii voștri sufletești sunt în întuneric? Unde școala este pustie, acolo își face locaș sărăcia și nefericirea. Vă mulțumesc, fraților, pentru că m-ați ascultat cu bunăvoință. Vă poftesc tuturor voie bună, noroc și sănătate”⁸⁴⁵.

Fie că vorbim despre o dată predestinată, sau nu, ziarul *Tribuna* din 1 decembrie 1906 este un număr cu adevărat special. Pe primele două pagini și jumătate sunt publicate 188 de poziții, înghesuite într-un tabel cu opt rubrici: numărul curent, luna și ziua, anul, acuzatul, acuza, locul, osânda și amenda. Este vorba despre procesele îndreptate împotriva ziariștilor români: în total 44 de ani și 49 de zile de temniță și 49.293 de coroane amendă. Cheltuielile de judecată și întreținere în temniță a celor osândiți se pot evalua la 150.000 de coroane. „Iată rodul liberalismului maghiar. Iată desmințirea cea mai crudă a celor cuprinse în vorbirea din urmă a contelui Andrassy” – scriu ziariștii arădeni

brie) a. c.”.

⁸⁴³ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 143-144.

⁸⁴⁴ *Tribuna*, X, nr. 160, loc. cit. pp. 4-6.

⁸⁴⁵ *Idem*, p. 6.

după încheierea tabelului ce poartă numele „*Calvarul!*”⁸⁴⁶. Este la modă și celebrul roman al lui Sienkiewicz – care fusese răsplătit cu premiul Nobel, în anul 1905 – astfel că tribuniștii arădeni pun întrebarea: „*Quo vadis? – regim șovinist!*”.

Acest material-document, deosebit de bine elaborat, prefațează un eveniment redacțional de cea mai mare importanță pentru ziarul politic național din Arad: împlinirea unui deceniu de existență. „*Privim cu mândrie la vremea trecută*”⁸⁴⁷ – începe discursul decenal al *Tribunei* arădene, care întotdeauna s-a considera ca fiind continuatoare de drept a vechii *Tribune* de la Sibiu. Iar mai la vale este menționat și crezul politic actual al tuturor românilor transilvăneni, la întemeierea căruia ziarul arădean avusese o contribuție esențială:

„Activitatea, intrarea în alegere pentru a trimite în Dieta țării pe fruntașii neamului nostru, pornire care întâia oară în coloanele acestui ziar s-a dat pe față, azi este crezul tuturor Românilor din patrie. Și a străbătut în straturile poporului atât de adânc propaganda începută de Tribuna, încât văzurăm: dela o alegere la alta s-a îndoit numărul deputaților români, și răsună Dieta de glasul lor bărbătesc, cum nu s-a mai întâmplat de treizeci și mai bine de ani”.

Este trecut în revistă și aportul pe care tribuniștii arădeni l-au avut referitor la conjugarea eforturilor naționalităților nemaghiare: „*Fără noi, Slovicii și Sârbii n-ar fi prea mult băgați în seamă*”. Autorul editorialului și-a structurat materialul împărțindu-l în trei părți egale, fiecare dintre acestea analizând câte o direcție strategică pe care redacția *Tribunei* a avut-o în vedere în acești zece ani. Prima direcție – legată de promovarea și impunerea neoactivismului politic – am prezentat-o mai sus. Cea de-a doua direcție strategică este anunțată în chiar preambulul secțiunii: „*Nu mai puțin însemnat este faptul, că Tribuna a reușit să adune în jurul ei pe cei mai de seamă scriitori ai noștri*”. Primul scriitor enumerat este, firește, chiar întemeietorul tribunismului: „*Ioan Slavici, întemeietorul ziaristiceii române moderne (a și stat pentru asta în temnița Vașului 1 an), este membru corespondent al Academiei Române și premiat al acestei înalte instituții*”. Pe cea de-a doua poziție este enumerat tot un întemeietor, „*Eugen Brote, cel care a stat în fruntea mișcării naționale zise memorandiste*”, fost vicepreședinte al Partidului Național Român și, de asemenea, premiat al

⁸⁴⁶ *Ibidem*, X, nr. 215, din 18 noiembrie/ 1 decembrie 1906, pp. 1-3, „*Calvarul!*”, nesemnat.

⁸⁴⁷ *Ibidem*, X, nr. 219, din 25 noiembrie/ 8 decembrie 1906, editorialul „*După 10 ani*”, nesemnat.

Academiei Române. Urmează „Septimiu Albin, fost secretar al comitetului național pe vremea luptelor mărețe dintre anii 1891-1894”, fiind succedat de un alt „premiat al Academiei Române, Ioan Russu-Șirianu, care stă aici neclintit în foc de 15 ani”. Este menționat apoi „Enea Hodoș, membru corespondent al Academiei Române”, „Vasile Goldiș, peană ageră care de atâtea ori a făcut să tresalte inima cititorilor”, „Dr. I. T. Mera, dulcele povestitor” și „Ilarie Chendi, prietenul care a stat și la rău și la bine cu noi, care dacă a tăiat în carne vie, criticând, nu mai puțin a scris cald despre lucrurile bune și duios scrie despre tot ce-i d’acasă”. Cei din generația tânără sunt menționați în grup, fără adaosuri speciale: „Sever Bocu, Gh. Pop, P. Nistor, Coriolan Pop, Dr. G. Groșșan, C. Bucșan, Horia Petra-Petrescu, Dr. D. Stoica, V. Nițescu, Sever Dan, dr. U. T. Mihai, Alexandru Munteanu alui Vasilie, Al. T. Dimitrescu, P. E. Papp, Petru Popa, Iosif Tărău...”. Este menționat și un pseudonim, „Sfinx, sub care scrie un bărbat de școală și literat al nostru”, în realitate fiind vorba despre Octavian Goga, marele poet al deșteptării noastre, care își făcea intrarea în politica românilor transilvăneni „pășind pe poarta mare”, adică luând în căsătorie pe Hortensia Cosma, fiica influentului Partenie Cosma, directorul „Albinei” sibiene. Căsătoria tocmai se săvârșise, pe 14 octombrie n. 1906, iar unul dintre principalii săi monografi avea să menționeze, cu malițiozitate: „A fi ginerele lui Partenie Cosma părea a însemna mai mult decât a fi poetul Ardealului”⁸⁴⁸.

A treia direcție strategică menționată în editorialul decenal face referire la preocupările viitoare ale redacției ziarului. Prima este de ordin politic: „Vom slugi din toate puterile partidul nostru național, pe care Ungurii din Dietă zadarnic se codesc a-l recunoaște, căci el totuși există și-i îmbrățișat de tot ce este putere și simțire românească”. A doua este una strict redacțională, dar cât se poate de importantă pentru cititori: „... vom face simțitoare îmbunătățiri. Ne vom sili a-l scoate în fiecare zi de lucru, ca astfel să ținem publicul în curent cu tot ce se petrece”.

Tribuniștii arădeni se țin de cuvânt și primul număr al ziarului pe anul 1907 îl scot în 36 de pagini, dintre care 20 pline de publicitate comercială⁸⁴⁹. Este un adevărat tur de forță, menit în primul rând să-i timoreze pe deputații români care, la Budapesta, scot și ei primul număr din „Lupta”. Diferența din-

⁸⁴⁸ Ioan Dodu Bălan, *Octavian Goga, Monografie*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1975, p. 97.

⁸⁴⁹ *Tribuna*, XI, nr. 1, din 1/ 14 ianuarie 1907.

tre cele două ziare este, însă, în primul rând una de ordin profesional⁸⁵⁰, lucru pe care îl sesizează și vicarul Vasile Mangra de la Oradea Mare:

„Așa da! Pe când Lupta visează înfrângere la Bocșa, Tribuna îi pune sub nas trista realitate cu înfrângerea de la Bocșa. Și încă în aceeași zi. Iată foaia de provincă și foaia din capitală, organul autorizat. Aceasta e cea mai înveterată și mai palpabilă dovadă despre seriozitatea și promptitudinea serviciului foii din Arad, pe lângă care foaia din capitală rămâne în umbră, și cu mult îndărăt”⁸⁵¹.

Încercarea deputaților Partidului Național Român de a muta capitala politică a românilor transilvăneni de la Arad⁸⁵², la Budapesta, în jurul Clubului naționalităților și a redacției ziarului „Lupta” este sesizată și combătută de către directorul *Tribunei*, Ioan Russu-Șirianu, în editorialul „Însemnătatea Aradului”, publicat chiar în cel de-al doilea număr al anului 1907⁸⁵³. Argumentele pe care le aduce directorul *Tribunei* în sprijinul demersului său pornesc de la faptul că „înființarea în Arad a ziarului Tribuna nă fost un lucru întâmplător, ci rezultat al unei hotărâri binecumpănite. O scrisesem încă pe atunci: Aradul ni-se pare cel mai tare centru politic românesc. Este în drumul mare dintre România – Ardeal și Budapesta”. Cel de-al doilea argument în favoarea Aradului ține de rezultatul alegerilor dietale de aici, care au propulsat patru deputați naționaliști în parlament. Al treilea argument a fost propus de către deputatul Vasile Goldiș în parlamentul de la Budapesta, atunci când a solicitat guvernanților înființarea la Arad a celei de-a treia universități din Ungaria. Există și un al patrulea argument, conform căruia „în comitatul Aradului se ciocnesc mai violent cele două curente, șovinismul maghiar și naționalismul românesc”. Iar în final, directorul Ioan Russu-Șirianu le propune cititorilor: „cine ține deci să fie apărat românismul acolo unde mai violent este asediat, va sprigini și se va grupa tot cu mai multă căldură în jurul Tribunei”⁸⁵⁴.

⁸⁵⁰ Mircea Popa, Valentin Tașcu, „Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918”, Editura Tritonic, București, 2003, pp. 264-265; Lucian Boia, *Eugen Brote... op. cit.*, pp. 259-260; Ioan Slavici, *Sbuciumări politice...op. cit.*, p. 108.

⁸⁵¹ Vasile Mangra, *Correspondență... op. cit.*, vol. I, p. 350, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu*, din 3/ 16 februarie 1907.

⁸⁵² Vasile Popeangă, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867-1918)*, Editura Facla, Timișoara, 1978, pp. 140-143.

⁸⁵³ *Tribuna*, XI, nr. 2, din 3/ 16 ianuarie 1907, p. 1, editorialul „Însemnătatea Aradului”, semnat: De Ioan Russu-Șirianu.

⁸⁵⁴ *Idem*.

Pentru a scoate și mai mult în evidență depărtarea Budapestei de rosturile politice de zi cu zi ale românilor transilvăneni, redactorii *Tribunei* din Arad se deplasează în parlament „cu gândul de-a risipi puțin negura depărtării” și de a vedea ce mai fac deputații Partidului Național Român. Nu-l găesc în Dietă decât pe Vasile Goldiș, care mărturisește faptul că

„... niciodată n'am putut fi 20 de inși prezenți. Și nime nu poate fi învinuit pentru absența lui. Fă socoteala: unul bolnav, 3 închiși, Vaida expulzat despotic. Chiar și ceilalți, nu le poți pretinde să stea în prezență aici. Care-i medic are pacienți acasă, care-i avocat un proces urgent, și dacă popa nu mai stă prin biserică, ce-o săși închipuie credincioșii?”⁸⁵⁵.

Este o perioadă mai „ascuțită” în ceea ce privește relațiile tribuniștilor arădeni cu deputații dietali, care sunt tot mai deranjați de „cotrolul” asupra lor și de criticile publicate în ziar. Primul care reacționează este deputatul Ioan Suciu, care trimite pe adresa redacției arădene o „lămurire”⁸⁵⁶ în care menționează faptul că

„nu primadată se întâmplă că Tribuna face grele imputări deputaților naționali sub titlul că „au scăpat un prilej bun”... Una însă nu încapă la îndoială și adică: faptul că Tribuna prin astfel de apostrofări și învinuiri, purcesc din păreri individuale, subsapă mereu încrederea obștei în simțul de conștiință a deputaților naționali”.

Două zile mai târziu, *Tribuna* arădeană „subsapă” la însăși temelia edificiului dietalilor români din capitala Ungariei, care preconizează să organizeze o mare petrecere românească la Budapesta, „de care să se mire și străinii”. Sub titlul „Să ne romanizăm!”, tribuniștii publică un articol de fond pe toată prima pagină a ziarului din 17/ 30 ianuarie 1908, în care critică această inițiativă:

„N'avem noi nimic comun cu Budapesta. Nu la Budapesta ci în parlament și-a trimis poporul românesc reprezentanții săi, și i-a trimis ca să-și fie acolo discursurile lor și apoi să se întoarcă acasă, aici să lucreze și să lupte, unde se deschide largul teren, pentru întărirea și apărarea neamului nostru, care șade, nu în Budapesta, ci acasă... Ce să caute românii în Budapesta? Două lucruri pot face românii acolo: să lase, ori să aducă duh de acolo. Noi nu vrem nici una nici alta. Dacă li-său rafinat gusturile unor domni de ai noștri, dacă nu mai sunt bune balurile frumoase cari se arangiau la Sibiiu, Brașov, Lugoj, Arad, dacă

⁸⁵⁵ *Ibidem*, XI, nr. 82, din 10/ 23 aprilie 1907, p. 3, „Interwiewuri – cu dl Goldiș”, semnat: S. C. D.

⁸⁵⁶ *Ibidem*, XI, nr. 10, din 13/ 26 ianuarie 1907, p. 2, dreptul la replică „Lămuriri”, semnat: Cu toată stima: Dr. Ioan Suciu.

vreau ceva mai mare, de ce n'au venit cu ideea să arangiam o mare manifestație culturală la – București! Aceasta avea cel puțin o rațiune”⁸⁵⁷.

Pentru a înlătura pericolul unei rupturi totale de comunicare cu deputații Partidului Național Român din parlamentul de la Budapesta, *Tribuna* publică discursurile politice care sunt rostite acolo, unora dintre acestea făcându-le trimitere de pe prima pagină a ziarului și comentându-le în termeni laudativi. Așa se întâmplă cu „*Vorbirea dlui Vaida*”⁸⁵⁸, discurs politic analizat în ziarul din 20 ianuarie/ 2 februarie 1907 și despre care editorialistul în cauză se simte dator să precizeze că „*dl Vaida e un parlamentar care știe nu numai să poarte cuvântul, ci tot ce spune, spriginește pe învățăturile istoriei, fără care numai ungurii cred că se poate face politică*”. La fel susțin și desemnarea părintelui Vasile Lucaciu pentru obținerea unui mandat de deputat dietal:

„Fără să acuzăm pe cineva, nici să ținem partea cuiva, ci numai obiectiv judecând, constatăm și noi că în noua organizare dela Budapesta d-lui Lucaciu nu i-să dat nici un rol, măcar că așa știm, nimeni n'a agitat mai tare chestia înființării unui ziar în capitala Ungariei”⁸⁵⁹.

Cu maximă decență se comportă tribuniștii și atunci când moare Vincențiu Babeș, cu care nu fuseseră aproape niciodată în relații cordiale⁸⁶⁰, dar memoriei căruia îi dedică toată prima pagină a ziarului din 23 ianuarie/ 5 februarie 1907⁸⁶¹.

V. 3. Pactul de la Găiceana – noi abordări în discursul tribunist

În vara anului 1907 situația politică a românilor transilvăneni era una încă destul de confuză. La Arad, *Tribuna* se apropia de apogeul expansivității

⁸⁵⁷ *Ibidem*, XI, nr. 13, din 17/ 30 ianuarie 1907, p. 1, articolul de fond „Să ne românizăm!”, nesemnat.

⁸⁵⁸ *Ibidem*, XI, nr. 16, din 20 ianuarie/ 2 februarie 1907, p. 1, articolul de fond „*Vorbirea dlui Vaida*”, semnat: (*).

⁸⁵⁹ *Idem*, pp. 1-2, articolul „*Ne trebuie sinceritate!*”, semnat: De dr. Vasile Meruțiu.

⁸⁶⁰ George Cipăianu, *Vincențiu Babeș (1821-1907)*, Editura Facla, Timișoara, 1980, pp. 138-139.

⁸⁶¹ *Tribuna*, XI, nr. 18, din 23 ianuarie/ 5 februarie 1907, pp. 1-2, „+*Vincențiu Babeș*”, semnat: (*).

sale, fiind cel mai influent ziar politic și cultural al românilor din Transilvania. Numărul de abonamente creștea îmbucurător⁸⁶², inclusiv la București, unde Ilarie Chendi, Ioan Slavici, Ioan Bianu și Eugen Brote făceau propagandă în acest sens. La începutul anului 1907 ziarul *Tribuna* se transformă în cotidian⁸⁶³, iar numărul de pagini sporește considerabil. Contactul cu cititorii este o prioritate pentru corpul redacțional, existând, în medie, 13-15 răspunsuri zilnice la scrisorile primite pe adresa redacției. De cealaltă parte, deputații Partidului Național Român și o parte dintre fruntașii partidului doreau să stabilească centrul politic al românilor transilvăneni la Budapesta, la îndemâna lor, unde și deschiseseră un ziar politic oficial, denumit „*Lupta*”⁸⁶⁴. Între cele două centre politice, Arad și Budapesta, apare o relație conflictuală, alimentată și de separațiile de ordin confesional care se manifestau uneori între deputații și fruntașii Partidului Național Român ce aparțineau uneia, sau alteia dintre cele două biserici naționale. Mai mult ca niciodată până atunci, apărea pericolul unei scindări.

În aceste condiții „*nucleul dur*” al tribuniștilor arădeni decide să se întâlnească în România, la moșia de la Găiceana, pe care Eugen Brote o luase în arendă de la liderul Partidului Național Liberal D. A. Sturdza⁸⁶⁵. Alături de Eugen Brote, la întâlnirea de la Găiceana participă ardelenii Vasile Magra și Roman Ciorogariu⁸⁶⁶, iar de la București vine să se alăture celor trei tribuniști și Ioan Slavici. Întâlnirea de la Găiceana se derulează pe parcursul mai multor zile, iar în finalul discuțiilor purtate acolo cei patru alcătuiesc și semnează unul dintre cele mai importante documente-program referitoare la coordonarea activității politice viitoare a românilor transilvăneni. Rămas în literatura istoriografică sub numele de „*Pactul de la Găiceana*”, acest proces-verbal cuprinde 9 puncte și este semnat de Eugen Brote, Roman Ciorogariu, Vasile Mangra și de Ioan Slavici:

„Subscrișii, întrunindu-ne în timpul zilelor 5-9 august 1907, am stabilit, pentru noi înșine, următoarele puncte de la care ne obligăm prietenește, a nu ne abate nici unul fără știrea celorlalți:

⁸⁶² Sever Bocu, *Drumuri și răscruci*,... op. cit., p. 132.

⁸⁶³ Roman R. Ciorogariu (1852-1936) *Studii și Documente*... op. cit., pp. 446-449, Scrisoarea lui Traian Vățian către Roman Ciorogariu.

⁸⁶⁴ Liviu Maior, op. cit., p. 84

⁸⁶⁵ Lucian Boia, *Eugen Brote*,... op. cit., p. 208.

⁸⁶⁶ Vasile Mangra, *Corespondență*..., op. cit., p. 361, Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu, din 20 iulie/ 2 august 1907.

1. Vom sprijini pe reprezentanții, din dieta ungară, a românilor, câtă vreme ei vor stărui asupra programului național și ne vom da silința să lucrăm în legătură cu d-nii dr. Vaida și dr. Iuliu Maniu în deosebi.

2. Vom căuta legături cu Partidul Socialist din Ungaria și în ceea ce privește punctele comune din programul nostru îl vom sprijini, ba vom primi chiar lucrare comună cu el.

3. Vom căuta legăturile și cu croații, pe care îi vom sprijini totdeauna când e vorba de naționalitate.

4. Ne vom feri de orișice conflict cu frații noștri greco-catolici și vom dezaproba, cu toată hotărârea, orișice încercare de a produce, ori de a accentua conflicte confesionale.

5. Ne vom feri de tot ceea ce poate să ne pună în conflict cu vreunul dintre partidele din România.

6. Rezolvarea potrivită cu interesele naționale a cestiunii religioase și a celei agrare din România, nu o considerăm ca o cestiune de partid, nici ca cestiune internă a României, ci ca cestiune de conservare națională; vom stărui dar, ca să se facă cât mai curând, combătând cu toată hotărârea pe cei ce o împiedică.

7. Ne vom da, cu toată discrețiunea, silința ca, prin d. I. Kalinderu, să ținem pe m. s. regele Carol în curent despre tot ceea ce facem; vom primi legăturile directe ale dlui D. Sturdza, dacă d-sa va ține să le aibă și vom căuta să strângem legături cu frații Brătianu și cu colaboratorii lor.

8. În ceea ce privește sarcinile rămase asupra noastră în urma proceselor de presă și de când cu înființarea Tribunei, a cărei existență o considerăm azi asigurată prin sprijinul publicului, vom căuta să ne descurcăm prin repartizări făcute între noi și prin abonamente adunate în România și nu vom cere, dar vom primi, dacă ni se va fi oferind, ajutor și de la guvernul României.

9. Vom profita de împrejurări să obținem un ajutor bănesc pentru conservarea națională și religioasă a românilor din dieceza Orăzii Mari, pe care îi socotim fiind cei mai expuși⁸⁶⁷.

Analizând acest program politic semnat de către cei patru fondatori și diriguitori ai ziarului *Tribuna*, constatăm câteva schimbări esențiale față de atitudinea pe care au avut-o până atunci. Din capul locului, constatăm că existența ziarului de la Arad era considerată ca fiind asigurată atât prin sprijinul publicului, adică prin abonamente, cât și prin încasarea publicității comerciale. Deși ar părea punctul cel mai puțin important al pactului, independența economică le permitea tribuniștilor atât confortul obiectivității, cât și transformarea redacției într-un real centru de decizie în ceea ce privește politica românilor transilvăneni. În altă ordine de idei, constatăm o schimbare radicală în legătură cu atitudinea față de partidele politice de la București. Dacă până

⁸⁶⁷ Roman R. Ciorogariu (1852-1936) *Studii și Documente... op. cit.*, pp. 191-192, „Procesul încheiat în Găiceana, unde era Eugen Brode administratorul moșiei și l-am vizitat noi, Mangra, Slavici și eu”.

atunci redacția *Tribunei* colabora aproape în exclusivitate cu Partidul Național Liberal, iar conservatorii erau criticați din toate pozițiile, de acum încolo se va evita să se intre în conflict cu vreuna dintre formațiunile politice din România. Întreținerea relațiilor cu Partidul Socialist din Ungaria se leagă de colaborarea cu socialiștii în ceea ce privește introducerea votului universal, iar ținerea la curent a regelui României și a Brătienilor despre activitatea politică din jurul *Tribunei* se făcuse și până atunci, Vasile Mangra, Roman Ciorogariu și Ioan Russu-Șirianu fiind chiar decorați cu medalia jubiliară regală⁸⁶⁸.

Însă, de departe schimbarea cea mai importantă – dar și cel mai greu de îndeplinit – este cea referitoare la evitarea oricărui conflict cu frații greco-catolici. La acea oră nu exista nici un redactor „unit” la *Tribuna* arădeană, iar la începutul anului izbucnise un conflict destul de aprig între vicarul Vasile Mangra de la Oradea Mare și canonicul Augustin Bunea, de la Blaj, pe marginea Monografiei pe care Vasile Mangra o scrisese despre Sava Brancovici⁸⁶⁹. Pe de altă parte, părintele Vasile Lucaciu fusese destul de nemulțumit pentru că i se respinsese candidatura ca deputat în cercul „sigur” de la Lipova, în locul acestuia fiind preferat Vasile Goldiș⁸⁷⁰. Nu în ultimul rând, cei care decideau în Clubul național de la Budapesta erau politicienii români de confesiune greco-catolică, în frunte cu George Pop de Băsești, Ștefan Cicio Pop, Teodor Mihali, Iuliu Maniu și Alexandru Vaida Voievod. Prin urmare, îndemnul la evitarea oricărui conflict cu greco-catolicii era unul cât se poate de necesar și de întemeiat. Uimește doar eludarea deputatului Ștefan Cicio Pop de la primul punct al Pactului de la Găiceana, care le recomandă tribuniștilor arădeni să întărească legăturile „în deosebi” cu Iuliu Maniu și cu Alexandru Vaida Voievod. În fond, deputatul Șiriei îndeplinea cel puțin calitățile celor doi: excelent orator, bine pregătit profesional, greco-catolic... Se pare că această omisiune i se datorează lui Roman Ciorogariu, cu care Ștefan Cicio Pop avusese – și va mai avea – câteva conflicte publice legate de confesionalism, de prietenia cu

⁸⁶⁸ Ioan Russu-Șirianu o primise cu ocazia audienței de la Peleş, iar Ioan Kalinderu îi scrisese lui Vasile Mangra despre intenția regală de a-l premia, alături de Roman Ciorogariu, Vezi: Vasile Mangra Corespondență, ... op. cit., p. 351, *Scrisoarea lui Vasile Mangra către Roman Ciorogariu*, din 6/ 19 februarie 1907.

⁸⁶⁹ *Tribuna*, XI, nr. 35, din 14/ 27 februarie 1907, p. 1, articolul de fond „Mangra și Bunea”, nesemnat.

⁸⁷⁰ *Ibidem*, XI, nr. 16, din 20 ianuarie/ 2 februarie 1907, pp. 1-2, articolul „Ne trebue sinceritate”, semnat: De dr. Vasile Meruțiu: „Cât privește aluzia cu alegerea dela Radna, încă în anul expirat, directorul nostru spusese verbal d-lui Lucaciu adevăratele motive cari au determinat acolo altă cadidatură”.

rivalii tribuniștilor din eparhia Aradului sau de blocarea accesului în consiliul de conducere al băncii „Victoria”.

Pactul de la Găiceana pare să fi avut efectul scontat, deoarece unul dintre primele titluri pe trei coloane care se publică în *Tribuna* poartă numele de „Trăiască Vasile Lucaciu!”⁸⁷¹. Este vorba despre acceptarea de către părintele din Sisești a candidaturii în cercul electoral al Beiușului, iar tribuniștii arădeni încep campania electorală prin responsabilizarea alegătorilor din acest cerc românesc:

„A Beiușului este meritul de a-l fi readus pe Lucaciu în arenă. A Beiușului rămâne însă și marea răspundere de a-l alege pe Vasile Lucaciu. Căci Vasile Lucaciu nu este iertat să cadă. El duce în cercul Beiușului nu steagul de simplu candidat al unui cerc electoral, ci steagul nostru al tuturor, steagul care simbolizează trecutul, prezentul și viitorul nostru național”.

În următorul număr al ziarului, *Tribuna* publică partea a doua din tabelul cuprinzând condamnările politice ale ziariștilor și oamenilor politici aparținând naționalităților nemaghiare, referindu-se strict la perioada de după 1906, când ajunge la putere actuala coaliție guvernamentală. Tabelul, subtitrat „Calvarul II”, poartă denumirea „Libertățile – sub coaliție!” și însumează 104 poziții, reprezentând „21 de ani, 9 luni și 3 zile închisoare și 19. 161 de coroane amendă. Cheltuielile de proces se pot pune la 60. 000 de coroane”⁸⁷². Două numere mai târziu, articolul de fond este dedicat în exclusivitate eliberării din închisoarea politică a deputatului Partidului Național Român Ștefan Petrovici, din Lugoj, care este întâmpinat în centrul orașelului bănățean de toată comunitatea românească de aici. Discursul reporterului *Tribunei* depășește însă stadiul simplelor reproșuri la adresa abuzurilor săvârșite de către coaliția naționalistă de la Budapesta:

„Adesea ne întrebăm, nu știu ei ceea ce știe toată lumea, ceea ce copiii învață la școală: că asuprirea întărește pe asuprit? Nu s’au gândit ei niciodată că efectul asuprirei lor este invers celui dorit? Dar ei merg înainte și vor merge înainte încă multă vreme pe calea aceasta – până când vor izbuti să ne trezească și să ne întărească pe deplin... Pentru aceea calvarul nostru este în realitate, un drum neoprit, spre culmea nu a suferințelor, ci a libertății, a puterii și a înfloririi adevărate!”⁸⁷³.

⁸⁷¹ *Ibidem*, XI, nr. 171, din 2/ 15 august 1907, p. 1, articolul de fond „Trăiască Vasile Lucaciu”, nesemnat.

⁸⁷² *Ibidem*, XI, nr. 172, din 3/ 16 august 1907, pp. 1-2, tabelul „Libertățile – sub coaliție! – Calvarul II”, nesemnat.

⁸⁷³ *Ibidem*, XI, nr. 174, din 5/ 18 august 1907, p. 1, editorialul „Calvarul nostru”, nesemnat.

Candidatura părintelui Vasile Lucaciu este susținută în mod direct de către deputații români Teodor Mihali, Aurel Novac, Vasile Demian și Ștefan Cicio Pop, care își stabilesc „cartierul general” la Beiuș. Directorul *Tribunei*, Ioan Russu-Șirianu publică un editorial în ziarul din 9/ 22 august 1907, prin care îi îndeamnă pe alegătorii români din cercul Beiușului să-l aleagă pe părintele Vasile Lucaciu pentru a răzbuna, astfel, abuzurile care s-au săvârșit în Dieta de la Budapesta împotriva deputatului Alexandru Vaida Voievod, care fusese amenințat cu moartea de către deputații kossuthiști:

„Mișeliei ce s'a săvârșit împotriva deputatului Vaida românii trebuie să răspundă trimițând în dietă pe Vasile Lucaciu. Fără supărare, dar e părere împărtășită în întreaga obște românească: în luptele din dietă mai strașnic s-a dovedit Alexandru Vaida. Făcându-și frații din cercul Beiușului datoria și alegând pe Lucaciu, ar răzbuna pe d'oparte vaza poporului român, călcată în picioare de kossuthiști, – iar pe de altă parte s'ar arăta și ungu-rilor și lumii mari ce belșug de luptători voinici avem”⁸⁷⁴.

Această desfășurare impresionantă de forțe ale Partidului Național Român pentru alegerile din cercul Beiușului era motivată atât de personalitatea puternică a candidatului, care era privit și prețuit ca un adevărat simbol național, cât și de necesitatea trezirii bihorenilor la viața politică, deoarece până atunci nu reușiseră să aleagă nici un deputat național în întreg comitatul. Spre satisfacția tuturor românilor ardeleni, părintele Vasile Lucaciu își adjudecă mandatul de la Beiuș cu un scor mai mult decât confortabil: 1. 718 voturi, la 914⁸⁷⁵.

Pe prima pagină a ziarului, sub titlul-generic „Izbânda dela Beiuș”, tribuniștii publică și citate din presa maghiară:

„S'a întâmplat! Dușmanul cel mai înverșunat al ideii de stat ungar, Vasile Lucaciu, preotul vestit dela Sisești, care a robit pentru ațâțare împotriva ungu-rilor, a fost ales deputat în dieta ungară”⁸⁷⁶.

Spre sfârșitul anului, directorul *Tribunei*, Ioan Russu-Șirianu pune în practică un alt punct din Pactul de la Găiceana, cel referitor la apropierea de

⁸⁷⁴ *Ibidem*, XI, nr. 175, din 9/ 22 august 1907, p. 1, editorialul „Lupta dela Beiuș”, semnat: De Ioan Russu Șirianu.

⁸⁷⁵ *Ibidem*, XI, nr. 180, din 15/ 28 august 1907, p. 2, nota telefonică „Cum s'a sfârșit alegerea”.

⁸⁷⁶ *Idem*, p. 1, articolul „Ungurii despre izbânda dela Beiuș”, care citează articolul „Înfrângerea ungurimei” din ziarul „Függetlenség”, din 27 august n. 1907.

socialiștii din Ungaria. Atitudinea ostilă de până atunci a tribuniștilor față de mișcarea socialistă este mărturisită din capul locului:

„În prima perioadă a propagandei socialiste în satele române, se știe: Tribuna combătuse cu asprime și adesea chiar cu violență „predicile socialiste”, cum le zicea poporul. Bine înțeles, nu combătusem ideile democrate cari formează fondul programului socialist, ci apucăturile detestabile ale unor „apostoli” cari nu puteau avea nimic în comun cu aspirațiunile poporului român”⁸⁷⁷.

Dând citate din Constantin Stere, dar și din Marx și Engels privitoare la dimensiunea națională a socialismului, Ioan Russu-Șirianu laudă inițiativa socialiștilor români de a se constitui în formațiune politică de sine-stătătoare. În același număr al ziarului este publicat și un reportaj despre Congresul socialiștilor români, care se desfășurase într-o sală a Primăriei din Arad, reportaj scris de un „*trimis special*” al redacției arădene⁸⁷⁸. Câteva zile mai târziu, în ziarul „*Neamul Românesc*”, Nicolae Iorga își pune, mirat, întrebarea: „*Ce fel de naționalizare a socialiștilor români este cea constatată de ziarul Tribuna, dacă la congresul socialiștilor români ținut la Arad unul dintre oratori a înjurat rău pe – naționaliști?*”. Politicoși, tribuniștii arădenii îi răspund marelui nostru istoric național:

„Dl Iorga va înțelege însă articolul nostru, dacă îi vom spune următoarele: 1. Până acum socialiștii români năveau organizare specială, cu statute și limbă protocolară românească, ci erau o apă cu ungurii; 2. până acum socialiștii români în viața lor de partid comunicau – ungurește; 3. până acum nu s-a ținut congres socialist românesc și la congresul din Arad a fost primul caz că socialiștii români au sărit în apărarea școalei românești confesionale și s-au ridicat cu putere contra politicei de maghiarizare a guvernului. Că ne-au înjurat pe noi? Ne-au înjurat ei și înainte de a se fi constituit ca români, atâta doar că atunci ne înjurau în ungurește...”⁸⁷⁹.

⁸⁷⁷ *Ibidem*, XI, nr. 284, din 29 decembrie/ 11 ianuarie 1908, pp. 1-2, articolul „*Naționalizarea socialiștilor români*”, de I. Russu-Șirianu.

⁸⁷⁸ *Idem*, pp. 4-5, articolul „*Congres socialist român – dela trimisul nostru special*”.

⁸⁷⁹ *Ibidem*, XII, nr. 7, din 9/ 22 ianuarie 1908, p. 1, nota „*Naționalizarea socialismului*”, nesemnată.

VI.

Aradul – centru al organizării Partidului Național Român

„**A**nul lui Șaguna” – cum este denumit în primul număr al *Tribunei* anul 1908 – începe cu un îndemn pentru unitatea tuturor românilor din Transilvania, indiferent de confesiune:

„Acum și întotdeauna trebuie să fie actual acel Șaguna care la braț cu episcopul Blajului unit, cu Lemeni a trecut prin strada formată de cele două ziduri ale norodului de cele două confesiuni adunate pe câmpia libertății și înfrățite într'un singur gând al naționalismului românesc”⁸⁸⁰.

Sărbătoarea centenarului nașterii marelui prelat român fusese prefațat de un articol pe care Eugen Brote îl publicase în *Tribuna* în preajma Crăciunului din 1907, în care apreciasse că

„i-a condus pe români politicește un deceniu și jumătate și acest period este totodată și cel mai bogat în succese politice reale, pe care le-au avut peste tot românii din imperiul habsburgic în istoria lor”⁸⁸¹.

Anul politic 1908, însă, nu începe la fel de bine pentru fruntașii Partidului Național Român, care se confruntă cu demisia deputatului Boroșineului, avocatul Ioan Suciu, din Clubul parlamentar al naționalităților de la Budapesta⁸⁸².

⁸⁸⁰ *Ibidem*, XII, nr. 1, din 1/ 14 ianuarie 1908, p. 1, articolul de fond „Anul lui Șaguna”, nesemnat.

⁸⁸¹ *Ibidem*, XII, nr. 283, din 20 decembrie/ 2 ianuarie 1908, p. 1, editorialul „Andrei Șaguna”, semnat: Eugen Brote.

⁸⁸² Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 158.

Ziarele maghiare supralicitează știrea, astfel că în „*Aradi Közlönyi se lățise vestea că deputatul Ioan Suciu iese din partidul naționalist*”⁸⁸³. Față de aceste zvonuri din presa maghiară, *Tribuna* adoptă o poziție cel puțin curioasă: „*Ca ziar pus în serviciul partidului național, trebuie să ne oprim asupra acestui comunicat menit să împrăștie în public nedumeriri și chiar mâhniri*”⁸⁸⁴. Însă, cu toată discreția impusă de serviciul în slujba partidului, „*printre șirele*” preluate din presa maghiară s-au strecurat și suficiente indicii care să ne pună la curent cu motivele nemulțumirilor deputatului Ioan Suciu: atitudinea deputatului Ștefan Cicio Pop, care se detașase de colegul său, Alexandru Vaida Voievod atunci când acesta fusese condamnat de către șoviniștii din Dietă pentru că recitase două poezii patriotice românești, iar cea de-a doua nemulțumire era legată de totala inactivitate a clubului politic de la Budapesta.

O știre mărunță, „*aruncată*” într-un colț din pagina 7 a ziarului din 8/ 21 ianuarie ne informează:

„*Știre personală. Dnii deputați dr. N. Oncu, V. Goldiș și dr. I. Suciu se află în Budapesta, unde eri și azi clubul a ținut ședințe importante, la cari au fost invitați și fruntași din toate părțile locuite de români*”⁸⁸⁵.

Altfel spus, „*știrea personală*” era, de fapt, o Conferință națională a Partidului Național Român în toată regula.

Lămuririle vin chiar în numărul următor al ziarului, în articolul de fond intitulat „*Aradul, centru al organizării partidului național*”⁸⁸⁶. Pentru impunerea Aradului în această înaltă demnitate de capitală politică a românilor transilvăneni – sunt de părere tribuniștii – argumentele sunt nenumărate. În primul rând, pornind de la exemplul napoleonian, conform căruia „*orice armată trebuie să fie condusă din teren, nu de la birouri*”, tribuniștii arădeni îi pun în antiteză pe generalii austrieci, care, „*cu marșruta lor alcătuită în saloanele de la Viena sunt bătuți aproape întotdeauna*”. Apoi,

⁸⁸³ *Tribuna*, XII, nr. 282, din 22 decembrie/ 4 ianuarie 1908, p. 1, articolul „*Spargere în partidul naționalist*”, nesemnat

⁸⁸⁴ *Idem*.

⁸⁸⁵ *Ibidem*, XII, nr. 6, din 8/ 21 ianuarie 1908, p. 7, rubrica „*Noutăți – Arad, 20 ianuarie n. 1908*”, nesemnata.

⁸⁸⁶ *Ibidem*, XII, nr. 7, din 9/ 22 ianuarie 1908, p. 1, articolul de fond „*Aradul, centru al organizării partidului național român*”, semnat: (R.).

„Aradul nu este doar un centru politic românesc de însemnătate, unde avem numeroși cărturari și unde s'a fondat întâiul ziar care a pledat pentru activitate, dar mai presus de toate este în mijlocul unei mase de popor încercat în lupte”⁸⁸⁷.

În linii mari, se reiau argumentele pro-Arad ce fuseseră puse în pagină de către directorul *Tribunei* în numărul de Crăciun, doar că atunci Ioan Russu-Șirianu lăsase să se întrevadă și un adevăr de care nu se mai îndoia nimeni: dacă Aradul va deveni „centrul organizării partidului național, unde comitetul executiv sunt însuși cei patru deputați cu sediul în acest oraș”, atunci redacția *Tribunei* va fi cartierul general de unde se vor lua deciziile cele mai importante referitoare la activitatea Partidului Național Român.

Pentru că prevederile legale restrictive la adresa ființării Partidului Național Român erau încă în vigoare, deputații dietali și frunțașii politici hotărâsc să înființeze o secție a partidului în cadrul Clubului parlamentar al naționalităților, cu următoarea structură de conducere: Gheorghe Pop de Băsești, președinte, Teodor Mihali, Coriolan Brediceanu și Nicolae Oncu, vicepreședinți, Vasile Lucaciu, secretar-general, Alexandru Vaida Voievod și Ioan Suciu, secretari, Vasile Goldiș, casier și Ștefan Cicio Pop, controlor. Cancelaria Clubului Partidului Național Român era stabilită la Arad, iar cei patru deputați arădeni compuneau conducerea executivă⁸⁸⁸. Dacă facem o analiză a structurii de conducere a Partidului Național Român din punct de vedere confesional, constatăm o paritate a politicienilor ortodocși cu cei greco-catolici. Acest lucru este mărturisit, voalat, în numărul din 13/ 26 ianuarie al *Tribunei*:

„Micile diferențieri provinciale din trecut, dar cari de atâtea ori au împiedecat ori eclipsat bunul mers al treburilor, au fost înlăturate. S'a realizat de fapt marea solidaritate națională”⁸⁸⁹.

O altă constatare ține de faptul că lipsește deputatul Iuliu Maniu din această structură de conducere, după cum nu este desemnat nici deputatul cu cele mai lungi state de serviciu în parlamentul budapestan, respectiv Aurel Vlad. Însă, după cum vom constata din numerele ulterioare ale ziarului, la Orăștie se produsese un „puci” la adresa vechii conduceri a Partidului Național Român de-

⁸⁸⁷ *Idem.*

⁸⁸⁸ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 158.

⁸⁸⁹ *Tribuna*, XII, nr. 11, din 13/ 26 ianuarie 1908, p. 1, editorialul „Organizarea partidului național”, semnat: (R.).

acolo, puci executat de către protopopul tractului și de contabilul „*Ardelenei*”, dar instrumentat, se pare, de către însuși deputatul Aurel Vlad. Întemeiem supoziția noastră pe sinergia faptelor: singura victimă marcantă a puciului este însuși întemeietorul mișcării politice naționale din zona Orăștiei și fondatorul băncii „*Ardeleana*”, dr. Ioan Mihu⁸⁹⁰, un apropiat al grupării arădene. Așa se explică și atitudinea de frondă a deputatului Aurel Vlad față de tribuniștii arădeni, când fusese de acord cu înființarea unui nou ziar politic național la Budapesta, la începutul anului 1906, după cum tot în această cheie trebuie să citim și absența sa din noua structură de conducere a Partidului Național Român de la Arad.

Inaugurarea cancelariei Partidului Național Român se face în casa deputatului Ioan Suciu, situată pe bulevardul central al orașului Arad, în prezența a peste 50 de deputați și fruntași naționali. Acest birou central al Partidului Național Român avea prerogative cât se poate de largi, fiind

„exclusiv autorizat și însărcinat cu conducerea tuturor afacerilor ce privește partidul și organizarea sa. Și pe acest temei a și început deja lucrurile de lipsă spre pornirea organizării, și îndată ce acestea vor fi terminate, în timpul cel mai scurt posibil, biroul central numai-decât va face toți pașii de lipsă pentru imediata organizare a partidului, în toate comitatele și cercurile electorale locuite de români. Și până atunci, toată corespondența ce privește partidul și organizarea sa, să se trimită la adresa deputatului dr. Ioan Suciu în Arad, iar afacerile de casă ale partidului la adresa deputatului Vasile Goldiș tot în Arad”⁸⁹¹.

Autoritățile maghiare reacționează față de această inițiativă organizatorică a fruntașilor politici români, astfel că poliția locală înaintează un raport Dietei budapestane prin care solicită ridicarea imunității parlamentare pentru deputații arădeni Nicolae Oncu, Vasile Goldiș, Ioan Suciu și Ștefan Cicio Pop⁸⁹².

Rămași fără imunitate – pe motiv că ar fi contribuit la constituirea unor asocieri politice fără aprobarea guvernului – cei patru deputați, la care se adaugă și Mihai Veliciu, președintele clubului comitatens arădean, sunt judecați și achitați pentru „*crima împotriva guvernului*”, iar trei dintre ei, Ioan Suciu, Ștefan Cicio Pop și Mihai Veliciu sunt amendați, cu câte 150 de coroa-

⁸⁹⁰ *Ibidem*, XII, nr. 8, din 10/ 23 ianuarie 1908, editorialul „*Un simptom îngrijorător*”, semnat: (*).

⁸⁹¹ *Ibidem*, XII, nr. 11...*loc. cit.*, p. 2, articolul „*Dela club*”, nesemnat.

⁸⁹² *Ibidem*, XII, nr. 56, din 8/ 21 martie 1908, p. 1, editorialul „*Guvernul împotriva organizării noastre*”, semnat: (R.).

ne, pentru „*fapta*” de a fi convocat o adunare cu caracter politic fără aprobarea poliției locale⁸⁹³.

Impunerea oficială a Aradului în fruntea luptei politice a românilor transilvăneni se făcea, implicit, și în beneficiul *Tribunei*. Ziarul arădean cunoaște o dezvoltare fără precedent, atât în ceea ce privește conținutul editorial, cât și din punct de vedere economic. În această perioadă se conturează și ideea construirii unui sediu redacțional care să corespundă noilor nevoi.⁸⁹⁴ Achiziționarea noului teren se va face prin implicarea directă a deputatului Nicolae Oncu, totodată și directorul băncii „*Victoria*” – cel care se implicase și cu prilejul construirii Casei Naționale din cartierul Pârneava, inaugurată în anul 1902 – dar și a lui Roman Ciorogariu, membru în consiliul de administrație al băncii și a lui Sava Raicu, directorul ei executiv. Proiectul de construcție îi este atribuit arhitectului Emil Tabacovici, iar construcția propriu-zisă va dura un an.

Activitatea parlamentarilor Partidului Național Român din toamna anului 1908 este marcată de proiectul de reformă a legii electorale din Ungaria⁸⁹⁵, propus de către ministrul de interne Andrássy Gyula. Așa-numitul „*vot plural*” încerca să evite introducerea votului universal, egal și secret, propus de cercurile vieneze⁸⁹⁶ și să temporizeze presiunile venite din partea naționalităților nemaghiare. Conform prevederilor noului proiect de lege, dreptul de vot îl aveau doar bărbații de peste 24 de ani și care făceau dovada că locuiesc în cercul electoral respectiv de cel puțin un an. Zece analfabeți aveau un vot prin delegare, știutorii de carte aveau dreptul să exercite un vot „*de căciulă*”, cei cu patru clase, cei cu vârsta minimă de 32 de ani și cu cel puțin trei copii, sau cei care dispuneau de angajați sau plăteau dare anuală de cel puțin 20 de coroane dispuneau de două voturi, iar cei cu studii medii și plătitorii de impozite anuale de la 100 de coroane în sus aveau la dispoziție un număr de trei voturi⁸⁹⁷.

Un astfel de sistem electoral era absolut dezavantajos pentru naționalitățile nemaghiare, astfel că deputații Partidului Național Român fac interpelări parlamentare pe această temă la adresa inițiatorului proiectului de lege.

⁸⁹³ Vasile Goldiș și Nicolae Oncu au lipsit de la inaugurarea clubului arădean. Vezi: *Tribuna*, XII, nr. 159, din 18/ 31 iulie 1908, p. 4, articolul „*Sentența în chestia clubului din Arad*”, nesemnat.

⁸⁹⁴ Liviu Maior, *Inaugurarea palatului Tribunei din Arad (1909), moment însemnat al luptei românilor pentru unitatea de stat*, în *Ziridava*, nr. VII, din 1977, pp. 343-358.

⁸⁹⁵ Stelian Măndruț, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară... op. cit.*, p. 117.

⁸⁹⁶ Alan John Percival Taylor, *Monarhia Habsburgică... op. cit.*, p. 181.

⁸⁹⁷ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 165.

Mai mult, au loc și adunări populare de protest, cum sunt cele organizate la Hălmagiu, Lipova și Orăștie de către deputații Nicolae Oncu, Vasile Goldiș și Aurel Lazăr⁸⁹⁸. În luna noiembrie este organizată la Arad o mare adunare populară în contra votului plural, organizată de către fruntașii Partidului Național Român împreună cu reprezentanții Partidului Socialist din Ungaria. Discursurile rostite cu această ocazie și care sunt publicate în paginile *Tribunei* arădene dezvăluie o componentă nebănuită la nivelul mentalului public: propaganda antidinastică a socialiștilor se mulează peste convingerea, din ce în ce mai pregnantă, la nivelul opiniei publice, că românii ardeleni și celelalte naționalități nemaghiare sunt abandonate de către Împărat în mâinile politicienilor maghiari. „Tot cu Împăratul ați vrut – susținea socialistul Kunffy Sigismund în discursul său – iar noi tot împotriva Lui am fost, și iată ce v-a fost răsplată”⁸⁹⁹. În coloanele *Tribunei* își fac loc și discursuri mai radicale pe această temă:

„Coroana nu ne mai apără împotriva lui Andrássy și a celorlalți magnați, ci ascultă cu totul de sfetnicii aceștia, care, înainte cu cinci ani, n-au vrut să dea nici recruți, nici bani pentru oștirea împărătească, pe când noi singuri mergeam de bună voie să jurăm sub steagul negru-galben. Pentru întâia oară la adunarea de ieri sau spus lucrurile acestea, așa cum ele aieva său petrecut și pentru întâia oară o adunare românească trimite la Împărat nu o telegramă omagială, ci o telegramă de protestare... În această telegramă nu se mai cere, nu se mai milojește, ci se protestează la Burg împotriva atentatului lui Andrássy. Mare și extrem de important lucru! O politică de veacuri, adânc înfiripată în sensibilitatea poporului nostru este înlăturată și dezrădăcinată de viforul năprasnic ce urlă peste noi. De aici înainte pașii noștri au o altă îndrumare. Unde vom ajunge? Dumnezeu este numai atotștiutor”⁹⁰⁰.

Nu este vorba despre un discurs politic răzleț, deoarece editorialistul face precizarea că „suntem la răspântia drumurilor”, deci este pe deplin conștient de această schimbare majoră de atitudine: „Adunarea noastră arădeană de ieri se va înscrie în istoria luptelor naționale ca începutul vremurilor nouă, vremuri nu de deznădejdie, ci de înălțătoare reculegere”.

Nici din partea autorităților maghiare nu se așteptau românii la o recunoaștere a drepturilor lor naționale, astfel că Ștefan Cicio Pop ia cuvântul

⁸⁹⁸ *Tribuna*, XII, nr. 225, din 8/ 21 octombrie 1908, pp. 3-4, articolul „Adunarea dela Hălmagiu”, nesemnat.

⁸⁹⁹ *Ibidem*, XII, nr. 246, din 4/ 17 noiembrie 1908, p. 1, articolul „Adunarea dela Arad – Protest!”, semnat:(R.).

⁹⁰⁰ *Idem*.

în parlamentul de la Budapesta pe marginea proiectului de buget alocat ministerului justiției, demascând procesele de presă intentate ziarelor românești:

„În anul 1906, pentru procesele de presă s'au dictat 44 de ani și 49 de zile de închisoare și 49. 293 coroane. În anul 1907 am fost puțin mai norocoși, pedepsele care s'au dictat au fost de 21 ani 9 luni 3 zile și 19. 161 coroane. Ce s-a neglijat în 1907 nu s-a uitat în 1908, pentru că numai până în septembrie pedepsele se urcau la suma îngrozitoare de 181 ani, 3 luni 6 zile și 80. 087 coroane 50 fileri”⁹⁰¹.

VI. 1. Inaugurarea palatului „Tribuna” – moment de glorie al presei românești din Transilvania

În toamna anului 1909 se inaugurează Palatul *Tribunei*, manifestare căreia tribuniștii arădeni îi dau o amploare națională. Asistăm la una dintre cele mai mari manifestări politice românești pe care le cunoscuse Transilvania de la procesul Memorandului, care se desfășoară pe parcursul a trei zile, respectiv 26, 27 și 28 noiembrie 1909⁹⁰². Alături de liderii românilor ardeleni, de oameni de cultură, de reprezentanții sârbilor și slovacilor, veniseră din București Constantin Mille, directorul ziarului *Adevărul*, Ion Dumitrescu Câmpina, directorul *Universului*, Ion Ciocăzan, primarul Craiovei, Ioan Popescu, Titu Băloia, Alexandru Nicolau și alți ziariști din România⁹⁰³. Este așteptat și președintele Partidului Național Român, Gheorghe Pop de Băsești, dar în ultimul moment acesta telegrafiază că nu poate veni, fiind „*indispus cu sănătatea*”⁹⁰⁴. Deputatul Vasile Goldiș rostește, la gară, cuvântul de bun-venit: „*Fraților! Românii din Arad și jur vă primesc cu brațele deschise pe voi care ați venit să luați parte la manifestațiilor noastre naționale*”⁹⁰⁵. La recepția oficială dată în cinstea invitaților, la restaurantul hotelului „*Crucea Albă*”, Ștefan Cicio Pop ridică primul toast:

„*Ne-am adunat noi aici români din toate părțile, în această zi de triumf, să ne vedem visul înflorit pe lângă toate oprimările din partea dușmanului, care deja pe față lucră la*

⁹⁰¹ Lucian Petraș, *Politică și demers național... op. cit.*, p. 169.

⁹⁰² Liviu Maior, *Inaugurarea palatului Tribunei... op. cit.*, p. 344.

⁹⁰³ *Tribuna*, XIII, nr. 248, din 14/ 27 noiembrie 1909, pp. 1-3, grupajul „*Serbările inaugurale*”, nesemnat.

⁹⁰⁴ *Idem*, p. 1.

⁹⁰⁵ Liviu Maior, *Inaugurarea palatului Tribunei... op. cit.*, p. 347.

desființarea noastră... Și de aceea mă bucur și vă salut dragii noștri oaspeți din România și de aici, dar mai ales pe confratele de luptă slovac Milan Hodza".

La rândul-i, deputatul slovac toastează în limba română: „*Ridic acest pahar pentru izbânda voastră și a noastră*". Directorul ziarului „*Universul*” din București, Ion Dumitrescu-Câmpina ridică paharul în cinstea presei: „*Trăiască presa din Transilvania, trăiască asupriții, trăiască întemnițații!*”⁹⁰⁶. Părintele Vasile Lucaciu toastează pentru Roman Ciorogariu și pentru Nicolae Oncu, cei care au contribuit decisiv pentru ca „*să avem aici, la marginea românismului, cea mai puternică cetate de rezistență*”. Dar cel mai frumos discurs este cel al lui Octavian Goga, publicat în subsolul primei pagini, la partea literară. Este o poezie dedicată oarecum evenimentului, intitulată „*Carmen laboris*”: „*Voi platnici de sudori și sânge / Voi cei bogați și totuși goi / Veniți să ne învățați a plânge / Veniți cu noi!*”⁹⁰⁷. Poetul Octavian Goga continuă acest apel poetic la unitate și asemuiește Aradul cu o cetate națională: „*Patru deputați naționali și cel mai puternic organ al apărării poporului nostru în aceste locuri expuse nu sunt lucruri mici. Ridic paharul meu în sănătatea tuturor meșterilor cetăți naționale*”. Tânărul Octavian Goga venise la Arad însoțit de către soția sa, fiica lui Partenie Cosma, dar și de distinsa sa soacră, astfel că deputatul Vasile Goldiș ridică paharul în cinstea doamnei Maria Cosma, nepoata fostului mitropolit Miron Romanul, cea care a ctitorit „*școala de țesături naționale, școala de fete a Astrei și, mai nou, masa studenților*”. Iar Roman Ciorogariu încheie, mesianic, șirul toastărilor de la dineul oficial:

„Gemetele noastre se vor schimba în cântece și urări de veselie, după zilele răzbunării. Și acea zi, nu are să întârzie, căci suferințele noastre s-au ajuns culmea”.

A doua zi a manifestărilor se desfășoară chiar la „*Palatul Tribunei*”, din imediata vecinătate a Episcopiei ortodoxe. La parterul palatului fusese amenajată librăria *Tribunei* – informatorul poliției secrete maghiare preciza că portretele

⁹⁰⁶ Liviu Maior citează dintr-un „*Raport confidențial despre adunarea românilor împreună cu inaugurarea palatului ziarului politic Tribuna ținută la 26-27 și 28 noiembrie în Arad*”. Documentul se afla, în perioada anilor 1970 în Arhiva Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca, nr. 989, din 6/ XII 1909. Originalul a fost întocmit în limba română, după care a fost tradus în limba maghiară și înaintat Ministerului de Interne din Budapesta. Autorul este necunoscut, semnând: Raporteur.

⁹⁰⁷ *Tribuna*, XIII, nr. 249, din 15/ 28 noiembrie 1909, p. 1, poezia „*Carmen laboris*”, semnată: Octavian Goga.

lui Avram Iancu și Mihai Eminescu erau legate cu panglică tricoloră – iar în curte, la demisolul clădirii, tipografia și magazinele. Sus era redacția și locuința prim-redactorului. Roman Ciorogariu săvârșește slujba sfeștaniei, după care ctitorul Nicolae Oncu, în genunchi și cu ochii plini de lacrimi, rostește unul dintre cele mai impresionante discursuri ale sale:

„Sunt mândru, că am ajuns această zi de bucurie în istoria luptelor noastre politice și mai ales în mersul spre izbândă a neamului nostru românesc de pe aceste plaiuri moștenite de la străbunii noștri romani și daci, și apărute prin jertfirea sângelui și vieții noastre. Prin actul acesta măreț nu împlinim numai o datorie creștinească, când sfințim această casă, dar am dorit această casă, am dorit această consfințire a bisericii și legii noastre pentru că și spre apărarea lor este făcută. Mulțumesc reprezentanților politicei românești, iubiților mei deputați, mulțumesc reprezentanților presei noastre și surorilor acestui ziar național, mulțumesc scumpilor frați din regat, fraților slovaci, publicului întreg, care au venit să urmeze glasul nostru. Serbarea aceasta nu este numai a Tribunei, ci a întregului neam românesc pentru care luptă ea ca o strajă neadormită și neînvingă. Să ridicăm steagul nostru, să privim cu hotărâre, îndrăzneală și fără teamă spre arena luptelor, în fața taberei contrare, să înălțăm steagul cuprinzând și simbolizând toate aspirațiile, toate gândurile, toate dorințele mari și legitime ale poporului nostru. În clipa aceasta văd toate durerile și suferințele, tot amarul și chinurile, toată soarta nenorocită aproape bimilenară a poporului nostru; inima-mi este străbătută de conștiințe, de tainice dorinți și de nădejdi ale înaintașilor noștri și un glas îmi spune, că după atâtea neajunsuri, poporul nostru trebuie să aibă un viitor mai bun, mai senin”.

Este unul dintre cele frumoase discursuri politice rostite cu această ocazie. Banchetul are loc la hotelul „Fehér kereszt” – Crucea Albă – iar spionul poliției maghiare precizează că „toată sala mare a fost ocupată de români”. Ba, cu toate că un tacâm a costat 6 coroane, „și-au permis acest lux și o grămadă de țărani îmbrăcați în șubele lor românești”. Seara are loc concertul și balul, iar din cetatea Aradului vine o suită întreagă de ofițeri români îmbrăcați în uniforme de gală, alături de doamnele lor: generalul Nicolae Fekete din Blaj, colonel-locotenentul Silviu de Herbay, colonel-locotenentul Ioan Boeriu, maiorul Dimitrie Florian și medicul statului major dr. Moga.

În cea de-a treia zi se petrece un lucru emoționant: toți participanții se deplasează la cimitir, la mormântul ziaristului de origine slovacă Gustav Augustini, care lucrase în redacția *Tribunei* până în anul morții sale, 1900. Aici are loc o slujbă de pomenire săvârșită de Roman Ciorogariu. Cu această ocazie a fost căutat și mormântul lui Ioan Brânda, care lucrase și el în redacția zia-

rului arădean, dar locul de veșnicie nu a mai fost găsit: „Vremea a distrus orice semn și a nivelat pământul”⁹⁰⁸.

După-amiază, la sediul nou al ziarului din Arad se desfășoară o consfătuire a tuturor ziariștilor prezenți, întâlnire la care se pun bazele Sindicatului presei românești din Transilvania. Se face și o colectă pentru constituirea unui fond de ajutorare a familiilor ziariștilor întemnițați, strângându-se peste 10. 000 de coroane. Din raportul informatorului poliției maghiare mai aflăm și câteva date referitoare la misterul îndepărtării lui Ioan Russu-Șirianu din redacția ziarului *Tribuna*. Astfel, noul prim-redactor Sever Bocu este menționat că ar fi precizat următoarele:

„Cine trage la îndoială că *Tribuna* noastră n-ar scrie și n-ar apăra interesele noastre naționale cu aceeași vervă ca pe timpul lui Russu-Șirianu? Ba doară mai cu foc și mai înverșunat. Și totuși nu aveam atâtea procese de presă, nu sărim ca musca în zăr, cum a făcut-o Russu. Prin procedeul său fără nici o tactică a îngropat vechea *Tribună* și în cel mai scurt timp ar fi dat prilej de a o îngropa și pe aceasta”.

Legat de acest aspect, părerile lui Sever Bocu sunt puțin exagerate. Desigur, Ioan Russu-Șirianu era impetuos și se implica activ în mișcarea națională, de cele mai multe ori dincolo de conduita impusă unui ziarist. Așa s-a întâmplat în anul 1903, cu ocazia alegerilor de la Dobra, când făcuse campanie electorală la Orăștie cot la cot cu Aurel Vlad; la fel s-a implicat – un an mai târziu – și în cazul alegerilor parțiale de din carcul Nădlacului, când colindase cercul electoral din casă în casă și chiar condusese staff-ul electoral încropit de către tribuniștii arădeni pentru susținerea candidatului Partidului Național Român, avocatul Ioan Suciu. La alegerile din anul 1905, după decretarea activității – al cărei promotor se număra printre cei dintâi – a candidat cu succes în cercul de la Chișineu, iar cu ocazia organizării vizitelor românilor ardeleni la Expoziția jubiliară de la București ajunsese până în saloanele Peleşului, unde fusese decorat de însuși regele României. Acesta era Ioan Russu-Șirianu, cu tot dinasticismul care-l caracteriza. Îndepărtarea acestuia din redacția *Tribunei* avusese loc – după cum o mărturisește Ioan Slavici⁹⁰⁹ – în urma unui conflict cu Ștefan Cicio Pop, care amenințase cu o ruptură în partid dacă nu era îndepărtat Ioan Russu-Șirianu. Probabil că și părerile prea dinastice

⁹⁰⁸ *Ibidem*, XIII, nr. 250, din 17/ 30 noiembrie 1909, pp. 3-5, grupajul „Sfârșitul sărbătoarei”, nesemnlat.

⁹⁰⁹ Ioan Slavici, *Sbuciumări politice la românii... op. cit.*, pp. 55-56.

ale lui Ioan Russu-Șirianu au condus la o ruptură în interiorul redacției, de pe urma căreia cel sacrificat a fost tocmai nepotul lui Ioan Slavici. În plus, referitor la relațiile dușmănoase care se stabiliseră între Ioan Russu-Șirianu și deputatul Ștefan Cicio Pop, rămâne încă o mare necunoscută condițiile în care podgoreanul get-beget Ioan Russu-Șirianu renunță să mai candideze în cercul natal „*curat românesc*” și foarte sigur din punct de vedere electoral al Țării, în favoarea lui Ștefan Cicio Pop. O fi fost silit să o facă? Probabil că acest lucru îl vom afla dintr-o viitoare monografie a acestui mare ziarist român, pe care Ioan Russu-Șirianu o merită pe deplin. Am insista puțin mai mult asupra personalității acestuia, deoarece, la doar o lună după inaugurarea palatului *Tribunei*, Ioan Russu-Șirianu moare, la București, în vârstă de numai 45 de ani. Unii spun că de moarte bună, dar cei mai mulți susțin c-ar fi murit de inimă rea, în urma modului în care fusese alungat efectiv din locul în care-și îngropase cei mai frumoși ani. În mormântarea are loc tocmai în ziua Crăciunului, pe stil vechi, fiind condus pe ultimul drum de câțiva dintre cei mai buni colaboratori și prieteni ai săi: Aurel C. Popovici, Ioan Slavici, Septimiu Albini, Ilarie Chendi și Eugen Brote⁹¹⁰. *Tribuna* îi alocă un necrolog⁹¹¹ și un anunț de condoleanțe soției, din partea nou-înființatului sindicat al ziariștilor români din Transilvania.

Seria manifestărilor se încheie aici, însă de departe cel mai frumos discurs rămâne cel pus într-un recipient și îngropat la temelia clădirii palatului *Tribuna*, fiind un adevărat testament național, limpede și clar, care avea să se împlinească peste nici un deceniu:

„Prin vrednicia frunțașilor poporului român și prin iubirea de neam a frunțașului dr. Nicolae Oncu, deputat național în camera țării, fiind muncitori cu condeiul, Ioan Russu-Șirianu, Sever Bocu, Gheorghe Pop, Ioan Montani, dr. Constantin Bucșan și Constantin Savu, chivernisitor al averii, Gheorghe Nicodin, iar conducător tehnic al tipografiei, Gheorghe Țăranu așezatu-sa această piatră de temelie prin Emil Tabacovits, arhitect, în anul Domnului 1909, martie, 26 (aprilie 8) spre a ridica în locul acesta clădirea ziarului național *Tribuna*, menit să lucreze pentru apărarea și integrarea națiunii românești în toate drepturile ei istorice pe acest pământ străvechi românesc, pentru izbânda deplină și finală a cauzei sale și pentru stăpânirea desăvârșită a limbii, culturii și naționalității românești în aceste părți de la noi. Fie ca cei ce vor citi acest document să vadă visul nostru cu ochii și toate gândurile noastre sfinte și tainice aevea și deplin izbândide”⁹¹².

⁹¹⁰ Lucian Boia, *Eugen Brote*,... op. cit., p. 273.

⁹¹¹ *Tribuna*, XIII, nr. 272, din 13/ 26 decembrie 1909, p. 1, necrologul „Ioan Russu-Șirianu 1864-1909”, nesemnat.

⁹¹² Sever Bocu, *Drumuri și răscruci*,... op. cit., p. 26.

VI. 2. Românii transilvăneni la începutul anului 1910. Noi provocări politice.

La începutul secolului al XX-lea, Austro-Ungaria – secondată și de Germania, în ceea ce privește politica de expansiune în Balcani – încearcă pe toate căile să-și consolideze poziția dobândită în zona central-europeană. Mișcările naționale tot mai accentuate ale românilor, italienilor și slavilor sudici afectau, însă, din ce în ce mai mult politica externă a Monarhiei austro-ungare, având implicații directe asupra poziției statelor aliate, România, Italia și Serbia. În acest context, politica opresivă de până acum a cabinetelor de la Budapesta față de naționalitățile supuse trebuia amendată cât mai grabnic, cu atât mai mult cu cât perspectiva unui conflict armat mondial devenea, pe zi ce trece, tot mai apropiată⁹¹³. În Transilvania, rolul crescând al Partidului Național Român în viața comunității românești de aici a condus la amplificarea legăturilor cu partidele politice din Vechiul Regat, iar politica externă a României manifesta un interes tot mai mare pentru situația românilor aflați sub dominația Austro-Ungariei. Guvernele de la București condiționau relațiile lor cu Austro-Ungaria de starea comunităților românești din Imperiu, iar mișcarea națională din Vechiul Regat a cunoscut o creștere semnificativă la începutul secolului al XX-lea, dobândind un caracter popular⁹¹⁴. „*Problema românilor transilvăneni*” era tot mai prezentă în coloanele presei bucureștene, ceea ce l-a și determinat pe Carol I să mențină secret tratatul cu Puterile Centrale, deși diplomația vieneză stăruia cu insistență să-l facă public. Conștienți de faptul că politica agresivă a guvernanților maghiari față de românii transilvăneni ar putea afecta serios relațiile Austro-Ungariei și Germaniei cu România, împăratul Wilhelm al II-lea și arhiducele Franz Ferdinand au cerut în repetate rânduri Budapestei să-și modifice politica opresivă față de români și să încerce să trateze cu liderii acestora. Cei doi au propus guvernanților unguri inițierea unui dialog politic româno-maghiar, iar această intenție i-a fost comunicată atât lui Tisza István – care se retrăsese în ultimii patru ani din viața publică pentru a pune bazele noii sale formațiuni politice – cât și lui Alexandru Vaida-Voevod, de către arhiducele

⁹¹³ Teodor Pavel, *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația Puterilor Centrale, II, (1894-1914)*, Editura Facla, Timișoara, 1982, pp. 133-134.

⁹¹⁴ Liviu Maior, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania. De la autonomie spre unitate statală. Sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, în Națiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, București, 1984, pp. 401-426.

Franz Ferdinand, moștenitorul tronului. Negocierile urmau să se desfășoare la începutul anului electoral 1910, în contextul unor schimbări importante în structura partidelor politice maghiare. Pe fondul unor crize politice repetate, la 17 ianuarie 1910 guvernul „coalitiei” de la Budapesta este nevoit să părăsească puterea, cu formarea noului guvern fiind însărcinat contele Khuen-Hedervary Károly, unul dintre partizanii lui Tisza. În paralel, contele Tisza reușește să-i adune pe liberalii maghiari care se risipiseră la diverse alte formațiuni politice în urma crizei politice din 1905-1906, refăcând partidul sub numele de Partidul Național al Muncii (19 februarie 1910)⁹¹⁵. Deși se mulțumește, pentru o vreme, doar cu demnitatea de președinte a Camerei Deputaților din parlamentul budapestan, contele Tisza István devine adevăratul artizan al politicii Ungariei. Fixate pentru data de 1 iunie 1910, alegerile parlamentare din Ungaria erau așteptate cu destule speranțe și de către conducătorii Partidului Național Român, optimismul acestora fiind motivat atât de succesul electoral înregistrat la alegerile precedente, din anul 1906 – când reușiseră să câștige cincisprezece mandate – dar și de perspectiva unor „bune înțelegeri” cu maghiarii. Pornind de la ideea că noul guvern avea să se arate mai concesiv față de naționalități, liderii Partidului Național Român au stabilit contacte în vederea realizării unor înțelegeri pre-electorale, care să le permită alegerea unui număr mai mare de deputați naționali⁹¹⁶. Încă din ianuarie 1910, Teodor Mihali îl contactase pe premierul Khuen-Hedervary, iar în luna martie negocierile erau în toi. „Tribuna” arădeană scria că:

„Astăzi, în situația schimbată, noi, românii, am luat o poziție neutrală față cu guvernul, avem o rază de speranță că prin acest guvern, dacă el nu alunecă, s-ar putea să se realizeze cel puțin o părțică din aspirațiile noastre”⁹¹⁷.

Întâlnirile din 26 și 29 martie 1910, la care au participat Alexandru Vaida-Voevod, Teodor Mihali și Valeriu Braniște din partea Partidului Național Român, iar din partea guvernului maghiar Khuen-Hedervary și Tisza István, s-au soldat, însă, cu un eșec. Aceste negocieri au reprezentat, de fapt, o eroare

⁹¹⁵ Lucian Boia, *Contribuții privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în anii 1910-1914*, în *Studii, Revistă de istorie*, XXV, 1972, nr. 4, pp. 783-803.

⁹¹⁶ Se spera obținerea a 30 de mandate, în tot atâtea cercuri electorale. Vezi Ioan Mihu, *Spicuirii din gândurile mele politice, culturale, economice* (publicate de Silviu Dragomir), Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1939, p. 11.

⁹¹⁷ *Tribuna*, XIV, nr. 71, din 31martie/ 13 aprilie 1910, p. 1, articolul de fond „Campania electorală”, nesemnat.

tactică a conducerii de atunci a Partidului Național Român, deoarece, la scurtă vreme, adevăratele intenții ale lui Tisza au ieșit la iveală. În realitate, liderul Partidului Național al Muncii din Ungaria urmărea atragerea în interiorul acestei formațiuni politice a cât mai mulți fruntași politici români, încercând să discrediteze astfel poziția de reprezentare politică pe care o avea Partidul Național Român în ceea ce privește apărarea intereselor naționale ale românilor transilvăneni. De fapt, contele Tisza își exprimase cât se poate de clar aceste idei atât la Arad – cu ocazia instalării noului comite suprem, Urban Ivan, la începutul lunii martie 1910 – cât și Oradea, cu prilejul declanșării campaniei electorale, când declarase public că „*existența partidelor naționale subminează unitatea politică a statului*” și, prin urmare, rolul pe care îl dețineau deputații acestor formațiuni în Parlament era pus sub semnul întrebării⁹¹⁸. Această idee a fost întărită pe tot parcursul campaniei electorale a Partidului Național al Muncii, contele Tisza afirmând că nu va admite gruparea pe partide politice a națiunilor nemaghiare, pretinzând că reprezentanții acestora ar trebui să activeze în partidele maghiare existente⁹¹⁹. Constatând faptul că Tisza contestă însăși existența națională a poporului român, tribunii arădeni, împreună cu redactorii de la „*Gazeta Transilvaniei*”, „*Telegraful Român*” și de la celelalte ziare românești condamna la unison atitudinea șovină a liderului Partidului Național al Muncii:

*„Contele Tisza ne contestă pur și simplu existența noastră națională ca popor deosebit de poporul unguresc. Aceasta este ce trebuie reținut din discursul contelui Tisza și care răstoarnă și infirmă toate celelalte declarații, cari ar avea aerul să fie mai conciliante și binevoitoare. Ei bine, cu această concepție, cu acest mod de a vedea lucrurile nici un român nu se va împăca niciodată. El este același vechiu punct de vedere al șovinismului unguresc, care nu-l deosebește întru nimic pe contele Tisza de ceilalți corifei ai șovinismului, pe care are aerul să-i combată”*⁹²⁰.

Printre oameni politici români care cad în capcana contelui Tisza se numără, din nefericire, vicarul de la Oradea, Vasile Mangra, unul dintre întemeietorii tribunismului arădean și un militant de frunte în ceea ce privește

⁹¹⁸ *Ibidem*, XIV, nr. 30 din 21 februarie/ 6 martie 1910, p. 2, articolul „*Instalarea comitetului suprem*”, nesemnat.

⁹¹⁹ *Ibidem*, XIV, nr. 39 din 20 februarie/ 5 martie 1910, p. 3, articolul „*Campania contelui Tisza*”, nesemnat.

⁹²⁰ *Ibidem*, XIV, nr. 42, din 24 februarie/ 9 martie 1910, p. 1, editorialul „*Discursul lui Tisza*”, nesemnat.

promovarea și impunerea neoactivismului politic. Vicarul de la Oradea îl cunoștea pe contele Tisza István încă din anul 1899, când cei doi stătuseră îndelung de vorbă la banchetul oferit în cinstea instalării episcopului Iosif Goldiș. Atunci rostise contele Tisza celebrul său discurs privind necesitatea reconcilierii cu naționalitățile nemaghiare, foarte bine primit de către comunitatea românească arădeană și de episcopul Caransebeșului, Nicolae Popea, care rostise și un cuvânt de răspuns cu această ocazie. Dezertarea lui Mangra, de la Partidul Național Român, la Partidul Național al Muncii, condus de Tisza și depunerea candidaturii sale pentru un mandat de deputat cu program guvernamental în circumscripția Ceica i-a uimit până și pe cei mai apropiați colaboratori ai săi. Roman Ciorogariu, Sava Raicu, Sever Bocu, Nicolae Oncu și alți tribuniști arădeni încearcă, fără succes, să-l determine pe Vasile Mangra să renunțe la acest gest politic situat „la marginea trădării”⁹²¹. Decizia lui Vasile Mangra este, însă, ireversibilă, argumentele lui fiind că este de acord „cu ideea națiunii ungare unitare și indivizibile”, dar că nu-și reneagă neamul și va stărui în parlamentul budapestan pentru reformele economice și sociale necesare, pentru votul universal, pentru libertatea poporului român de a-și cultiva limba, religia și cultura, pentru respectarea autonomiei bisericești și acordarea de ajutoare de stat pentru așezămintele culturale și confesionale.⁹²² Singurii care au fost de acord cu această migrare politică a lui Vasile Mangra au fost tribuniștii care emigraseră în România, Ioan Slavici și Eugen Brote. Conștienți de faptul că „trădarea” lui Mangra, dar și susținerea acestuia de către Slavici și Brote va conduce la compromiterea politică definitivă a celor trei foști tribuniști, cei din redacția *Tribunei* hotărăsc să-i combată cu înverșunare:

„Cu ziua de azi între noi și părintele Mangra s-a deschis o prăpastie, peste care nu conduce nici o punte. Toate legăturile de zeci de ani, care ni-au unit cu dânsul cad sfărâmate, căile ni-se despart pe vecie”⁹²³.

Condeii cel mai nimerit și mai penetrant pentru a evidenția această schimbare politică absolut neinspirată a lui Vasile Mangra este cel mânuit de către oțelitul Octavian Goga. Cunoscutul său articol „Un falș Coriolan”⁹²⁴ se

⁹²¹ Marius Eppel, *Vasile Mangra activitatea politică 1875-1918*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004, p. 213, vezi și Ciorogariu Roman, *Spre prăpastie*, Arad, 1911, pp. 21-22.

⁹²² *Vorbirea de program rostită în Ceica la 23 aprilie (6 mai) 1910 de Vasile Mangra*, broșură tipărită în regia autorului, Arad, 1910, pp. 12-13.

⁹²³ *Tribuna*, XIV, nr. 79, din 9/ 22 aprilie 1910, pp. 1-2, editorialul „Vasile Mangra”, nesemnat.

⁹²⁴ *Ibidem*, XIV, nr. 80, din 10/ 23 aprilie 1910, editorialul „Un falș Coriolan”, semnat: Octavian Goga.

încheie ca un veritabil epitaf politic: „Sărmanul om, de ce n-a putut muri frumos?”. Articolul lui Octavian Goga este, de fapt, o tragică antiteză între actuala trădare a lui Vasile Mangra și gloria politică pe care și-o câștigase odinioară, când

„părintele Mangra a fost ridicat de opinia noastră publică până la cea mai înaltă treaptă... După un sfert de veac de activitate, acest călugăr cu privirea vioaie, cu ochii luminați de neastâmpărul inteligenței, cu figura care trăda finețe și rafinerie lumească și nicidecum urmele smereniei monahale, a câștigat simpatiile lumii noastre. Și-a câștigat aceste simpatii tocmai în urma atitudinilor sale politice”.

Trădarea lui Vasile Mangra, dar și încercările guvernanților maghiari de a atrage și alți fruntași politici români, determină Partidul Național Român să se considere în opoziție și să depună candidaturi în 41 de cercuri electorale⁹²⁵. Alegerile din iunie 1910 reprezintă, însă, un adevărat dezastru pentru Partidul Național Român, doar cinci deputați reușind să-și adjudece mandatul⁹²⁶. Într-o scrisoare pe care Iuliu Maniu i-o trimitea lui Valeriu Braniște la 12 iunie 1910, fruntașul ardelean constata cu amărăciune:

„nespusă durerea mea văzând rezultatul luptei de exterminare, decretată de guvern partidului nostru”⁹²⁷.

Într-adevăr, comportamentul guvernanților unguri la aceste alegeri s-a caracterizat printr-o agresivitate rar întâlnită, jandarmii asediind secțiile de votare, împiedicându-i pe alegătorii români să-și exercite dreptul la vot, iar corteșii candidaților maghiari cumpărând pur și simplu voturile alegătorilor români. Printre candidații români înfrânți cu ocazia acestor alegeri se numără și poetul Octavian Goga, care candidase în cercul Cișineului⁹²⁸. Octavian Goga este contactat ulterior de către publicistul englez R. W. Seton-Watson, care dorește să se informeze direct de la acesta despre abuzurile săvârșite cu ocazia alegerilor de către autoritățile maghiare⁹²⁹. Motivul acestei solicitări este acela

⁹²⁵ Lucian Petraș, *Politică și demers național...* op. cit., p. 174.

⁹²⁶ Vasile Damian, Teodor Mihali, Ștefan Cicio Pop, Alexandru Vaida-Voevod și Nicolae Șerban. Primii trei s-au „bucurat” de un tratament preferențial din partea guvernanților maghiari, neavând contracandidați în circumscripțiile electorale.

⁹²⁷ Valeriu Braniște, *Corespondență*, ...op. cit, vol. IV, p. 106.

⁹²⁸ Magdalena Kovács, Eugen Glück, *Contribuție la biografia lui Octavian Goga. Alegerile de la Chișineu-Criș 1910*, în „Ziridava”, III-IV, 1974, pp. 156-161.

⁹²⁹ Mircea Popa, O. Goga, Seton-Watson și lupta pentru unitate națională din Transilvania, în *Ziridava*, VII, 1977, pp. 323-342.

că publicistul englez se documenta pentru elaborarea cunoscutei sale lucrări „*Corruption and Reform in Hungary. A study of electoral practice*”, pe care o publică la sfârșitul aceluiași an⁹³⁰.

Analizând contextul alegerilor dietale din iunie 1910, constatăm că „negocierile” provocate de către contele Tisza cu fruntașii politici români au reprezentat principala cauză a insuccesului candidaților Partidului Național Român. Pe de o parte, din luna ianuarie și până la sfârșitul lui martie 1910, aceste negocieri i-au împiedicat pe români să se organizeze din punct de vedere electoral, chiar și Conferința electorală a Partidului Național Român – în care se validau candidații – ținându-se abia în data de 5 aprilie 1910, la Sibiu. Apoi, candidaturile definitive, validările la nivel comitatens, au fost făcute publice doar pe 19 mai⁹³¹, astfel că fiecare candidat a avut la dispoziție doar două săptămâni de campanie electorală. N-au lipsit nici certurile intestinale în ceea ce privește întocmirea listelor electorale, mulți candidați fiind înlocuiți peste noapte, cum s-a întâmplat la Boroșineu, unde Sever Bocu a fost schimbat cu părintele Vasile Lucaciu. Chiar și lista „definitivă”, trimisă spre publicare legată cu șnur și sigilată cu ceară de către președintele Gheorghe Pop de Băsești a fost schimbată, noaptea, în tipografia „*Luptei*” din Budapesta⁹³². Strategia contelui Tisza, de a bloca activitatea fruntașilor politici români, ținându-i în negocieri interminabile, de a atrage o parte a liderilor de opinie români în interiorul Partidului Național al Muncii și de a propune candidații maghiari cei mai potenți în circumscripțiile electorale cu o largă majoritate românească a funcționat din plin, Partidul Național Român înregistrând, la alegerile dietale din 1910, una dintre cele usturătoare înfrângeri din toată istoria sa. Primul care sesizează strategia, păguboasă pentru români, a lui Tisza este arădeanul Vasile Goldiș, care publică în „*Tribuna*” articolul „*Mergem înainte*”:

„*Lupta trebuie să înceapă numaidecât cu cea mai nemiloasă îndârjire... Gândul reintrării în pasivitate nu poate să răsară decât în creierii vreunui ticălos vândut stăpânirii... Fără amânare trebuie să începem adunări publice din sat în sat, dar în cel mai strict înțeles al cuvântului: din sat în sat*”⁹³³.

⁹³⁰ Studiul lui Seton-Watson va fi publicat în ziarul „*Românul*” din Arad, în perioada aprilie-iunie 1911, în traducerea profesorului dr. Alexandru Nicolescu din Blaj. *Idem*, p. 326; Vezi și „*Românul*”, II, nr. 84, din 16/ 29 aprilie 1911, p. 5, „*Opul lui Watson despre alegerile din Ungaria în românește*”.

⁹³¹ *Lupta*, nr. 87, 19 mai/ 1 iunie 1910, p. 3.

⁹³² Slavici Ioan, *Sbuciumări politice la românii... op. cit.*, p. 87.

⁹³³ *Tribuna*, XIV, nr. 111, din 26 mai/ 8 iunie 1910, p. 1, articolul de fond „*Mergem înainte!*”, semnat: Vasile Goldiș.

Cu numai o zi înainte, tribuniștii arădeni considerau ca fiind o opțiune de luat în considerare și depunerea mandatelor de către cei cinci deputați care reușiseră să intre în parlament: „...se manifestă dintr-o parte părerea că cei cinci deputați aleși să-și depună mandatele”⁹³⁴.

Octavian Goga îl ia în vizor tocmai pe întemeietorul tribunismului ardelean, publicând celebrul articol „A murit un om: Ioan Slavici”⁹³⁵. Slavici, fondatorul „Tribunei” sibiene, este asimilat lui Vasile Mangra, fiind considerat mort din punct de vedere politic:

„...Slavici, întemeietorul Tribunei din Sibiu, neînfrântul gazetar îndrăzneț, agitatorul implacabil și nehotărât, politicianul tranșant și răspicat... acest tribun care de treizeci de ani și mai bine a tipărit mii de articole, a lovit oameni, a sfărâmat reputații, a dărâmat autorități, a sbiciuit morți și vii în numele principiului de intransigență națională, acest Slavici să ajungă dintr-o dată apostolul „moderațiunii politice” la noi?... E un blestem nou, ca bătrânii înainte de a muri să-și îngroape cinstea? Și-a batjocorit Mangra părul cărunț, acum trebuie să facem îngropare nouă?”

Nu scapă nici Eugen Brote de atacurile tribuniștilor arădeni, mai ales după ce publică articolul „Înclinarea spre pace” în „Telegraful român”⁹³⁶, prin care-i îndeamnă pe fruntașii Partidului Național Român să facă primul pas înspre o înțelegere cu guvernul maghiar. Această radicalizare a discursului politic tribunist față de orice înțelegeri sau negocieri cu guvernarea maghiari vizează și modernizarea Partidului Național Român. Acum publică Octavian Goga articolul „Ne premenim”, articol care va declanșa viitoarea criză prin care va trece formațiunea politică a românilor transilvăneni în următorii ani:

„Se începe un proces de selecțiune firească... Vom rămânea mai puțini, dar mai curați, mai îndărătnici, mai implacabili în lupta noastră.”⁹³⁷

Gruparea „tinerilor oțeliți” din jurul lui Octavian Goga este în continuă creștere, alături de el și de Ilarie Chendi venind și Octavian Tăslăuan, Silviu Dragomir, Onisifor Ghibu, Ioan Lupaș, Ion Agârbiceanu, Sextil Pușcariu și

⁹³⁴ *Ibidem*, XIV, nr. 110, din 5 iunie/ 23 mai 1910, p. 1, articolul „După alegeri”, nesemnat.

⁹³⁵ *Ibidem*, XIV, nr. 149, din 16/ 29 iulie 1910, p. 1, editorialul „A murit un om: Ioan Slavici”, semnat: Octavian Goga.

⁹³⁶ *Telegraful român*, LVII, nr. 80, din 29 iunie/ 11 august 1910, articolul „Înclinarea spre pace”, semnat: Eugen Brote.

⁹³⁷ *Tribuna*, XIV, nr. 161, din 30 iulie/ 13 august 1910, p. 1, editorialul „Ne premenim”, semnat: Octavian Goga.

încă mulți alții, care prin colaborarea lor la ziarul „*Tribuna*” vor contribui la ridicarea unei noi generații de lideri și vor determina o cristalizare fără precedent a discursului politic românesc. Eșecul parlamentar al Partidului Național Român, datorat în bună parte măsurilor guvernamentale maghiare, a determinat o nouă intervenție a cancelariilor din Viena și Berlin la adresa Budapestei pentru reluarea negocierilor româno-maghiare. De data aceasta, în aceste negocieri se implică și guvernul român condus de Ion I. C. Brătianu, cu atât mai mult, cu cât la București avuseseră loc mai multe manifestații de protest privitoare la modul cum sunt tratați românii transilvăneni din punct de vedere politic de către autoritățile maghiare, iar Nicolae Iorga publicase o broșură în limba franceză în care denunța corupția electorală din Ungaria⁹³⁸. Dorind să liniștească temerile Vienei și Berlinului referitoare la o posibilă reorientare a României în blocul de alianțe, din cauza situației politice precare în care se găseau românii transilvăneni, contele Tisza István demarează o nouă serie de negocieri româno-maghiare. Și de această dată contele Tisza evită să poarte discuții cu fruntașii Partidului Național Român sau cu deputații dietali care candidaseră cu program național, preferând să-l contacteze, prin intermediar, pe dr. Ioan Mișu, latifundiar din Vinerea, fost director al băncii „*Ardeleana*” din Orăștia, retras din viața politică activă și, prin urmare, independent față de conducerea Partidului Național Român⁹³⁹. Primul contact direct între cei doi negociatori s-a realizat după alegerile dietale, la 23 iulie 1910, la Budapesta și, după trei ore de discuții, șeful Partidului Național al Muncii îi propune câteva probleme principale lui Ioan Mișu, care se doreau a reprezenta o bază pentru negocierile ulterioare: recunoașterea Partidului Național Român, dreptul acestuia de a lua parte la negocierile ulterioare, ratificarea unei eventuale înțelegeri de către o conferință națională românească etc.⁹⁴⁰. Conform propriei mărturii, Ioan Mișu este plăcut surprins de „*oferta de împăcare*” a contelui Tisza:

„Expunerea lui Tisza, în general, m-a mulțumit... pentru mine este clar că Tisza dorește serios o înțelegere cu românii”⁹⁴¹.

O concluzie, vom vedea, cât se poate de pripită. În următoarea zi Ioan Mișu se întâlnește cu deputații dietali români aflați la Budapesta – Teodor

⁹³⁸ *Les dernières elections en Hongrie et les Roumanins, juin 1910*, Vălenii de Munte, în Liviu Maior, *op. cit.*, p. 116.

⁹³⁹ Mișu Ioan, *op. cit.*, pp. 13-15.

⁹⁴⁰ *Idem*, p. 20.

⁹⁴¹ *Idem*, p. 21.

Mihali, Vasile Lucaciu și Ștefan Cicio Pop – pe care îi informează despre conținutul discuțiilor purtate cu Istvan Tisza:

„Toți trei au rămas mulțumiți aflând, că eu orice încercare de pace am condiționat-o de funcționarea liberă a partidului național”⁹⁴².

Ioan Mihi se întâlnește și cu premierul Khuen-Hedervary, care îi propune să discute cu liderii politici și religioși români din Transilvania și să redacteze, împreună, un memoriu cuprinzând revendicările acestora, memoriu pe care să-i fie prezentat până în luna septembrie. Chiar în după-amiaza întrevederii cu primul-ministru Khuen-Hedervary, așteptând să se întâlnească cu Vasile Goldiș la un hotel din Budapesta, Ioan Mihi a avut neplăcuta surprindere să citească într-o gazetă de seară știrea despre convocarea lui la Budapesta „*pentru o acțiune de pace cu Românii din Ungaria*”⁹⁴³, deși se convenise, de comun acord, ca negocierile să rămână, pentru moment, secrete. O dovadă cât se poate de clară a faptului că oficialii maghiari nu erau interesați atât de negocierile cu românii, cât mai ales de mediatizarea acestora, în vederea liniștirii cabinetelor de la Viena, Berlin și București. Evident, puși în fața acestei „*indiscreții guvernamentale*”, cei doi hotărăsc să publice un comunicat și în „*Tribuna*” din Arad, pentru informarea corectă a cititorilor români. Pe toată durata negocierilor, tribuniiștii arădeni evită să se pronunțe asupra acestora, deși că erau cât se poate de neîncredători în ceea ce privește intențiile lui Tisza de a se „*împăca cu românii*”. În fond, arădenii fuseseră primii dintre românii ardeleni care fuseseră înșelați de promisiunile contelui Tisza, încă de la „*pactările*” din anul 1899. După câteva runde de consfătuiri, fruntașii Partidului Național Român stabilesc ca memoriul care va fi înaintat primului-ministru să fie alcătuit de Vasile Goldiș, Iuliu Maniu, Valeriu Braniște și, evident, Ioan Mihi. În marea lor majoritate, liderii politici români erau de părere că acțiunea lui Ioan Mihi trebuie să se deruleze în continuare – existând suficiente recomandări în acest sens, venite dinspre București, Viena sau Berlin – dar erau cât se poate de sceptici în legătură cu șansele de reușită ale acesteia. „*După părerea mea se pregătește o mare tragere pe sfoară*” - îi scria Iuliu Maniu lui Valeriu Braniște, iar Aurel Vlad îl informa direct pe Ioan Mihi că este „*sceptic și nu are încredere în succesul acțiunii*”⁹⁴⁴. În data de 21 august 1910, la Arad se desfășoară o ședință restrânsă a Comitetului Central Electoral al Par-

⁹⁴² *Idem*, p. 23.

⁹⁴³ *Idem*, p. 26.

⁹⁴⁴ *Idem*, p. 137.

tidului Național Român, la care participă Vasile Goldiș, Emanuil Ungureanu, Iuliu Maniu, Valeriu Braniște, Aurel Vlad, Ștefan Cicio Pop și Ioan Mihu, în urma căreia se hotărăște ca Partidul Național Român să participe la alcătuirea memoriului adresat primului-ministru și la eventualele tratative ulterioare. Ce-i drept, implicarea fruntașilor Partidului Național Român se dorea a fi una cât mai precaută, care să nu afecteze imaginea partidului în cazul unui eșec. În linii mari, anteproiectul memoriului a fost elaborat de către Vasile Goldiș și perfectat, ulterior, la Blaj, de către Ioan Mihu împreună cu Iuliu Maniu. Memoriul este finalizat și expediat la 13 septembrie atât primului-ministru Khuen-Hedervary, cât și contelui Tisza István⁹⁴⁵.

Pornind de la recunoașterea oficială a Partidului Național Român, în cele 23 de puncte ale sale memoriul solicita legiferarea votului universal direct și secret – sau lărgirea celui existent într-o măsură mult mai mare – încetarea abuzurilor electorale și acordarea a cel puțin 50 de cercuri electorale românești la dispoziția Partidului Național Român, folosirea limbii române la toate forurile care vin în atingere nemijlocită cu poporul, funcționari români sau care să cunoască și limba română, lărgirea dreptului de întrunire și asociere, respectarea autonomiei bisericești și fonduri pentru cele două biserici, învățământ primar în limba maternă, înființarea a trei gimnazii de stat cu limba de predare română, ajutorarea economică a regiunilor locuite de români, grațierea condamnaților politici, sistarea proceselor politice etc. Deși vorbim doar despre câteva condiții minimale – inspirate din programul Partidului Național Român din anul 1905 – revendicările solicitate de către români depășeau cu mult intențiile lui Tisza, astfel că o nouă întrevvedere Tisza-Mihu, din 23 septembrie 1910, evidențiază împasul în care au ajuns negocierile⁹⁴⁶.

Solicitările contelui Tisza, care insistă asupra cosmetizării programului Partidului Național Român de la 1881 și, eventual, eliminarea titulaturii de „național” din denumirea partidului, le par tot mai inacceptabile fruntașilor politici români, mai ales că liderul Partidului Național al Muncii a evitat, pe toată durata negocierilor, să discute direct cu „reprezentanții autorizați” ai românilor transilvăneni. Într-o scrisoare pe care Ioan Mihu i-o trimite lui Vasile Mangra, negociatorul părții române precizează cât se poate de clar că

⁹⁴⁵ *Idem*, pp. 35-36.

⁹⁴⁶ La 25 septembrie 1910, la Vinerea are loc o nouă întâlnire a lui Ioan Mihu cu fruntașii politici români. Participă Aurel Vlad, Vasile Goldiș și Iuliu Maniu, considerându-se ca tratativele să fie continuate cu participarea celor doi mitropoliți, precum și o delegație de patru membri din conducerea Partidului Național Român (Mihali, Vlad, Maniu și Goldiș), la care să se adauge un număr de patru oameni politici „independenți”, printre care, firește, și Ioan Mihu. Vezi Ioan Mihu, *op. cit.*, p. 55.

„I. Tisza s-a învoit la organizarea unui partid politic românesc (cu eliminarea cuvântului național) în măsură a funcționa liber, dar cu un program acceptabil, ce ar fi a se face în conferința națională din Sibiu, convocată pe baze vechi”.

Eșecul negocierilor este consemnat și într-o scrisoare pe care primul-ministru i-o trimite lui Ioan Mihailescu la 27 octombrie 1910, prin care se preciza că „guvernul maghiar nu consideră de potrivit memoriul primit din partea românilor ardeleni, ca fiind o bază solidă pentru eventuale discuții ulterioare”⁹⁴⁷.

Față de această situație, discursul politic al tribuniștilor arădeni – atenuat pe toată durata negocierilor, pe considerente de disciplină de partid – se radicalizează la cote fără precedent, inclusiv în ceea ce privește atitudinea față de conducătorii Partidului Național Român. Aceasta era, de fapt, și starea de spirit a multor intelectuali români din Transilvania, deoarece, într-o scrisoare primită de Octavian Goga de la Gheorghe Pop, în noiembrie 1910, găsim zugrăvit un tablou excelent în ceea ce privește starea de lucruri din acea perioadă:

„Tratativele astea au totuși un folos pentru cineva: pentru venerabilii frunțași, care își pot acoperi nelucrarea și lăncezirea sub mantia diplomatică și misterioasă a tratativelor. Se cheamă că negociem și prin urmare nu-i voie să facem nimic împotriva guvernului... În cele din urmă, după un an întreg pierdut cu tratative, frunțașii vor ieși din camera de chibzuire cu guvernul, așezați și cu aere grave: tratativele au eșuat, se va spune, iar politica națională va fi pierdut încă un an de agitație, de luminare, de organizare, de înstărire prin muncă serioasă”⁹⁴⁸.

Acum se publică în „Tribuna” arădeană și articolul „Comedia unei împăcări”⁹⁴⁹, în care se precizează, cu maximă claritate, că toate aceste tratative cu guvernul maghiar n-au reprezentat altceva decât „o amețeală trecătoare”. Lipsa de reacție a frunțașilor Partidului Național Român este asociată și cu pierderea alegerilor dietale din vara anului 1910, iar tribuniștii „oțeliți” din jurul lui Octavian Goga încep să scrie articole de fond despre necesitatea „premenirii” conducerii Partidului Național Român și despre „crepusculul nulităților”⁹⁵⁰. Tribuniștii se pronunță ferm împotriva oricărui compromis cu

⁹⁴⁷ Mihailescu Ioan, *op. cit.*, pp. 65-66.

⁹⁴⁸ Gheorghe I. Bodea, *Octavian Goga. Corespondență primită*, vol. I, Editura Lines, Cluj-Napoca, 2003, document XXXIV.

⁹⁴⁹ *Tribuna*, XIV, nr. 234, din 14/ 27 noiembrie 1910, editorialul „Comedia unei împăcări”, nesemnlat.

⁹⁵⁰ *Ibidem*, XIV, nr. 245, din 14/ 27 noiembrie 1910, p. 1, editorialul „Îndemnuri noi”, semnat: Octavian Goga: „Da, se simte în văzduh un suflu nou de sănătate, un dor vag după o lume

guvernanții de la Budapesta, demascând totodată și strategia urmărită de contele Tisza István privitoare la desființarea Partidului Național Român:

„Partidul național va trebui să reîntre în întunerecul neființei și membrii lui vor trebui să se împrăstie pe la căminurile partidelor ungurești, fără deosebire. Băgați, vă rog, de seamă tonul acesta categoric și poruncitor, cu care domnul Tisza impune soluțiuni și ordonă Românilor ce au de făcut! Observați aroganța aceasta de straja-meșter brutal, cu care vrea să ne determine voința noastră și să ne dicteze atitudinea viitoare”⁹⁵¹.

Sunt criticate și problemele de fond ale politicii guvernelor maghiare față de românii transilvăneni, tonul discursului politic al articolelor din „*Tribuna*” înlăturând orice echivoc:

„În toată politica ungurească există urme vizibile de întocmire și procedări medievale. În instituțiile comitatelor și ale diferitelor ramuri administrative stăpânește tirania bunului plac. Minoritățile maghiare disparente duc cârma regiunilor curat românești și își impun voința mulțimei cotochite. Oamenii regimului bat cu patul puștii și cu sulita în România îmbrăcați în haină de sărbătoare”⁹⁵².

Nici negociatorul Ioan Mișu nu este cruțat de către tribuniștii arădeni, fiind făcut responsabil, împreună cu fruntașii Partidului Național Român, de lipsă de transparență în ceea ce privește derularea negocierilor, fapt care a condus la apariția în presa guvernamentală a unor articole menite să discrediteze partidul național.⁹⁵³

schimbată, o fierbere din cele cari prevestesc căderea idolilor falși și sfărâmarea altarelor învechite. E un fel de revoltă împotriva îngustimii de inimi și de spirit această mișcare, din care cu încetul se va desface tot mai mult tendința spre regenerarea morală și spre intelectualizarea societății noastre. Se va introduce o notă de severitate în judecarea valorilor la noi... Urmarea va fi o purificare și o primenire, din care spiritul public va ieși oțelit... Va trebui să se introducă un spirit nou de cercetare și disciplină științifică, în locul diletantismului ieftin... Ne trebuie o atmosferă intelectuală.”

⁹⁵¹ *Tribuna*, XIV, nr. 213, din 23 septembrie 1910, p. 3, articolul „Iarăși contele Tisza”, nesemnat.

⁹⁵² *Ibidem*, XIV, nr. 219, din 12/ 25 octombrie 1910, p. 1, editorialul „Democratizarea Ungariei”, nesemnat.

⁹⁵³ *Ibidem*, XIV, nr. 247, din 17/ 30 noiembrie 1910, p. 1, editorialul „Declarațiile d-lui Mișu”, nesemnat: „Așteptăm deci fie de la dl Mișu, fie de la membrii partidului național vizați de dl Mișu să binevoiască a lămuri publicul în chestiunea controversii ce s'a ivit între d-lor, atât pentru opinia publică românească, cât și pentru cea străină, care până acum a putut citi în această chestiune mai multe comunicate tendențioase ale biroului de presă a guvernului unguresc, cu intenția de a discredita politica partidului nostru.”

Fruntașii politici sunt somați să-și expună, deschis, părerile în presă și să convoace un congres al Partidului Național Român:

„E o datorie cardinală a lor să-și arate părerile în articole de presă, stăruind în același timp pentru convocarea neîntârziată a congresului național”⁹⁵⁴.

În timpul negocierilor purtate de Ioan Mișu guvernul român de la București a fost informat în permanență despre mersul tratativelor de împăcare. În toamna anului 1910, Valeriu Braniște s-a deplasat la București, din însărcinarea comitetului PNR, unde a avut o întâlnire cu primul ministru Ion I. C. Brătianu și cu șeful opoziției parlamentare, Take Ionescu⁹⁵⁵. După cum mărturisește Valeriu Braniște, Brătianu îi îndemna pe românii transilvăneni la continuarea tratativelor de împăcare cu guvernul de la Budapesta, în timp ce Take Ionescu le recomanda să respecte cu strictețe programul partidului național. Inclusiv Ioan Mișu merge la București, unde este primit în audiență chiar de către regele Carol I, care la rândul său îi recomandă continuarea tratativelor, plecând de la solicitarea legalizării Partidului Național Român⁹⁵⁶. Dând curs sfaturilor primite de la București, dar și în urma consultărilor cu câțiva frunțași politici transilvăneni, Ioan Mișu se mai întâlnește cu Tisza la 14 ianuarie și 28 februarie, dar ambele runde de consultări s-au împotmolit din cauza intransigenței acestuia din urmă, mai ales în ceea ce privește recunoașterea legală a Partidului Național Român, în forma sa de la 1881.

VI. 3. Criza de la Arad. Externalizarea disensiunilor de la vârful Partidului Național Român

Spre sfârșitul anului 1910, conflictul dintre *Tribuna* și conducerea Partidului Național Român răbufnește la cote fără precedent. Tribuniștii arădeni impută conducerii partidului cele două eșecuri care au marcat acest an politic, respectiv pierderea alegerilor dietale și problema tratativelor româno-maghiare. De cealaltă parte frunțașii Partidului Național Român reacționează, astfel că pe 2 decembrie 1910, când se desfășoară conferința membrilor PNR

⁹⁵⁴ *Mergem înainte!*, *Tribuna*, XIV, nr. 248, din 1 decembrie/ 18 noiembrie 1910, p. 1, editorialul „Mergem înainte!”, nesemnat.

⁹⁵⁵ Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare... op. cit.*, p. 409.

⁹⁵⁶ Ioan Mișu, *op. cit.* pp. 79-84.

din comitatul Aradului, *Tribuna* este acuzată la scenă deschisă și somată să se supună disciplinei de partid. Urmează condamnarea definitivă a tribuniștilor și scoaterea ziarului *Tribuna* din „cadrele de partid”, acțiune care se desfășoară la Budapesta, în zilele de 19 și 20 decembrie 1910⁹⁵⁷. Pentru a se apăra de atacurile celui mai popular ziar românesc din Transilvania și de atitudinea tribuniștilor, care erau de părere că „simțim nevoia de a ne vedea frunțașii biruind, sau căzând cu glorie, nu vegetând în stare echivocă”⁹⁵⁸, frunțașii Partidului Național Român hotărăsc înființarea unui organ de presă al partidului chiar la Arad, „o armă de legitimă apărare a disciplinei organizației și a însăși existenței partidului”⁹⁵⁹.

Astfel că, de la 1 ianuarie 1911, la Arad apare ziarul *Românul*, cu conducerea căruia va fi încredințat tocmai Vasile Goldiș, cel care-și făcuse ucenicia gazetărească și ajunsese la excelența profesională chiar la *Tribuna*. Noul ziar se subordona unui comitet de conducere alcătuit, exclusiv, din frunțașii Partidului Național Român: Teodor Mihali, Vasile Lucaciu, Alexandru Vaida Voievod, Iuliu Maniu, Aurel Vlad, Ștefan Cicio Pop, Vasile Goldiș, Ioan Suciu, Iustin Marșieu, Cornel Iancu, Romul Veliciu, Aurel Lazăr și Valeriu Moldovan⁹⁶⁰. Ziarul *Românul* este dotat de la bun început cu „o tipografie nou-nouță cumpărată dela Viena” și nu cu una de second-hand cum afirmă „cei de la scui pătoarea călugărească din Arad”⁹⁶¹, aluzie la implicarea monahilor Vasile Mangra și Roman Ciorogariu în conducerea și redactarea *Tribunei* arădene. Una dintre primele probleme care fac obiectul disputei dintre cele două ziare este cea a „premenirii” Partidului Național Român cu forțe proaspete. Tribuniștii, „tineri, viguroși și oțeliți” îi descriu pe frunțașii Partidului Național Român ca pe niște

„elemente uzate, oameni cumsecade dar îmbătrâniți în serviciul cauzei publice, inimi de foc, dar cu brațe slăbite, care înțeleg cu multă nevoită spiritul vremii. Aceștia ar trebui să înțeleagă că rolul lor a fost împlinit cu demnitate și că e rândul altora acum, noilor veniți, al celor cu multă tărie ... să meargă înainte”⁹⁶².

⁹⁵⁷ *Tribuna*, Anul XIV, nr. 269 din 12/ 26 decembrie 1910, p. 1, editorialul „Voi veți vedea!”, nesemnăt.

⁹⁵⁸ *Ibidem*, XIV, nr. 267 din 19 decembrie 1910, p. 1, editorialul „Tinerii oțeliți”, nesemnăt.

⁹⁵⁹ Alexandru Vaida Voievod, *Mangra, Tisza și Tribuna. Un mănunchiu de dovezi adunate din Tribuna*. Tipografia A. Mureșianu, Brașov, 1911, p. 92.

⁹⁶⁰ Radu Ardelean, *Românul (Arad, seria I, 1911-1916). Istoria ziarului – Istoria din ziar*, tom I, Colecția Slaviciana – serie nouă, Editura „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2010, p. 4.

⁹⁶¹ *Românul*, I, nr. 115, din 27 mai/ 9 iunie 1911, p. 7, la rubrica „Informațiuni”, nota „Cea mai nouă minciuniță a scui pătoarei călugărești din Arad”, nesemnăt.

⁹⁶² *Tribuna*, XV, nr. 267, din 6/ 19 decembrie 1911, pp. 2-3, articolul „Acum un an – reminiscențe”, nesemnăt.

De cealaltă parte, fruntașii Partidului Național Român invocă **necesitatea** întăririi disciplinei de partid, iar de acum au la dispoziție și un ziar în care să-și susțină aceste idei. În fapt, tentativa fruntașilor Partidului Național Român de a avea la dispoziție propriul ziar politic era una cu mult mai veche. Întemeietorul ideii era chiar regretatul Ioan Rațiu, cel care – după grațierea din temniță – primul lucru pe care-l făcuse a fost acela de a „confisca” vechea *Tribună* din mâinile „rebelilor și aventurierilor politici” care o acaparaseră. Înainte de alegerile parlamentare din anul 1906 deputații Partidului Național Român avuseseră o tentativă de a înființa un ziar politic „*autorizat*” la Budapesta, proiect abandonat din lipsă de fonduri. Ideea este repusă pe tapet la sfârșitul anului, iar preluarea ziarului „*Lupta*” și utilizarea acestuia ca „*oficios*” al Partidului Național Român cu începere din 1 ianuarie 1907 devenise un fapt împlinit. Doar că „*Lupta*” a pierdut detașat confruntarea cu *Tribuna* din cel puțin trei motive esențiale: era la Budapesta, nu era scrisă la fel de bine și nu beneficia de publicitatea comercială aferentă, care să-i permită supraviețuirea. De data aceasta, cei grupați în jurul ziarului *Românul* nu mai erau dispuși să repete eșecurile din trecut, iar Vasile Goldiș a făcut singurul lucru care putea să-i asigure succesul: a ridicat mânușa și s-a luptat cu aceleași arme pe care le utilizau și tribuniștii.

Dincolo de problema „*premeririi*” conducerii Partidului Național Român, tema care va fi cel mai des dezbătută în paginile celor două ziare este cea legată de relațiile româno-maghiare. Și nu oricum, ci de pe poziții cât se poate de tranșante, ajungându-se până la acuza de „*trădare de neam*”. Primii care îi acuză de trădare a cauzei românilor transilvăneni pe fruntașii Partidului Național Român sunt tribuniștii, coordonați de Octavian Goga, Sever Bocu și de Roman Ciorogariu. Desigur, „*trădarea*” de care erau acuzați reprezenta o consecință a dorinței acestora de a continua negocierile de pace cu guvernanții maghiari. De cealaltă parte, gruparea de la *Românul* îi acuză pe tribuniști de „*mangrism*” și, implicit, de trădare de neam, făcând o paralelă între traiectoriile politice ale tripletei Vasile Mangra-Ioan Slavici-Eugen Brode și conducerea *Tribunei*. Conflictul dintre cele două grupări se externalizează – oameni politici, scriitori și gazetari de la București aderând la o tabără, sau la cealaltă – iar unitatea Partidului Național Român ajunge mai șubredă ca oricând. Acuzele reciproce de „*trădare*” șlefuiesc și radicalizează discursul politic al celor două grupări, orice contact cu reprezentanții guvernului maghiar fiind privit cu maximă suspiciune. Această polemică avea să antreneze opinia publică românească din Transilvania în discutarea și analizarea problemelor politice

cu care se confruntau în viața de zi cu zi, orientând totodată atenția publică și înspre București. Dacă tribuniștii utilizau în fiecare număr al ziarului rubrica „Știri din Țară” – extrem de îndrăzneță pentru acele vremuri – cei din redacția *Românului* nu numai că o pun pe prima pagină, dar punctează chiar în deschiderea ziarului, cu titlu de atac, marile evenimente de la București. Astfel, în numărul din 10 mai 1911, *Românul* deschide ediția cu articolul „Zece Maiu”, dedicat în exclusivitate sărbătoririi regelui Carol I:

„România serbează astăzi ziua cea măreață a reînvierii sale...În această zi sfântă și măreață, gândul nostru se unește cu cel al fraților din România...Păstrați în inimile voastre un locușor amintirii acelora cari sufăr, pentru că nu se pot bucura de aceea, ce serbați voi astăzi: libertatea națională!”⁹⁶³.

Cu nici o lună înainte, tribuniștii organizaseră la Arad o mare întâlnire literară, la care participaseră numeroși scriitori din România, printre care Ion Agârbiceanu, Cincinat Pavelescu, Emil Gârleanu, Alexandru Stamatiad, Victor Eftimiu, însoțiți, firește, de Octavian Goga. Cei din redacția *Românului* atrag și ei, la rândul-le, scriitori din București, printre care I. L. Caragiale, George Coșbuc, Alexandru Vlahuță, Barbu Delavrancea, Brătescu-Voinești sau Ion Minulescu.

Extrem de interesantă este atitudinea celor două ziare în ceea ce privește situația politică din Monarhie. Alături de Alexandru Vaida-Voevod, Aurel C. Popovici se poziționează de partea conducerii Partidului Național Român și a redacției de la *Românul*, împotriva spiritului critic al tribuniștilor. „*Partidul național* – scrie Aurel C. Popovici – *nu-i un ziar, nu-i o hârtie tipărită, azi cu un titlu, mâine cu altul. Partidul este o oștire și orice subminare a sa echivalează cu o trădare națională*”⁹⁶⁴. În replică, teoriile federaliste ale lui Aurel C. Popovici sunt criticate la scenă deschisă de către tribuniști, iar între autorul „*Statelor Unite ale Austriei Mari*” și Octavian Goga se dezvoltă o polemică dintre cele mai savuroase⁹⁶⁵. În apărarea lui Goga sare și Ilarie Chendi, unul dintre cei mai penetranți polemisti de la *Tribuna*, care produce împotriva lui A. C. Popovici câteva materiale absolut incendiare⁹⁶⁶.

⁹⁶³ *Românul*, I, nr. 102, din 10/ 23 mai 1911, p. 1, editorialul „Zece Maiu”, nesemnat.

⁹⁶⁴ *Ibidem*, I, nr. 38, din 17 februarie/ 2 martie 1911, p. 1, articolul „*Situația Tribunei*”, semnat: Aurel C. Popovici.

⁹⁶⁵ *Ibidem*, I, nr. 282, din 24 decembrie/ 6 ianuarie 1912, p. 1, articolul „*Câteva dintre numeroasele „licențe politice” comise de d. O. Goga în activitatea sa poetică*”, semnat: Aurel C. Popovici.

⁹⁶⁶ *Tribuna*, XV, nr. 34 din 12/ 25 februarie 1911, p. 1, editorialul „*Pentru dl. A. C. Popovici*”, nesemnat.

Este vremea broșurilor polemice, un gen publicistic foarte bine reprezentat în epocă și care a contribuit decisiv la șlefuirea discursului politic al românilor transilvăneni. Din punct de vedere jurnalistic, broșurile s-au născut din necesitatea de a explica, pe larg, o problemă aflată în dezbateră publică. Un editorial avea limitele sale, cel puțin din două puncte de vedere: permitea expunerea a doar câtorva idei și limita dimensiunea discursului la spațiul redacțional alocat, de cele mai multe ori de două coloane pe prima pagină. Rareori, și numai în situații bine motivate, se recurgea la paleative. Câteodată, editorialul era continuat în pagina de interior, lărgindu-se astfel spațiul redacțional și permițându-i autorului să-și dezvolte ideile. Alteori – cum a fost cazul „*Punctelor de orientare*”, vechi și noi, publicate de către Eugen Brote, sau a articolelor programatice privind reorganizarea Partidului Național Român, scrise de Ioan Mihu – editorialul era continuat în mai multe numere, de regulă succesive, ale ziarului. O broșură, în schimb, nu fragmenta discursul din punct de vedere al spațiului redacțional și, totodată, permitea expunerea, argumentarea și exemplificarea mai multor idei. Broșurile publicate în această perioadă rezintă câteva caracteristici comune. Sunt tipărite pe hârtie de dimensiunea „B-5” – jumătatea tradiționalei „*hârtii ministeriale*”, codificată ca „A-4” – și numără în jur de o sută de pagini. Uneori sunt tipărite în regia autorului, însă atunci când au un caracter polemic sunt „*subvenționate*” de gruparea a cărei interese le susținea. Iar în funcție de interesul grupării se stabilea și tirajul: de la câteva sute de exemplare, cele mai multe, la câteva mii – cum este cazul broșurilor polemice la care ne referim.

Tipărită la Brașov, în tipografia lui Aurel Mureșianu, broșura „*Mangra, Tisza și „Tribuna*”. *Un mănunchiu de dovezi adunate din „Tribuna*” este scrisă de către Alexandru Vaida Voievod. Firește, broșura este îndreptată împotriva grupării din jurul *Tribunei*, autorul încercând să demonstreze, cu lux de amănunte și cu citate extrase chiar din ziarul împincinat, legăturile indisolubile care există între Vasile Mangra – a cărui trădare nici nu mai trebuia dovedită – Tisza István și redacția *Tribunei*. Sunt „*deconspirați*” inclusiv „*torii*” din spatele actului redacțional, respectiv „*călugărul Roman Ciorogariu*” și directorul băncii „*Victoria*”, Nicolae Oncu. Sunt abordate și problemele confessionale, precum criticile nejustificate la adresa „*greco-catolicului Ștefan Cicio Pop*”, săvârșite de către „*ultraiștii ortodocși*” din redacția *Tribunei*. Nota finală a broșurii este, nici mai mult, nici mai puțin, decât acuza de trădare de neam. Acestei broșuri îi răspunde Roman Ciorogariu printr-o altă broșură, la fel de

bine elaborată, intitulată „*Spre prăpastie*”. Este publicată la tipografia *Tribunei*, iar directorul Seminarului arădean răspunde, cucernic, dar ferm, la toate acuzele supuse dezbaterii publice de broșura lui Alexandru Vaida Voievod, dar cu precădere la două dintre ele: cea privitoare la „*trădarea de neam*” și cea referitoare la „*confesionalism*”.

Între cele două broșuri diferența este dată doar de „*tonalitatea*” interpretării; în vreme ce discursul părintelui Ciorogariu ne aduce aminte de rigoarea Sonatelor lui Bach, textul propus de către Alexandru Vaida Voievod împrumută cât se poate de mult din impetuozitatea lui Wagner. La fel de riguros este și Ioan Slavici în broșura sa tipărită la București, la editura Minerva, intitulată „*Sbuciumări politice la Românii din Ungaria*”. Abordează aceleași probleme pe care le apără părintele Ciorogariu, numai că Ioan Slavici nu se mulțumește doar cu strategia apărării, ci recurge și la acuze. Firește, în stilul său inconfundabil:

„Ori-și-cât de greșite ar fi părerile mele și ale acelora cu care m'am însoțit, poate să rămâie cineva om cum se cade și vrednic de toată stima și fără ca să fie de aceeași părere cu d. O. Goga, cu d. Dr. Iuliu Maniu ori cu d. A. Popovici... D. Octavian Goga, „intransigent”, nu stă de vorbă cu nimeni, care nu e gata să-i deie autonomia Ardealului; d. Dr. Iuliu Maniu, om cu vederi mai largi, nu stă de vorbă cu nimeni, care nu-i reorganizează statul ungar; d. Aurel Popovici, om cu concepțiuni de tot mari, nu stă de vorbă cu nimeni, care nu-i dă marea Austrie...”⁹⁶⁷.

Vor exista și broșuri ce vor vedea lumina tiparului după o perioadă apreciabilă de timp de la desfășurarea evenimentelor – cum este cazul celei scrise de către Ioan Suciu în anul 1926, intitulată „*Arădania și Partidul Național Român*” – care vor încerca să explice evenimentele petrecute în perioada pe care o studiem într-o manieră mai mult, sau mai puțin subiectivă, la fel cum se întâmplă lucrurile și în cazul volumelor autobiografice. În ultima perioadă a anului 1911, conflictul dintre *Tribuna* și *Românul* atinge cote alarmante. Vasile Goldiș îl acuză deschis pe Roman Ciorogariu de trădare de neam:

„Am acuzat și acuz pe părintele protosincol Roman Ciorogariu că intenționat a spart partidul național român... ceea ce, după a mea convingere, este cea mai scârboasă trădare de neam”⁹⁶⁸.

⁹⁶⁷ Ioan Slavici, *Sbuciumări politice*.... op. cit., pp. 112-113.

⁹⁶⁸ *Românul*, nr. 252, din 17/ 30 noiembrie 1911, p. 4.

Reacția lui Roman Ciorogariu este cât se poate de promptă, iar Vasile Goldiș este demascată ca fiind adus la Arad tocmai de către „trădătorul Mangra” și, pe când era redactor la *Tribuna* îi ridică osanale contelui Tisza⁹⁶⁹. Mai departe, Alexandru Vaida-Voevod îl acuză pe Octavian Goga de trădare, referindu-se la o pretinsă convorbire pe care Octavian Goga o avusese la Budapesta cu ministrul de interne Kristoffy, oferindu-și serviciile acestuia. Devenea tot mai clar că această dispută fratricidă ruina unitatea partidului și mișcarea națională a românilor transilvăneni. Prin urmare, Constantin Stere, membru marcant al Partidului Național Liberal, este trimis de la București, la Arad, pentru a realiza o împăcare definitivă între cele două tabere aflate în conflict⁹⁷⁰. După ce mijlocește împăcarea dintre Octavian Goga și Alexandru Vaida-Voevod, Constantin Stere reușește să anihileze și gruparea tribunistă de la Arad, determinând contopirea celor două ziare sub denumirea de *Românul*. În realitate, după cincisprezece ani de apariție neîntreruptă la Arad, *Tribuna* era sacrificată „în slujba intereselor de partid”, iar Roman Ciorogariu, Octavian Goga și Nicolae Oncu erau cooptați în Comitetul de conducere al Partidului Național Român.

VI. 4. Criza monarhiei dualiste. Eșecurile succesive ale tratativelor româno-maghiare și radicalizarea discursului politic românesc

Criza monarhiei dualiste a fost agravată de deteriorarea situației internaționale, în special de războaiele balcanice din anii 1912-1913, care au stimulat mișcările naționale din monarhie. Eșecurile înregistrate de politica externă a Imperiului Austro-Ungar în Balcani a însemnat și un serios semnal de alarmă pentru politicienii maghiari, cu atât mai mult, cu cât succesele militare și diplomatice ale României declanșaseră un val de entuziasm în rândul românilor din Transilvania⁹⁷¹. Într-un articol programatic, publicat în deschiderea ziarului „*Românul*” și intitulat, sugestiv, „*Zile Mari*”, Iuliu Maniu afirma, sub impresia acestor evenimente:

⁹⁶⁹ *Tribuna*, nr. 260, din 10 decembrie 1911, articolul de fond „*Un lucru judecat și o chestiune pendentă – Sediul Românului*”, nesemnat.

⁹⁷⁰ Se pare că Stere a avut și girul Casei Regale pentru soluționarea acestui conflict, după cum mărturisește Sever Bocu. Vezi: Sever Bocu, *Drumuri și răscruci*,... op. cit., pp. 64-65.

⁹⁷¹ Maior Liviu, op. cit. p. 137.

„Azi este mai tare decât oricând pătruns poporul român de ideea înălțătoare a libertății naționale și azi mai mult ca oricând trebuie să reclame concentrându-și toate forțele, întregimea drepturilor ce-i revin în baza trecutului său istoric și în cea a vredniciei sale proprii. Nu numai spiritul vremurilor, ci și interesele cele mai de căpetenie ale neamului românesc pretind, ca încălziți de exemplul mare al popoarelor acum eliberate să dăm curs liber unei puternice manifestări a dorinței noastre de deplină libertate și a energicelor noastre proteste contra acestei asupririi neumane, care se sleiește și puterile și avântul sufletesc”⁹⁷².

La rândul său, Octavian Goga publică, tot în „Românul” articolul „După furtună”, insistând

„pentru linia de intransigență națională a politicii noastre, pentru o radicală reformă a mentalității politice, care la noi, cu deosebire în ultimul timp, a prezentat anumite note de oboseală. Niciodată n-a fost mai actuală o îndrumare spre stânga a credințelor noastre decât tocmai acum... A sosit timpul să le dăm pretențiilor noastre juste mai multă îndrăzneală”.

Mai departe, constatând „absoluta neputință a unei înțelegeri cu adversarul”, Octavian Goga conchide că „trebuie să mergem înainte, noi de noi, făcând să palpitem în inimi cât mai adânc conștiința unității sufletești a marelui corp național românesc”⁹⁷³. Cele două articole-program, scrise de către Iuliu Maniu și Octavian Goga, deși utilizează două stiluri diferite, conțin același mesaj privitor la poziționarea românilor transilvăneni în contextul unei monarhii dualiste, devenită tot mai mult o structură politică anacronică în centrul Europei. Conștiente de acest pericol, dar mai ales de teama pierderii României ca aliat, cercurile politice austriece și germane fac presiuni tot mai mari asupra Budapestei pentru ameliorarea situației românilor transilvăneni. La sfârșitul anului 1912, cancelaria din Budapesta este practic asediată atât de către reprezentanții lui Wilhelm al II-lea și a împăratului Francisc Iosif – emisarii Berchtold și Wickemburg, care le solicită imperios contelui Tisza și premierului Lukács să reia tratativele cu românii – cât și de trimisul liberalilor bucureșteni, Alexandru Constantinescu⁹⁷⁴. După aceste intense angajamente diplomatice, pe 12 și 13 ianuarie 1913 reprezentanții Partidului Național Român acceptă să participe la o nouă rundă de tratative, formând o comisie compusă din zece persoane: Teodor Mihali, Iuliu Maniu, Valeriu Braniște, Ștefan Cicio Pop, Alexandru

⁹⁷² *Românul*, III, nr. 171, din 6/ 19 august 1913, p. 1, articolul de fond „Zile Mari”, semnat: Iuliu Maniu.

⁹⁷³ *Ibidem*, III, nr. 115, din 26 mai/ 8 iunie 1913, editorialul „După furtună”, semnat: Octavian Goga.

⁹⁷⁴ Maior Liviu, *op. cit.*, p. 138.

Vaida-Voevod, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Vasile Goldiș, Aurel Vlad și Victor Bontescu.⁹⁷⁵

Analizând doar numărul și componența comisiei de negociere, constatăm că toți liderii marcanți ai Partidului Național Român sunt prezenți, chiar dacă Tisza István își exprimase, de fiecare dată, refuzul de a discuta direct cu reprezentanții partidului românilor transilvăneni, preferând persoane neimplicate – cum fusese Ioan Mihailescu – sau pe reprezentanții celor două biserici naționale. Din conținutul articolelor publicate în ultima perioadă în ziarul „Românul” – mai ales cele privitoare la contele Tisza și la politica duplicitară a acestuia față de românii transilvăneni – putem concluziona că reprezentanții Partidului Național Român participau la aceste noi tratative nu atât din convingere în reușita acestora, ci mai mult din considerente diplomatice, ascultând de îndemnul oamenilor politici de la București. Spre exemplu, pe tot parcursul anului 1911, ziaristii de la *Românul* – preluând un articol din „Gross-Osterreich” – dezvălesc întru-totul strategia contelui Tisza:

„Ținta politică a contelui Tisza este aceea tradițională familiei lui, care înseamnă neatâr-narea treptată economică și politică a Ungariei cu ajutorul avantajelor politice asigurate în pactul dela 1867 pe seama gentrilor maghiari. În realizarea acestora întâmpină Tisza și aderenții săi rezistență din patru părți: din partea Coroanei, din partea Austriei, din par-tea naționalităților nemaghiare și din partea spiritului democratic al timpului”⁹⁷⁶.

Într-un alt număr, din 17/ 30 martie 1911, într-un editorial intitulat „Tisza”, cei de la *Românul* combat reacția șefului Partidului Național al Muncii la discursul ținut în ședința Camerei de către deputatul român Alexandru Vaida-Voevod:

„Modul acesta vehement, ideile intolerante, vrednice de un bărbat de stat al unui sultanat din Africa Centrală, întreagă această ieșire...”⁹⁷⁷.

Chiar și strategia de negociere a contelui Tisza, care pornea, invariabil, de la necesitatea înfrățirii românilor cu maghiarii în fața pericolului slav, este luată în derâdere în redacția ziarului *Românul* și desființată până în cele mai mici amănunte. De exemplu, în ziarul din 16/ 29 martie 1911, pe prima pagină, lângă materialul de atac intitulat, mai mult decât sugestiv „Ultimele acorduri ale așa numitei acțiuni de împăcare maghiaro-română”, apare și un

⁹⁷⁵ Boia Lucian, *op. cit.*, p. 795.

⁹⁷⁶ *Românul*, I, nr. 28, din 5/ 18 februarie 1911, editorialul „Tisza și Românii”, nesemnăt.

⁹⁷⁷ *Ibidem*, I, nr. 62, din 17/ 30 martie 1911, p. 1, editorialul „Tisza”, nesemnăt.

„*Salut Italiei*”, în care urmașii strămoșilor românilor sunt elogiați pentru întregirea statală și pentru scuturarea tiranilor opresori.

Revenind la conținutul tratativelor din prima parte a anului 1913, cei zece fruntași politici ai Partidului Național Român desemnează o delegație compusă din trei persoane care să poarte efectiv negocierile: Teodor Mihali, Iuliu Maniu și Valeriu Braniște. Prima întâlnire are loc la 21 ianuarie 1913, la locuința contelui Tisza și durează două ore⁹⁷⁸.

Contele Tisza nu se dezmente nici de data aceasta și, după un lung expozeu privitor la felul cum vede el problema națională în Ungaria – inclusiv prin necesitatea dizolvării Partidului Național Român, după soluționarea diferendelor – le solicită celor trei să revină cu un document scris, referitor la revendicările românilor transilvăneni. Cu redactarea acestui nou memoriu sunt încredințați Iuliu Maniu, Octavian Goga și Vasile Goldiș, iar pe 23 ianuarie documentul este deja elaborat. Cel mai probabil din cauza neîncrederii în succesul tratativelor, reprezentanții Partidului Național Român solicită, în 11 puncte, o serie de revendicări care îl puneau serios în dificultate pe Tisza: învățământ românesc de toate gradele, respectarea autonomiei bisericești, garantarea organizării și funcționării Partidului Național Român, limba română în administrațiile din teritoriile locuite de români, susținerea financiară din partea statului a acestor regiuni, sistarea acțiunilor de colonizare în teritoriile locuite de români, reforma electorală prin sufragiu universal, egal și secret sau lărgirea bazei electorale astfel încât a șasea parte din numărul deputaților să fie români, conform ponderii populației românești din Ungaria⁹⁷⁹.

În prezența lui Iuliu Maniu, Teodor Mihali și Valeriu Braniște, contele Tisza István le răspunde că, în ceea ce privește învățământul, școlile de stat nu pot avea ca limbă de predare limba română, de asemenea folosirea limbii române în administrație și justiție nu este compatibilă cu interesele statului maghiar, că Papa nu va fi de acord cu autonomia bisericii greco-catolice, că nu agreează votul universal și că nu poate fi de acord cu procentul de deputați solicitat în memoriu. Răspunsul scris al lui Tisza, primit de către T. Mihali la 7 februarie 1913, a fost discutat la Cluj, în ședința comitetului din 8 februarie, sub președinția lui Gheorghe Pop de Băsești. S-a constatat că răspunsul scris nu înregistrează nici un progres față de comunicarea orală făcută celor trei delegați și, la 9 februarie, fruntașii Partidului Național Român hotărăsc să-i ceară contelui Tisza deslușiri suplimentare. Urmează alte două întrevederi, pe 13 și 15 februarie 1913, iar la capătul discuțiilor contele Tisza rezumă

⁹⁷⁸ Boia Lucian, *op. cit.*, p. 795.

⁹⁷⁹ *Ibidem*, p. 796.

conținutul neînțelegerilor. Excepție făcând legea electorală – care în opinia șefului Partidului Național al Muncii nici nu putea să facă obiectul negocierilor româno-maghiare – mai rămân în discuție trei probleme majore: învățământul românesc în școlile de stat, limba română în administrație și justiție și participarea românilor în administrația și justiția comitatelor, în regiunile locuite de ei. Iuliu Maniu a adăugat încă un punct al neînțelegerilor româno-maghiare, respectiv garantarea efectivă a influenței politice a poporului român, fie printr-o nouă lege electorală, fie prin autonomie națională. La 16 februarie 1913, comisia celor zece fruntași politici români consideră că divergențele româno-maghiare nu pot fi conciliate și consideră tratativele încheiate.

Tratativele din noiembrie 1912-februarie 1913 se încheie printr-un eșec răsunător, provocat în bună măsură de amploarea solicitărilor părții române. Așa trebuie înțeleasă și supralicitarea lui Iuliu Maniu din finalul întâlnirii cu Tisza, când cere, nici mai mult, nici mai puțin decât autonomie națională. Explicații mai ample în ceea ce privește atitudinea delegației românilor transilvăneni la aceste tratative le găsim în ziarele vremii, în special în *Românul*, care, vorbind despre „*Un joc primejdios*” și despre „*zdrobitorul de legi, contele Tisza*”⁹⁸⁰, menționa că

„istoria dovedește că tiraniile niciodată n'au fost de lungă durată și că, deodată cu progresele culturii se scurtează treptat și durata lor. Cu cât tirania va fi mai declarată, cu atât prăbușirea ei este mai aproape și răsplata mai inevitabilă”⁹⁸¹.

Mai departe, după ultimul Război Balcanic și după Pacea de la București, în editorialul „*Porunca zilelor mari*”, același cotidian precizează:

„Dar noi simțim că zilele acestui imperialism sunt numărate, o simțim din puterea ce ne umple sufletele și din hotărârea noastră de-a merge de aici încolo, cu pași foarte repezi, înainte”⁹⁸².

Într-un alt editorial, intitulat „*Stafia împăcării*”, se menționează negru pe alb că: „*Guvernul unguresc caută să cumpere, cu moneda falsă a „împăcării româno-maghiare” pusă de el în circulație, prelungirea tratatului de alianță cu România*”⁹⁸³. Pe zi ce trece, discursul politic din presă devine tot mai radical și multe dintre lucrurile care până acum erau păstrate sub tăcere devin publice:

⁹⁸⁰ Parafrizare după porecla tatălui său, Koloman Tisza, poreclit „zdrobitorul de naționalități”.

⁹⁸¹ *Românul*, I, nr. 126, din 9/ 22 iunie 1912, p. 5, editorialul „*Un joc primejdios*”, nesemnat.

⁹⁸² *Ibidem*, III, nr. 181, 3 septembrie/ 21 august 1913, pag. 1, editorialul „*Porunca zilelor mari*”, nesemnat.

⁹⁸³ *Ibidem*, III, nr. 207, din 5 octombrie/ 22 septembrie 1913, p. 1, editorialul „*Stafia împăcării*”, nesemnat.

„Dar unde trăiesc împăciuitorii noștri? Nu simt și nu văd ei ce se petrece în jurul lor? Ungurii sunt un popor de sugestionati. Dela cârpaciul cel mai umil, până la conții încărcati cu fireturi și galoane, toți sunt cuprinși de fiorii aceleiași utopii: apele ungurismului să ajungă până în culmile pleșuve, pe unde e însemnat hotarul statului ungar și să înghită în ele cât mai degrabă toate elementele răslețe, de altă limbă”⁹⁸⁴.

Revenit din străinătate și poposit la București, Octavian Goga acordă un interviu ziarului „*Dimineața*” în 5 decembrie 1913. Arătând că presa bucureșteană punea prea mare accent pe negocierile româno-maghiare și că nici una dintre părți nu dorește în realitate nici o împăcare, deoarece „*ei nu doresc o împăcare sinceră, căci antagonismul dintre noi și unguri e o luptă de clasă și de rasă*”, Octavian Goga pune degetul pe rană și se exprimă fără echivoc:

„Vin din străinătate, dar urmărind de aproape mișcările din Ardeal, pot afirma cu toată siguranța că întâmplările din Balcani și în special acțiunea militară a României au schimbat psihologia mulțimei dela noi... S-a sporit deci capitalul nostru de energie, de putere de rezistență și de speranțe pentru viitor”⁹⁸⁵.

Tot la tratativele de împăcare româno-maghiare se referă și un excelent editorial din *Românul*, intitulat „*Disonanțe*”, în care se precizează că „*în ziua când se va ști oficios înfrățirea româno-maghiară, să știți că o pătură, cărturărimea din Ungaria, a părăsit poporul românesc pentru oficii grase și decorații împărătești*”⁹⁸⁶. Iar într-un alt editorial este elogiată descendența latină a poporului român și calitatea morală a frunțașilor săi politici:

„Împăcarea se va putea face numai cu salvarea cea mai strălucită a demnității noastre de popor latin. Publicul românesc să aștepte deci cu răbdare, penrucă delegații comitetului nostru național sunt din rândul acelor oameni, cari nu pot să încline flamura intereselor naționale românești decât odată cu ultima lor suflare. Noi să zicem iarăși, că – putem aștepta...”⁹⁸⁷.

Nu lipsește nici ironia, cum reiese din interviul acordat ziarului *Românul* de către deputatul Teodor Mihali, referitor la tratativele de pace româno-maghiare: „*În prezent, tratativele între noi și d. primul-ministru pauzează, din cauza ocupațiunei în altă parte a d-lui prim-ministru*”⁹⁸⁸.

⁹⁸⁴ *Ibidem*, III, nr. 217, din 4/ 17 octombrie 1913, editorialul „*Împăcare?*”, nesemnat.

⁹⁸⁵ *Ibidem*, III, nr. 256, din 6 decembrie/ 23 noiembrie 1913, pag. I, articolul „*Interviul cu dl Octavian Goga*”, nesemnat.

⁹⁸⁶ *Ibidem*, III, nr. 276, din 18/ 31 decembrie 1913, p. 1, editorialul „*Disonanțe*”, nesemnat.

⁹⁸⁷ *Ibidem*, III, nr. 270, din 24 decembrie 1913, p. 2.

⁹⁸⁸ *Ibidem*, nr 265, din 4/ 17 decembrie 1913, p. 4.

Dacă tratativele de împăcare româno-maghiare, finalizate prin eşecul acestora din februarie 1913, au fost purtate pe fundalul primului război balcanic, negocierile din toamna anului 1913 și cele din primăvara anului următor se desfășoară după cel de-al doilea război balcanic, încheiat prin Pacea de la București (10 august 1913), care a avut ca urmări creșterea prestigiului și rolului României în sud-estul Europei, dar și răcirea raporturilor sale cu Austro-Ungaria, fapt ce influențează și discursul politic al românilor transilvăneni⁹⁸⁹.

Consolidarea poziției statului român a influențat decisiv atitudinea românilor transilvăneni, care erau convinși că „*România va avea forța să apere interesele românismului întreg, a cărui soartă va fi de aici înainte inseparabilă de soarta României*”⁹⁹⁰. Între timp, la 10 iunie 1913, contele Tisza István ajunge iarăși premierul Ungariei, acest act politic fiind întâmpinat de către românii transilvăneni cu o maximă indiferență: „*Pe noi, venirea la guvern a contelui Tisza ne lasă reci. Nu sperăm și nu ne temem. Ce e val, ca valul trece*”⁹⁹¹.

Desigur, românii transilvăneni nu își puneau nici o speranță în guvernarea lui Tisza, mai ales că-i cunoșteau atitudinea-i ostilă față de români, dar nici nu se temeau prea tare de consecințele ei, fiind mult mai încrezători în ajutorul pe care-l vor putea primi din partea României. Acum, unitatea Partidului Național Român – greu încercată în anii trecuți – era refăcută, astfel că încercările lui Tisza de a relua tratativele îi găsește pe deplin pregătiți pe fruntașii românilor transilvăneni. Și de data aceasta contele Tisza îi evită pe reprezentanții Partidului Național Român ca posibili parteneri de dialog și îl contactează, la 1 august 1913, pe episcopul de Gherla, Vasile Hossu, cerându-i sprijin pentru reluarea tratativelor. După ce se consultă și cu episcopii Dimitrie Radu și Miron Cristea, cei trei plănuiesc să convoace la Sibiu o întâlnire a capilor bisericești și a fruntașilor Partidului Național Român, pentru a se stabili o poziție comună a românilor transilvăneni în problema tratativelor. Teodor Mihali, Iuliu Maniu și ceilalți fruntași politici români își arată rezerva față de reușita unei astfel de acțiuni, care nici n-ar fi pe placul popoului, astfel că întâlnirea preconizată nu a mai avut loc. De fapt, într-o scrisoare pe care i-o trimite contelui Tisza, episcopul Vasile Hossu îi precizează că opinia publică românească este puțin favorabilă unor astfel de combinații și manifestă, dimpotrivă, o sporire a intransigenței naționale. Tratativele se reiau

⁹⁸⁹ Boia Lucian, *op. cit.*, p. 798.

⁹⁹⁰ *Românul*, Anul III, nr. 164, din 28 iulie/ 10 august 1913, editorialul „*Triumful României și consecințele sale*”, nesemnăt.

⁹⁹¹ *Ibidem*, III, nr. 115, din 28 mai/ 10 iunie 1913.

într-o altă formulă, în urma unei întâlniri între Tisza István și Teodor Mihali în octombrie 1913. Comitetul Partidului Național Român reactivează comisia celor zece fruntași, desemnați pentru tratativele trecute, precum și delegația „de trei”, formată din Teodor Mihali, Iuliu Maniu și Valeriu Braniște, care vor purta discuții directe cu premierul maghiar. Prin această reacție – refuzând să răspundă la chemarea inițială a episcopilor – fruntașii Partidului Național Român i-au dat un semnal primului-ministru Tisza István, că numai ei sunt adevărații reprezentanți politici ai românilor transilvăneni. Delegația comitetului național are două întrevederi cu Tisza, la 27 și 28 octombrie 1913, ocazie cu care constată că primul-ministru maghiar încearcă doar să reformuleze vechile idei, cu câteva concesii minimale: 30 de cercuri electorale cu majoritate românească, de fapt o dublare a numărului de deputați pe care românii transilvăneni îi obținuseră pe drept și în condiții electorale vitrege, la alegerile din 1906. Deoarece primul-ministru Tisza ceruse iarăși un document scris cu privire la doleanțele românilor transilvăneni, de data aceasta este elaborat un document în 50 de puncte, structurat pe toate domeniile vieții naționale. În ceea ce privește învățământul, se solicita învățământ în limba maternă la toate școlile primare, deschiderea școlilor închise în urma legii Apponyi, ajutor de stat pentru înființarea unor școli noi, predarea istoriei românilor în toate școlile românești etc. Referitor la biserici, se solicita acordarea de subvenții de stat și respectarea autonomiei bisericesti. La capitolul presă, românii transilvăneni cereau libertatea presei și intrarea liberă a publicațiilor din România. Revendicările politice erau și ele consistente și vizau libertatea de asociere și de întrunire, grațierea condamnaților politici, libertatea alegerilor, folosirea liberă a tricolorului și a cântecelor patriotice românești. La capitolul administrație se solicitau funcționari români sau vorbitori de limbă română în ținuturile locuite de români, iar în plus, la capitolul solicitări generale, fruntașii politici români cereau un post de ministru fără portofoliu, câte un secretar de stat la culte și la interne, o universitate română sau cel puțin catedre românești paralele la facultățile de drept, litere și științe, inclusiv o catedră pentru istoria românilor. Pentru asigurarea influenței politice a poporului român se solicitau 50 de cercuri electorale cu majoritate românească de peste 80%. În final, românii transilvăneni îi comunică premierului Tisza că Partidul Național Român trebuie să funcționeze în viitor în deplină libertate⁹⁹².

Evident, aceste revendicări ale românilor erau de natură să transforme „statul național unitar maghiar” din temelii și nu erau nici pe departe pe placul premierului Tisza. De fapt, românii transilvăneni nici nu mai doreau o

⁹⁹² Boia Lucian, *op. cit.*, p. 800.

înțelegere cu guvernul condus de Tisza, deoarece, la ședința comitetului Partidului Național Român care s-a desfășurat la Budapesta în perioada 20-22 ianuarie 1914, nu s-a putut lua nici o hotărâre în ceea ce privește continuarea sau stoparea negocierilor româno-maghiare⁹⁹³. Îndeosebi Octavian Goga și Vasile Goldiș se pronunțau deschis împotriva oricărui fel de înțelegere cu guvernul maghiar, astfel că membrii comitetului decid să amâne hotărârea definitivă, urmând să se stabilească un ultim contact cu Istvan Tisza⁹⁹⁴. Conștient de iminența unui nou eșec, Tisza face un ultim apel la cei doi mitropoliți și la cei cinci episcopi români. Ultima întrevvedere are loc la 6 februarie 1914, iar la 17 februarie 1914, comitetul Partidului Național Român întrunit la Budapesta hotărăște încetarea tratativelor și continuarea luptei naționale:

„În același timp însă, comitetul central executiv al partidului național român regnicolar cu adânc regret este necesitat a constata, că soluția oferită în mod definitiv din partea Escelenței Sale Domnului ministru președinte, atât în urma conținutului obiectiv, cât și în vederea consecințelor, cari se impun ca condiții ale executării, este neaptă pentru înlăturarea chiar și vremelnică a conflictului existent între Români și politica de guvernământ a statului ungar”⁹⁹⁵.

O „rezoluțiune” extrem de protocolară și de întortocheată, dar care impune un „nu” demn și categoric din partea românilor transilvăneni în ceea ce privește continuarea tratativelor de împăcare româno-maghiare. Spre deosebire de precedentele negocieri, acestea din urmă s-au derulat într-o manieră cât se poate de transparentă, presa fiind informată pas cu pas de starea tratativelor. „Semne rele” - glăsuia un comentariu de pe prima pagină a *Românului*, deplângând opacitatea politică a contelui Tisza și concluzionând: „Simțim cum fulgeră revolta prin vinele noastre – și cum tot mai mult se luminează în judecata noastră singurul răspuns ce am mai putea da...”⁹⁹⁶.

Sub același articol de fond, pe partea inferioară a primei pagini, redactorii de la *Românul* poziționau, mai mult decât ostentativ, un material despre viața Regelui Carol I al României. Iar pe pagina a doua, la rubrica „Scrisori din București”, se menționează că

⁹⁹³ *Românul*, IV, nr. 7, din 10/ 23 ianuarie 1914, p. 1, articolul „Ședințele comitetului”, nesemnat.

⁹⁹⁴ Lucian Boia, *op. cit.*, p. 801.

⁹⁹⁵ *Românul*, IV, nr. 29, din 6/ 19 februarie 1914, p. 1, articolul „Hotărârea comitetului”, nesemnat.

⁹⁹⁶ *Ibidem*, IV, nr. 23, din 29 ianuarie/ 11 februarie 1914, p. 1, editorialul „Semne rele”, nesemnat.

„A 55-a aniversare dela Unirea Principatelor Române s'a serbat în întreaga țară, cu mai multă solemnitate și cu mai mult sentiment decât în ultimii ani. Campania glorioasă din 1913 a dovedit încă o dată tuturor Românilor ce mari și cât de înălțătoare sunt efectele Unirii, de aceea poate acum s'a simțit mai intens ca în anii din urmă însemnătatea deosebită a acestei aniversări”⁹⁹⁷.

Într-un alt editorial, intitulat *„Pentru ce a stat Tisza de vorbă cu noi?”*, din 17/ 30 mai 1914, se pune în discuție pentru prima dată în presa politică arădeană însăși utilitatea Triplei Alianțe:

„Zadarnic spune și contele Andrassy că România și Românii sunt legați de soarta Triplei Alianțe. Nu negăm că noi am avut un razim în această grupare de mari puteri, și că am putea să avem și mai departe, poate mai mult decât socotim astăzi văzându-ne așa de rău tratați, dar în aceeaș vreme susținem că nu ne temem nici de abandonarea Triplei Alianțe. Avem atâta încredere în viitorul nostru, încât să afirmăm aceasta”⁹⁹⁸.

Iar într-un număr ulterior, analizându-se în profunzime *„Neînțelegerea româno-maghiară”*, se pune degetul pe rană:

„Politica ungurească împinge monarhia spre izolare și prăpastie, și contele Tisza se joacă cu cuvintele. În loc să desvelească singur toată gravitatea situațiunii, să expună în cuvinte necruțătoare primejdiile spre cari șovinismul duce pe poporul unguresc, el îl amăgește și-l adoarme cu vorbe cari lunecă ușor peste lucrurile cele mai serioase”⁹⁹⁹.

Radicalizarea discursului politic al românilor transilvăneni poate să fie sesizat, cel mai bine, chiar în derularea celor trei runde de negocieri româno-maghiare. Dacă în cazul tratativelor de împăcare intermediare de către Ioan Mihu, în vara anului 1910, revendicările puse pe hârtie de către frunzașii Partidului Național Român erau minimale și relativ ușor de acceptat de către partea maghiară – evident, dacă exista și voința politică necesară pentru acceptarea acestora – revendicările ulterioare devin din ce în ce mai complexe și mai mari. Astfel, în finalul negocierilor din ianuarie 1913, Iuliu Maniu solicită autonomie națională, iar la negocierile din toamna anului 1913 și începutul anului următor, cele 50 de puncte cerute de români schimbau din temelii

⁹⁹⁷ *Idem*, p. 2, grupajul *„Scriitori din București”*, nesemnat.

⁹⁹⁸ *Ibidem*, IV, nr. 107, din 17/ 30 mai 1914, p. 1, articolul *„Pentru ce a stat Tisza de vorbă cu noi?”*, nesemnat.

⁹⁹⁹ *Ibidem*, IV, nr. 120, din 4/ 17 iunie 1914, p. 1, articolul *„Neînțelegerea româno-maghiară”*, nesemnat.

alcătuirea politică și socială a statului maghiar. Desigur, pe tot parcursul negocierilor româno-maghiare au existat presiuni externe pentru continuarea acestora. Cancelariile din Viena, Berlin, dar și din alte capitale europene urmăreau cu interes desfășurarea tratativelor de împăcare și făceau presiuni la adresa Budapestei pentru reluarea acestora. Nu în ultimul rând, guvernele României au urmărit cu deosebită atenție mersul tratativelor, declanșând totodată și un subtil joc diplomatic. Se urmărea convingerea Germaniei de necesitatea unor reforme în favoarea românilor transilvăneni, iar în noiembrie 1913, la Berlin, ambasadorul Alexandru Beldiman discută cu cancelarul Bethmann Hollweg despre această situație. Potrivit raportului ambasadorului român,

„cancelarul Reichului a manifestat în convorbirea noastră un interes deosebit pentru problema românilor din Ungaria, fiindcă judecă bine importanța acestei probleme în dezvoltarea relațiilor dintre regatul nostru și monarhia austro-ungară”¹⁰⁰⁰.

Acest contact diplomatic are urmări destul de consistente, deoarece la 10/23 martie 1914, în cadrul unei întrevederi la Viena între Wilhelm al II-lea și Tisza István, împăratul se referă și la situația românilor transilvăneni, considerând că rezolvarea problemelor acestora ar corespunde intereselor Triplei Alianțe. Deși contele Tisza promite să remedieze această problemă, realitatea a demonstrat tocmai contrariul. Probabil că cel mai bine l-a caracterizat pe Tisza contele Ottokar Czernin:

„El nu cunoștea alt patriotism decât cel maghiar. N-ar fi cedat nici un metru pătrat din Ungaria, dar de cedarea Galiei nu-i păsa. El mai bucuros ar fi lăsat să se cotopească lumea, decât să cedeze Ardealul, dar de Tirol nu se interesa... Ungaria a fost strâns legată de noi, dar ca o piatră atârnată de gâtul omului care se îneacă”¹⁰⁰¹.

Întărirea curentului radical al românilor transilvăneni a coincis, în chip fericit, cu generalizarea manifestărilor naționale în întreg spațiul românesc. Solidaritatea întregii națiuni, proclamată la congresul „*Ligii Culturale*” de la Craiova, din 1912, a fost anticipată de ampla Adunare generală a ASTREI, de la Blaj, cu prilejul sărbătoririi semicentenarului înființării sale, unde 30.000 de români din tot arealul românesc au reînviat spiritul Adunării naționale de la 1848. Marile manifestații naționale de la „*Arenele romane*” din București,

¹⁰⁰⁰ Lucian Boia, *op. cit.*, p. 802.

¹⁰⁰¹ Roman Ciorogariu, *Zile trăite...* op. cit, p. 38.

din 1911 și din Piața Unirii de la Iași, cu prilejul dezvelirii statuii lui Alexandru Ioan Cuza, au dat expresie sentimentului care-i anima pe românii de pretutindeni. În momentul mobilizării armatei române din anul 1913, în preajma intrării în cel de-al doilea război balcanic, ambasadorul Franței la București nota că, cel care nu cunoaște cu exactitate scopul mobilizării ar putea crede că România ar porni război nu împotriva Bulgariei, ci împotriva Austro-Ungariei, deoarece soldații erau de părere că „*vor trece prin Bulgaria pentru a ajunge în Transilvania, pentru cucerirea Plevnei transilvane*”¹⁰⁰².

Tratatările româno-maghiare au evidențiat și importanța pe care România a acordat-o românilor aflați sub dominația străină. Simțind acest sprijin, conducătorii Partidului Național Român s-au plasat pe o platformă socială și politică solidă, solicitând drepturi naționale care veneau în totală contradicție cu concepția pur naționalistă a guvernanților maghiari. Treptat, pe parcursul anilor care au urmat depășirii disputelor interne, unitatea de vederi se conturează din ce în ce mai mult, astfel că ziarul „Românul”, scria în februarie 1914: „*Solidarizarea tuturor românilor de omenie în Partidul Național este rezultatul cel mai prețios al tratatelor noastre cu contele Ștefan Tisza*”¹⁰⁰³.

¹⁰⁰² Liviu Maior, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 354, Editura Enciclopedică București, 2003, coord. Acad. Gheorghe Platon.

¹⁰⁰³ *Românul*, Anul IV, nr. 31, din 8/ 21 februarie 1914, p. 1, articolul „*Rezultatele pozitive ale tratatelor*”, nesemnat.

VII.

Considerații finale

Transmiterea discursului politic de la elite, la popor, reprezenta una dintre marile preocupări ale oamenilor politici de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Deși fusese trecută printre prioritățile revendicărilor revoluționare ale anului 1848, libertatea presei mai avea încă mulți pași de făcut până la împlinirea acestui deziderat. Pentru presa aparținând naționalităților nemaghiare, Ungaria de la cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea era departe de a reprezenta un cadru propice de dezvoltare. Lipseau nu doar fondurile financiare necesare întemeierii acesteia, dar lipsea și știința de carte a publicului căruia urma să i se adreseze. Cenzura era și ea una cât se poate de opresivă, iar pentru a putea funcționa fiecare ziar politic era obligat să depună o cauțiune bănească destul de consistentă, garanție financiară din care se extrăgeau amenzile aplicate în sarcina celor ce comiteau „*delict de opinie*” în contra intereselor statului. Iar în condițiile în care statul era unul opresiv, orice manifestare de libertate devenea una infracțională.

Demersul nostru pornește de la prima criză majoră care se manifestă la vârful Partidului Național Român din Transilvania, imediat după grațierea memorandiștilor. Cadrul de expresie al crizei politice este, firește, presa. *Tribuna* sibiană – pe care Ioan Slavici o întemeiasă la 1884, ca bun al întregului popor român din Transilvania – ajungea „*patrimoniu de partid*”, iar Institutul Tipografic „*avere națională*”. Doar pentru atâta lucru să fi început neînțelegerile dintre fruntașii Partidului Național Român? Se pare că da, deoarece politica și presa începuseră să meargă mână în mână. Nu se mai putea face politică fără

a avea de partea ta și un ziar în care să-ți expui ideile și, mai ales, principiile. Această conjuncție a presei cu politica avea să producă mutații profunde și în ceea ce privește relațiile care se stabilesc între politicieni și ziariști. La început, diferența dintre oamenii politici și cei de presă era una aproape insesizabilă. Chiar și Ioan Slavici, care va încerca tot timpul să se țină departe de politica propriu-zisă, acceptă într-o perioadă și funcții la nivelul conducerii Partidului Național Român. La fel stau lucrurile și cu Ioan Russu-Șirianu, care va dobândi – pentru o scurtă perioadă de timp – o experiență politică parlamentară. Această legătură strânsă a presei cu politica este cât se poate de evidentă și dacă avem în vedere sediile în care cele două se manifestă. De cele mai multe ori acestea coincid până la identificare, atât la Sibiu, cât și la Timișoara, Lugoj sau la Arad. Redacția ziarului era și sediul clubului comitatens sau chiar rezidența oficială a Partidului Național Român, cum se va întâmpla la Arad după inaugurarea palatului *Tribunei*.

Pe măsură de politicienii „evadează” de sub tutela arhierilor, presa politică a românilor transilvăneni cunoaște, la rândul-i, același proces. Firește, nu este și cazul presei bisericești – „*Telegraful Român*”, „*Unirea*”, „*Biserica și Școala*” etc. – care va rămâne și pe mai departe în slujba celor două biserici naționale, chiar dacă vom asista, deseori, la o imixtiune a acesteia în „*trebile politice*”. Pe de altă parte, putem vorbi și despre o reciprocitate din acest punct de vedere, deoarece și presa politică se va exprima referitor la biserică și la prestația conducătorilor acesteia. Și în acest caz există o conjuncție, deoarece biserica, școala, presa și partidul românilor transilvăneni slujeau, în final, același interes național.

Așa ajungem la discursul politic și la necesitatea difuzării acestuia în rândul poporului. Această necesitate derivă din procesul de democratizare a vieții politice, fenomen care se manifestă în această perioadă în tot spațiul central-european. În cazul românilor transilvăneni se impunea cu necesitate reorganizarea Partidului Național Român și adoptarea unei strategii politice unitare. Este momentul *Tribunei Poporului* de la Arad, care se pune în fruntea acestei mișcări. Tribuniștii arădeni militează pentru transformarea Partidului Național Român dintr-un partid elitist, într-unul democratic și propun în acest sens un proiect politic concret. Ideologii mișcării sunt Vasile Goldiș, Ioan Mihu și Eugen Brote, iar vehiculele mediatice sunt *Tribuna Poporului* și *Libertatea*. Este un proces lung și dificil, care se va materializa abia la începutul anului 1905. Neoactivismul și tribunismul stau și ele în conjuncție, orice

încercare de a le separa fiind sortită eșecului. Chiar mai mult, după „trădarea” mangristă și căderea în dizgrație a lui Ioan Slavici și a lui Eugen Brote, la Arad putem vorbi despre un „neotribunism” ce se manifestă printre „tinerii oțeliți” din jurul lui Goga. Și, pentru că am ajuns să vorbim despre scriitori, rolul acestora în edificarea tribunismului arădean și la șlefuirea discursului politic al românilor din Ungaria este unul covârșitor. Poate că una dintre cele mai spectaculoase dispute din perioada frământărilor politice la care ne referim ține de implicarea scriitorilor în presă și, implicit, în politică. S-au publicat zeci de articole în acest sens în *Tribuna*, dar și *Românul*, iar la aceste dezbateri au participat scriitori din toate provinciile locuite de români. Și nu fără temei, deoarece discuția în cauză era la fel de actuală atât la Arad, Sibiu, Blaj, Brașov sau Timișoara, cât și la București, Viena sau la Budapesta. Peste tot se aflau scriitori implicați în presă și în politică, spre disperarea politicienilor proveniți din mediul aristocratic, mai puțin inspirați în ceea ce privește mânăuirea condeiului. Curentul era unul european, iar Zola, de exemplu, nu se sfa să se prezinte ca ziarist și scria de zor despre „afacerea Dreyfus”. Discursul politic tribunist era unul de succes și pentru că era scris de profesioniști ai condeiului. Ilarie Chendi, bunăoară, strălucește prin claritatea și eleganța scrierii. Ioan Slavici este imbatabil prin forța argumentelor, iar Octavian Goga prin impetuozitatea articolelor pe care le publică. Am găsit articole politice excelente scrise de către marele nostru dramaturg I. L. Caragiale, dar și de către Duiliu Zamfirescu sau A. D. Xenopol. Acestora li se adaugă și câțiva politicieni sau clerici, care posedă excelente calități discursive: Iuliu Maniu, Roman Ciorogariu, Vasile Goldiș sau chiar „badea” George Pop de Băsești, de la care ne-a rămas unul dintre cele mai savuroase reportaje din toată publicistica tribunistă. Toți au contribuit la dezvoltarea discursului politic românesc, de la cel privind susținerea autonomiei teritoriale, la autonomia națională și, în final, la discursul privind promovarea conceptului de autodeterminare. Un parcurs dificil, dar care avea să pregătească generația politică ce va înfăptui Marea Unire.

Summary

As the number of literate persons grows, the press will play a more and more important role in the people's lives. First in the big cities and then in the villages, the press forcefully becomes the main means of information but also political, economic or cultural education of the readers. For the Romanians in Transylvania, the priest or the teacher with the "paper" in their hand became a more visible image. „*What does the paper write?*” was the question following immediately the greetings and this was how the people could find out the “*news*”.

It was the merit of Ioan Slavici to turn the press into a media vehicle able to penetrate „*into the last Romanian hut*” from Transylvania. This light that penetrated everywhere was certainly coming from “*the sun rising from Bucharest*”. It was through the press that all the important press releases of the Romanian National Party were transmitted, along with all the speeches of the political leaders and all the important news. Thus, press became indispensable and represented the public communication extension of the Romanian National Party. The press was “*official*”; it was “*authorised*” and hence, credible. The press became more and more a document. The politicians refer to it and during the moments of crisis (1895, 1899, 1902, 1910-1911) the appeal to the collection of journals becomes a tool on which almost every political discourse is based.

Starting with the autumn of 1895, between the Tribuna journalists and some of the leaders of the Romanian National Party the first conflicts appeared. The seizure of the Tribuna journal by the old leader I. Rațiu on the grounds of the “party patrimony” did not lead to the disappearance of the trend imposed by Tribuna. Free and modern spirits who felt that they had still

a lot to do for the affirmation of the Romanians in Transylvania, the Tribuna journalists gathered around its “sound core” from Arad and starting with 1897 they would print a new journal, Tribuna Poporului. Although the “old” Tribuna from Sibiu continued until 1903, the publication would be deprived of its main pens, moving off of what we understand by that cultural and political trend largely spread among the population and called “tribunism”. Freed from the dusty theory of the passivism and Transylvanian separatism, in only a few years the Tribuna journalists from Arad will publish the most powerful political journal in Transylvania, with many readers in Romania as well. On the other hand, the conjunction of the Arad activism with the Tribuna trend will lead, in less than eight years from the publishing of the journal, to the change of the political strategy of the Romanian National Party and return of the Transylvanian Romanians to the parliamentary political life from Budapest. Further on, the Arad journalists got involved in the election and political education of the Romanians with a voting right, the awakening of the national consciousness, the coordination of the election campaigns “*in the worst political system in Europe*” and the development of the political collaboration of the nationalities of the monarchy. But by far the greatest merit of the Arad Tribuna journalists is related to the political discourse of the Romanians in Transylvania: from supporting autonomy on historical grounds to the autonomy based on the principle of the majority; from the political attitude discourse to the promotion of the self-determination concept. A difficult course that was meant to polish the political discourse of the Romanian leaders from Transylvania and prepare the generation of the Great Union.

The entire development of the political discourse is indissolubly related to the political, economic, social and cultural evolution of the Romanian society from Transylvania at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. „*The second Tribuna*” – as *Tribuna arădeană* will remain in historiography – starts in rather difficult conditions. The political scandal at the top of the Romanian National Party was at its height and the competition on the Romanian political journalism market in Transylvania was not at all an easy one. Along with the liberals from the Kingdom, the Arad Tribuna journalists had to face the hostile attitude of the Bucharest conservatory press as well. In the Banat region, very next to them, the Mocioni family was dominant and at Orastie the change of the fighter generations was in progress. Under these circumstances, the domination of the journalism market could be achieved

only after taking over the structures of power from the Arad diocese. This fact was achieved after two years of confrontation when they succeeded in imposing Iosif Goldis as bishop of Arad and a legally signed „*pastoral tribunist*” program. On the occasion of the installation banquet of the new bishop, the Arad Tribuna journalists had their first contact with Tisza István; the relations between the Arad grouping and the future Magyar prime minister developing – during the period submitted to our study – a most interesting course.

After conquering the key positions in the diocese and their representatives become leaders of the education institutions under their authority, the next step is to impose their strategy at the level of the Romanian National Party leaders. The Arad Tribuna journalists already benefitted of an invincible element: their notoriety. They had reached several thousands of permanent subscribers, from all Transylvania but also from the Kingdom and from an economic point of view they succeeded in becoming profitable, a fact that allowed them to adopt an independent publishing policy. The autobiographies and monographs of the personalities we have made researches on highlight the tendency of the Arad Tribuna journalists to turn into a genuine political and cultural “*general staff*” of the Romanians in Transylvania.

The political discourse published in the pages of Tribuna is extremely varied. One can read the discourses of the political leaders at the popular meetings of protest against the numerous abuses of the Magyar authorities, followed by the integral political speeches of the Romanian Members of the Parliament in Budapest. The speeches in the county congregations or even those made at the church national congresses are not missing either. The elective speeches are also very interesting and the polemic speeches were not missing in any of the time periods we studied. The confessional disputes are sometimes transposed in politics as well, but each time the political leaders of the Romanians in Transylvania make appeal to understanding and cooperation. The very same happens in the case of the „*anti-Transylvanian trend*” which appeared at the beginning of the 20th century and which was brilliantly illustrated by the first great critic in our literature, Ilarie Chendi.

For almost two decades Arad played the role of the political capital of the Romanians in Transylvania and those who contributed decisively to that status were, undoubtedly, the Tribuna journalists. And part of this great political and cultural trend, we need to include the journalists from *Romanul* who successfully continued it. As a matter of fact, *Românul* assimilated the assets

and the human resource heritage of the Tribuna by merger which in fact was by absorption – at the beginning of 1912.

The transfer of the political discourse from the elites to the people represented one of the main concerns of the politicians at the end of the 19th century. Though included as one of the priorities of the 1848 revolutionary claims, the liberty of press was far for this desideratum. For the press belonging to the non-Magyar nationalities, Hungary at the turn of the 19th and 20th centuries was not at all representing a suitable development framework. Not only the financial means were missing, but also the public to whom they addressed lacked the necessary reading skills. Censure too was an oppressive one and in order to function each newspaper had to put up a quite consistent bail, a guaranty from which the fines applied were extracted on behalf of those who committed “an opinion offence” against the State’s interests. As the State was an oppressive one, any manifestation of liberty was interpreted as an offence.

Our approach starts from the major crisis that existed at the top of the Romanian National Party in Transylvania, immediately after the pardon of the signatories of the Memorandum. The framework the political crisis found its expression was, of course, the press. *Tribuna* from Sibiu – established by Ioan Slavici in 1884, as an asset of the whole Romanian people from Transylvania – became „party patrimony” and the Printing Institute „national wealth”. Was that the only reason for the misunderstandings among the leaders of the Romanian National Party? The answer is positive since politics and press started to march hand in hand. It was impossible to make politics without having a journal on one’s side where one could express his ideas and especially, principles. This conjunction of the politics and press will lead to deep changes with regard to the relationships between the politicians and journalists. First, the difference between the politicians and the members of the press seemed almost imperceptible. Even Ioan Slavici, who tried all the time to stay away from politics, accepted in a certain period positions at the top of the Romanian National Party. And that is true for Ioan Russu-Şirianu too who will acquire – for a short time – a parliamentary political experience. This tight bond of the press and politics is very obvious if we consider the headquarters where the two develop their activities. In most cases they coincide up to identification both in Sibiu and Timisoara, but also at Lugoj or Arad. The editorial office was the main office of the “comitatens” club or even the official residence of the Romanian National Party, as it happened in Arad after the inauguration of

the *Tribuna* Palace.

As the politicians “escape” the guardianship of the bishop, the political press of the Romanians in Transylvania will undergo, in its turn, the same process. Of course, this is not the case of the church press – „*Telegraful Român*”, „*Unirea*”, „*Biserica și Școala*” etc. – which will remain subordinated to the two national churches and we will often witness an interference of the latter in the „political matters”. On the other hand, we can speak about reciprocity from this point of view as the political press formulated opinions with regard to the church and the activity of its leaders. Here the conjunction exists as well since the church, school, press and the party of the Romanians finally served the same national interest.

And this is how we come to the political discourse and the need to spread it to the people. This need derives from the democratization process of the political life, a phenomenon that dominates the Central European area in that period. For the Romanians in Transylvania there was a necessity to re-organize the Romanian National Party and the adoption of a unitary political strategy. It is the moment of *Tribuna Poporului* which is leading the movement. Its journalists militate for the transformation of the Romanian National Party into an elite party, a democratic one and propose a concrete political project. The ideologists of the movement are Vasile Goldiș, Ioan Mișu and Eugen Brote, and the media vehicles are *Tribuna Poporului* and *Libertatea*. This is a long and difficult process which will be shaped only at the beginning of the year 1905. Neoactivism and the *Tribuna* current are in conjunction as well and any attempt of separating them is a failure. Even more, after the possible political „betrayal” of Mangra and the fall in disgrace of Ioan Slavici and Eugen Brote, we can speak about a political and cultural trend in Arad where strong young men gathered around Octavian Goga in Arad. And because we have come to speak about writers, their role in creating the Arad “tribunism” and in polishing the political discourse of the Romanians in Hungary is overwhelming. Maybe one of the most spectacular disputes of that time we refer to is about the implication of the writers in journalism and, implicitly, in politics. Tens of articles were published in *Tribuna* and also in *Românul* and to the debates participated writers from all provinces inhabited by the Romanians. And not without a reason for the discussion in question was as present in Arad, Sibiu, Blaj, Brașov or Timișoara, as in Bucharest, Paris, Berlin, Vienna or Budapest. Everywhere, there were writers involved in journalism and poli-

tics, to the despair of the aristocratic politicians, less inspired in handling the pen. The trend was European and Zola, for example, was not shy in introducing himself as a journalist and reported constantly about the „*Dreyfus case*”. The Tribuna political discourse was successful also because it was written by professional writers. Ilarie Chendi, for instance, is brilliant for his clarity and elegance of expression. Ioan Slavici is unbeatable for the force of his arguments and Octavian Goga for the impetuosity of the articles published. We have found excellent articles written by our great playwright I.L. Caragiale but also by Duiliu Zamfirescu or the historian A. D. Xenopol. We may add to the list some politicians and clergymen with excellent discursive qualities: Iuliu Maniu, Roman Ciorogariu, Vasile Goldiș or even „*badea*” George Pop de Băsești who left us some of the most savoury reports in the Tribuna journalism. They have all contributed to the development of the Romanian political discourse, from the one focusing on the support of the territorial autonomy, the national autonomy and finally, to the discourse on the promotion of the self-determination concept. A difficult route but meant to prepare the political generation who will achieve the Great Union.

Bibliografie

I. Fonduri arhivistice

1. Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale
 - Fond Ioan Suciu
 - Fond Roman Ciorogariu
 - Fond Prefectura Județului Arad
2. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale
 - Colecția de documente Muzeul Banatului

II. Periodice

1. Arad és Vidéke (Arad, 1902-1912)
2. Aradi Közlöny (Arad, 1895-1916)
3. Függetlenség (Arad, 1910-1914)
4. Drapelul (Lugoj, 1901, 1906)
5. Gazeta Transilvaniei (Brașov, 1891-1907)
6. Lupta (Budapesta, 1906-1910)
7. Tribuna (Sibiu, 1884-1902)
8. Tribuna Poporului (Arad, 1897-1903)
9. Tribuna (Arad, 1904-1912)
10. Românul (Arad, 1911-1916)

III. Amintiri și memorii

1. Bocu, Sever, *Drumuri și răscruci*, vol. I, *Memorii*, Timișoara, 1939.
2. Braniște, Valeriu, *Amintiri din închisoare*, ediție de Al. Porțeanu, București, 1972.
3. Idem, *De la Blaj la Alba Iulia. Articole politice*, Timișoara, 1980.
4. Idem, *Oameni, fapte, întâmplări*, Cluj-Napoca, 1980.
5. Ciorogariu, Roman, *Din trecutul presei românești: Speranța (1869), Lumina (1872), Biserica și școala (1887), Tribuna (1884-1912)*, Cluj-Napoca, 1934.
6. Idem, *Spre prăpastie*, Arad, 1911.
7. Idem, *Zile trăite*, Oradea, 1926.
8. Coriolan Băran, *Reprivire asupra vieții*, Arad, 2010.
9. Ghibu, Onisifor, *Pe baricadele vieții. Anii mei de învățătură*, Cluj-Napoca 1981.
10. Goga, Octavian, *Însemnările unui trecător. Crâmpenie din sbuciumările de la noi*, Arad, 1911.
11. Mihu, Ioan, *Spicuri din gândurile mele politice, culturale, economice*, publicate cu un studiu biografic de Silviu Dragomir, Sibiu, 1938.
12. Oanea, Laurențiu, *Dr. Ștefan Cicio-Pop, Un titan în luptele național-politice ale românilor din Transilvania și părțile românești din Ungaria 1865-1934*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, anexe, glosar, album de Felicia Aneta Oarcea, Arad, 2008
13. Slavici, Ioan, *Amintiri*, București, 1924
14. Idem, *Închisorile mele. Scrisori adresate unui prieten din altă lume*, București, 1921.
15. Idem, *Lumea prin care am trecut*, București, 1930.
16. Idem, *Sbuciumări politice la Românii din Ungaria*, București, 1911.
17. Idem, „*Tribuna*” și tribuniștii, Orăștie, 1896.
18. Suciu, Ioan, *Arădanii și Partidul Național Român, adevăruri istorice, reamintiri de interes național-istoric*, Arad, 1926.
19. Vaida Voievod, Alexandru, *Mangra, Tisza și „Tribuna”. Un mănunchiu de dovezi adunate din „Tribuna”*, Brașov, 1911.

IV. Volume de documente

1. Braniște, Valeriu, *Corespondență, vol. III (1902-1910)*, Ediție îngrijită de Gheorghe Iancu și Valeria Căliman, București, 1989.
2. Caciora, Andrei, Glück, Eugen, *Aradul și mișcarea memorandistă*, vol. III, Arad, 1976.
3. Caciora, Andrei, Roșuț, Nicolae, Timbus, Mircea, *Aradul în lupta pentru eliberare socială și națională*, vol. II, Arad, 1980.
4. Ciorogariu, Roman, *Studii și documente*, Oradea, 1981.
5. Chendi, Ilarie, *Scrieri, vol. II*, Ediție, note și comentarii de Dumitru Bălăeș, București, 1989.
6. ****Din istoria mișcării muncitorești. Documente arădene 1821-1918*, volum realizat de Eugen Glück și Alexandru Roz, Timișoara, 1981.
7. Goldiș, Vasile, *Scrieri social-politice și filosofice*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Marțian Iovan, Cluj-Napoca, 2007.
8. Idem, *Scrieri social-politice și literare*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic și bibliografie de Mircea Popa și Gheorghe Șora, Timișoara, 1976.
9. Idem, *Corespondență (1888-1934). Scrisori trimise*, vol. I, Cluj-Napoca, 1992.
10. Mangra, Vasile, *Corespondență, 2 vol.*, Ediție, studiu introductiv și note de: Marius Eppel, Cluj-Napoca, 2007.
11. Neamțu, Gelu, *Gustav Augustini, ziarist la „Tribuna Poporului” din Arad 1898-1900*, Nădlac, 2007.
12. Pavel, Teodor, *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația puterilor centrale*, vol. I, Timișoara, 1979.
13. Idem, *Partidul Național Român și acțiunea memorandistă. Corespondență politică (1887-1901)*, Cluj-Napoca, 1994.
14. Păcățeanu, T. V., *Cartea de Aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VII-VIII, Sibiu, 1913-1914.
15. Petraș, Lucian, *Mihai Veliciu (1846-1921). Studii și documente*, Arad, 2011.
16. Polverejan, Șerban, Cordoș, Nicolae, *Mișcarea memorandistă în documente (1885-1897)*, Cluj-Napoca, 1973.
17. Slavici, Ioan, *Opere, vol. IX, Publicistica social-politică. „Tribuna” și epoca sa*, ediție critică de Dimitrie Vatamaniuc, București, 2010.

18. *** *Studii și documente privind activitatea lui Ioan Slavici*, vol. I-II, Eugen Gluck, Gelu Neamțu, Dimitrie Vatamaniuc, Arad, 1976.

V. Lucrări generale

1. Ardelean, Radu, *Românul (Arad, seria I, 1911-1916). Istoria ziarului – Istoria din ziar*, tom. I, Arad, 2010.
2. Bălan, Ion, Dodu, Octavian Goga, *Monografie*, București, 1975.
3. Berstein, Serge, Milza, Pierre, *Istoria Europei*, vol. 4, Iași, 1998.
4. Bocșan, Nicolae, *Ideea de națiune la românii Transilvania și Banat*, Cluj-Napoca, 1997.
5. Boia, Lucian, *Eugen Brote (1850-1912)*, București, 1974.
6. Idem, „Germanofili”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București, 2009.
7. Bogdan Doru, *Dr. Ioan Suci, părinte al patriei*, Arad, 1999.
8. Idem, *Preparandia din Arad în conștiința cultural-istorică a epocii sale 1812-2012*, Arad, 2012.
9. Bolovan, Ioan, *Asociația Națională Arădeană pentru cultura poporului român 1863-1918*, Cluj-Napoca, 2011.
10. Idem, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Cluj-Napoca, 2000.
11. Cipăianu, George, *Vincentiu Babeș 1821-1907*, Timișoara, 1980.
12. Christophe, Charle, *Intelectualii în Europa secolului al XIX-lea*, Iași, 2002.
13. Crișan, Vasile, *Aurel C. Popovici (1863-1917). Monografie*, Alba-Iulia, 2008.
14. Duțu, Alexandru, *Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene*, București, 1999.
15. Eppel, Marius, *Un mitropolit și epoca sa. Vasile Mangra (1850-1918)*, Cluj-Napoca, 2006.
16. Idem, *Vasile Mangra (1850-1918), Contribuții la cunoașterea vieții și activității lui*, Arad, 2000.
17. Godea, Ioan, *Ziarul „Românul” din Arad și aspecte ale problemei naționale din Transilvania (1911-1918)*, Timișoara, 2001.
18. Hitchins, Keith, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania (1868-1918)*, II, Cluj-Napoca, 1992.

19. Idem, *Afirmarea națiunii: mișcarea națională românească din Transilvania (1860-1914)*, București, 2000.
20. Idem, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1970.
21. Iercoșan, Sara, *Junimismul în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1983.
22. Iorga, Nicolae, *Istoria presei românești*, București, 1999.
23. Jelavich, Barbara, *Istoria Balcanilor. Secolul al XX-lea*, Iași, 2000.
24. Maior, Liviu, *Alexandru Vaida Voevod, Putere și defăimare, (Studii)*, București, 2010.
25. Idem, *Memorandul. Filosofia politico-istorică a petiționarismului românesc*, Cluj-Napoca, 1992.
26. Idem, *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900-1914*, Cluj-Napoca, 1986.
27. Marga, Delia, *Introducere în analiza discursului, cu referire la istorie și sfera publică*, Cluj-Napoca, 2003.
28. Mândruț, Stelian, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară a deputaților Partidului Național Român din Transilvania între anii 1905-1910*, Oradea, 1995.
29. Mitu, Sorin, *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, București, 1997.
30. Idem, *Transilvania mea: istorii, mentalități, identități*, Iași, 2013.
31. Mureșan, Camil, *Națiune, naționalism. Evoluția naționalităților*, Cluj-Napoca, 1996.
32. Neamțu, Gelu, *Procese politice de presă antiromânești din epoca dualismului austro-ungar 1868-1890*, Cluj-Napoca, 2004.
33. Orga, Valentin, *Aurel Vlad. Istorie și destin*, Cluj-Napoca, 2001.
34. Ornea, Zigu, *Junimea și junimiștii*, vol. I-II, București, 1998.
35. Păcurariu, Mircea, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, Sibiu, 1986.
36. Pădurean, Corneliu, *Lexicul politic românesc din Transilvania la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, Arad, 2004.
37. Păiușan, Radu, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Timișoara, 1993.
38. Petrescu, Dumitru, *G. Bogdan-Duică – studiu monografic*, București, 1978.
39. Popa, Mircea, *Ilarie Chendi*, București, 1973.

40. Popeangă, Vasile, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului*, Timișoara, 1978.
41. Popeangă, Vasile, Mureșianu, Ion, B., *Aradul cultural în lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri (1908-1918)*, Arad, 1991.
42. Popovici, Vlad, *Tribunismul (1884-1905)*, Cluj-Napoca, 2008.
43. Suciu, Dumitru, *Mișcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria și Ilie Măcelariu, 1867-1891*, București, 2002.
44. Idem, *Studii privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 2004.
45. Idem, *Anul 1918 în Europa Centrală și Răsăriteană. Ideea de Europă Unită*, Cluj-Napoca, 2002.
46. Taylor, Alan J. P., *Monarhia Habsburgică 1809-1918. O istorie a Imperiului Austriac și a Austro-Ungariei*, București, 2000.
47. Vatamaniuc, Dumitru, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968.
48. Vesa, Pavel, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1701-1918)*, Cluj-Napoca, 2006.
49. Idem, *Învățămintul teologic de la Arad (1822-1948)*, Deva, 2013.
50. Xenopol, A. D., *Românii și Ungurii*, București, 1999.

VI. Studii și articole

1. Alexandrescu, Sorin, *Despre discursul identitar*, în „Vizual” I/ 2007, *Discursul identitar la români*, București, 2001, pp. 28-46.
2. Boia, Lucian, *Contribuții privind criza Partidului Național Român și trecerea de la pasivism la activism (1893-1905)*, în *Studii. Revistă de istorie*, XXIV, 1971, nr. 5, pp. 963-984.
3. Idem, *Contribuții privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în anii 1910-1914*, în *Studii. Revistă de istorie*, XXV, 1972, nr. 4, pp. 783-803.
4. Botezan, Liviu, Cordoș, Nicolae, *Din frământările partidului național român transilvănean în anul 1897*, în A. I. I. A. Cluj-Napoca, XV, 1971, pp. 285-325.
5. Idem, *Frământările partidului național transilvănean în anul 1898*, în A. I. I. A. Cluj-Napoca, XVI, 1973, pp. 231-258.

6. Idem, *Încercări de revitalizare a activității P. N. R. în anul 1899 (I-II)*, în A. I. I. A. Cluj-Napoca, XXI, 1978, pp. 209-231; XXII, 1979, pp. 227-243.
7. Idem, *Politica guvernului Bánffy în Transilvania din anii 1897-1898*, în A. I. I. A. Cluj-Napoca, XIV, 1971, pp. 173-193.
8. Botezan, Liviu, *Contribuția lui Vasile Lucaciu la câștigarea opiniei publice europene și americane pentru desăvârșirea procesului de înfăptuire a statului național unitar român*, în *Ziridava*, VII, 1977, Arad, pp. 171-186.
9. Bunea, Aurelia, *Apariția unui nou ziar românesc în monarhia habsburgică: Tribuna Poporului din Arad*, în *Ziridava*, VII, 1977, Arad, pp. 141-152.
10. Buzatu, Gheorghe, *Din activitatea lui N. Iorga pentru Unirea Transilvaniei cu România*, în „*Ziridava*”, VII, 1977, Arad, pp. 187-198.
11. Caciora, Andrei, *Din lupte românilor arădeni pentru eliberare națională în perioada 1895-1905*, în „*Ziridava*”, VIII, 1977, pp. 257-272.
12. Chiorean, Ioan, *Aspecte privind dinamica intelectualității juridice din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar*, în „*Revista Bistriței*”, VIII, 1994, pp. 129-136.
13. Cordoș, Nicolae, *Consfătuirea confidențială a Partidului Național Român de la Timișoara (1901)*, în „*Banatica*”, II, 1973, pp. 251-262.
14. Duțu, Alexandru, *Mișcarea pentru unitate culturală a românilor în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în *Națiunea română. Geneză. Afirmare. Orizonturi contemporane*, București, 1984, pp. 427-445.
15. Găvănescu, Eduard, I., *Momente din activitatea politică a lui Ștefan Cicio-Pop*, în „*Ziridava*”, III-IV, 1974, pp. 147-155.
16. Josan, Nicolae, *Contribuții documentare privind activitatea Partidului Național Român din Transilvania în primii ani ai secolului al XX-lea (1901-1905)*, în „*Apulum*”, XIII, 1975, pp. 449-479.
17. Kovács, Magdalena, Glück, Eugen, *Contribuții la biografia lui Octavian Goga. Alegerile de la Chișineu-Criș 1910*, în „*Ziridava*”, III-IV, 1975, pp. 157-161.
18. Kovács, Magdalena, *Un moment al luptelor pentru eliberare națională și socială – Memoriul P. N. R. din Transilvania (octombrie 1910)*, în „*Ziridava*”, XI, Arad, 1979, pp. 409-414.
19. Maior, Liviu, *Inaugurarea palatului Tribunei din Arad (1909), moment însemnat al luptei românilor pentru unitatea de stat*, în „*Ziridava*”, VII, Arad, 1977, pp. 343-358.

20. Idem, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania. De la autonomie spre unitate statală. Sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea*, în *Națiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, București, 1984, pp. 401-426.

21. Moga, Valer, *În așteptarea analizei: Transilvania anului 1918 în discursurile românesc, maghiar și anglo-saxon*, în *Problema Transilvaniei în discursul politic de la sfârșitul Primului Război Mondial*, coord: Valer Moga, Sorin Arhire, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008, pp. 7-17.

22. Idem, *Națiunea în discursul politic românesc din Transilvania anului 1918*, în *Problema Transilvaniei în discursul politic de la sfârșitul Primului Război Mondial*, coord: Valer Moga, Sorin Arhire, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008, pp. 32-111.

23. Mureșan, Camil, *Câteva considerații cu privire la evoluția democratică în Centrul și Sud-Estul Europei*, în *Democrația în centrul și sud-estul Europei, între aspirații și realitate (sec. XIX-XX)*, Satu Mare, 2001, pp. 14-29.

24. Neamțu, Gelu, Cordoș, Nicolae, *Politica guvernelor maghiar de deznăționalizare a românilor din Transilvania. 1867-1918*, în „*Apulum*”, XXVII-XXX, 1990-1993, pp. 457-492.

25. Popa, Mircea, O. Goga, Seton-Watson și lupta pentru unitate națională în Transilvania, în „*Ziridava*”, VII, 1977, Arad, pp. 323-342.

26. Roșuț, Nicolae, *Aradul și noul activism*, în *Ziridava*, VI, 1976, Arad, pp. 205-219.

27. Idem, *Contribuția lui Ioan Russu-Șirianu la reluarea activității politice*, în „*Ziridava*”, VIII, 1977, Arad, pp. 273-285.

28. Idem, *Documente privind activitatea clubului național comitatens din Arad (1895-1904)*, în „*Ziridava*”, VI, 1976, Arad, pp. 262-265.

29. Idem, *Activitatea politică a deputaților arădeni între anii 1905-1918*, în „*Ziridava*”, IX, 1978, Arad, pp. 219-270.

30. Idem, *Legăturile Aradului cu România între anii 1800-1918*, în „*Ziridava*”, X, 1978, Arad, pp. 233-292.

31. Suci, Dumitru, *Aspecte ale politicii de asuprire națională și de maghiarizare forțată a românilor din Transilvania în timpul dualismului*, A. I. I. A. Cluj-Napoca, 1987-1988, pp. 289-310.